

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR OSMANLI KADIN GAZETESİ: SIYANET
(İÇERİK ANALİZİ)**

Cezmi ASLAN

**Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Hayrünisa ALP**

İSTANBUL 2019

**T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BİR OSMANLI KADIN GAZETESİ: SIYANET
(İÇERİK ANALİZİ)**

**Cezmi ASLAN
2901160007**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Hayrünisa ALP**

İSTANBUL 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü

Y Ü K S E K L İ S A N S T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : Cezmi ASLAN

Numarası : 2901160007

Anabilim/Bilim Dalı : Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Tez Savunma Tarihi : 12.07.2019

Danışman : Dr.Öğr.Üyesi Hayrünisa ALP

Tez Savunma Saati : 15:00

Tez Başlığı : “Bir Osmanlı Kadın Gazetesi:Siyanet (İçerik Analizi)”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Dr.Öğr.Üyesi Hayrünisa ALP (Danışman)		KABUL
2- Doç.Dr.Aynur SOYDAN ERDEMİR		Kabul
3- Dr.Öğr.Üyesi Fatih ALTUĞ (İ.Şehir Ü.)		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç.Dr.Serkan TUNA		
2- Dr.Öğr.Üyesi Derya Çığır DİKYOL (İÜ Cerrahpaşa)		

ÖZ

BİR OSMANLI KADIN GAZETESİ: SIYANET (İÇERİK ANALİZİ)

Cezmi ASLAN

Yerli malı tüketimini teşvik için kurulan Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâk Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi yahut İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin yayın organı olan Sıyanet Gazetesi 26 Mart 1914 tarihinde yayın hayatına başlamış haftalık ilmi, içtimai ve edebi bir kadın gazetesidir. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı arasındaki dönemde İttihat ve Terakki haricinde kalan, Türkçü-milliyetçi çizgideki bir yayın organıdır. Gazete 17 nüsha olarak yayınlanmış olup elinizdeki bu tezde ulaşılabilen 14 nüshanın bir içerik analizinden oluşmaktadır.

Sıyanet Gazetesi'ndeki makale konuları kadınların içtimai, iktisadi ve eğitim alanlarında daha görünür olması yönündeki istek ve çabalarından oluşur. Bununla beraber, döneminin siyasi atmosferi de Sıyanet'e yansır. Bu sebeple, dönemi içerisinde kadın yayın organları arasında orijinal bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sıyanet Gazetesi, Mamulat-ı Dahiliyye İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi, İstihlak-i Milli, Milli Meşrutiyet Fırkası, Türkçülük, Kadın Gazetesi.

ABSTRACT

AN OTTOMAN NEWSPAPER FOR WOMEN: SIYANET (CONTENT ANALYSIS)

Cezmi ASLAN

Siyanet is the official publication of Association of Women for Consumption of Domestic Goods and it starts to be published at 26th of March 1914. It is published weekly as scientific, social and literary newspaper of women. Between Balkan Wars and World War I, Siyanet is published as a nationalist publication except under the control of Union and Progression Party. This newspaper has 17 copies but we have 14 of them. The thesis consists of the content analysis of these 14 copies.

Main themes of articles in Siyanet are wants and aims to improve social, economic and educational status of women and so-called periods' political atmosphere reflects these articles. Therefore, it has an original place in this period's publications.

Key Words: Siyanet, Association of Women for Consumption of Domestic Goods, National Constitutionalism Party, Turkish Nationalism, Women Newspaper.

ÖNSÖZ

Çalışmamızın konusu olan Sıyanet Gazetesi, Türkiye siyasi tarihinin programı itibariyle ilk kez açıktan açığa Türkçü olan partisi Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kadınları tarafından kurulan Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin yayın organıdır. 26 Mart 1914 tarihinde neşredilmeye başlayan Sıyanet, ilmi, içtimai ve edebi haftalık kadın gazetesi olarak yayın hayatını 17 sayı ile sürdürür. Elimizde tam sayfaları bulunan 14 sayısının içeriği tezimizde analiz edilecektir.

Sıyanet Gazetesi'nin yayın hayatı Trablusgarp ve Balkan Savaşları sonrası ve Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesine denk gelen bir süreye tekabül eder. Böylesi hengâmeli bir dönüm noktasında ülke içindeki ve dışındaki sorunların, bir kadın gazetesi olsa dahi Sıyanet'e yansımaması düşünülemez. Fakat bu çalışmamızda Sıyanet, bir Osmanlı kadın gazetesi kimliği ile ele alınarak Osmanlı kadınlarına dair içtimai, iktisadi ve eğitim alanlarında kaleme alınan yazılar konu edilecektir. Kadınlara dair özellikle bu üç alana ait yazıların seçilmesi tesadüf değildir. Osmanlı Müslüma-Türk kadının sıkıntıları daha hayatın ilk kademesi olan içtimai ortamda başlar. Müslüman-Türk kadının içtimai alandaki sınırlılıklarını kırabilmesi ve mevkiini yükseltebilmesi için iktisadi anlamda elinin güçlü olması elzemdir. İktisadi sahada yükselebilmeyen en emin yolu ise eğitimidir. Görüldüğü üzere tezin üç ana başlığı da birbiri ile ilintilidir. Bu ana başlıklar haricinde Sıyanet Gazetesi'nin yayın hayatını kapsayan dönemi çalışmak isteyen araştırmacılar için de önemli bilgiler mevcuttur.

Tezin sunumuna geçmeden önce, tezin yazım sürecinde beni destekleyen değerli insanları anmak isterim. Tezin konusunun ve sınırlarının belirlenmesinde ve yazımı sırasında yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Hayrünisa ALP'e teşekkür ederim. Sayın ALP'in şahsında yetişmemde emeği geçen tüm hocalarıma da şükranlarımı sunarım.

Bu tez TÜBİTAK destekli 217K101 nolu “Son Dönem Osmanlı İstanbul’unda Kadın Yazarların Edebi Çevresi (1869-1923)” projesiyle bağlantılı olarak ilerledi. Proje koordinatörü değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Fatih Altuğ’a tez yazım sürecinde gösterdiği kolaylıklardan dolayı teşekkür ederim.

Tezin yazım sürecinde gerek metinlerin okunmasında gerekse teknolojiyle olan imtihanımda yardımlarını esirgemeyen değerli dostum Ahmet Enes SEMERCİ'ye teşekkür ederim. Tezimin yazım sürecinde hayatıma giren, yüreklendirici tavır ve sözleriyle beni her zaman teşvik eden Pınar KÖKEN'e en içten teşekkürlerimi sunarım. O olmasaydı her şey daha zor olurdu. Son olarak beni bu yaşa getiren ve hakkını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim annem Cevriye ASLAN'a sonsuz minnet duygumu burada bir kez daha ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	II
YEMİN METNİ.....	III
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU.....	IV
ÖZ.....	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
AMAÇ VE YÖNTEM.....	XI
1.GİRİŞ.....	1
2.SİYANET GAZETESİ.....	6
2.1.Gazetenin Bağlı Olduğu Cemiyet: Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi.....	6
2.2.Sıyanet Gazetesi'nin Teknik Özellikleri, Amacı ve Süresi.....	9
2.3.Sıyanet Gazetesi'nin Girdiği Tek Polemik: Sebilürreşad'a Cevaplar.....	12
3. İÇTİMAİ HAYATTA KADIN.....	19
3.1. Kadınların Hak ve Hürriyetleri.....	23
3.2. Kadınların İctimai Hayata Etkileri.....	34
3.3. Osmanlı Kadınlarının Genel Durumu.....	40
4. İKTİSADİ HAYATTA KADIN.....	45
4.1. Tüketici Olarak Kadın.....	50
4.1.1. Yerli Malı Tüketiminin İdeolojik Dayanakları.....	50
4.1.2.Tüketici Olarak Kadınlara Düşen Vazifeler.....	55
4.2. Üretici Olarak Kadın.....	59
5. KADINLARIN EĞİTİMİ.....	65
5.1. Eğitim Anlayışı.....	68
5.2. Eğitim Kurumları.....	74

6. SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	88
EK 1: Sıyanet’in İçindekiler Tablosu.....	88
EK 2: Sıyanet’teki Yazıların Yazar Adına Göre Fihristi.....	100
EK 3: Sıyanet’in Sebilürreşad’a Cevapları.....	106
EK4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar.....	115
EK 5: Sıyanet’ten Fotoğraflar.....	139

Kısaltmalar Listesi

A.e. :	Aynı eser
A.g.e.:	Adı geçen eser
A.g.m.:	Adı geçen makale
A.y. :	Aynı yer
Bkz.: aş.:	Bakınız: aşağısı
Bs. :	Basım
Çev.:	Çeviren
İMC:	İstihlâk-i Milli Cemiyeti
İMKCH:	İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi
İT:	İttihat ve Terakki
MDİKCH:	Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâkî Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi
MMF:	Milli Meşrutiyet Fırkası
Nr.:	Numara
s.:	Sayfa
Yay. Haz.:	Yayına Hazırlayam

Amaç ve Yöntem

Çalışmamızın konusu olan Sıyanet Gazetesi, yerli malı tüketimini teşvik amacıyla kurulan Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâk Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin yayın organıdır. Sıyanet, 26 Mart 1914 ve 16 Temmuz 1914 tarihleri arasında kesintisiz olarak yayınlanmıştır. Gazetenin yayın hayatı Osmanlı Devleti'nin belki de en buhranlı zamanlarına tesadüf eder. Her ne kadar bir kadın gazetesi de olsa, Balkan Savaşları'ndan sonra ülkedeki genel travma halinden etkilenmiş ve bu dönemde rağbet bulan Türk milliyetçiliği düşüncesinin de etkisinde kalmıştır. Zaten gazetenin bağlı olduğu cemiyetin Türk siyasi tarihinin, maalesef hakkında detaylı bir araştırmanın bulunmadığı, ilk milliyetçi siyasi partisi olan Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kadınları tarafından kurulmuş olması, gazete yazılarında rastladığımız milliyetçi eğilimin tesadüf olmadığını bize gösterir.

Tezimize konu olan gazetenin, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan Hakkı Tarık Us Koleksiyonu, Erzurum Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan Seyfettin Özege Koleksiyonu ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesindeki Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndan topladığımız 14 sayısı elimizdedir. Bu sayılar, 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16. sayılarıdır. Başta da belirttiğimiz üzere, düzenli bir yayın hayatı takip eden Sıyanet Gazetesi, her hafta perşembe günleri çıkmıştır. İlk sayısı 26 Mart 1914'te çıkmış ve elimizde bulunan en eski tarihli, bütün sayfaları elimizde olan 16. sayısı 9 Temmuz 1914'te neşredilmiştir. Fakat 16. sayının Gazetenin çıkan son nüshası olmadığını 17. sayıya ait bir sayfanın elimizde bulunmasından anlıyoruz.

Balkan Savaşları'ndan sonra İttihat ve Terakki yönetiminin Türkçü bir siyaset güttüğü tarih literatürümüzde söylenegelmıştır ve bu dönem zarfındaki milliyetçi uyanışların tezahürü olarak hemen sadece İT'nin politikaları anlatıla gelmiştir. Fakat İT'nin dışında kalan Türkçüler de vardır. Sıyanet Gazetesi bu kanadın kadınları tarafından neşredilmiştir. Daha öncesinde nüshalarının yarısından fazlası bulunamadığı için bir içerik analizine tabi tutulamayan Sıyanet'i ilk defa olarak eleştirel bir gözle değerlendirerek, İT'nin dışındaki Türkçü kadınların da faaliyetlerini literatüre kazandırmak hedefliyoruz. Ayrıca, henüz hakkında detaylı bir çalışma yapılmayan Milli Meşrutiyet Fırkası'nı çalışmak isteyen araştırmacılara yeni bir pencere açmak da bu tezin amaçları arasındadır. Sadece tarihi çalışmalar için değil, söz gelimi edebiyat alanındaki çalışmalar için de yeni kaynakları ortaya serebilmek için tezin ilk bölümünde Sıyanet Gazetesi ve kökeni hakkında bilgiler verilir ve bu bilgileri detaylandıran bir içindekiler tablosu ve yazar adına göre fihrist sırasıyla Ek 1 ve Ek 2'de ortaya konulur. Ek 3 ve Ek 4'te de tezimizde konu edindiğimiz yazıların önemli görülenlerinin tam transkripsiyonu mevcuttur. Ek 5'te ise Sıyanet'te yayınlanmış dikkate değer tarihi belge niteliğindeki fotoğraflar gözler önüne serilir.

Tüm bu yukarıda sayılanların ötesinde, Sıyanet'i bir Osmanlı kadın gazetesi olarak ele alıp, doğrudan İT'nin kontrolü dışındaki bir Türkçü grubun kadınlar için çıkarılan gazetesinde, kadınların içtimai, iktisadi ve eğitim alanlarındaki durumlarına dair görüşler, okuyucun bilgisine sunulur. Bu amaçla, Sıyanet Gazetesi'ndeki yazılar İçtimai Hayatta Kadın, İktisadi Hayatta Kadın ve Kadınların Eğitimi başlıkları altında analiz edilir. Söz konusu bu üst başlıkların hemen altında Osmanlı'nın son dönemindeki kadınlarla ilgili meseleler ve dönemin siyaset, iktisat ve eğitim alanlarındaki meseleler hakkındaki telif eserlerden yararlanarak, dönemin bir panoraması çizilir. Bu üst başlıkların altındaki bölümlerde büyük oranda Sıyanet'teki

yazılar kullanılarak gazetenin kadınlarla ilgili sorunlarda dönemi içerisinde tam olarak nereye konumlandığı anlaşılmaya çalışılır.

1. Giriş

Tanzimat dönemi, Batı etkisinin Osmanlı toplumunda iyiden iyiye hissedildiği bir devirdir. Toplumun hemen her katmanı bu etkiye bir şekilde maruz kalır. Kadınlar ve kadınların toplum içerisindeki konumları da bu duruma bir istisna teşkil etmez. Osmanlı toplumunda Tanzimat ile başlayan Batı etkisindeki yenileşme ve reform döneminde kadınların da toplumsal konumları üzerinde kafa yorulur. İlk başlarda bu konu hakkında düşünen ve yazanların hemen hepsi erkek ise de daha sonraları, özellikle II. Meşrutiyet dönemi ile beraber kadınlar da kendi konumları ve durumları hakkındaki tartışmalara faal olarak katılır.

Kadın hareketi tarih sahnesine Batı kökenli bir hareket olarak çıkar. Kökleri Rönesans Avrupa'sına kadar dayanmakla beraber asıl ivmesini Fransız Devrimi'nden sonra kazanır. Fransız Devrimi'ni oluşturan olaylar silsilesinde kadınlar aktif bir rol üstlendikleri halde Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesi'nin içeriğinin kadınları kapsamaması yeni bir tür hak arayışına sebebiyet verir. Bu noktadan sonra kadın hareketinin ya da feminist akımın temel meselesi kadın-erkek eşitliğini sağlamak olur.¹ Tanzimat dönemindeki yoğun Batı etkisi sayesinde de kadın hareketi, Osmanlı topraklarında kendi özgün koşulları ve şartları altında zaman içerisinde meyvelerini verir.

Osmanlı anlayışında kadın doğumundan gelen hak ve temyiz kudretine ve akıl sağlığına sahip olma ile reşit olma durumlarını sağladığı takdirde fiil ehliyetine sahiptir ve erkekler gibi her türlü hukuki işlemi kendisi yapabilir. Osmanlı kadını Avrupa hukukunda olduğu gibi evlendikten sonra haklarından herhangi bir feragatte bulunmak zorunda değildir. Hatta teorik olarak kocasının izni olmadan kendi menkul ve gayrimenkulü üzerinde dilediğince tasarruf hakkına sahiptir. Fakat pratikte kadınların malvarlıklarında gayrimenkuller önemli bir yekûn tutmaz. Bir şekilde gayrimenkul sahibi olan kadınların mülkiyet hakları da zaman zaman saldırıya uğrar.² Belki de Osmanlı anlayışının teoride de olsa, kadınların İslam hukukundan

¹ Berna Yürüt, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri", **TBB Dergisi (Özel sayı)**, 2017, s.367-368.

² Yürüt, **a.g.m.**, s. 373.

kaynaklanan haklarını tanıması, Osmanlı kadın hareketine ideolojik bir kolaylık sağlar ve ilerleyen dönemlerde kadın sorunlarını ele alan yayın organlarında hak mücadelesinin dini kaidelerle meşrulaştırılmasını kolaylaştırır.

Tanzimat sürecinde geleneksel Osmanlı hayatındaki ve kent yaşamındaki değişimler kadın sorununun da entelektüellerin ele alması gereken bir mesele olarak ortaya çıkmasını sağlar. Bu dönemde Müslüman Osmanlı kadınının toplumsal statü, giyim ve davranış biçimlerinin değişmesi ve kadınlık nosyonunun ön plana çıkmasıyla kadınlar kamusal alanda bulunma, meslek edinme ve eğitim olanaklarından faydalanabilme ile toplumsal statülerini yükseltme gayretinde olur. Bu dönem zarfında, entelektüel Osmanlı kadınlarının temel amacı kadınları aydınlatmak ve aydınlanan kadınlar sayesinde kendi haklarına sahip çıkmak olur.³

Tanzimat Fermanı'nda kadınlarla ilgili doğrudan bir hüküm olmamasına rağmen, bu fermanı izleyen süreçte kadınların toplumsal durumlarının iyileştirilmesini belli bir nebze de olsa sağlayan düzenlemeler yapılır. 1845'te kadınların kadı önünde evlenmesi, 1856'da kadınların köle ve cariye olarak satılmasının yasaklanması ve 1911'de zina yapan kadın ve erkeğe eşit cezaların verilmesinin mecliste tartışılması önemli kazanımlardır. 1847'deki irade-i seniye ve 1858'deki Arazi Kanunnamesi ile ölen babanın mirasının cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit pay edilmesi hukuken güvence altına alınır.⁴ Tüm bu düzenlemeler pratikte tam anlamıyla uygulanamasa da yine de kadınların hak müdacelelerinde önemlidirler.

Osmanlı kadınlarının çıkardıkları dergi ve gazetelerle hak mücadelelerini yayın hayatına taşıdığı dönem, yine on dokuzuncu yüzyılın bu yenileşme ve reform devresidir. Bilhassa gazeteler önemli bir işleve sahiptir. Gazeteler farklı seviyelerdeki kişilere aynı anda mesaj iletme kaygısında oldukları için anlatımları basit ve anlaşılırdır. Bu özelliği ve kitlelere hitap etmesi sayesinde bilim ve fikir üretimi noktasından değilse de kamuoyu ve zihniyet oluşturma açısından önemlidirler.⁵ Bu durum kadınları ilgilendiren meselelerin gazete sütunlarına taşınması ile kadınlık üzerine olan tartışmalarda da gözlenebilir. 1868'de çıkan Terakki Gazetesi kadınlar lehine yayın yapan bir gazetedir ve bir yıl sonra 1869'da ilk kadın dergisi Terakki-i Muhadderat çıkarılır. Bundan sonra, 1886'da çıkarılan Şüküfezar dergisi sahibi kadın

³ Şefika Büyüksahin, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadını", **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, Vol. 8, April 2017, s. 285.

⁴ Büyüksahin, **a.g.m.**, s. 286.

⁵ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 19.

olan ve yalnızca kadınların çıkardığı ilk dergidir. II. Meşrutiyet yıllarına kadar, ülkedeki en uzun soluklu kadın dergisi ise 1895 ve 1908 yılları arasında yayın hayatını sürdüren Hanımlara Mahsus Gazete'dir. Bu derginin yazar kadrosunun hemen hepsinin kadın olması ayrıca önemlidir.⁶ Bunlardan başka, Vakit Yahud Mürebbi-i Muhadderat (1875), Ayine, Aile (1880), İnsaniyet (1883), Hanımlar (1883), Mürüvvet (1888) ve Parça Bohçası (1889) diğer önemli yayın organlarıdır.⁷

Tanzimat döneminde tohumları atılan Osmanlı kadın hareketi asıl gücüne II. Meşrutiyet yıllarında ulaşır. Bu dönemde ortaya çıkan özgürlük ortamı kadınların hayatlarını ilgilendiren tartışmalara da yansır. Meşrutiyet dönemi süreli yayınlarında Osmanlı kadınının karşılaştığı geleneksel yaşam tarzından kaynaklanan sınırlamaların kaldırılması ve özgürlüklerin artırılması odak noktasıdır.⁸ Bu dönemde kadınların hayatlarını kalıcı olarak değiştirecek bir evreye girilir. Kadın-erkek eşitliğinin ilk adımı olarak, kadının sosyalizasyonu ve toplumsal hayata aktif katılımı için çabalarda bulunulur.⁹ Kadınların eğitim ve öğretimle insani kişiliğinin geliştirilip, özgürleşmesi hedeflenir.¹⁰

Meşrutiyet dönemine kadar olan sürede ve Meşrutiyet döneminde kadınların talepleri dört ana başlıkta ele alınabilir. İlk ve en çok üzerinde durulan mesele olarak eğitim hakkı konusu düşünülebilir. Açılan okullardaki eğitim ve öğretim kalitesinin yükseltilmesi, kadınlara ihtiyaçlarına göre eğitimin verilmesi ve son olarak yüksek öğrenim hakkının elde edilmesi, daha iyi bir eş ve anne olabilmek özelinde, savunulur. İkinci olarak, evlilik yaşı, görücülük usulü ile evlilik, çok eşlilik, boşanma ve aile içindeki ilişkilerin düzenlenmesi gibi aile hukukuna ilişkin talepleri gelir. Bu alandaki istenmeyen durumlardan çok eşliliğin, kadınların kendi geçimlerini kendilerinin sağlamasıyla ortadan kalkacağı düşünülür ve bu sebeple üçüncü önemli talep, kadınların çalışma hayatına katılması yönündedir. Kadınların erkeklere bağımlı olmaktan kurtulması için en önemli çıkış kapısı, kadının iktisadi özgürlüğüne kavuşması olarak görülür. Bundan dolayı, kadınlar tarafından kurulan derneklerin ve çıkarılan yayın organlarının temel amaçlarından biri kadınları meslek sahibi

⁶ Yürüt, **a.g.m.**, s. 378-379.

⁷ Büyükhahin, **a.g.m.**, s. 290.

⁸ Nilüfer Özcan Demir, "II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt 16, sayı 2, s. 109.

⁹ Demir, **a.g.m.**, s. 111.

¹⁰ A. Afet İnan, **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması/Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1975, s. 85.

yapmaktır. Son olarak, kadınların, siyasi hakları için mücadelesi gelir. Siyasi haklardan maksat, henüz bu dönem için seçme ve seçilme hakkı değildir. Onun için Cumhuriyet dönemini beklemek gerekecektir. Bu dönemde siyasi haklar olarak parti ve derneklere üye olmak ve dernek kurabilmekle yetinilir. Fakat kadın yayın organlarında, diğer ülkelerdeki kadınların seçme ve seçilme hakkı ile ilgili mücadeleleri takip edilir.¹¹

II. Meşrutiyet döneminde, kadınların yukarıda sözü edilen talepleri doğrultusunda ve ülke meseleleri gibi konularda çalışmalar yapmak için pek çok kadın cemiyeti kurulur. Trablusgarp ve Balkan Savaşları akabinde kadınların daha çok zaruretten ötürü olsa da, sosyal ve iktisadi hayata aktif katılım oranı görece artar ve bu durum cemiyetleşme çabalarına da yansır. Balkan Savaşları'na kadar kurulan kadın cemiyetlerinin sayısı sekizken daha sonrasında bu sayı otuz ikiye kadar çıkar.¹² Bu dönemde kurulan kadın dernek ve cemiyetlerini amaçlarına ve yapılarına göre altı ana başlıkta toplayabiliriz. Bunlar yardım cemiyetleri, kadın haklarını savunmak için kurulan kadın cemiyetleri, milliyetçi amaçlar için kurulan kadın cemiyetleri, azınlık kadın cemiyetleri, kültür amaçlı kadın dernekleri ve ideolojik amaçlı kadın cemiyetleridir.¹³

II. Meşrutiyet döneminin önemli kadın cemiyetleri ve amaçları kısaca şöyledir. 1908 yılında Halide Edip tarafından kurulan Teali-i Nisvan Cemiyeti milli geleneklerden taviz vermeden kadınların yükselmesini amaçlar ve İngiltere'de kadınların seçme ve seçilme hakkını savunan hareketle de irtibat halindedir. Kadın dernekleri arasında en radikal olanı Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'dir. Bu cemiyet Kadınlar Dünyası adındaki yayın organı ile birlikte kadın erkek arasındaki mirasta, boşanma hakkı konusundaki eşitsizliklerin kaldırılmasını ve kadınların toplumsal hayatta daha aktif yer almasını savunur. Bunlarla beraber, kadınlara iş bulmayı amaçlayan Kadınları Çalıştırma Cemiyeti de önemli bir kuruluştur.¹⁴ Bu sayılanlardan başka da pek çok sayıda kadın dernek ve cemiyeti II. Meşrutiyet döneminde faaliyet gösterir.

Cemiyetlerden başka veya onlarla beraber kadınların hak mücadelesinde ve sosyalleşmesinde kadın dergi ve gazeteleri de önemli bir rol üstlenir. Kadın

¹¹ Yürüt, a.g.m., s. 386-392.

¹² Şefika Kurnaz, **Balkan Savaşında Kadınlarımız**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2012, s. 50.

¹³ Büyükkşahin, a.g.m., s. 291-292.

¹⁴ Demir, a.g.m., s. 110-111.

meselelerini odak noktası yapan süreli yayınlarda kadınlar çoğu zaman diğer süreli yayınlara oranla daha fazla yazı neşretme olanağı bulur. Kadınların kendilerini yazın alanında göstermesi zamanla haklarının talepleri konusunda çekingenliklerini üstlerinden atmalarını sağlar. II. Meşrutiyet döneminde bunu sağlayan başlıca kadın yayın organları şöyledir: Demet, Mehasin, Kadın, Musavver Kadın (1911), Kadın (İstanbul 1911-12), Kadınlık Hayatı (1913), Kadınlar Dünyası (1913), Hanımlara Mahsus Malumat (1913), Kadınlık (1914), Kadınlar Âlemi (1914), Seyyale (1914), Bilgi Yurdu Işığı (1917-1918), İnci (1919), Hanımlar Saltanatı (1920), Genç Kadın (1918), ve Türk Kadını (1918).¹⁵

Ekonomik amaçlı milliyetçi bir kadın cemiyeti olan Mâmulat-ı Dâhiliyye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin yayın organı olan Sıyanet Gazetesi de II. Meşrutiyet dönemi kadın yayın organlarından. İmtiyaz sahibi M.M. rumuzunu kullanan, cemiyetin başkanı Melek Hanım ve mesûl müdürü Zaim Hayriye'dir. 26 Mart 1914 tarihinde yayın hayatına başlayan Sıyanet, elimizde tek sayfası mevcut olan on yedinci sayısından anladığımıza göre 16 Temmuz 1914'e kadar yayın hayatına devam eder. Sıyanet gazetesi bu süre zarfında haftalık olarak her perşembe günü neşredilir. II. Meşrutiyet dönemindeki hemen her çeşit fikir akımlarının basında görülen örneklerinde, bilimsel olma gayreti hakimdir. Bu durum günlük haber kaygısıyla hareket eden gazetelerden ziyade dergilerde daha açıktır.¹⁶ Dergi formatında haftalık bir kadın gazetesi olan Sıyanet'teki yazılarda da bilimsel ve soğuk kanlı bir üslup önemli bir yer tutar.

Gazetenin içeriğinde dönemin kadınlarla ilgili meselelerinin tartışıldığı görülmekle beraber bilhassa Balkan Savaşları'ndan sonra tezahür eden milliyetçi duygu ve düşüncelerin de izleri çokça görülür. Tezimizin konusu olan Sıyanet Gazetesi, bir Osmanlı kadın gazetesi olarak ele alınacaktır. Bu bağlamda içtimai hayatta kadın, iktisadi hayatta kadın ve kadınların eğitimi ana başlıkları altında, gazetenin bu hüviyeti incelenecektir. Bu ana başlıklar söz konusu dönemi çalışan ikincil kaynaklarla incelendikten sonra alt başlıklarda Sıyanet'teki yazılar ile söz konusu yayın organının meselelere yaklaşımı incelenecektir. Kadınların içtimai, iktisadi ve eğitim alanlarındaki durumlarının konu edildiği yazılar ele alınarak,

¹⁵ Büyükaşahin, **a.g.m.**, s. 290.

¹⁶ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 91.

Sıyanet Gazetesi'nin bu konulardaki duruşu ve döneminin siyasi, sosyal ve ekonomik gündeminde nereye denk düştüğü anlaşılmaya gayret edilecektir.

Söz konusu gazetenin incelenmesini aşağıdaki satırlarda yapmadan önce belirtmemiz gereken bir konu daha var. O da incelediğimiz gazetenin okunuşu ve telaffuzudur. Emel Aşa¹⁷ haricinde söz konusu gazeteden bahseden hemen her kaynak ismini Siyanet şeklinde vermiştir. Biz Emel Aşa'nın kullanımını, TDK'nin Güncel Türkçe Sözlüğü'nden¹⁸ de teyit ederek, gazetenin isminin kullanımını Siyanet olarak tercih edeceğiz.

2. Siyanet Gazetesi

2.1. Gazetenin Bağlı Olduğu Cemiyet: Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâkî Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi

Sıyanet Gazetesi, Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâkî Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin yayın organı olarak çıkmıştır. Sadece Müslüman kadınlar tarafından kurulan ve başkanlığını Melek Hanım'ın üstlendiği on iki üyeli bir idare heyetinden oluşan cemiyet, Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kurucuları tarafından oluşturulan İstihlâkî Milli Cemiyeti'ne bağlı olarak 1912 yılında kurulur.¹⁹ Cemiyet adından da anlaşılacağı üzere Melek Hanım'ın girişimleriyle yerli malı tüketimini teşvik maksadıyla organize edilen bir oluşumdur.²⁰ Bu bağlamda cemiyetin ideolojik arka planını daha iyi anlamak için öncülleri olan MMF ve İMC hakkında kısa da olsa bilgi sahibi olunmalıdır.

Balkan krizinin arifesinde kurulan MMF, Meşrutiyet döneminde kurulan ilk açıktan açığa Türkçü-Milliyetçi partidir. İttihatçıların unsurların birliği ilkesinin

¹⁷ Emel Aşa, “1928’e Kadar Türk Kadın Mecmuaları”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 1989, s. 629-639.

¹⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SIYANET (Çevrimiçi 2019).

¹⁹ Şefika Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013, s. 299.

²⁰ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye’de Siyasal Partiler 1/İkinci Meşrutiyet Dönemi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s. 508.

yerine liberal milliyetperverliği benimseyen fırka²¹, İttihatçıların muhalefette olduğu meclissiz ve seçimsiz bir ortamda kurulur ve 1914 yılına kadar yaşayamadığı için seçimlere katılamaz.²² Fırkanın yayın organı İfham gazetesidir. Fırkanın kuruluşu dönemin değişik basın organları tarafından da konu edilir. Bunlardan Tercüman-ı Hakikat milliyetçi bir fırkanın kuruluşunu olumlu karşılarken, İkdam bu duruma pek sıcak yaklaşmaz.²³ Kısa ömürlü olan bu Meşrutiyet dönemi partisini Tarık Zafer Tunaya, kurucularının kimliğinden ötürü bir “*aydın partisi*” ya da “*ünlüler partisi*” olarak nitelendirir ve kurulduğu dönemin elverişsiz bir ortama sahip olması dolayısıyla yaygınlık kazanamadığını ifade eder.²⁴ Tunaya, fırkanın kurucuları olarak eski Kütahya mebusu Ferit (Tek) Bey, Akçuraoğlu Yusuf (Yusuf Akçura), Zühdü Bey, Mehmet Ali (Canik)Bey ve Cami (Baykut) Beyleri sayar.²⁵ Fakat burada Akçuraoğlu Yusuf’un fırkaya üyeliği şüphelidir. Ali Birinci, Yusuf Akçura’nın fırkanın kurucuları arasında sayılabilmesi için gerekli delillerin olmadığını belirtir. Buna da en önemli bir sebep olarak Yusuf Akçura’nın yazdığı Türkçülük Hareketleri Tarihçesi’nde ne bu fırkayla bir ilişkisi olduğuna ne de fırkanın kendisine değinmiş olmasını gösterir.²⁶ Biz de Birinci’nin yorumunu makul görüyoruz. Tunaya’nın Yusuf Akçura’yı fırkanın kurucularından göstermesinin sebebi, fırkanın kurucu başkanı Ferit Bey ile Kuleli’den beri süregelen yakın arkadaşlığı²⁷ ve Yusuf Akçura’nın Türkçülük hareketi ile özdeşleşmiş bir isim olması olabilir. Birinci, Tunaya’nın kurucular listesine ek olarak Şükrü Paşa ve Mustafa Suphi isimlerini de sayar.²⁸ Bunlara ek olarak, Ahmet Agayef(Ağaoğlu), Yusuf Akçura ve Abdullah Cevdet gibi isimlerin de heyet-i idareye alınmasının kurucular tarafından tartışılacağı basında çıkar.²⁹

MMF’nin programının Siyaset-i İktisadiye bölümünde “*Memlekette umum turuk-u maişetin bilhassa ziraat ile küçük sanatkârlığın inkişafı saadet-i vatan ve millet için takibi muktazi en mühim bir gaye olup bu gayeye vüsul için beynelefrad teavün ve tekâfül esaslarının neşr-ü tamimile revabıt-ı iktisadiye ve içtimaiyenin*

²¹ Zafer Toprak, **Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 176.

²² Tunaya, **a.g.e.**, s. 381.

²³ Tunaya, **a.e.**, s. 382.

²⁴ Tunaya, **a.e.**, s. 383.

²⁵ Tunaya, **a.e.**, s. 381.

²⁶ Ali Birinci, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası/ II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki’ye Karşı Çıkanlar**, 2. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2012, s. 195.

²⁷ Yenal Ünal, **Ahmet Ferit Tek**, İstanbul, Bilgeoğuz Yayınları, 2009, s. 25.

²⁸ Birinci, **a.g.e.**, s.194-195.

²⁹ Birinci, **a.e.**

tesvikine gayret olunacaktır.”³⁰ denilmektedir. Yukarıda daha öncesinde belirtildiği üzere, MMF, liberal milliyetçi bir fırka özelliğindedir. Liberal milliyetçi anlayışta bir kavmin kendi kaderini tayin edebilmesi için yaşamak hakkına sahip olması yani kültürel açıdan ve bununla beraber ekonomik açıdan yaşama şansına sahip olması gerekmektedir.³¹ Buna paralel olarak, fırkanın kurucuları, çeşitli yüksek okulların ve liselerin iktisat öğreticileri, gazetelerin iktisat yazarları, nezaret ve bankaların uzman yüksek memurları tarafından³² İMC kurulur. Yerli malını vatanın bir parçası olarak kabul eden cemiyet, yabancıların ürünlerine oranla pahalı bile olsa yerli malının seçilmesini ve yerli malının hem üretimi hem de tüketiminin yaygınlaştırılmasını amaçlayan bir iktisadi milliyetçilik doktrinini temel alır.³³ Bu ilkelere sadık kişiler üyeliğe kabul edilir. Bugün için doğal karşılanabilecek bu amaçlar döneminde alışkın olunan bir yaklaşım değildir. Öyle ki ünlü Maliye Nazırı Cavit Bey gibi kimseler üyeliklerinin gizli tutulmasını ister.³⁴ Ayrıca, bazı Osmanlı kompartımanlarında bu durum rahatsızlık uyandırır. Osmanlı Musevileri cemiyeti boykotçulukla itham eder ve şikayetleri Sadrazam Sait Halim Paşa’ya kadar gider. Sait Halim Paşa, cemiyetin genel sekreteri Zühdü Bey ile beraber Sirkeci’de otuza yakın yerli malı satan cemiyetin mağazasını ziyaret eder ve bunun sonucunda o da cemiyete üye olmaya karar verir.³⁵

İMC’nin kadınlar kısmı olarak Mâmulât-ı Dahiliyye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi kurulur. Bu cemiyet de yerli malı kullanımını teşvik etmek gayesindedir ve bu sebeple Hereke fabrikası ile iş birliği içerisinde. Bu amaçla bir sergi ve terzihane de açar.³⁶ MMF’nin silsilesinin bir kadın cemiyetine kadar dayanması sürpriz değildir; çünkü fırka programının siyaset-i iktisadiye bölümünde “*işçilik eden kadın ve çocuklar sây-ü amelinin temin-i müdafaası*”³⁷ yer alır. Yerli malı tüketimini teşvik ederek dışarıya para akışını durdurmayı ve yerli sanayiye geliştirmeyi amaçlayan cemiyetin üyeleri sadece Müslüman kadınlardır³⁸ ve Şefika Kurnaz’a göre

³⁰ Tunaya, **a.g.e.**, s. 390.

³¹ Rafael Muhammetdin, **Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi**, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1998, s. 16.

³² Tunaya, **a.g.e.**, s. 471.

³³ Tunaya, **a.e.**

³⁴ Tunaya, **a.e.**

³⁵ Tunaya, **a.e.**

³⁶ Tunaya, **a.e.**, s. 508.

³⁷ Tunaya, **a.e.**, s.392.

³⁸ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, s. 299-300.

üye sayısı doksan kişiyi bulur.³⁹ Serpil Çakır'ın verdiği MDİKCH'nin programına göreyse kurucu üye sayısı iki ve kayıtlı üye sayısı doksan dördtür.⁴⁰

Siyasetle uğraşılmayacağını açıklayan cemiyete, amaçlara uygun olmak şartı ile herkes üye kabul edilebilir.⁴¹ Cemiyet'in temel amaçlarından bir tanesi fakir kızlardan terziler yetiştirerek hem onların meslek sahibi olmalarını sağlamak hem de ülkeye bir katma değer sağlamaktır.⁴² Bu maksatla açılan terzihanede 30-40 dolayında kadın çalışır. Ayrıca, cemiyetin iş birliği içinde olduğu Hereke fabrikasında da 400 kadın çalışır. Sadece kadınlara iş bulmak gibi bir misyonu değil, bunun yanında terzihanenin atölyesine gelen tahsili az kızlara eğitim vermeyi de amaçlar.⁴³ Cemiyetin yerli malını teşvik için yaptığı çalışmalar döneminin önemli aydınları olan Abdullah Cevdet ve Hamdullah Suphi gibi isimler tarafından desteklenir. Ayrıca, Halka Doğru, Kadınlar Dünyası ve cemiyetin yayın organı Sıyanet Gazetesi gibi süreli yayınlar cemiyete ve faaliyetlerine sütunlarında yer vererek destek çıkarlar.⁴⁴

2.2. Sıyanet Gazetesi'nin Teknik Özellikleri, Amacı ve Süresi

Sıyanet Gazetesi, MDİKCH'nin resmi yayın organıdır. İmtiyaz sahibi M. M. rumuzunu kullanır. İlk sayının ilk yazısına cemiyetin başkanı diye imza atmasından bu kişinin Melek Hanım olduğunu öğreniyoruz. Gazetenin mesul müdiresi Zaim Hayriye'dir. İlk sayısı 26 Mart 1914 tarihinde perşembe günü neşrolunmuştur ve haftalık olarak düzenli bir şekilde her perşembe günü çıkarak yayın hayatını sürdürür. Gazete Mahmut Bey Matbaasında basılır ve fiyatı nüshası bir kuruş, senelik elli dört kuruş, altı aylık 30 kuruş ve memâlik-i ecnebiye için 15 franktır. Gazetenin alt başlığındaki klişesinde “*içtimai, edebi, ilmi, iktisadi kadın ve aile gazetesidir*” ifadesi ile içeriği hakkında kısaca bilgi verilir.

Gazetenin çıkış amacı ve yayın politikası ilk sayının ilk yazısı olan Meslek ve Muradımız⁴⁵ da açıklanır. Gazetenin bağlı bulunduğu İMKCH'nin politikalarına bağlı

³⁹ Şefika Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2015, s. 158-159.

⁴⁰ MDİKCH'nin programının tam metni için bkz.: Serpil Çakır, 5. bs., **Osmanlı Kadın Hareketi**, İstanbul, Metis Yayınları, 2016, s. 427-429.

⁴¹ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, s. 300.

⁴² Kurnaz, **a.e.**, s. 299-300.

⁴³ Kurnaz, **a.e.**, s. 300-301.

⁴⁴ Kurnaz, **a.e.**, s. 300.

⁴⁵ M. M., “Meslek ve Muradımız”, **Sıyanet**, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 1. M.M.'nin adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet'ten Muhtelif Yazılar**, s. 116-117.

yayın yapılacağıının belirtildiği yazıda odak nokta doğal olarak iktisadi meselelerdir. *“Çalışmak yaşamak içindir. Bir millet say ile istihsalatını ne kadar arttırırsa o mertebede nail-i refah olur. Âlemde şad ve mesut milletler onlardır ki refahiyyet-i iktisadiyyeye ermişler, şahsiyetlerine, cemiyetlerine bir istihlâk-i tam vermişlerdir. Cenab-ı Hakkın bu nimete, bu feyz-i azime bizleri de nail buyurmasını her an dua edelim.”*⁴⁶ Ziraat, sınaat ve ticaret hükümetin değil bireylerin başarması gereken alanlar olarak kabul edilir. Bu anlamda ekonomik olarak liberal bir çizgiye atıf olduğu söylenebilir. Söz konusu kaynakların iyi kullanımı vatanın yükselmesi noktasında önemlidir. *“Kuva-yı istihsaliyesini çoğaltmış olan memleketlerde hiç şüphe yok ki kabiliyet-i içtimaiyede yükselmiştir. Esasen bize lazım olan bundan başka bir şey değil.”*⁴⁷ Bireylerin sanayi ve ticaretle üreterek zenginleşmesinin vatanın lehine olduğunu vurgulayan yazar, gazetenin bu amaç için bağlı bulunduğu cemiyetin hizmetinde bulunduğunu yazar. *“...Gazetemiz Müslüman kadınların hayat-ı mesaiye doğru attıkları adımı teshile çalışmakla mübâhi olan cemiyetimizin hidematını ve Türk kadınlarının faaliyet-i vatan perveranelerinde mazhar oldukları muvafakiyat ve terekkiyatı enzar-ı ammeye vaz edecektir.”*⁴⁸ Bu doğrultuda İMKCH’nin kadınlara verdiği mesleki eğitimin önemi vurgulanır. Cemiyetin terzihanesinde çalışan kadınların birer altın bilezik sahibi oldukları belirtilir. Yazının devamında her sene üç kadının cemiyet tarafından makasdarlık eğitimi görmek için Avrupa’ya gönderileceği bilgisi de verilir.⁴⁹

Gazetenin muhteviyatı hem klişede yazan cümle hem de ilk yazısında bahsi geçen cemiyetin politikaları doğrultusunda şekillenir. Gazetenin içeriğini oluşturan yazılar genel olarak şu başlıklar altında düzenli bir şekilde toplanarak yayınlanır: İstanbul Postası adlı bölümde güncel olaylar imzasız bir şekilde gazetenin ve bağlı bulunduğu cemiyetin görüşleri açısından yorumlanır. Edebiyat bölümünde hem Abdülhak Hamid, Aka Gündüz gibi dönemin bilinen simaları hem de okuyucular tarafından gönderilen nesir ve manzum eserler bulunur. İlmi ve İçtimai adlı bölümde kadınlar ve çocuklar ekseninde, adından da anlaşılacağı üzere ilmi ve içtimai makaleler bulunur. Bundan başka, Kadınlık adındaki bölümde de kadın sağlığı ile ilgili yazılar vardır. Kadın Yazıları bölümündeki imzaların hemen hepsi kadındır ve kadınların sorunları tartışılır.

⁴⁶ M.M., a.y.

⁴⁷ M.M., a.y.

⁴⁸ M.M., a.y.

⁴⁹ M.M., a.y.

Halil Hamid'in Osmanlı toplumunda yaşıyan değişik etnisitelerin kadınlarını tanıttığı yazı dizisi de Âlem-i Nisvan başlığı altındaki bölümde neşredilir. Gazetenin Mirât-ı Âlem adında, dünyadan ilginç haberlerin özet geçildiği bir bölümü vardır. Bunlarla beraber, Sıyanet'in Hikaye Tefrikası bölümünde Günlerim adlı bir uzun hikâye tefrika edilir.

Kadınları ilgilendiren hemen her konuda içerisinde bir yazı bulunan Sıyanet Gazetesi'nin bu konu çeşitliliğine paralel olarak, yazar kadrosunda da bir zenginlik söz konusudur. Abdülhak Hamid, Aka Gündüz, Falih Rıfkı, Halil Hamid, Ayanzade Namık Ekrem, Köprülüzade Mehmet Fuat gibi dönemin tanınan simalarının yanı sıra çeşitli okur yazıları ile de gazetede yazı havuzu genişler. Geniş bir yazı ve yazar havuzuna sahip olan gazetenin elimizdeki nüshalarında imzası bulunan yazarlar ve yazı sayıları şöyledir: Abdülaziz Çaviş (1), Abdülhak Hamid (2), Aka Gündüz (1), Ali Suad (1), A.R. (12), Asmea (1), Ayanzade Namık Ekrem (1), Ayın ve Sin (1), Bezmi Nusret (1), Cevdeti (12), D. K. (1), Emine Süheyla (1), E. N. (1); Falih Rıfkı (3), Fatma Melahat (1), Fatma Mükerrerem (1), Fatma Saide (7), Hafız Cemal (2), Halil Hamid (13), Hamid Suphi (2), Hasan Zeki (3), Hayganuş Mark (1), İbnü'l Fârûk Nizâmeddin (1), İrfan (1), Kâmuran (2), Köprülüzade Mehmet Fuat (1), Madam Olga Dö Lebedef (2), Mahmud Sadık (1), Mehmed Nâdir (1), M. E. (1), Mim ve Ayın (1), M. M. (1), Mustafa Muhlis (7), Münibe Fatma Hikmet (1), Naciye Reşid (1), Namık Ekrem (1), Nureddin Râmih (11), Nuri Bekir (2), Sacide İrfan (2), Seniye Leman (1), Suad Said (1), Şaika Peyami (2), Ş. C. (1), Vedî Sermed (1), Yusuf Ragıp (3), Saliha Binti Hakkı (10), Zaim Hayriye (1), Zaruhi Kalemkaryan (1). Sıyanet'in elimizde bulunan nüshalarındaki imzalı yazı sayılarına göre, gazetede yazıların yaklaşık olarak yüzde otuz üçü kadınlara, yüzde kırk ikisi erkeklere aittir. Müstear isimlerin çoğunun cinsiyetlerini tespit edebilmek mümkün olmadığından, geri kalan oran da cinsiyetlerini tespit edemediğimiz yazarları karşılar.

2.3. Sıyanet Gazetesi'nin Girdiği Tek Polemik: Sebilürreşad'a Cevaplar

Sıyanet Gazetesi tek polemğine, Sebilürreşad'ın 298 numaralı sayısının 227 ve 228. sayfalarında, Sıyanet'te yayınlanan Harputlu Kürt Kadını⁵⁰ başlıklı resmi konu alan yazı üzerine başlar. Sebirürşad'a karşı olan cevap yazısında söz konusu yayının saldırıları ortaya konduktan sonra cevaplandırılır. Sebilürreşad, Harputlu Kürt kadını resminden tessettür noktasında rahatsız olur ve Sıyanet'e *"Türk kadınının hicâb zincirini kırdırıldığı"* gerekçesiyle saldırır. *"İslam'ın mukaddesâtı aleyhinde neşriyat - Hükümet-i askeriye'nin tebligat-ı mükerreresine ve merzî-i dindaranesine rağmen yine bugünlerde Darülhilafe'de İslam'ın mukaddesâtı, insaniyetin kavânin-i içtimaiyesi aleyhinde bir neşriyat tufanıdır başladı. Sıyanet risalesi "Türk kadınına hicâb zincirini kırdırıyor" ve milletin ta harim-i ismetine kadar sokularak Müslüman kadınlarının açık saçık kıyafetlerini yabancılara teşhir ediyor."*⁵¹ Sebilürreşad'ın bu beyanını II. Abdülhamit dönemi jurnalcilerine⁵² benzeten cevabında Sıyanet, Türk kadınına tesettür konusunda herhangi bir telkinde bulunulmadığını belirttikten sonra şöyle devam eder: *"Evet gazetemize resim derc ediyoruz. Fakat bu resimleri filan hanımın, filan kadının resmi diye değil. Enzâr-ı âmmeye vaz' ve teşhir eylediğimiz, hatta menfaatten bile hâli gördüğümüz bir şey varsa o da kıyafet-i Osmaniye koleksiyonudur. Dikkat ediliyor mu? Kıyafet diyoruz. Maksadımız kadın resmi derc etmek değil. Kıyafetleri göstermektir."*⁵³ Yazının devamında kadınlar için geçerli olan hicâb ve tesettürün kıyafet gibi cansız bir cisim için de geçerli olup olmadığı ironik bir şekilde sorulur. Çünkü tartışmaya konu olan resim koleksiyonunun neşrine başlamadan önce Müslüman kadınlardan resim alınamadığı ve bu yüzden onlardan

⁵⁰ "Harputlu Kürt Kadını", **Sıyanet**, İstanbul, 14 Mayıs 1914, s. 1. Adı geçen fotoğraf için bkz. **EK 5: Sıyanet'ten Fotoğraflar**, s. 140.

⁵¹ "Sebilürreşad'a Cevap", **Sıyanet**, İstanbul, 4 Haziran 1914, s. 3. Adı geçen makalenin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 3: Sıyanet'in Sebilürreşad'a Cevapları**, s. 107-110.

⁵² "Daha önceki dönemlerde saygıdeğer bir görev olarak kabul edilen jurnal hazırlayıcılık (yani bir konuyu derinlemesine araştırıp rapor vermek) Abdülhamid döneminde en aşağı ihbarcılık, dedikoduculuk haline dönüştü: 'jurnalcılık' oldu. Otuz yıllık dönem bu konuda, bol atiyelerin de etkisiyle, toplumu öylesine etkiledi ki, Türk toplumunun -bugün de- açık toplum olmasını önleyen öğelerin en önemlilerinden birini teşkil oluşturdu. Yakın geçmişimizdeki, herkesin bir diğerinin fikir sahibi olamayacağı ve değişik düşünce ileri sürenin mutlaka ajan olacağı yolundaki geleneğin kurucusu oldu." Koloğlu, **a.g.e.**, s. 71.

⁵³ "Sebilürreşad'a Cevap", **Sıyanet**, İstanbul, 4 Haziran 1914, s. 3.

tedarik edilen kıyafetlerin bir Hristiyan kadınına giydirilerek resim alındığı hatırlatılır.⁵⁴

Sebilürreşad'ın, Sıyanet'te yayınlanan resimler için *“milletin ta harim-i ismetine kadar sokularak Müslüman kadınlarının açık saçık kıyafetlerini yabancılara teşhir ediyor”* beyanına ayrı bir parantez açılarak, bu sözleri yazan için provakatör ithamında bulunulur. *“Aman ya Rab. Milletin ta harim-i ismetine kadar sokulmak. İşte size efkâr-ı âmmeyi gıcıklayacak söz, bir söz ki bomba kadar müessir. Fakat insan biraz utanmalı değil mi? Biraz hayâ etmeli değil mi? Biz kimin harim-i ismetine kadar sokulmuşuz. Hem o harime neden sokulamayalım. Sokulmaya da hacet var mı ki zaten onun içindeyiz. Yoksa Sebilürreşad bizi bir yabancı mı addediyor. Biraz terbiye ve insaf...”*⁵⁵ Söz konusu koleksiyondaki resimlerin otuz bir sene evvel toplanmış ve basılmış olduğu hatırlatılır ve binlerce nüshasının halihazırda Avrupa'da dolaştığı ifade edilir. Yani bu resimleri ilk yayınlayan Sıyanet değildir ve hal böyle iken Sebilürreşad'ın Sıyanet'e yaptığı ithamlar iftira olarak değerlendirilir.⁵⁶

Cevap yazısında dini taassubun anlaşılabilirliği ve fakat insanları kışkırtmak için bu taassubun arkasına sığınarak riya yapılmasına tahammül edilemeyeceği belirtilir. *“Her şeyin bir derece-i makulü, mantıkîsi olduğu gibi diyanette taassubun da bir derecesi vardır. İşte insan onu aşmamalı. Sebilürreşad - bu meselede olduğu veçhle - gibi kıpkızıl bir taassup kesilmemeli Entariye hırkaya varıncaya kadar hicâb ve tesettür arayanlara zannediyoruz ki bundan başka söylenecek söz bulunamaz. Eğer bu eşyayı Müslüman kadınlarına ait oldukları için muharremâtta addedecek isek Müslüman kadınlarının eşya-yı metrûke-i zâtiyelerini terekelerde, müzayede mahallerinde sattırmayalım. O elbiseler enzâr-ı ecânibe gösterilmesin. Çarşıda satılan kullanılmış (zenne) elbiselerini Okmeydanı'na yığarak yakalım. Hiç böyle şey olur mu? Evet olur ve işte oluyor. Çünkü Sebilürreşad böyle istiyor. Çünkü avâm böyle tahrik edilir.”*⁵⁷ Sıyanet Gazetesi ısrarla Sebilürreşad'ın provakasyon yaptığının altını çizer. Bu ısrarda daha önceki yaşanmışlıkların yarattığı tedirginlik önemli olsa gerektir. Kör Ali Olayı ve 31 Mart Vakası'ndaki eylemcilerin tesettüre riayet edilmediği bahanesiyle çıkardıkları taşkınlıklar hala zihinlerde canlıdır. Zaten Sıyanet'in Sebilürreşad'a yazdığı ikinci cevap yazısının içinde, söz konusu yayınla 31

⁵⁴ “Sebilürreşad'a Cevap”, a.g.m., s. 3.

⁵⁵ “Sebilürreşad'a Cevap”, a.g.m., s. 4.

⁵⁶ “Sebilürreşad'a Cevap”, a.y.

⁵⁷ “Sebilürreşad'a Cevap”, a .y.

Mart Vakası'nın önemli aktörlerinden biri olan Derviş Vahdeti arasında bir kıyaslama yapılması da bu durumu ispatlayacaktır.⁵⁸

Ahmet Mithat Efendi'nin vefatı dolayısıyla 15 Şubat 1328 (miladi takvime göre 28 Şubat 1913) tarihinde Şehbal'de Halil Edhem tarafından kaleme alınan yazı örnek gösterilerek, koleksiyonun yayınlanmasında Sıyanet'in ilk olmadığı bir kez daha belirtilir. Mithat Efendi'nin Viyana Sergisi'ne mahsus olarak "Elbise-i Osmaniye" adlı bir kitap bastırıldığı bilgisi verilir. Bu tarihi gerçekten Sebilürreşad'ın haberdar olmadığı kabul edilerek, ondan mahcup olması beklenir.⁵⁹

Sıyanet Gazetesi, Sebilürreşad'a jurnalci ithamını cevap yazısının devamında bir kez daha yineler. Bu ikinci jurnalcilik ithamına sebep olan Sebilürreşad'daki ilgili bölüm şöyledir: "...Hele Sıyanet tarafından kadınları Darülhilafe sokaklarında teşhir edilen Kürt Müslüman kardeşlerimizin bize müteaddid mektuplarla bildirdikleri infialleri hayli dereceyi bulmuştur. Her taraftan Sebilürreşad'ın bunlara karşı niçin sustuğu, niçin cevap vermediği muâhezekârâne sual olunuyor..."⁶⁰ Bu bölüme verilen cevapta Sebilürreşad'ın İstanbul demek yerine ısrarla Darülhilafe demesinin altı çizilir. Otuz sene evvel infial konusu olmayan şeylerin bugün "infialce hayli dereceyi bulduğunu beyan eylemek" gülünç olarak nitelendirilir ve bir kez daha söz konusu koleksiyondaki kıyafetleri sadece bir kadına giydirilerek resmedildiği tekrarlanır.⁶¹

"Mamâfih hükümetimizin er geç bütün bu mütecâvizlere hadlerini bildireceğine, çanına ot tıkacağına bütün Müslüman kardeşlerimiz emin olmalıdırlar."⁶² Bu bölüm cevap yazısında hayli şedit bir şekilde karşılanır. Bilhassa çanına ot tıkmak deyiminin, Sıyanet adına cevap yazısını kaleme alan kişiyi hayli sinirlendirdiği açıktır. "Sebilürreşad bize mütecâviz ve haddini bilmez diyor. Mütecâviz ve haddini bilmez asıl odur. Kendini bilmeyen ve hatta bilmediğini bilmeyen odur... Biz hamd olsun ne mütearrız, ne de haddimizi mütecâviziz. Bizim ot tıkanacak (çanımız) yok. Minareimiz, mihrabımız, imânımız vardır. Müslümanız. Onu sorarız ki Sebilürreşad kimin çanına ot tıkıyor. Yok, artık haddi ve terbiyeyi bu derecede tecavüz edenler muhatap ittihâz edilemezler."⁶³ Devamında Sıyanet'in "fakir Müslüman kızlarını, kadınlarını himaye

⁵⁸ Bkz.: a.ş., s. 18-19.

⁵⁹ "Sebilürreşad'a Cevap", a.g.m., s. 4.

⁶⁰ "Sebilürreşad'a Cevap", a.y.

⁶¹ "Sebilürreşad'a Cevap", a.g.m., s. 4--5.

⁶² "Sebilürreşad'a Cevap", a.g.m., s. 5.

⁶³ "Sebilürreşad'a Cevap", a.y.

eden” ve “menfaat-i şahsiyeyi gözetmeyen” bir cemiyetin gazetesi olduğu hatırlatılır. Cemiyetin, muhtaç kadınları himaye ederek “sefalet-i ahlakiyeden” uzak tuttuğu vurgulanır. “İşte böyle bir cemiyetin gazetesini mantıktan, izândan, insaftan, vicdandan hatta... Hatta terbiyeden tecerrüd ederek en âdi sebeplerle en bayağı vesilelerin hedef-i tecavüz ittihâz eylemek ayıp ve günahdır. Sebilürreşad zannetmesin ki bademâ kendisini muhatap ittihâz edeceğiz. Bu kendisine ilk ve son cevabımızdır.”⁶⁴

İslamcı bir yayın organı olan Sebilürreşad’ın hükümeti göreve çağırmasına, Sıyanet’in tepki göstermesi doğal ve büyük ölçüde haklı görülebilir. Fakat dönemin havasını anlamak için gözden kaçırılmaması gereken bir nokta, Kanun-i Esasi’de devletin resmi dini olarak İslam’ın kabul edilmiş olmasıdır. Devletin dininin İslam olduğu gerekçesiyle, İslamcı kesimin yayınlarında, kadınların tesettüre riayet etmesinin sağlanmasını hükümetten istemesi sıkça görülen bir durumdur. Çünkü İslamcılar nazarında, tesettür İslam’ın bir emridir ve bir “İslam devletinin” yöneticilerinden bu emrin uygulanması konusunda istekte bulunulması doğaldır.⁶⁵ Bununla birlikte, Sıyanet Gazetesi cevabında yoksul Müslüman kızlarına yardım maksadı güden bir cemiyetin yayın organı olduğunu hatırlatmakla, İslam’ın mukaddesatı aleyhinde olmak bir tarafa, Müslümanların hizmetinde olduğunu anımsatır. Ayrıca, çanına ot tıkmak gibi başka dinden olanlara karşı bir mücadeleyi çağrıştıran deyme gösterilen sert tepkiyle de, İslam dışında ve hatta aleyhinde oldukları yönündeki bir imaya dahi tahammülleri olmadığını gösterir.

Sıyanet Gazetesi, Sebilürreşad’a verdiği ilk cevap yazısının sonunda bir daha söz konusu yayına karşılık verilmeyeceğini belirtir. Fakat Sıyanet’in on dördüncü sayısında Sebilürreşad’a karşı bir cevap yazısı daha kaleme alınır. Yazıya “*mızrak çuvala girer mi?*” sorusu ile başlanır. İlk tartışmadan itibaren geçen sürede Sebilürreşad kapatılır ve yerine Sebilünnecat çıkarılmaya başlanır. Fakat Sıyanet’in cevabına verilen karşılık Sebilünnecat’ta verilmeyip ayrı bir kitap şeklinde bastırılır. Yazıya söz konusu soru cümlesi ile başlanmasının sebebi bu duruma gönderme yapmaktır. Çünkü Sıyanet’e göre bu yapılan bir gazetecilik kurnazlığıdır. “*...Sebilünnecat bu tarzda münâkaşâta devam ettiği surette tebligat-ı mükerrere*

⁶⁴ “Sebilürreşad’a Cevap”, a.y.

⁶⁵ Melek Öksüz, “Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi”, *Turkish Studies/ International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Ankara, Fall 2012, s. 477-478.

hilâfına harekette bulunmuş olacağından ondan tevakki ederek o tebligatın daire-i şümûlünden hariç kalacak bir vasıtaya müracaat, bir çareye tevessül etti ki o da cevabı Sebilürreşad'ın ta'tili bahanesiyle kitap suretinde neşredivermektir. Sebilü'n-necat eğer hak için mücâhede ediyorduyse onun kuyûd ve alâik-i maddiyeden tecerrüd ederek bir fazilet göstermesini isterdik. Doğrusu muârizimizi cesaret-i medeniyeden bu derece mahrum zannetmezdik. Mesele bize verilen cevab-ı ahîrin (Sebilü'n-necat)'ta neşredilip edilmemesi, kitap suretinde olup olmaması cihetleri değildir. Çünkü bu esasa taalluk etmez. Asıl mesele muârizimizin kavli ile davası ve ef'âli arasında münâsebet bulunmamasıdır.”⁶⁶ Sebilürreşad'ı tutarsızlıkla itham eden yazının devamında, söz konusu yayının İslam ahlakına ve iyi niyete riayet etmediği belirtilir. Bunun aksini beyan eden sözleri, yapılan eylemlerin yalanladığı iddia edilir.⁶⁷

İlk cevapta olduğu gibi yine evvela Sebilürreşad'ın saldırıları belirtilip cevaplandırılır. Sebilürreşad, polemiği başlatan resim olan Harputlu Kürt kadını resmindeki kadının kimliği üzerinden saldırısına devam eder. “Mâdem ki Sıyanet'in maksadı Müslüman kadınlarının hane dahilindeki kıyafetlerini göstermek idi, mâdem ki oradaki resim bir Yahudi karısının resmi idi, o halde altına (Harputlu Kürt Kadını) demekle daha büyük bir günah işlemiş olmuyor mu? Bir Yahudi karısını İslam olan (Kürt kadını) diye teşhir etmek ne büyük cürettir.”⁶⁸ Sıyanet'in buna cevabı, polemiğe girdiği yayının kelime oyunları ile aldatmacaya saptığı iması olur. “Muârizimizi daha zarf ile mazrûfu anlamayacak kadar cahil zannetmeyiz ve olamaz da. O halde mecrâ-yı kelâmı bu vadiye çevirmek, tarik-i tecâhülden gelip bu meseleyi daima temcid pilavı gibi - hem de istenildiği gibi - ortaya sürmek, fikri, maksadı bırakıp da kelime ile oynamak işe yarayacak cümleleri alıp işe yaramayanları yakadan atmak garaz değil de ya nedir? Hem muârizimiz öyle az buz garazkâr da değil, oldukça kurnaz. Ama pek fena. Nuh diyor, peygamber demiyor.”⁶⁹ Bununla beraber, Sebilürreşad'a karşı jurnalcilik ithamı yinelenir ve Sıyanet'in iddia edildiği gibi muzır bir yayın olması durumunda hükümet-i askeriye tarafından, tıpkı Sebilürreşad'a olduğu gibi, hiçbir ihbara gerek kalmadan kapatılacağı söylenir.

⁶⁶ “Yine Sebilürreşad”, *Sıyanet*, İstanbul, 25 Haziran 1914, s. 4. Adı geçen makalenin tam transkripsiyonu için bkz. **Ek 3: Sıyanet'in Sebilürreşad'a Cevapları**, s. 111-115.

⁶⁷ “Yine Sebilürreşad”, a.y.

⁶⁸ “Yine Sebilürreşad”, a.y.

⁶⁹ “Yine Sebilürreşad”, a.y.

Bunları söylerken Sebilürreşad’a karşı planlı bir saldırıda bulunulmadığı aksine planlı saldırıların Sebilürreşad tarafından yapıldığı ifade edilir.⁷⁰

Sebilürreşad ikinci yazısında Sıyanet’in diğer nüshalarındaki sayıları da inceleyerek, başka alanlarda da polemik konusu oluşturur. Sıyanet bu konuları dört başlıkta toplayarak cevap verir. Öncelikle, Kahire’deki bir gazeteden alınan ve Arapça’dan çevrilen bir makale hakkında Sebilürreşad’ın hücum ettiği (anlaşıldığı kadarıyla Sebilürreşad tesettür meselesi özelinde hücum eder) konu edilir.. Sıyanet bu tercüme yazıya karşı kaleme alınan reddiyenin de yayınlandığını hatırlatır. “...*Hatta şürefâ-yı kirâmdan o zât-ı âli-kadrin makaleleri vârid olmamış olsaydı (Asmea) imzasıyla hâlâ nezdimizde mahfuz olan ve sırf gazetemiz nam ve hesabına yazılmış bulunan bir makaleyi derc edecektik. Fakat ona hâcet kalmadı. Çünkü münderic reddiye daha güzel ve daha muhtasar yazılmış idi. Biz vukûâtı ve düşündüklerimizi işte böyle bir ayine gibi meydana koyuyoruz. Gıllugıştan (kin ve hileden) kalbimiz vicdanımız âzâdedir.*”⁷¹ Ayrıca, bir ay önce yayınlanan bir meselenin yeniden gündeme getirilmesi ve bunu yaparken “serpiştirme usulüyle” hareket edilmesi eleştirilir.⁷²

İkinci olarak, Madam Olga dö Lebedef’un⁷³ yazısını çeviren kişinin, yazarın ismine ilaveten “*hazretleri*” kelimesini eklemesi Sebilürreşad’ın taarruzuna hedef olur. Sıyanet, bu kelimenin nezaketen kullanıldığını açıklar ve bahsi geçen kadına saygı göstermek için geçmişten bugüne önemli sebepler olduğunu da ekler. “(*Madam Olga dö Lebedef*) Muallim Naci merhum ile Ahmet Mithat Efendi merhum Tercüman-ı Hakikat Gazetesini idare ederlerken birçok yazı yazmış ve daima Türk ve Müslüman kadınlarını müdafaa etmiştir. Hatta kendisi (Gülzar Hanım) ünvanıyla da yâd olunur. Eserlerinden birkaçını da Mithat Efendi merhum tercüme etmiştir. Böyle bir kadına hazretleri demekle mütercim küfre mi girdi. Doğrusunu söyleyelim ki biz irtica fikrinin bu derecesine taraftar değiliz...”⁷⁴

Üçüncü meselede, Suad Said’in yazısı konu edilir. Suad Said, söz konusu yazısında Müslüman-Türk kızlarının Avrupa’da tahsil görmesi fikrini destekler.

⁷⁰ “Yine Sebilürreşad”, **a.g.m.**, s. 4-5.

⁷¹ “Yine Sebilürreşad”, **a.g.m.**, s. 5

⁷² “Yine Sebilürreşad”, **a.y.**

⁷³ “Türkler’e dostluğu ve İslâm’a saygısı ile Türkiye’de çok sevilmiş Rus şarkiyatçısı”, detaylı bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gulnar-hanim> (Çevrimiçi 07.08.2019).

⁷⁴ “Yine Sebilürreşad”, **a.y.**

Anlaşıldığı üzere, Sebilürreşad buna karşıdır ve Sıyanet’e bu yazının içeriği dolayısıyla da saldırır. İslamcı bir yayın organı olan Sebilürreşad’ın Müslüman kızların yurt dışında eğitim görmesine karşı çıkması şaşırtıcı değildir. Çünkü bu dönem İslamcıları ittifak halinde, Müslüman kızların Avrupa’ya eğitim maksadıyla gönderilmelerine karşıdır.⁷⁵ Sıyanet ise bu noktada geri adım atmaz ve Müslüman-Türk kızlarının Avrupa’da tahsil görmesinde bir sakınca görmediğini yineler. Bunun için dini referans vermekten de geri durmaz ve ilim tahsilinin her müslüman kadın ve erkek için farz olduğunu hatırlatır ve kadınların üniversitelerde eğitim görmesine mâni olan şey “Müslümanlık mı, tesettür mü” diye sorar. “Bir Müslüman kadını tesettüre tamamıyla riâyet etmek şartıyla Avrupa’da herhangi bir Darülfünuna devam edemez mi? Sonra bize ilim Çin’de dahi olsa tahsil ediniz buyurulmuyor mu! Hatta bugün Rusya’da Müslüman kızlarından çoğu Moskova ve Petersburg Darülfünunlarında tahsil etmiyorlar mı? Yoksa bütün Rusya’daki dindaşlarımızı da tekfir edeceğiz. Buna ne diyeceğiz. Yok eğer tahsil-i âliyi ikmâl için Darülfünunlara Müslüman kızlarının devamına bir mâni varsa o mâniin ne olabileceğini bilelim. Hatta elyevm Avrupa’da tahsilde birçok Türk kıza var...”⁷⁶

Son olarak, Ermeni kadınlarının durumunun konu edildiği bir yazıda, kısa bir bölüm olarak geçen Ermeni kadın aktrist, musiki-şinâs, piyanist ve şantözlerinin anlatıldığı bölümün Sebilürreşad tarafından çarpıtılarak verilmesi üzerinde durulur. Sebilürreşad söz konusu yazıyı şöyle geçer: “Ömrünü tiyatro sahnelerinde geçiren, ismetini her sınıf halktan yüz binlerce enzâr-ı şehvet altında süründüren birtakım aktrislerin, şantözlerin, kantocuların resimlerine tercüme-i hallerine sahifeler tahsis ederek ‘çalışmaktan bıkmayan Ermeni kadınlarının cemiyetler arasında geçen hayatını bilmek muhterem hanımlarımız için pek faideli olacaktır zannediyorum’ diye Müslüman kadınlarına, kızlarına takdim etmek hem günahtır hem dedir.”⁷⁷ Halbuki Sebilürreşad’ın öne çıkardığı bölüm yazının çok küçük bir parçasıdır ve yazıda örnek olarak sunulan Ermeni kadınlarının cemiyetlerdeki hayatı bu değildir. Söz konusu yazının büyük bölümü Ermeni kadınlarının oluşturduğu hayır cemiyetleri, okullar ve müesseseler hakkındadır. Bu durumun altının çizildiği cevabın ilgili bölümü şöyledir: “...Teessüf olunur ki bu davada hak kazanmak için haksızlığı irtikâb ediyorsunuz. Yalan söylüyorsunuz. Dört satır yazı ile iki aktris resmi için bu derece

⁷⁵ Kurnaz, *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*, s. 49-50.

⁷⁶ “Yine Sebilürreşad”, *a.g.m.*, s. 6.

⁷⁷ “Yine Sebilürreşad”, *a.y.*

velveleler koparıyorsunuz. Emin olunuz ki bu sizin yaptıklarınızı meşhur Volkancı Derviş Vahdeti bile yapmadı. Binaenaleyh biz size bu madde hakkında daha ziyade söz söylemeği zevâidden addeylerek son satırlarınızdaki sıfırlardan maksat ve merâmınız ne ise ki - her halde terbiyesizce bir şey olacaktır - onu size tamamıyla iade eyler ve artık sizde kabiliyet-i hitap büsbütün mefkûd (mevcut olmayan) bulunduğunu ve her türlü hakikati çığner bir garazkâr fitne-engiz olduğunuzu anladığımız için bademâ (bundan sonra) size karşı velev ki tuğyan etseniz de tek kelime bile olsun kendi hesabımıza cevap vermeği bir küçüklük addedeceğimizi beyan eyleriz.”⁷⁸ Bu son cevap yazısından sonra bir daha Sebilürreşad ile polemige dair bir yazı Sıyanet’te yer bulmaz.

3.İçtimai Hayatta Kadın

Geleneksel Osmanlı anlayışında kadının hayatı hem kırsalda hem de şehirde ataerkil normlarla şekillenir. Kadın, kamusal alandan uzaktır ve aile içerisinde kendine özel bir alanı vardır. Bu alanda temel görevi gelecek kuşaklara annelik yapmak ve erkeğe itaattir.⁷⁹ Bugünden bakıldığı zaman gayet olumsuz gibi görünen bu geleneksel anlayışta kadın, ailenin en önemli üyesidir. Fakat hem ailedeki hem de toplumdaki statüsü, üretimi ile değişmez. Kadının söz konusu alanlardaki statüsü çocuklarının sayısı ve kendi yaşı ile doğru orantılıdır.⁸⁰ Bununla beraber, genel kanının aksine Osmanlı toplumunda çok eşlilik yaygın değildir. Çok eşlilik ahlaken ve kanunen olumsuzlanmasa da toplum içerisinde yine de çok hoş karşılanmaz. Kuzey Türkleri’nde hiç olmayan çokeşlilik Balkanlar’da yok denecek kadar azdır ve Anadolu’da da yaygın değildir. Öyle ki, 1885 ve 1906 yılları arasında İstanbul’da çokeşli erkek oranı evlilerde yüzde 2,51 ve 2.16 gibi gayet minimal oranlar arasında değişir ve sabitlenir.⁸¹ Yine de özellikle, II. Meşrutiyet döneminde çok eşlilik kavramı sıkça tartışılan bir konu olur. Bu tartışmalarda çok eşliliğe muhalif olan aydınlar, çok eşliliğin şeriatın bir gereği olmadığını ve sadece şeriatçe caiz

⁷⁸ “Yine Sebilürreşad”, **a.g.m.**, s. 7.

⁷⁹ Ümüt Akagündüz, **II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak**, İstanbul, Yeni İnsan Yayınevi, 2015, s.77.

⁸⁰ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2018, s. 105.

⁸¹ Ortaylı, **a.e.**, s. 123-124.

görüldüğünü belirtir. Hatta Mansurizâde gibi din bilginleri yazılarında mantıksal bir çıkarımda bulunurak şeriatça caiz olan bir şeyin egemen otorite tarafından yasaklanabileceği çıkarımında dahi bulunur.⁸² Böylelikle, II. Meşrutiyet döneminde Müslüman toplum hayatının en mahrem yeri olan aile yaşantısı ile ilgili de, düşün alanında da kalsa, gelenekleri eleştiren yeni görüşler doğar.⁸³

Kadının geleneksel konumunu değiştirmeye yönelik ortaya çıkan anlayış ve kurumların temeli Tanzimat Fermanı'nın ilanını takip eden dönemde atılır. Tanzimat Fermanı kadınlar ve kadınların toplum içindeki konumları hakkında herhangi bir ifade taşımaz. Fakat, Ferman'ın ilanından sonraki vetirede bürokratikleşme, hukukileşme gibi süreçler ve açılan yeni eğitim kurumlarından kadınların da istifade etmesi, ileri ki dönemde görülecek olan kadın tipinin toplumsal, siyasal ve düşünsel kalıplarının ortaya çıkmasını sağlar.⁸⁴ Ayrıca, Tanzimat Dönemi'nde 1869 yılında çıkan Tabiiyyet-i Osmaniyye Kanunnamesi, bir birey olarak kadına yer veren ilk hukuki düzenlemedir⁸⁵ ve dönemin kadına bakış açısının anlaşılması açısından da son derece önemlidir. Tâbiyyet düzenlenmesinde kadınların yabancı uyruklu bir erkekle evlenmesi yasaklanır. İslam hukukunda, Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle izdivacının yasak olması gibi uyuşu Osmanlı olmayan bir erkekle Osmanlı bir kadının evlenmesi de yasaklanır. Bu yasak din farkı gözetmeksizin bütün Osmanlı uyruklu kadınlar için geçerlidir. Misal, Müslüman bir Osmanlı kadının İranlı Müslüman bir erkekle evlenmesinin yasak olması gibi Osmanlı Musevisi bir kadının başka ülke uyruklu bir Musevi erkekle evlenmesi de yasaklanır. Kadın, gelecek Osmanlı kuşaklarını yetiştirecek kişi olduğu, anne olduğu için yabancı uyruklu biriyle evlenmesi istenmemektedir; çünkü kadın toplumun esas unsuru olarak algılanır.⁸⁶ Bu zihniyet sebebiyle olsa gerek, kadın Avrupa'da bireyselliği ile gündeme gelirken Osmanlı'da toplumsallığı ile gündeme gelir ve eğitimli kadınlar arasında Batı'daki gelişmelerin yansıması neticesi olarak toplumsal yapı hızla değişir.⁸⁷

Osmanlı toplumunda kadın sorununun ele alınması kadınının kamusal alana çıkışı ile eştir. Bu anlamda da Batılı kadın hareketlerinden ayrılan bir karakteristik arz eder.

⁸² Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, 22. bs., İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 448-450.

⁸³ Berkes, **a.e.**, s. 444-445.

⁸⁴ Akagündüz, **a.g.e.**, s. 79.

⁸⁵ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 80.

⁸⁶ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 131.

⁸⁷ Akagündüz, **a.g.e.**, s. 84.

Batı’da kadın kamusal alanı uzunca bir süredir zaten erkeklerle paylaşmakta idi. Halbuki Osmanlı toplumunda kamusal alan erkeğe mahsustur. II. Meşrutiyet, yani “Hürriyetin ilanı” ile birlikte kadın da kamusal alanda daha belirgin bir şekilde görünür olur.⁸⁸ II. Meşrutiyet’in ilanında en önemli paya sahip olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, ilk programında üyeliğe kadınların da alınabileceğini belirtir ve bünyesinde bir de kadınlar şubesi açar.⁸⁹

Meşrutiyet yönetimini getirenler kadınların durumlarının iyileştirilmesi konusunda istekli bir görüntü çizer. Bununla beraber, Meşrutiyet yönetiminden memnun olmayanlar ve Meşrutiyetin doğru uygulanmadığı iddiasıyla yönetime muhalif olanlar, çoğu zaman İslami kılıfa soktukları isteklerinde kadınların durumlarındaki değişmeden duyulan hoşnutsuzluğu çokça açığa vururlar. Meşrutiyet idaresine karşı yükselen ilk hoşnutsuzluk gösterisi olan 7 Ekim 1908’deki Kör Ali Olayında, Hoca Ali Efendi önderliğinde saraya kadar yürüyen göstericiler padişahı görmek isterler ve ondan yeniden ümmetin başına geçmesi, şeriatı yeniden getirmesi, meyhanelerin kapatılması ve fotoğraf çekiminin yasaklanması gibi istekleri ile beraber kadınların sokaklarda dolaşmasına son verilmesini de isterler. Hatta daha da ileri giderek sokaklardaki Müslüman kadınlara gerektiği şekilde örtünmedikleri için saldırılarda da bulunurlar.⁹⁰ Bir başka örnek de, yakın tarihin mühim olaylarından 31 Mart İsyanı’nı gerçekleştirenlerin Hüseyin Hilmi Paşa’ya ilettikleri isteklerinde şeriatın geri getirilmesi ve Müslüman kadınların sokağa çıkmalarının yasaklanmasının ön planda olmasıdır.⁹¹ Görüldüğü üzere kadın meselesi sadece kadınları ilgilendiren bir konu olmaktan öte yeniliğe taraftar olanlarla gelenekçi (belki alışkanlıkçı demek daha doğru) çevrelerin bir çatışma alanını da teşkil eder.

II. Meşrutiyet dönemi boyunca kadın meselesi çokça tartışılır ve hatta siyasi alanda dahi birtakım isteklerin ileriki dönemde ortaya çıkabileceğine dair işaret fişekleri atılır. Misal olarak, bir grup kadın 1908 parlamentosunda dinleyici olarak bulunmak için talepte bulunur.⁹² Öyle ki, dönemin önemli yazarlarından, aynı zamanda Sıyanet Gazetesi’ne düzenli yazı yazarlardan olan, Halil Hamit, kadın erkek

⁸⁸ Zafer Toprak, *Türkiye’de Yeni Hayat / İnkılap ve Travma 1908-1928*, İstanbul, Doğan Kitap, 2017, s. 36.

⁸⁹ Toprak, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm 1908-1935*, s. 38.

⁹⁰ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çev., Nuran Yavuz, 10. bs., İstanbul, Kaynak Yayınları, 2016, s. 53.

⁹¹ Ahmad, *a.e.*, s. 72-73.

⁹² Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*, s. 96.

eşitliğinin İslam'a aykırı olmadığını ve zaman içerisinde kadınların da Osmanlı parlamentosunda yer alacağını düşünür.⁹³ Bununla beraber, Meşrutiyet yıllarında çoğunlukla, "müsavat-ı tamme" mücadelesi siyasal hakları kapsamaz. Tam eşitlik, kadının toplumsal alanda erkekle eşit bir konumda bulunması anlamındadır.⁹⁴ Yine de, bu dönem zarfında kadınlar, kocalarıyla dahi lokanta ve gazino gibi kamusal alanlarda görünemez, dışarda tanıdığı bir erkekle bile selamlaşamaz ve vapur ve tramvay gibi alanlarda erkeklerden ayrı bir bölümde bulunur.⁹⁵

Meşrutiyet Dönemi'ndeki süreli yayınlarda kadınlar kadar, belki nicelik olarak daha fazla olmak üzere, erkek yazarlar da kadının toplumsal konumu üzerine yazılar kaleme alır. Kadının toplumsal hayatta görünür olmasını destekleyen erkek yazarlar, kadınların konumunun değişimini kendilerine bir tehdit olarak görmezler; çünkü önemli olan kadının cinselliğinden ziyade sosyalizasyonudur. Kadın meselesi üzerine yazan erkek yazarlar, toplumsal düzenin yeniden inşasında ve aile içi israfların önlenmesi noktasında kadının toplumsal yaşamda görünür olmasını değerli görür.⁹⁶ Bundan başka, Meşrutiyet ortamında kadına sağlanan görece özgür ortamın toplumsal çöküntünün kaynağı olduğunu iddia eden Volkan Gazetesi gibi gelenekçi-İslamcı çizgideki yayınlar ve görüşler de mevcuttur.⁹⁷ Bu çizgideki gelenekçileri belki de en çok rahatsız eden şey kadınların kamusal alanı paylaşmaya başlamasıdır. Osmanlı toplumunda başta da değindiğimiz gibi Batı'daki örneklerinin aksine, kadının sokakta görünür olması dahi özgürleştirici bir etki yapar.⁹⁸

Sıyanet Gazetesinin de içinde bulunduğu Meşrutiyet dönemi Türkçü-milliyetçi çizgisinde kadının toplumsal yönüne vurgu ağırlıktadır ve basın ve dernekler kanalıyla da kadınların hayatın içine çekilmesi desteklenir.⁹⁹ Türkçüler arasında Muhammed Abdullah gibi bazı isimler kadınları cephede bile görmek ister.¹⁰⁰ Henüz cephede olmasa bile sosyal alanda kadına yeni alanlar açmak için 1912 yılından itibaren Türk Ocağı'nda kadınlı-erkekli toplantılar, konferanslar ve konserler düzenlenir. Bu iddialı girişim İslamcılar tarafından ciddi eleştiriler alır.¹⁰¹ Bununla

⁹³ Kurnaz, **a.e.**, s.136.

⁹⁴ Toprak, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Femizm 1908-1935**, s. 172.

⁹⁵ Berkes, **a.g.e.**, s. 446.

⁹⁶ Akagündüz, **a.g.e.**, s. 137.

⁹⁷ Toprak, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm 1908-1935**, s. 123.

⁹⁸ Toprak, **Türkiye'de Yeni Hayat/İnkılap ve Travma 1908-1928**, s. 36.

⁹⁹ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, s. 74.

¹⁰⁰ Kurnaz, **a.e.**, s. 75.

¹⁰¹ Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, s. 139.

birlikte, Meşrutiyet aydınları genel bir nitelik olarak, İslamiyet'in kadınlara geniş haklar verdiğini ve Bizans ve İran etkisiyle oluşan ve gelenek haline gelen kurallar yüzünden kadınların bu hakları kullanamadıklarını belirtirler.¹⁰² Burada Bizans ve İran etkisi sayılırken dine karışan menfi Arap etkisi gibi muhtemel bir konudan bahis açmamak II. Meşrutiyet döneminde henüz Arap topraklarının kaybedilmemiş olması ve Arapların hoşnut tutulmak istenmesine bağlanabilir. Yukarıda sayılan tüm bu Meşrutiyet dönemi özellikleri ve dönemin Türkçü-milliyetçi anlayışının bir panoraması, Sıyanet Gazetesi'nin satırları arasında da kendisine yer bulur.

3.1.Kadınların Hak ve Hürriyetleri

Yazar kadrosundan ve yazıların içeriğinden anlaşıldığı üzere Türkçü çizgide bir yayın organı olan Sıyanet'te, kadınların hak ve hürriyetleri hakkında neşredilen yazılarda da Meşrutiyet döneminin Türkçü aydınlarının konu hakkındaki arzuları ve sınırları paralelinde fikirlerle karşılaşırız. Türkçü aydınlar kadınlara medeni dünyanın gerektirdiği hak ve hürriyetlerin sağlanmasına taraftar iken bu hak ve hürriyetlerin yerellik ve millilikten kopukluğa yol açması ihtimali karşısında savunma durumundadır. Gazetenin ilk sayısında Abdülaziz Çaviş'in Arapça'dan tercüme edilen Osmanlı Kadının Tavr-ı Cedidi¹⁰³ adlı makalesi Türkçü yayın organlarının bu konudaki sınırlarını göstermesi açısından manidardır.

Abdülaziz Çaviş bahsi geçen makalesinde toplumların yeni siyasi vaziyetlere geçişinde edebi ve içtimai hayatın da buna paralel olarak birtakım değişikliklere maruz kaldığını belirtir. Bu değişimler kolay olmaz ve geleneği savunanlar ile yeni fikirlerin taraftarları arasında bir çekişmeye sebep olur. Yazar bu çekişmeden yeni fikirlerin galebe çalarak çıkacağını ve bunun en önemli sebebinin geleceğin kendisi olan genç kadın ve erkeklerin yeni fikirlerin savunucusu olmasını gösterir. Şimdinin anne ve babalarının bu galebe karşısında yeniyi taraf olmaları doğal karşılanmakla beraber yeniyi intibakın kadınlarda daha süratli olması keyfiyetini kadınların kendilerini beğendirecek ve sevdirecek her vasıtayı şiddetle takip etmesinde bulur.¹⁰⁴

Buraya kadar yazılanlar bir kadın gazetesinde adeta kadınlara menfi bazı hasletler yüklemek olarak değerlendirilebilirse de yazar daha sonraki argümanları için

¹⁰² Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, s. 45.

¹⁰³ Abdülaziz Çaviş, "Osmanlı Kadınının Tavr-ı Cedidi", **Sıyanet**, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 8.

¹⁰⁴ Abdülaziz Çaviş, **a.y.**

kendince tespitlerini açıklar. Bundan sonra Osmanlı kadınları arasında “*yeni bir tekâmül ve tavra inkılap etmelerine çalışan bir sınıf vücuda geldiği için*” bu hareketin içeriğinin milli hasletlere yabancı kalmaması yolunda uyarılar serdedilir. Abdülaziz Çaviş’e göre her milletin kendine has özellikleri ve zenginlikleri vardır. Yine onun sözüyle “*Bir millet ahlak, âdât, lisan ve akaidin heyet-i mecmuasından ibarettir*”. Bu ayırt edici özelliklerinden birini kaybeden bir millet geleceğinin ve siyasi varlığının önemli bir parçasını kaybeder. Yazara göre, Osmanlı kadını yeni tavır ve fikirleri neticesinde zaman zaman Batılı Hristiyan kadınlara benzeme çabasıdadır. Zayıfın kuvvetliye benzeme gayreti doğal olmakla beraber milletin asli özelliklerinden taviz vermek kabul edilir değildir. Yazar İngiliz, Fransız ve Hollandalıların dahi kendi hasletlerinden taviz vermediğini iddia eder ve bu toplumlardan değiştirilmeden alınacak örnek var ise bu kendi hasletlerini muhafaza inadı ve özellikle İngiltere’nin dahili sanayisini geliştirme şevk ve çabasıdır der.¹⁰⁵ Bu yaklaşım günümüzde de varlığını sürdüren Batı’nın maddi alandaki ilerlemelerini örnek alalım fakat manevi alan bize aittir tavrının klasik bir örneğidir. Fakat bu durum Türk aydını için her daim adeta içinden çıkılmaz bir dilemma teşkil eder, çünkü büyük maddi değişiklikleri manevi alandaki değişimlerin izlemesi kaçınılmazdır.

Yazar yazısına “*Namus Mukaddestir*” başlığı altında bir ek kaleme alır ve bu ekte Madam Josefin Kayyu’nun henüz eşi Mösyö Kayyu ile evlenmeden önce birbirlerine yazdıkları mektuplardan birini, Figaro Gazetesi’nin muhabirlerinden bir kişinin neşretmiş olduğunu ve bu mektupta Mösyö Kayyu’yu siyasi olarak sıkıntıya sokacak satırların olduğunu belirttikten sonra elinde daha fazla mektup bulunduğunu ve bu mektupları yayınlatabileceğini ima eder. Bu durum neticesinde Josefin hem kendi namusunu hem de kocasının namusunu temizlemek için mektubu yayınlayan muhabiri öldürür. Madam Kayyu’nun bu namus cinayeti Osmanlı kadınlarına müspet bir örnek olarak sunulur.¹⁰⁶ Burada Abdülaziz Çaviş ve emsallerinin kadının içtimai hayatın içerisine daha fazla girmesinden bir nebze de olsa tedirgin olmasını anlayabilmek için “namus” kelimesinin altını çizmekte fayda var. Çünkü Osmanlı toplumunda kadın dışarıdaki giyim kuşamı ile dahi erkeğin namusunu temsil etmektedir.¹⁰⁷ Ataerkil bir düzenin hâkim olduğu Osmanlı toplumunda kadının hak

¹⁰⁵ Abdülaziz Çaviş, a.y.

¹⁰⁶ Abdülaziz Çaviş, a.y.

¹⁰⁷ Nüzhet Erkoç, **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cariyelik ve Kadın**, İstanbul, Postiga Yayınları, 2010, s.23

ve hürriyetlerini teslim eden aydınların dahi bu kalıpların dışına çıkmakta zorlanması bilhassa yerel değerlere büyük önem atfeden milliyetçi aydınların kadının hak ve hürriyetlerinin savunusu konusunda belli sınırlara sahip olmasına yol açar.

İlk kısmı gazetenin birinci sayısında çıkan ve devamı da ikinci sayıda neşredilen Madam Olga dö Lebedef tarafından kaleme alınan ve Ayın ve Sin harfleri ile imza atan bir mütercim tarafından Türkçe'ye kazandırılan "Müslüman Kadın'ın Hürriyeti"¹⁰⁸ adlı makalede Müslüman kadınlarının geçmişteki ve bugünkü halleri konu edilir. Yazar, ilk sayıda çıkan yazısında asıl argüman olarak Müslüman kadınların hürriyetini İslam'ın kısıtlamadığını aksine İslam'ın ilk zamanlarında kurulan devletlere ve yapılan uygulamalara bakıldığında bunun aksinin doğru olduğunu iddia eder ve bu iddiasını Emeviler, Abbasiler ve Endülüs Emevileri gibi İslam toplumlarındaki örnekleri ile kuvvetlendirir. Burada Harun Reşit'in haremi Zübeyde, onun gelini Boran, şaire Fazl, Zeynep Ümmülübeyyed, Seyyide Nefise gibi döneminin ilim, edebiyat ve imar sahalarında ün yapmış kadınları İslam'ın esaslarının kadının özgürlüğüne engel olmadığı yönündeki savı desteklemek için zikredilir. İslam kadının özgürlüğünü sınırlamak şöyle dursun *"kadının erkek gibi kesb-i marifet (hüner, ustalık kazanma) etmesine ve aynı hukuk-ı ricale (erkeklerin hukukuna) malikiyetine mâni olmamıştır"*. Bu durum geçmişte ve bugün erkek egemen bir alan olan siyasette dahi geçerlidir ve bunu ispat etmek için yazar çeşitli İslam kavimlerine yöneticilik yapmış kadınların isimlerini zikreder. *"Şiraz Atabeyi İkinci Sait'ten dul kalan Turhan Hatun ve bundan sonra Ayşe Hatun vüsat-i ilim ve irfanları ve fen-i mimariyedeki zevk-i selimleriyle şöhrat bularak zamanlarında Şiraz şehrini mebâin-i bedia ile tezyin ettiler."* Bunlardan başka Raziye Begüm, Nur Cihan gibi kavimlerine liderlik eden kadınlarla da örnekler çoğaltılır.¹⁰⁹

Yazısının ilk kısmında görüldüğü üzere Madam Olga dö Lebedef halihazırdaki İslam kadınlarının hak ve hürriyetler açısından geri kalmasının sebebi olarak katiyen İslamı görmemektedir. Peki İslam kadınlığının bu tedennisinin sebebi nedir? Yazarın buna cevabı üç noktada özetlenebilir: 1. İslamiyet'in yanlış bir şekilde yorumlanıp açıklanması ile kaba ve cahil kimselerin dinin aslına muhalif ve kadınlar aleyhinde bidatler icat etmesi. 2. Haçlı Seferleri yüzünden canının derdine düşen İslam aleminde daha sonra gelen Tatar kabilelerinin istilalarının da bütün Şark

¹⁰⁸ Olga dö Lebedef, "Müslüman Kadının Hürriyeti", *Sıyanet*, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 10.

¹⁰⁹ Olga dö Lebedef, *a.y.*

medeniyetini silip süpürmesi kadın taifesinin esaretini izhar eyledi. 3. Erkeklerin kıskançlıkları sebebiyle kadınları ilimleri öğrenmekten ve kendileri ile aynı hukuka malik olmaktan alıkoyması.¹¹⁰

“Eğer Avrupa’nın tesir-i nüfuzu ikaz etmemiş olsa idi, Müslüman kadınlar şimdiye kadar rehavet ve atalet içinde zebun kalacaklardı.” Yukarıda daha önce yazısını ve görüşlerini mevzuu bahis ettiğimiz Abdülaziz Çaviş’in aksine ilginç bir şekilde, yine aynı gazetede neşredilen Madam Olga dö Lebedef’in yazısında Avrupa’nın İslam kadınları üzerindeki etkisi son derece müspet karşılanıyor. Batılı güçlerin, özellikle Fransızların, İslam ülkelerinde açtığı kız mekteplerinin İslam kadınlarının yükselmesi ve hak ve hürriyetlerini elde etmesi yolunda olumlu etkiler yaptığını ifade eden yazar, bu mekteplerden çıkan kızların nezafet ve güçlü bir kişilik kazandığını belirterek bu sayede erkeklerden daha fazla hak ve hürriyet talep etme erkini kendilerinde bulduklarını söyler. Burada örnek olarak zikredilen örtünme ve peçe ile ilgili kısım ilginçtir: *“...hatta nisvan-ı şarkın hala sarılıp örtündükleri peçenin terk ve lağvını istemeye kadar varıyorlar. Malum olduğu veçhile, tesettürün bu derecesini Kuran emretmemiş ve birçok kabâil-i İslamiye (İslam kabileleri) kadınları bu âdete teb’iyet (bağlılık) eylememişlerdir.”*¹¹¹ Bu cümlelerde peçeye karşı yazarın da mesafeli olduğunu sezmek mümkündür ve bu durum dönemi için radikal denebilecek bir çıkış olarak addedilebilir.

Gazetenin ikinci sayısında neşredilen yazının devamında¹¹² Madam Olga dö Lebedef Müslüman kadınlarının yükselme mücadelesinde, İslam topraklarında kadın sorunları üzerine bizzat kadınlar tarafından yapılan neşriyatı, misal İstanbul’da çıkarılan Hanımlara Mahsus Gazete’yi¹¹³, faydalı bulmakla beraber Şarklı ve Garplı kadınların bu sorunların çözümünde beraber hareket etmelerinin elde edilecek faydayı katlayacağını ifade eder. Bu maksat için Fransa’da kurulan Şark ve Garp Kadınlarının Münasebat-ı Dostanesinin Bütün Akvam Arasında Terakkisi ve Sulh-ı Umuminin Tesisi Cemiyet-i İttihadiyesi’ni örnek bir kuruluş olarak ortaya koyar. Bu cemiyet-i ittihadiyenin maksadı ve programı Şark ile Garp arasında ailevi ve içtimai hayata dair karşılıklı yardımlaşmayı sağlayacak daimi kuruluşa sahip olmak ve kadınların yararına çalışmaktır. Bu amaçla Müslüman kızlarını misyoner bir amaç gütmekten

¹¹⁰ Olga dö Lebedef, a.y.

¹¹¹ Olga dö Lebedef, a.y.

¹¹² Olga dö Lebedef, “Müslüman Kadının Hürriyeti”, *Sıyanet*, İstanbul, 2 Nisan 1914, s.6-7.

¹¹³ “Osmanlı döneminde yayımlanan en uzun ömürlü kadın dergisi”, detaylı bilgi için bkz. Zehra Öztürk, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hanimlara-mahsus-gazete> (Çevrimiçi 07.08.2019).

dinlerine ve medeniyetlerine saygılı bir şekilde Almanca, Fransızca ve İtalyanca gibi talep edilen dilleri onlara öğretmek ve onları iyi eğitmek amaçlanır. Bilinçlenen bu Müslüman kızları ve yine paralelinde yapılacak neşriyatlarla Müslüman kadınların hukukunun erkeklerin hukuku ile eşit bir dereceye varmasını sağlamak amacı güdülür. Bu nokta, kadınların kendi hak ve hürriyetlerini elde etmek için izleyecekleri yöntemidir. Ayrıca, yazar, “kadınların ittihadına pek güzel surette cevaz veren Tunus Şeyhülislamı’nı” İstanbul ve Mısır’daki din adamlarına müspet bir örnek olarak takdim ederek bir yerde eril otoriteleri de kadınların mücadelesine desteğe çağırır.¹¹⁴

Peçe ve örtünme konusunda gazete yönetiminin tavrı pek net olmadığı ya da kadınlığa dair her cihetin görüşünün tartışılmasının yanında olduğu yukarıda peçeye karşı bahsi geçen yazının yanında, yine aynı sayıda örtünme konusu ile ilgili olarak genç kuşak kadın yazarların tavrını eleştiren bir okuyucu mektubunun¹¹⁵ da yayınlanmasından anlaşılmaktadır. Mektupta “Bugün ortada kadın ve erkeği işgal eden bir mesele-i tesettür var. A canım her işimiz bitti de adam olmamız için iş yalnız buna mı kaldı. Bir kere yakamızı, paçamızı topladık mı? Ne idik ne olduk? Bildik mi? Yoksa alelemyâ (körü körüne) mı yürüyüp gidiyoruz.”¹¹⁶ Cümleleri ile tesettür konusunda aşırı bulduğu genç kuşak kadın yazarlara (onların önemli bir kısmının aslında kadın imzası kullanan erkek yazarlar olduğunu yazının başında ima ediyor) bir serzenişte bulunur. Burada okuyucu tesettür konusunun açılmasının aslında tam olarak karşısında değildir, fakat kadınlıkla ilgili işlerin tedricen halledilmesini savunan bir pozisyonda olduğu anlaşılan yazar, tesettür meselesine gelene kadar kadınların, daha elzem gördüğü başka alanlarda aşama kaydetmesi gerektiğini İkdâm Gazetesinde Osmanlı kadınları hakkında görüşlerini aktaran bir İngiliz muharriresinin ağzından açıklar. İngiliz muharrire (İngilizliği ve muharrireliliği şüpheli olmakla beraber) özetle kadının en birinci vazifesinin ev idaresi olduğunu ve öncelikle hesap tutmak, esvap yapmak, hasta bakıcılık gibi alanlarda yeterli hale gelmesi gerektiği ve ardından topluma iktisadi sahada faydalı olabileceği hasta bakıcılığı, doktorluk, kadın ve çocuk modistralığı gibi alanlara yönelebileceğini belirtir. Ancak bunları yaparken kendi milli hasletlerinden uzaklaşılmalıdır uyarısında bulunur.¹¹⁷ Bu noktada okuyucunun mektubunda dikkat çeken bir unsur kadın sorununa toplumun faydası

¹¹⁴ Olga dö Lebedef, **a.g.m.**, s. 7.

¹¹⁵ Fatma Saide, “Bir Mektup”, **Sıyanet**, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 11-13.

¹¹⁶ Fatma Saide, **a.g.m.**, s. 12.

¹¹⁷ Fatma Saide, **a.g.m.**, s. 12-13.

penceresinden bakması ve kadını bir birey olarak değil toplumsal bir varlık olarak görmesidir. Ayrıca, milliliğe yapılan vurgu da önemlidir. Türkçü kesimin kadın gazetesi olan Sıyanet’te bu okuyucu mektubunun yayınlanmış olması bu açıdan da manidardır.

Gazetenin üçüncü sayısında çıkan “Hallolmuş ve Olunacak Bir Mesele”¹¹⁸ adlı makalede evlilik akdinde hükümetin kadınlar lehine yaptığı bir düzenleme takdirle anılır ve henüz hallolmamış mesele olarak da çok eşlilik konu edilir. Hükümetin hal yoluna soktuğu konu şeri mahkemelerden nikah akdi için verilecek izinnamelerin bazı kayıtlara ve şartlara tabi tutulması ve imam efendilerin de vazifelerini suiistimal edememeleri için ağır cezaları içeren bir düzenleme getirilmesidir. İlk bakışta bu cümlelerden hükümetin tam olarak hangi sorunu hallettiği anlaşılamamaktadır. Yazar bir tanıdığının başına gelen vaziyetle bu düzenlemelerin önemini açıklığa kavuşturur. Söz konusu olay Osmanlı kadınlarının aile gibi dönemi için toplumun son derece merkezindeki bir kurumun inşası esnasındaki nikah akdinin Meşrutiyet Dönemi’ne gelinceye değin nasıl kadınlar aleyhine suiistimal edilebilir olduğunu göstermesi açısından mühimdir. Bu nedenle, ayrıntıların gözden kaçırılmaması adına ilgili bölümü uzun da olsa aşağıya aynen alacağız.

“Bana bu hikâyeyi anlatan hanım otuz beş yaşlarında dul kalmış idi. Kendisi de yüzüne bakılacak güzellerden idi. Zevcinin vefatıyla kendisine birçok mal kaldı. Para kaldı. Çocuğu da yok idi. Onu bir zamanlar görememiştım. Meğer zavallının başına ne dertler gelmiş. Neler olmamış. Bu hanım bir gün evinde otururken mahkemeden kendisine bir itâat ilâmı gönderilmiş. Biçare kadın daha vefatından beri dört ay geçmemiş olan müteveffâ zevcinin acısıyla yüreğine taş basıp dururken, mahkemeden gelen bu itâat ilâmını görünce aklı başından gitmiş. Hatta o kadar ki kendinden şüpheye düşmeğe başlamış, acaba hakikaten ben başka birine vardım da haberim mi yok, bu ne iştir, demiş. Ve bunda bir yanlışlık olacağına, ilâmın başka bir kadına ait iken sehven kendisine tebliğ edildiğine hükmetmiş. Fakat ilâmdaki isim kendi ismi. Bu garip iş mahkemeye düşmüş. Biçare kadıncağz huzûr-ı hâkime çıktığı gün, zevciyetini iddia eden adamı daha birinci defa gördüğünü, onun zevcesi olmadığını, asıl zevcinin birkaç ay evvel vefat ettiğini, ve kim olduğunu söylemiş.

¹¹⁸ Fatma Saide, “Hallolmuş ve Olunacak Bir Mesele”, **Sıyanet**, İstanbul, 9 Nisan 1914, s. 10-12. Fatma Saide’nin adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **Ek 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 123-126.

Uzun uzadıya anlatmış, efendim bu yalandır, uydurma, düzme bir şeydir. Bu adem her kim ise benim malıma tamah ediyor. Malım, servetim olduğunu bildiği için bana zevcemdir itâat etmiyor diyor. Böylelikle beni ele geçirip malımı yiyecek. Ben öyle kadınlardan, bu adama varacak bayağı karılardan değilim. Demiş. Tabii bir dava vekiline de müracaat etmiş. Hiç yoktan mal belası başına bir davayı ki Allah kimseye göstermesin. Allah düşmanlarımızı bile düşürmesin. Halbuki o adam yani bizim hanımefendinin yeni zevci-i (!) nâmâlumunu mahkemede kemal-i cüretle iddiasını tekrar etmiş ve şahit bile ikâme edeceğini söylemiş. İkinci, üçüncü muhakemede birçok şahitler gelmişler, hanımı ismiyle, pederini ismiyle tarif etmişler. İçlerinden biri kendisini çocukluğundan beri tanıdığını söylemek küstahlıklarına kadar ileri varmış, biçare bütün bunları işittikçe al al, mor mor olur, bayılmak derecelerine gelirmiş. Hatta bir gün kendinden bile geçmiş. Nikahı akdeden imam efendi de mahkemeye celb olunmuş. Bu hanımı tanır mısınız demişler, evet diyince artık kadıncağız çılgılığı koparmış. Hatta imam efendi “nasıl tanımam efendim. Kendisi filan beyin kerimesi filan hanım değil mi; şahitleri vekilleri geldi. İzinname ibraz ettiler ben de nikahı kıydım.” demiş.

Bu adamlar hakikaten o kadar ustaca, şeytanca davranmışlar, o kadar güzel bir dolap kurmuşlar ki ne o zavallı hanım, ne de mahkeme bunun içinden aylarca uğraşmışlar çıkamamışlar. Mahkemeden çıkıldıktan sonra hanım, imam efendiyi çağırmış. “Ayol sen Müslüman değil misin. Nasıl oluyor da Allah’tan korkmadan yalan söylüyorsun.” demiş. İmam efendi de: “Hanımefendi hamdolsun Müslümanım, Allah’tan da korkarım, fakat ben izinname ile nikah kıydım. Siz derdinizi hâkime anlatınız. Benim kabahatim ne, cürmüm ne” cevabını vermiş.

Meğer bunlar bir kadın tedarik etmişler. Para ile onu ikna eylemişler, “Ben filan hanımın babam da filancadır. Filan efendi ile izdivaç edeceğim. Sizi tarafımdan vekil tayin ettim.” dedirtmişler.

Hatta daha garibi nüfus idaresine kadar gitmişler, oradan da sahte bir ilmühaber ile hanımın zâyiden nüfus kağıdını çıkarmışlar. Şimdi böyle bir nüfus kağıdı da o adamın elinde ve o davanın evrakı arasında bulunursa hakim tereddüde düşmez mi? İş uzamaz mı? İşte öyle olur, ve uzar. Dava vekiline de birçok ücret verilir. Yok yere, nâhakk yere bir didinmek uğraşmak, ayılmaklar, bayılmaklar, üstüne de bir hayli para.

Çok sürmez, iş tamamıyla meydana çıkar. Hakim efendi müddeinin bir müzevvir, bir müfsid bir dolandırıcı olduğuna kanaat eder. Biçare kadının halinden, etvârından, müdafaalarından anlar ki böyle bir izdivaçtan katiyen haberi yoktur. Şahitlerde ücretle tutulmuş yalancı şahitlerdir. Mahkemece sûret-i hususiye ve gayrı resmîyede şahitlerden birkaçını sıkıştırırlar, ve eğer hakikati itiraf edecek olurlarsa hanımdan kendilerine para alacaklarını vaat ederler. Şahitlerden bir ikisi bu vaad-i mezhebe dayanamayarak hanımı tanımadıklarını ve davanın müddei tarafından ihtirâ (aslı olmayan bir şey uydurup gerçek gibi gösterme) edilmiş bir şey olduğunu ikrar ederler. Hakim zaten mevcut olan kanaat ve vicdaniyesini takviye eden bu itirafat üzerine nikahın münakid (akdedilmiş) olmadığına karar verir de o biçare de bu dertten kurtulur.”¹¹⁹

Çok önemli gördüğümüz ve anlaşılması güç bir durum olduğu için aldığımız bu kısım dönemin kadınlarını ailenin en temel ferdi olarak gören ve bu uğurda kadının durumunun düzeltilmesi için gayret sarf eden Meşrutiyet aydınının işinin ne denli çetrefilli olduğunu göstermesi açısından gayet iyi bir örnektir. Meşrutiyet’e gelene kadar ki dönemde de kadınların evlilik kurumundaki sorunları çokça tartışılan konulardan birisidir. Evliliklerdeki suistimallerin çözümü konusunda zaman zaman yasal düzenlemeler de yapılır. Örneğin, 2 Eylül 1881 tarihli Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ile nikahı kıyan imamın evlenmeyi sekiz gün içerisinde nüfus memuruna bildirmesi bir zorunluluk olarak getirilir.¹²⁰ Kadın, ailenin temeli olmak yönünden önemli olduğu ölçüde nikah, aile kurumunun gerek şartı olması yönüyle daha da önemlidir. Fakat, henüz daha nikah gibi son derece önemli bir konuda bile kadınların aleyhinde işleyen noktalarda halledilmesi gerekenler vardır. Bu sorunlara çözüm için belki de en radikal girişim 1917’de yürürlüğe giren Aile Hukuku Kararnamesi’dir. Dini esaslara dayanmasına rağmen, bu kararname ile aile hukuku konusunda nispeten bir laikleşme ve devletleşme sağlanır. Bu kararname ile çokeşlilik kısıtlanır ve evliliklerde asgari yaş sınırı getirilir.¹²¹

Halledilecek konu ise çok eşlilik. Fakat bunun çözümü hususunda nikah akdi meselesinden farklı olarak konunun direkt muhatapları kadınların kendisidir ve

¹¹⁹ Fatma Saide, **a.g.m.**, s. 10-11.

¹²⁰ Çiğdem Ülker, “II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları”, **Tarih Okulu Dergisi**, Haziran 2016, s. 34-35.

¹²¹ Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)**, c. 55, Erzurum, 2016, s. 232.

makalenin yazarı Fatma Saide'ye göre yalnız kadınları ilgilendirir. Bu konuda erkeklerin Allah'ın çok eşlilikle ilgili müsaadesini çarpıttığı ve namaz gibi oruç gibi zekat gibi dinin emirlerini yerine getirmeyenlerin bile bu husustaki eylemlerini Allah'ın emri olması sebebiyle meşrulaştırdıkları zikredilir. Buna rağmen, yazara göre konunun erkeklerle doğrudan ilgisi yoktur. Neticede ikinci, üçüncü ve hatta dördüncü eş olmayı da kabul eden kadınlardır ve kadınlar koyacağı tavırlarla yani evli bir erkekle evlenmeyi reddederek bu konudaki çözümü yine kendileri getirmelidir. Basit bir akıl yürütme ile muhtemel gözükken bu çözüm önerisinin gerçekleşebilmesi için kadının maddi anlamda kendine yetebilmesi ve ataerkil kalıpların bir nebze de olsa kırılabilmesi şart görünmektedir.¹²²

“İslam Kadınlığı Arasında Âsâr-ı İntibah”¹²³ mevcudiyeti dönemin pek çok yazarı tarafından ortaya çıktığı düşünülen bir haldir. Aynı ismi taşıyan makalenin yazarı da Hindistan'ın Aligarh şehrinde tertip olunan kadınlar kongresini bu duruma bir kanıt olarak sunmakta ve ecnebinlerin yönetimi altında dahi olsa bir İslam beldesinde yapılan böylesi bir toplantıyı olumlu karşılamaktadır. Ayrıca bu kongrenin tertibinde yönetici sınıfın kadınlarının aktif rol almasını gıpta ile karşılar ve adeta Osmanlı seçkin sınıf kadınlarına bir rol model olarak resmeder. Kongrede bir takım oryantalistlerin Müslüman kadınlar hakkındaki “*Müslüman kadınları tahkire alıstılar, onun için hilekâr, kıskanç, âherin gaybını arar, ve hırçın oldular*” minvalindeki yorumlarından duyulan rahatsızlık beyan olunur. Makalenin yazarı da İslam ile kadınların durumunun vahametinin bir arada düşünülmesinden rahatsızlığını ortaya koyar. Hz. Hatice ve Hz. Ayşe gibi İslam tarihinde seçkin bir yere sahip olan ve Hz. Muhammed'den bizzat din ve ilim öğrenen ve başkalarına öğreten kadınları örnek gösterir ve kadının tedennisinin sebebini yine kadınların kendilerinde araması gerektiğini düşünür. “*Kadınlar, lüzumu kadar okumuyor, tenevvür edemiyor yahut okutulmuyor ve tenevvür ettirilmiyor da hukuk-ı nisviyyetlerini tetkik ve muhafazadan aciz kalıyorlar.*”¹²⁴ Burada genel toplumsal yapıdan ziyade kadınların şahıs olarak kendini yeterli derecede ilimden ve okumaktan isteyerek yahut istemeyerek uzak tutması haklarını bilmeleri ve savunmaları yönündeki en önemli engel olarak görülüyor. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, halbuki Peygamber döneminde kadınlar ilim öğrenme, aydınlanma ve aydınlatmadan uzak değillerdir. Tahsilin noksanlığı

¹²² Fatma Saide, “Hallolmuş ve Olunacak Bir Mesele”, **a.g.m.**, s. 11-12.

¹²³ E.N., “İslam Kadınlığı Arasında Âsâr-ı İntibah”, **Sıyanet**, İstanbul, 23 Nisan 1914, s. 4-6.

¹²⁴ E.N., **a.g.m.**, s. 5.

kadınlığın hak ve hürriyetler açısından gerilemesinin en bariz sebebidir. Dönemi için çok yaygın olan bu görüşün yansımalarını Tanzimat’tan itibaren kızlar için oluşturulmaya çalışılan eğitim kurumlarında görebiliriz.

Kadınların, Meşrutiyet Dönemi içtimai hayatında bugün için de geçerliliğini koruyan pek çok şikayetleri vardır. Bunlardan birine Fatma Saide’nin “Kadınların Çektiği”¹²⁵ adını taşıyan yazısında içten bir acınma ile değinilir. Fatma Saide’ye göre kadınların çektiği nedir sorunun cevabı gayet açık ve nettir: “*Erkeklerin taarruzu, tecavüzü*”. Erkeklerin kamusal alanlarda kadınları müstehcen içerikli sözler ile rahatsız etmesi ve hatta tacizlerinin vapurlarda, iskelelerde, tramvaylarda, tramvay duraklarında fiziki bir hal alması yazının şikayetlerinin merkezini oluşturur. Fakat burada ilginç olan ve belki de Osmanlı toplum yapısını anlamamıza yardımcı olacak husus yazarın şu cümlelerinde gizlidir: “*Halbuki o bize sataşan erkekler şu münasebetsizliklerini – bir kadın ne kadar ağır başlı kibar ve kendi halinde olursa olsun en âdi bir Hristiyan kadına yapamıyorlar. Buna çok defa bilhassa dikkat etmişimdir. Niye birçok defa oldukça büyük aileler, mesela bir yerde otursalar erkeklerimizin onları bir göz hapsine almalarından şikâyet etmişlerdir.*”¹²⁶

Tüm bu erkeklerden kaynaklanan rahatsızlıkların temel sebebi “*erkeklerin kadınların haklarına riayet etmemeleri*” ve kadınları “*yalnız ve yalnız vezâif-i behime için yaratılmış birer mahluk*” olarak görmeleridir. Yani esas olan kadına bakıştaki zihniyetin çarpıklığıdır. Bunu bazı çevrelerce sarkıntılıklara başlıca vesile olarak görülen “*şimdiki kadınların*” kıyafetlerinin garip görülmesine verilen ironik cevapta daha net bir şekilde görüyoruz: “*Biz (kadınlar) hârrâre girsek, başımıza da yalnız harici görebilecek kadar iki delik açılmış bir şeker çuvalı geçirsek terbiyesini unutanlar yine bildiğini yapmaktan vazgeçmezler.*”¹²⁷ Bundan başka geçmiş zamanlarda Sirkeci de Yeniçeri ortalarının kadınlara karşı olan taşkınlıkları ve geçmişte ferace ve yaşmak moda iken dahi kadınların aynı dertlerden muzdarip olmaları ifade edilerek sorun bir anlamda tarihselleştirilir. Böylece sorunlara tarihsel bir perspektiften bakılır ve zihniyetin değişmesi gerektiği fikri, temel sorun “*terbiye-i medeniyemizin fıkdanı (yokluğu, eksikliği)*” olarak yorumlanarak altı bir kez daha

¹²⁵ Fatma Saide, “Kadınların Çektiği”, **Sıyanet**, İstanbul, 30 Nisan 1914, s. 8-9. Fatma Saide’nin adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 128-129.

¹²⁶ Fatma Saide, **a.g.m.**, s. 8.

¹²⁷ Fatma Saide, **a.y.**

çizilir.¹²⁸ Fakat buradan yine de bugünkü anlamda net bir feminist yaklaşım çıkarmak aldatıcı olabilir. Çünkü Fatma Saide erkeklerin yaptığı hareketi yine erkekler nezdinde haksız çıkarmak için ataerkil kalıpları da kullanmaktan geri kalmaz. Erkeklerle seslenerek *“kendilerine mensup olan kadınlara”* başkaları tarafından yapılacak olası saldırılar da ne hissedeceklerini düşünmeye davet eder. Böylece kadınların erkekler tarafından rahatsız edilmemesi gerektiğini yine eril bir söylemle kadınların erkeğe olan mensubiyetini kullanarak ispat etmeye çalışır.

Sıyanet’in sekizinci sayısında İstanbul Postası¹²⁹ adını taşıyan ve güncel olayların imzasız şekilde, gazetenin fikri yönelimi doğrultusunda yorumlandığı bölümde Fatma Saide’nin yukarıda bahsini ettiğimiz yazısı ele alınır. Bu yazıda Fatma Saide’ye fazlasıyla hak verilerek zabıta ve şehremanetinden söz konusu sorunun çözümü için talepte bulunulur. Yazıda kadınlara taarruzda bulunan erkekler için *“sokak köpekleri”* benzetmesi, *“yılışık, ahlak düşmanları”* gibi ağır ifadeler kullanılır ve içtimai bünye ve ahlak için bu tarz tiplerin *“verem, kolera, tifo, veba mikropaları”* kadar tehlikeli oldukları ifade edilir. Bununla beraber, Fatma Saide de olduğu gibi sorunun temeli olarak terbiye ele alınır. *“Bu zamanın terbiye usullerine göre bu yolda yaşayan sefil insan sürülerinden fenalıktan başka bir şey beklenemez. Terbiye ne tehdittir ne de dayak atmaktır ne de yasaktır”* denilerek zamanın terbiye usulleri de bir anlamda eleştirilerin hedefi olur. Çözüm olması gerekeni uygulamada gösterme ve ortaya güzel numuneler koymaktır. *“Müzeler, parklar, bahçeler, hanelerin tarz-ı inşası, yaşayışın usulü, hep terbiyeye ayrı ayrı tesirler yapan vesâitten ve müessesâtıdır.”* Bu amaçla hükümet ve belediyenin vücuda getirdiği iskuvarlar, abideler ve parklar uygulama alanı açısından ayrıca önem taşır. Bilhassa parklarda, erkeklerin kadınlara karşı konusu edilen rahatsız edici davranışları karşısında belediyenin ve zabitanın ittifak ederek bir çözüm bulması ve gerekli tedbirlerin alınarak bu kamusal alanların kadınlar için de kullanılabilir hale getirilmesi talep edilir.¹³⁰ Bu naif isteğin yerine getirilmesi dönemin şartları açısından pek de kolay değildir. Gülhane Parkı’nın açılışında kadınlar erkeklerle beraber hazır bulunur. Fakat bu durum dönemin Harbiye Nazırı’nın hoşuna gitmez ve sonrasında kadınların parka girmesini yasaklar. Gelen tepkiler üzerine kadınların sadece haftanın belirli

¹²⁸ Fatma Saide, **a.g.m.**, s. 8-9.

¹²⁹ “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, İstanbul, 14 Mayıs 1914, s. 2-3. Adı geçen makalenin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 129-131.

¹³⁰ “İstanbul Postası”, **a.g.m.**, s. 3.

günlerinde parka girmesine izin verilir.¹³¹ Bu sınırlamalar uzun ömürlü olmasa da kamusal hayatı erkeklerle bir paylaşmak isteyen kadınların işinin çok kolay olmadığını örneklendirmesi açısından anlamlıdır.

3.2.Kadınların İctimai Hayata Etkileri

Kadınlar toplum nüfusunun yarısını oluşturmaları sebebiyle en azından nicel anlamda içtimai hayata etkileri tartışılmaz. Bununla beraber, bihassa on dokuzuncu yüzyılda medeni dünyada kadın bir medeniyet terazisi olarak resmedilir. Stuart Mill “*bir medeniyetin seviyesini ölçmek isterseniz derhal kadının hayat şartlarına bakınız*” ve “*kadınların en fazla saygı gördüğü memleket medeniyette en ileri memlekettir*”¹³² der. Bu anlayış Osmanlı’da Tevfik Fikret’in “*elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer*” ve Abdülhak Hamid’in “*bir milletin nisvanı derece-i terakkisinin mizanıdır*”¹³³ sözleriyle akseder. Bu bağlamda, Sıyanet Gazetesi’ndeki yazılarda da kadınların içtimai hayata etkileri tartışma konusu edilir.

Mahmut Sadık’ın Sıyanet Gazetesi’nin ilk sayısında yayınlanan ve alt başlığından muhtevası açık bir şekilde anlaşılan “*Aile, Sıyanet ve Teavün Meseleleri*”¹³⁴ özelinde yazdığı makalesinde kadının insanlığın var oluşundan beri içtimai hayata etkileri kısaca özetlenir ve bugünün problemlerinin çözümünde de kadınların içtimai hayata yapacakları müspet etkiler değerli bulunur. Mahmut Sadık, cemiyetin temelini aile kurumu ve aile kurumunun temelini de kadın olarak alır.¹³⁵ Bu düşünce Meşrutiyet dönemi boyunca kadın ve kadınlıkla ilgili tartışmalarda kadınların durumunun iyileştirilmesi gerektiğini düşünen çevrelerce sıklıkla tekrar edilir.

Söz konusu makalesinde Mahmut Sadık, insanlığın en eski dönemlerinde anaerkil bir düzen olduğu ön kabulü ile kadınların içtimai düzenin oluşumunda sırasıyla aile, sülale ve en sonunda cemiyet birimlerinin kurulmasında en etkin rolü oynadığını ve

¹³¹ İnan, a.g.e., s. 98.

¹³² İnan, a.e., s. 90.

¹³³ İnan, a.e., s. 93.

¹³⁴ Mahmut Sadık, “Kadın, Hayat-ı İctimaiyede Tesiri- Aile, Sıyanet ve Teavün Meseleleri”, **Sıyanet**, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 7. Mahmut Sadık’ın adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 118-120.

¹³⁵ Mahmut Sadık, a.y.

bu etkin rolü, yine döneminin pek çok aydının yaptığı gibi kadının analığına vurgu yaparak, annelik hissiyatı ile elde ettiğini iddia eder. Ona göre kadının anneliği sadece bugünün medeni dünyası için değil, geçmişte ve halen daha dünyanın çeşitli yerlerinde görülen vahşi kabilelerde de yakınlık ve sülale ilişkilerinin kurulmasında en önemli etkindir. Mahmut Sadık kadının annelik duygusu ile erkeği çocuklarının bakımı ile sorumlu kılmak için kendine bağlamanın yollarını bulduğunu ve bunun karşılıklı olarak erkeğin zekasını da geliştirdiğini iddia eder. Bu zeka gelişimi daha ziyade duygusal anlamda tezahür eder ve bir manada kadının güçlü annelik hisleri aşk ve sevdanın icadına yol açar. Aşk ve sevdası sayesinde ki erkek de çocuklarına karşı bir mesuliyet duygusuna sahip olur ve sülale zinciri anne ile beraber erkeklerle de anılmaya başlar.¹³⁶

Yukarıda anlatılanlarla beraber Mahmut Sadık, aile fertleri arasındaki bağların kuvvetlendirilmesini bir toplumun yükselmesi ve gelişmesi için yeterli görmemektedir. Bütün fertlerinin birbirlerini bir annenin evladını koruduğu ve sakındığı gibi korumayan cemiyetlerin yükselip gelişemeyeceğini ve aksine gerileme ve çöküş göstereceğini belirtir. Bundan sonra hali hazırda toplumun korunmayan ve sakınılmayan fertleri olduğunu hissettirdiği kadınlara seslenen yazar, ilk insan cemiyetlerinin oluşmasında anne şefkatinin değerini hatırlattıktan sonra bugünkü medeni dünyada da kadınların umumi, içtimai ve iktisadi hayata katılımları ve bu sahalardaki çabaları ile “*milletlerin zaruret, sefalet, himaye ve sıyanetten mahrumiyet gibi en elim dertlerine çare bulacağını ümit*” eder.¹³⁷

Balkan Savaşları esnasında Türkler’in asker millet olması gerektiği fikri popüler olur ve kadınların çocuklarını anavatanın askerleri olarak yetiştirmesi gerektiği fikri pek çok yayın organında işlenir.¹³⁸ Ali Suad “*Fedakâr Kadınlar*”¹³⁹ adlı makalesinde bir adım daha öteye geçer ve cephede bir kadın örneğini gazetenin sütunlarına taşır. Söz konusu yazıda kadın vatan savunması ve adalet arayışı gibi farklı alanlarda içtimai hayata etkisi ile ele alınır ve yine bu etkinin temelinde kadının analık vazifesi ve kocasına iyi bir eş olma gayreti satır aralarından okunur. Yazar Şehbal’in bir sayısında gördüğü ve Trablusgarp Harbi’nde yaralanan Zehra isimli bir kadın ve onun kızı Ayşe’nin özelinde Trablusgarp Harbi esnasında mücadele veren

¹³⁶ Mahmut Sadık, a.y.

¹³⁷ Mahmut Sadık, a.y.

¹³⁸ Erik J. Zürcher, **Osmanlı İmparatorluğu’ndan Atatürk Türkiye’sine Bir Ulusun İnşası/Jön Türk Mirası**, Çev. Lütfi Yalçın, Ankara, Akılçelen Kitaplar, 2015, s. 184.

¹³⁹ Ali Suad, “Fedakâr Kadınlar”, **Sıyanet**, İstanbul, 9 Nisan 1914, s. 7-10.

kadınları anar ve genel kullanımında bir erkek işini çağrıştıran gazilik sıfatını Zehra için kullanmaktan çekinmez. “Ben, çöllerdeki zavallı ocağımı söndürmeye gelen düşmana karşı çıktım. Harpte kocama yardım ettim. Siz bunu tamamıyla hissettinizse meziyeti yine sizindir, etmedinizse ben zaten bu işi aferin almak için yapmadım. Şan için yaralanmadım; fakat mukadderatıma insanca gittim...”¹⁴⁰ Metin içinde yazarın kendi hissiyatını Zehra’nın ağzından aktardığı bu bölümde kocasının peşinden vatan müdafaasına koşan iyi bir eş ve yurttaş portresi çizer. Zaten söze Zehra ve kızı küçük Ayşe ile başlayan yazar, iyi bir anne imajının yanına iyi bir eş ve yurttaş imajını da koyarak resmi tamamlar.

İyi anne ve iyi bir eş yetiştirme düşüncesi kadın sorunları ile ilgilenen Meşrutiyet Dönemi Türk aydınının temel gayesidir. Bununla beraber, milliyetçi eğilimli bir yayın organında, içtimai hayatın en çetin şartlarını haiz savaş hali gibi bir ortamda, Zehra özelinde kadın bir kahramanın özne olması dönemin şartlarını düşündüğümüzde tesadüf olmasa gerektir. Osmanlı toplumunun zihninde bahsi geçen makalede de değinilen Trablusgarp Savaşı ile beraber, büyük elemlere sebep olan Balkan Savaşları gibi iki büyük facia daha yenidir ve bu trajedilerin anıları belleklerde tazedir. Ufukta beliren Dünya Savaşı ihtimali, Meşrutiyet aydını nezdinde kadın meselesinin de savunma iç güdüsü ile pragmatik bir gözle bakıldığı bir alan haline gelmesini kolaylaştırır. Bu sebeple, kadının hayatın her alanında olduğu gibi vatan müdafaasında da yerini alması doğal olarak beklenendir.

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak Ali Suad, makalesinin devamında yazısını kaleme aldığı tarihten üç dört sene evvel Neced’de meydana gelen bir cinayeti de adeta kadının içtimai hayatta adaletin sağlanması hususunda erkekten geri durmayacağını anlatmak için gayet olumlu resmeder. Bu cinayet bahsinde Neced’de büyük bir aşiretin reisi bir adamı, muhtemelen haksız yere, öldürür. Ardından asıl itibar edilen cinayet olan reisin öldürülmesi bir sene sonra, aşiret reisinin öldürdüğü adamın eşi tarafından gerçekleştirilir. Ali Suad bu cinayeti kadının bir yiğitliği olarak tanımlar ve adeta adaletin teminatı olarak tasvir eder.¹⁴¹

Kadının içtimai hayatın temeli olan aile kurumu içindeki önemi ve bu suretle içtimai hayatın gelişimine doğrudan etkisi Zaim Hayriye’nin “Acı Darbeler”¹⁴²

¹⁴⁰ Ali Suad, **a.g.m.**, s. 9.

¹⁴¹ Ali Suad, **a.g.m.**, s. 9-10.

¹⁴² Zaim Hayriye, “Acı Darbeler”, **Sıyanet**, İstanbul, 9 Nisan 1914, s. 12-13.

başlığını taşıyan yazısında da kendisine yer bulur. Burada kadınların cehaletinin topluma menfi etkisi üzerinde durulur. “*Esaslı düşünülürse anlaşılır ki bütün dertlerimiz ailelerimizdedir. Şu halde devaya da oralardan başlamak icap eder.*”¹⁴³ Aile içerisinde de asıl mesele kadınların cahil ve atıl bir halde bulunması ve toplumsal hayata etkin bir şekilde katkıda bulunamamasıdır. Kadınlar toplumun geleceğinin kurtarılmasında anahtar bir role sahiptir; “*çünkü millete nesl-i atiyi yine o kadınlar yetiştirecek değil mi?*” Kadın gelecek kuşakları yetiştirecektir ve bu sebeple kadınların yeterli bir düzeye gelmesi elzemdir. Yoksa “*cahil valide elinde çocuklarımız ne halde, cahil kabileler elinde ne gençlerimiz, genç kadınlarımız kurban olup gidiyor.*”¹⁴⁴

Sıyanet’in dokuzuncu sayısında Kahire’de neşredilen bir aylık edebi mecmuadan alınan ve imzasız olarak yayınlanan “*Milletleri Dokuyan Analardır*”¹⁴⁵ başlıklı yazıda içtimai hayatın temel meselelerinden biri olan ahlak sorunu ele alınır. Ahlak meselesinin çözümünün kolay olmadığı belirtilir ve bu meseleyi bir milletin halledebilmesi için “*kuvvet-i irade*” ve “*ahlak-ı metine sahibi olan kadın*” gibi iki önemli amile sahip olması gerektiği vurgulanır. Bu amillerden en mühimi ise ikincisidir; çünkü ahlakın terbiye edilmesi hususunda ilk adımı atacak olan kadındır. “*Terbiye-i ahlakiyeyi deruhte eden kadınlardan her biri eğer sağlam ve metin bir ahlak sahibi olup da evlatlarını sıdk ve emanet ve sebat ve şecaat gibi mezâyâ-yı âliye ve bir güzideye ta ilk adımdan beri alıştırarak olur ise işte milletin terakki ve teâlisi esbâbını bu suretle tehiyye ve izhar etmiş olur. Çünkü güçlüklerinden berî ahlak-ı metineye alıştırdığı evlatları o ahlaktan bir türlü ayıramazlar ki!...*”¹⁴⁶ demektedir. Görüldüğü üzere kadın yine ilk planda “analık” niteliğiyle önem arz eder. Yazının devamında bir milletin fertlerini yetiştiren muallimleri de anaların yetiştirdiği belirtilerek yazıya da ismini veren “*milletleri dokuyan analardır*” görüşü bir kez daha tekrar edilir. Kadına anne olması nedeniyle toplumu değiştirici ve dönüştürücü bir işlev yüklenmesi daha önce de belirttiğimiz üzere dönemin temel eğilimidir. Bu sebeple, söz konusu yazıda da sadece kadınlara içtimai hayatta “*metanet-i ahlakiyeyi*” yükseltme noktasında kilit rol biçilmez. Milletin “*temeddün ve terakki*” halinde olabilmesi için de kadınların “*iyi ve sağlam bir talim ve terbiyeyi*” haiz olması

¹⁴³ Zaim Hayriye, **a.g.m.**, s. 12.

¹⁴⁴ Zaim Hayriye, **a.g.m.**, s. 13.

¹⁴⁵ “Milletleri Dokuyan Analardır”, **Sıyanet**, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s.7-10.

¹⁴⁶ “Milletleri Dokuyan Analardır”, **a.g.m.**, s. 7.

elzendir. “Çünkü, dediğimiz gibi, efrâd-ı milleti ahlak-ı âliyye doğru ilk adım attıracak ve ikinci hatveyi atacak olanları ve sıra ile bunlardan sonra gibi tehiyye ve ihzar edecek yalnız kadınlardır.”¹⁴⁷ Bu cümlemin doğrudan bir mantıksal sonucu olarak da kadınları “tesettür ve saire” bahanelerle eğitimden uzak tutmak kabul edilebilir değildir.¹⁴⁸

Yazara göre, İslam kadınlığı ciddi bir gelişim evresindedir ve içerisinden hatipler, katibeler ve muallimler çıkarır. Makalenin yazarı bilhassa Türk kadınlığı arasındaki gelişimi İslam Dünyası’nın şampiyonu olarak görür. Burada Teali-i Nisvan Cemiyeti’ni ve onun girişimleri ile Dersaadet’te telefon kumpanyasında vazifelendirilen kadınları¹⁴⁹ takdirle anar.¹⁵⁰ Kadınların telefon kumpanyasında görevlendirilmelerinin sağlanması için Kadınlar Dünyası’nda pek çok yazı kaleme alınır ve bu sayede oluşan kamuoyu baskısı ile yedi Müslüman Osmanlı kadını telefon kumpanyasında memuriyete başlar. Müslüman Osmanlı kadınlarının ilk defa olarak bir şirkette memuriyete kabulü uluslararası kamuoyunda da geniş yankılar uyandırır.¹⁵¹ Bundan başka, Siyanet’teki söz konusu imzasız yazıda, Hintlilerin kadınların talimi için tesis ettiği cemiyetler, mecmualar ve kongreler de Hint kadınlığı üzerinde yarattığı müspet etkisi derecesinde övülür.¹⁵²

Neşredilen bu Arapça’dan çeviri yazıya gazetenin bir sonraki sayısında bir cevap yazısı¹⁵³ yayınlanır. Yazı açıkça İslamcı temayülü olan Arap kökenli bir okuyucu tarafından kaleme alınır. Cevaba Ahzâb Sûresinin tesettürle ilgili elli yedinci ve elli dokuzuncu ayetlerini¹⁵⁴ hatırlatarak yapılan girişten sonra, bir önceki sayıda yayınlanan yazıda Arap olmayan Müslüman kadınlarda ilerlemelerin daha vazıh olduğu tespiti konu edilir. Bir önceki sayıda ilerleme olarak telakki edilen gelişmeleri menfi olarak yorumlayan okuyucu yazısında, Arapların bu gelişmelerde geride kalması Araplar açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilir ve bunun sebebi Arapların kısmen de olsa mealen Kuran’ı anlamaları olarak gösterilir. Osmanlı

¹⁴⁷ “Milletleri Dokuyan Analardır”, **a.g.m.**, s. 8.

¹⁴⁸ “Milletleri Dokuyan Analardır”, **a.g.m.**, s. 8-9.

¹⁴⁹ Detaylı bilgi için bkz. Yavuz Selim Karakışla, **Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmâniyesi ve Müslüman Osmanlı Kadın Telefon Memureleri (1913)**, İstanbul, Türk Telekom, 2008.

¹⁵⁰ “Milletleri Dokuyan Analardır”, **Siyanet**, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s. 9.

¹⁵¹ Serpil Çakır, **a.g.e.**, s. 378-382.

¹⁵² “Milletleri Dokuyan Analardır”, **Siyanet**, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s. 9.

¹⁵³ “Bir Cevap”, **Siyanet**, İstanbul, 28 Mayıs 1914, s. 5.

¹⁵⁴ “57. Allah ve Resûlüne eziyet edenlere, Allah dünya ve âhirette lânet etmiştir. Onlara zelil edici azabı ve 59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle ki, örtüleri ile örtünsünler. Bu onların bilinip eza olunmamalarına daha uygundur. Allah Gafurdur. Rahimdir.” Ziya Kazıcı, Necip Taylan, **Kur’an-ı Kerim Meâli**, İstanbul, Çığır Yayınları, s. 319-320.

Devleti'nden “*Devlet-i İslamiye-i Osmaniye*” diye bahseden yazar, Osmanlı'nın geçmişindeki terakkisini dine bağlar ve dönemindeki bozukluğun da dine karşı olan dikkatsizlikten ileri geldiğini iddia eder. Ona göre, ‘terakki’ olarak nitelendirilen kadın hareketleri Kuran’ın hükümlerine isyandır ve bu hal devam edecek olursa vatan bundan zarar görür.¹⁵⁵

Okuyucunun cevabını aynen yayınlayan gazete yönetiminin cevap yazısının sonuna düştüğü notun son cümlesi hayli dikkat çekicidir: “*Asıl makalenin muharriri Arap olmak itibariyle ona nesl-i Resulden bir zat tarafından verilen cevap elbette kıymet ve ehemmiyetçe başkaları tarafından verilecek cevapların kat kat fevkindedir.*”¹⁵⁶ Kelimelerin gayet politik bir sırayla dizildiği bu cümlede, Arap kökenli bir okuyucu tarafından gönderilen yazının muhatap aldığı yazının da yine başka bir Arap’ın kaleminden çıktığının hatırlatılması ve cevabı göndereni Arap değil de nesl-i Resulden olarak tanımlanması önemlidir. Bu yazıların gazetede yayınlanış tarihinin I. Dünya Savaşı’nın hemen arifesinde olduğu düşünüldüğünde, henüz daha İmparatorluğa bağlı bulunan geniş Arap nüfusunda herhangi bir kırılganlığa sebep olmaktan çekinildiği izlenimi oluşuyor. Ayrıca, duruma kadın meselesinden bakacak olursak, Türkçü bir kadın gazetesine gönderilen ve Kuran’ın belli ayetlerine göndermede bulunan cevap yazısının uzun mütalaalara tabi tutulmadan nazikçe yanıtlanması Meşrutiyet Dönemi milliyetçi aydınlarının kadınlarla ilgili konularda dine muhalif görünmeme çabasına iyi bir örnektir.

Kadınların içtimai hayattaki etkilerinden bir tanesi de sanatlarda aksini bulur. “*Sanatta Kadınlığın Tesiri*”¹⁵⁷ yazısında da geçmişten bugüne (1914) kadınların bu alandaki etkisi üzerinde durulur. Daha insanların mağaralarda yaşadığı devirde süslemek ihtiyacı hasıl olur. Bu ihtiyacın ortaya çıkış sebebi cinsiyet farkından yani kadın ve erkeğin kendilerini birbirlerine beğendirme gayretinden tevellüt eder. Böylece kemikler, fil dişleri, avlanan zengin tüylü kuşların kanatları ve renkli taşlar gibi maddeler ilk süsleri oluşturur. Erkek, kahramanlığını göstermek için aslan ve kaplan gibi vahşi hayvanları ölümü pahasına avlayarak onların postlarını, dişlerini ve tırnaklarını kadına karşı iftihar vesilesi olarak süslemede kullanır. Bu iptidai süsleme meyli tarihin akan sayfaları arasında bugüne kadar gelen çeşit çeşit sanatların oluşmasına vesile olur. Bilhassa altın ve gümüş gibi değerli madenlerin işlenmesi ile

¹⁵⁵ “Bir Cevap”, **a.g.m.**, s. 5.

¹⁵⁶ “Bir Cevap”, **a.y.**

¹⁵⁷ Ş.C., “Sanatta Kadınlığın Tesiri”, **Sıyanet**, İstanbul, 11 Haziran 1914, s. 5.

ilgili sanatlar gelişimlerini “kadınların tabiat üzerindeki tesir-i düşvâr küşâsı (zor açan tesiri) muhitlerini ihtiyacat-ı mübremenin (zaruri ihtiyaçların) gayri zarafetler aratmaya sevk etmesine” borçludur. Orta Çağ İslam Dünyası ile Avrupası arasında bir kıyaslama yapan yazar İslam Dünyasındaki mücevheratça zengin olunan bu dönemde, Avrupalıların paralarını kiliselere kaptırdıklarını belirtir ve bugüne (1914) dönerek artık Avrupa’nın yeni tür mücevherler bularak bunları İslam Âlemine sattığını ve böylece zenginleştiğini belirtir. Artık milliyetperver bir eda ile kadınlar (İslam kadınları) içtimai bir vazife olarak “yerli, vatan mahsulü zarafetler ibda ve icat ederek” memleketin paralarının Avrupa’ya akmasına mâni olursa büyük bir içtimai değişime sebep olurlar. Yazar süsleme sanatları üzerinde yerli malı tüketimini teşvik ederek milli bir iktisat anlayışının savunusunu yapar. Ayrıca, kadınların içtimai hakları karşısında da sorumlulukları olduğunu hatırlatır. Bunu yazısının son kısmında gayet net bir şekilde ifade eder: “Hülâsa: Nisvîyet (kadınlık), sanayiî dolayısıyla terakkiyat-ı millîyenin en büyük müessiridir. Biz kadınlar, bu hakikati unutmadığımız müddetçe her türlü saadetin bihakkın müstahakkıyız. Aksi takdirde ise?... ”¹⁵⁸

3.3.Osmanlı Kadınlarının Genel Durumu

II. Meşrutiyet Dönemi, pek çok alanda olduğu gibi kadınlıkla ilgili sahalarda da önemli gelişmelerin ve uyanışların ortaya çıktığı bir tarihi epizottur. Bu hal, doğal olarak Sıyanet’in de dikkatinden kaçmaz ve Ermeni milletinden Zaruhi Kalemkaryan Hanım’ın Ermenice olarak haftalık yayın yapan Şant mecmuasına gönderdiği ve II. Meşrutiyet’le beraber İslam kadınları arasındaki fikri canlanmanın övüldüğü yazısı¹⁵⁹ tercüme edilir. Kalemkaryan “Meşrutiyet-i Osmaniye’den” beri bir kadının dikkatini en fazla çeken şeyin takdirle andığı İslam kadınlarının fikir sahasındaki uyanışı ve faaliyeti olarak görür. Uzun gaflet uykusundan uyanan İslam kadınları matbuat aleminde ve yazarlık mesleğinde kendilerine yer bulur ve böylece onlar için “hayat-ı fikriye ve kalemiye devri” açılır. Meşrutiyete kadar ki Osmanlı kadınları için çok sık kullanılan “atalet ve rehavet” hallerinden İslam kadınlarının çıkması takdirle anılır.¹⁶⁰

Gaflet, atalet ve rehaveti üzerinden atan kadınlar cehaletle de savaşıarak “vatana ensâl-i cedide-i münevvere (aydınlatılmış yeni nesiller) yetiştirmeye sarf-ı mesai

¹⁵⁸ Ş.C., a.y.

¹⁵⁹ Zaruhi Kalemkaryan, “Nisvan-ı İslam’da Faaliyet-i Fikriye”, *Sıyanet*, İstanbul, 18 Haziran 1914, s.13-14.

¹⁶⁰ Kalemkaryan, a.g.m., s. 13.

eylemektedir.” Meşrutiyet-i Osmaniye ile beraber İslam kadınlarının fikir ve ruh temayüllerinde büyük bir inkılap gerçekleşir. Bu sayede İslam kadınları kusurlarını düzeltmeye ve yeteneklerini irfan ve saadet gayesi için kullanmaya başlarlar ve bu gaye için “*kendi perestîdeleri olan efkar ve makâsıdı neşr ve ilan etmek*” fiiliyatında da bir gelişme içerisindeyler. Böylece Kalemkaryan’ın en çok takdir ettiği şey olarak “*gazetecilik ve muharrirlik mesleğine*” girerler. Medeniyetin nimetlerinden yeterince nasiplenmemiş milletler ve kavimlerde bile kadınların yaptığı bu fedakarlıklar, kendi cinsiyetlerinin talim ve terbiyesi için çalışmaları noktasında değerli görülür. “*Talim ve terbiye ilk günden itibaren mütemadi bir cehd ve ikdamdan ve fedakarlıktan ibarettir. İşte bunun için İslam kadınlarının meslek-i tahririne doğru hareketini ansamîmilkalp takdir ederiz. Çünkü İslam kadınları talim ve terbiyeyi ancak hayat-ı aileviye gibi mahdud bir daireye idhâl ile iktifa etmeyip kadınlara mahsus risaleler mecmualar tesis ve neşre teşebbüs etmişlerdir.*”¹⁶¹ Burada da görüldüğü üzere matbuat, kadınları eğitici işleve sahip çok önemli bir araç olarak görülür. Osmanlı kadınlarının da kadınlıkla ilgili meselelerdeki en önemli aydınlatıcısı mecmualardır. Ayrıca, kadınların aile hayatının sınırlılıkları ile yetinmemesi övülerek bir anlamda geleneksel Osmanlı anlayışının dışına çıkılması teşvik edilir. Bu noktada kadınlıkla ilgili mecmualar kilit öneme sahiptir. Kalemkaryan yazısını kadınların içtimai tabakalardaki önemini, mevkiini ve kuvvetini hatırlatarak bitirir ve yazı işlerini emellerini gerçekleştirebilmek için içtimai bir vazife olarak alan İslam kadınlarını takdirle anar ve başarılarını temenni eder.¹⁶²

Osmanlı kadınlarının çeşitli kompartımanlarındaki genel durumunu anlamak için Halil Hâmid’in Âlem-i Nisvân üst başlıklı yazı dizisi önemli bir bilgi kaynağı teşkil eder. Halil Hamid söz konusu yazı dizisinde sırasıyla Arap kadınları¹⁶³, Ermeni kadınları¹⁶⁴, Laz kadınları¹⁶⁵, Musevi kadınları¹⁶⁶, Kürt kadınları¹⁶⁷ ve Çerkes kadınları¹⁶⁸ hakkında yazar. Bu yazılarda bahsi geçen etnisitelerin kısaca tarihi ve folklorü hakkında da bilgiler mevcutsa da biz konumuz gereği, söz konusu yazıların

¹⁶¹ Kalemkaryan, **a.g.m.**, s. 14.

¹⁶² Kalemkaryan, **a.g.m.**, s. 13.

¹⁶³ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Arap Kadınları”, **Sıyanet**, İstanbul, 28 Mayıs 1914, s. 9.

¹⁶⁴ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Ermeni Kadınları”, **Sıyanet**, İstanbul, 4 Haziran 1914, s. 9-12.

¹⁶⁵ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Laz Kadınları”, **Sıyanet**, İstanbul, 11 Haziran 1914, s. 7.

¹⁶⁶ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Musevi Kadınları”, **Sıyanet**, İstanbul, 25 Haziran 1914, s. 8-11.

¹⁶⁷ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Kürt Kadınları”, **Sıyanet**, İstanbul, 2 Temmuz 1914, s. 12.

¹⁶⁸ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Çerkes Kadınları”, **Sıyanet**, İstanbul, 9 Temmuz 1914, s. 3-5.

kadınların toplum içerisindeki genel durumunu ve mevkiini anlatan bölümlerini ele alacağız.

Arap kadınları hakkındaki yazıda kısaca İslam öncesindeki ve İslamiyet'in ilk zamanlarındaki kadınların durumları ele alınır. Buna göre İslam öncesi Araplar'da çok eşliliğin yaygın oluşu ve erkeklerin istediği kadar kadın alabildiği ve bununla beraber kadınlar için de çok eşliliğin yani poliandrinin mevcut olduğu belirtilir. İslam, kadınlar için çok eşliliği yasaklar ve erkekler için de dört kadınla sınırlandırır. Dört eşle evlilik de esasında tercih edilir değildir. Bundan başka, kadınların İslam'ın yayılışında oynadığı aktif roller de konu edilir. İslamiyet'in ilk yıllarında Hz. Muhammed'in eşi Hz. Hatice ve Hz. Ömer'in kız kardeşi Fatma gibi pek çok kadının önemli hizmetleri olur. Ayrıca, İslamiyet kadınlara değer verir ve kız çocuklarının öldürülmesi gibi âdetleri yasaklar.¹⁶⁹

Halihazırda Arap kadınlarının temel görevi evinin içini idaredir ve *“kadın evinden başka bir şey ile uğraşmamalıdır”* anlayışı hakimdir. Misafirlerini ağırlamaya büyük önem veren Araplar'da kadınlar, erkekleri olmadığı zaman da evlerinde misafir kabul ederler. Arap kadınları tesettüre çok büyük önem atfederler ve peçe ile dolaşırlar. Yaşlı kadınların bile peçelerini açıp yüzlerini göstermeleri ayıp karşılanır. Arap kadınları savaşlarda erkekleri ile beraberdirler. Bu hususta Trablusgarp Savaşı'nda Mebruke isminde bir kadının çarpışmalarda gösterdiği azim takdirle anılır.¹⁷⁰

Ermeni kadınlarının durumu gayet iyidir. Ermeni yazar Zabel Yesayan bu konu hakkında şöyle bir izahatta bulunur: *“Bizim Avrupa kadınlarından farkımız yok gibidir. Her istediğimizi yapabiliriz. Erkeklerle beraber terakkimiz için çalışırız.”*¹⁷¹ Rusya'daki Ermeni kadınlarının gelişim düzeyi Osmanlı'dakinden daha ileride diye tasvir edilir. Rusya'da çok sayıda üniversite mezunu Ermeni kadın varken Osmanlı'da ise bu sayı henüz sınırlıdır. Bununla beraber, Osmanlı Ermeni kadınları da sosyal hayatta gayet aktiftir. Bunu çok sayıdaki Ermeni yardım cemiyetlerinden anlayabiliyoruz. Maariften sağlığa kadar çeşitli alanlarda faal Beyoğlu, Kumkapı ve Taksim merkezli bazı cemiyetlere ve yöneticilerine de yazıda yer verilir.¹⁷²

¹⁶⁹ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Arap Kadınları”, **a.g.m.**, s. 9.

¹⁷⁰ Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 9.

¹⁷¹ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Ermeni Kadınları”, **a.g.m.**, s. 10.

¹⁷² Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 10.

Ermeni kadınları evlilikleri konusunda da birinci dereceden söz sahibidir ve evleneceği erkekle tanışıp görüşürler. Yazının devamında bazısı tarihten ve bazısı halihazırdaki zamandan meşhur Ermeni kadınları da sayılır ve yazar Ermeni kadınlarındaki bu gelişimi yorumlayıp Müslüman-Türk kadınına örnek olarak sunduğu bir paragrafla yazıya son verir: *“Çalışmaktan bıkmayan Ermeni kadınlarının cemiyetler arasında geçen hayatını bilmek muhterem hanımlarımız için pek faydeli olacaktır zannediyorum. Ermeni kadınlarını yükselten cemiyetleri ve cemiyete rağbetleridir. Terakki ve hürriyet yolunda yorulmadan ilerleyebilmek için kadınlar kuvveti ancak cemiyetlerde bulabilirler.”*¹⁷³

Lazlar’da kadının konumu pek iyi resmedilmez. Öyle ki yazarın bir Laz dostundan yaptığı şu alıntı durumun ciddiyetini gözler önüne serer: *“Bizde kadınlar birer esirden başka bir şey değildir. Köylerde işlerini gördürmek için birkaç karısı olan erkek çoktur.”*¹⁷⁴ Kızların evlilik yaşı on üç, on dördtür ve on sekiz yaşında evlenen genç kız sayısı çok azdır. Erkekler için bir kadınla evlenmek çok kolaydır ve o nispette boşamak da kolaydır. Bu yüzden Lazlar’da dul kadın sayısı bir hayli fazladır. Ayrıca, Laz kadınları güzel silah kullanmasını bilmekle beraber bilgileri ilmiyal derecesini geçmez.¹⁷⁵

Daha önce de belirttiğimiz üzere Halil Hâmid’in konu ettiğimiz yazı dizisinde çeşitli etnik unsurlar hakkında kısaca da olsa pek çok malumat vardır. Musevi kadınlarını anlattığı yazısında¹⁷⁶ da Musevilerin en çok bulundukları yerleri; Rusya, Avusturya, Türkiye, Almanya, Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya olarak ifade eder. Musevi kadınları hakkındaki malumatlar ise Hz. Musa döneminden de öncesine götürelerek, kısaca tarihi safhalardaki durumları özetlenir. Eski Musevi toplumunda kadının bir oyuncak olduğunu ve çok kötü şartlara maruz kaldığını anlatan yazar, tarihteki durumun aksine bugün için Musevi kadınların durumunun çok iyi olduğunu izah eder. Yazarın burada, tarihteki Musevi kadınların durumları ile bugünkü vaziyetleri arasında derin bir zıtlık ortaya koymasını, belki de Müslüman-Türk kadınına cesaret vermek maksadı olarak yorumlayabiliriz.

Musevi kadınların halihazırdaki durumunun bu derece müspet olmasını sağlayan sadece İstanbul’da yedi adet bulunan Alyans kız mektepleri ve çeşitli yardım

¹⁷³ Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 10.

¹⁷⁴ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Laz Kadınları”, **a.g.m.**, s. 7.

¹⁷⁵ Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 7.

¹⁷⁶ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Musevi Kadınları”, **a.g.m.**, s. 8-11.

cemiyetlerindeki faaliyetleridir. Mekteplerin giderlerinin bir kısmı Paris'teki merkez tarafından kalan kısmı da Osmanlı'daki yardım cemiyetleri tarafından karşılanır. Yardım cemiyetleri aynı zamanda Musevi kadınların sosyal hayatta daha aktif olmalarını sağlaması yönünden de önemlidir. Bu cemiyetlerin en büyüğü Sosyete de Dam Cemiyet-i Hayriyyesi'dir. Bundan başka, Sosyete de Movezel(?) ve Musevi Kadınlar Cemiyeti önemli cemiyetlerdendir.¹⁷⁷ Ayrıca, halihazırda Musevi kadınları evlenecekleri erkekleri görüp tanımakta serbesttirler. Musevi kadınlarının durumu erkeklerle musavi derecede betimlenir ve hayatın her alanında yer aldıkları anlatılır. *"Bugün (1914) Musevi kadınlarını cemiyetlerde, şirketlerde, bankalarda, mağazalarda ve daha birçok yerlerde erkek gibi çalışır görüyoruz."*¹⁷⁸

Kürtler'de kadının konumu çok müspet görülmez. Kürt kadınlarının temel işlevi ev idaresidir ve bunun haricinde özel bir mevkileri yoktur. Talim ve terbiyece eksik olduğu iddia edilen Kürtler, kadınları kocalarının işlerine birer yardımcı olarak yaratılmış görürler. Köylerdeki Kürt kadınları biraz serbestiyete sahip iken şehirde tam anlamıyla hürriyetleri gasp edilmiş bir pozisyonda görülürler. Kürt kadınları şehirlerde yedi yaşından itibaren çok sıkı bir tesettürdedir. Kürt kadınlarının eğitimi de genel anlamda çok aşağı seviyededir. Şehirdeki kadınlar Kuran-ı Kerim ve ilmi hal okuyabilirlerse de daha fazla malumat elde etmelerine müsaade edilmez. Bundan sebep, *"yazıp okumak bilen kadınların dışarıda dost, yâr bulurlar"* anlayışıdır. Köydeki kadınlar hiç okuma bilmeseler de *"güzel halılar, çullar, çuvallar ve mütenevvi çoraplar dokumakta mahirdir"* ve çiftçilik ve odunculuk gibi işlerde de kocalarına yardımcı olurlar. Kürt kadınlarında evlenme yaşı on beş, on altıdır. İç güveysi olmayan Kürtlerde, bir erkek evleneceği zaman kız kardeşini de kayın biraderine verir. Kürt kadınları savaşlarda erkekleri ile beraber hareket eder. Bu minvalde Ruslar'la yapılan savaşta Erzurum'da büyük kahramanlıklar gösteren Kara Fatma¹⁷⁹ örnek bir Kürt kadını olarak anlatılır.¹⁸⁰

Çerkesler'de kadınların konumu son derece müspet tasvir edilir. Pek çok merasimlerle örüntülü Çerkes günlük hayatında kadınlarla konuşulurken onlara hürmet göstermek esastır. Bunun haricinde de günlük yaşamda kadınlara gösterilen hürmeti somutlaştıran pek çok merasim vardır. *"Bir Çerkes atlısı, ne kadar asil olursa"*

¹⁷⁷ Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 10-11.

¹⁷⁸ Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 11.

¹⁷⁹ Halil Hâmid'in yazısının orijinalinde bir düzeltme yapmayan gazete yönetimi Kara Fatma'nın Kürt değil Türk olduğunu dipnotta açıklar.

¹⁸⁰ Halil Hâmid, "Âlem-i Nisvân - Kürt Kadınları", **a.g.m.**, s. 12.

olsun, yaya bir kadının yanından atlı olarak geçemez. Mutlaka atından iner ve yaya olarak geçer. Kadın izin vermedikçe, ısrar etmedikçe onun yakınında ata binemez. Ve tesadüf karye dışarısında ise o kadına refakat etmek, onu selâmete çıkarmak erkeğin en büyük vazifesidir. Bir evin önünde kadın odun yararken erkek görse mutlak baltayı alarak kendisi odunu yarmaya ve taşımaya mecburdur. Bir kadını, zevce de olsa, dövmek ve ona fena sözler söylemek pek ayıptır. Meclislerde en büyük mevkiler kadınlarındır. Erkekler kadınların izni olmadıkça oturamazlar. Oyunlarda daima erkeklerin sağında bulunur. Bir kız kendi sırasında olanlarla oynar ve oyunda incinmez.”¹⁸¹ Çerkesler’de sanat ve ticaretle erkekler uğraşırken, kadınlar evin idaresinden mesuldür. Bununla beraber, çerkes kızları sırma şerîd ve kordonlar işlemekte ve işlemeli saat kapları yapmakta hünerlidirler.¹⁸²

Çerkes kadınları eşlerini seçmede hürdürler. Evleninceye kadar kızların erkeklerden ayrı olmaması ve meclislerde, oyunlarda ve çalgı çalmalarda erkeklerle beraber olmalarından dolayı eşlerini bu toplantılarda beğenme şansları vardır. İç güveysi Çerkesler’de yoktur. Bununla beraber, Hristiyanlık ve İslamiyet’ten evvel Çerkesler’de çok eşlilik olsa da halihazırda bu durum bir hayli azdır.¹⁸³ Çok eşliliğin az olması da, Çerkesler’de kadınların konumlarının nispeten iyi olduğunu gösteren bir durum olmak yönünden yorumlanabilir.

4.İktisadi Hayatta Kadın

Tanzimat dönemi Osmanlı yönetimi liberal bir iktisat anlayışını benimser. Bu dönem zarfında parasallaşan Osmanlı ekonomisinde gayrimüslimlerin ve yabancıların etkisi arttarken, üretimde geleneksel yöntemlerin dışına çıkamayan Müslüman zanaatkâr, liberal politikalar neticesinde ortaya çıkan serbest rekabet koşulları neticesinde yoksullaşır ve mesleklerini kaybetmeye başlar. Bununla beraber, II. Meşrutiyet’in ilk yıllarına kadar da devam ettirilen liberal anlayış sebebiyle serbest ticaret ve girişim özgürlüğüne ortam hazırlayan bir uygulama olarak loncalar kaldırılır ve bu durum, varlığını örgütsel dayanışma ile sürdürebilen küçük üretici Müslüman

¹⁸¹ Halil Hâmid, “Âlem-i Nisvân - Çerkes Kadınları”, **a.g.m.**, s. 3-4.

¹⁸² Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 5.

¹⁸³ Halil Hâmid, **a.g.m.**, s. 4.

esnafa büyük bir darbe olur.¹⁸⁴ Ayrıca, liberal düşüncede sınır kavramı olmadığından, Meşrutiyet dönemine kadar tüketilen malların nerden geldiğinin bir önemi yoktur. Meşrutiyet'in sonraki yıllarında yerli malı-yabancı malı gündeme gelir ve korumacılığa dayanan bir iktisat anlayışıyla ithalatın mümkün olduğunca sınırlandırılması ve yerli malı üretimi önem kazanır.¹⁸⁵ Bu dönüşümde, Trablusgarp ve Balkan Savaşları sonrasındaki travmalar ve tepkiler dolayısıyla hem İtalya'nın hem de Avusturya'nın mallarının boykot edilmesi ve bazı yayın organlarında Müslümanın Müslümandan alışveriş etmesi gerektiği propagandaları¹⁸⁶ önemli bir mihenk taşı olur.

Meşrutiyet yıllarında Müslüman unsur, ticaret ve sanayi gibi alanlara girmesi hususunda teşvik edilir. Bunun en önemli sebebi, Osmanlı toplumunda olduğu varsayılan etnik-dinsel temelli iş bölümü neticesinde, Müslüman unsurun yöneticilik ve askerlikle iştigal etmesinin bir sonucu olarak, zamanla maddi üretimden uzak kalan Müslüman-Türk unsurun bu durumunun Osmanlı Devleti'ni de iktisadi anlamda sıkıntıya soktuğunun düşünülmesidir. Bu sebeple, Müslüman-Türk unsurun girişimci olması ve ticaret, bankacılık ve sanayi gibi alanlarda faal olması gerekli görülür.¹⁸⁷ Bu doğrultuda Osmanlı basın organlarında da bir teşvik söz konusudur. Misal, Osmanlı Ziraat ve Ticaret Gazetesi ticaretin önemine değindikten sonra, 'cahil' annelerin çocuklarını paşa, kâtip olmaya ya da kızlarını paşa ve bey ailelerine gelin olmaya teşvik etmesi eleştirilir. Halka Doğru dergisinde Faik Bey de geçmiş dönemdeki tarihi inkılaplarda sadece askerin düşünülerek esnafın durumunun geliştirilmesinin düşünülmemesini eleştirir.¹⁸⁸ Bu yaklaşıma ait örnekleri diğer pek çok Meşrutiyet dönemi yayın organlarında görmek mümkündür ve aşağıda da görüleceği üzere çalışmamızın öznesi olan Sıyanet Gazetesi'nde de bu örnekler çokça mevcuttur.

Ticaret ve sanayiye karşı bir teşvik söz konusu olsa da bazı önemli kısıtlamalar bu arzunun, en azından Meşrutiyet'in ilk yıllarında, yerine gelmesini önemli ölçüde sekteye uğratar. Savaşların birbiri ardına geldiği 1908-1914 yıllarında liberal iktisat politikalarını takip ederek tasarruf yoluyla sermaye biriktirme mümkün olamaz; çünkü bu dönem zarfında geçimini zor sağlayan Müslüman unsur için tasarruf

¹⁸⁴ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, İstanbul, Doğan Kitap, 2012, s. 81.

¹⁸⁵ Toprak, *a.e.*, s. 77.

¹⁸⁶ Berkes, *a.g.e.*, s. 465.

¹⁸⁷ Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918*, s. 100.

¹⁸⁸ Toprak, *a.e.*, s. 154.

gerçekçi değildir.¹⁸⁹ Bundan başka, Osmanlı şirketleri hem yeterli sermaye hem de verimli yönetimlerden mahrumdur.¹⁹⁰ En nihayetinde, sermaye birikimindeki ve idaredeki engellerin de ötesinde, kapitülasyonlar denilen bir dizi ayrıcalıklara sahip yabancı şirketler karşısında yerli şirketler yeterli gelişim imkanlarından mahrumdurlar.¹⁹¹ Avrupa güçlerinin ekonomik ve mali anlamdaki etkisi ve bu döneme kadar izlenen iktisadi politikaların daha çok imparatorluktaki gayri müslimlerin konumunu güçlendirmesi, Osmanlı toplumunun istikarında bozulmalar yaratır ve Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki ayrılığı da derinleştirir.¹⁹² Tüm bu şartlar altında iktisadi alanda milliyetçilik diyebileceğimiz ‘milli iktisat’ anlayışının gerektirdiği korumacı politikaların uygulanması kaçınılmaz olur.

Milli iktisat aşamasının açıklamasına geçmeden önce belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti böyle bir iktisadi yönelimde dünyada “unique” değildir. 1914-1944 yılları arasında, başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere pek çok ülkede milli iktisatlara geçilir ve bu açıdan bakıldığında söz konusu dönem bir ‘küresizleşme’ dönemidir. Türkiye’de de durum bu doğrultuda seyreder ve iktisadın toplumsal boyutu da ulus-devlet inşası sürecinde gündeme gelir.¹⁹³ Bir anlamda ‘milli mücadelenin’ başlangıcı olan ve 1912’de başlayan Balkan Savaşları ile birlikte ulusal kimliğin temelleri atılır ve geniş kitlelerce benimsenir.¹⁹⁴ Balkan Savaşları, toplumda iktisadi sahada da milli bir bilinç uyandırır. Bundan sonra hem içeriye karşı hem de dışarıya karşı iktisadi bağımsızlık fikri önemli bir yer tutar. Söz konusu savaşların ardından gelen 1913-1914 Boykotajı ile de milli iktisat anlayışı fikirden fiile evrilir.¹⁹⁵

Meşrutiyet yönetiminin ikinci bölümü diyebileceğimiz Balkan Savaşları sonrası dönemde milli iktisat anlayışı ekonomi politikalarında da bir hegemonyaya sahip olur. Bu dönem zarfında uygulanan iktisat politikalarının amacını anlamak için dönemin en önemli milliyetçi ideologlarından Ziya Gökalp’in konu hakkındaki görüşlerine bakmak mühimdir. Gökalp, milli iktisadı iki adımda açıklar. Öncelikle ulusal üretim ulusal tüketimi karşılayabilmeli, ülke kendi kendine yeterli konuma gelmelidir. İlk

¹⁸⁹ Toprak, **a.e.**, s. 173.

¹⁹⁰ Toprak, **a.e.**, s. 193.

¹⁹¹ Toprak, **a.e.**, s. 186.

¹⁹² François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930**, Çev. Ali Berkay, 4. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 27.

¹⁹³ Toprak, **Türkiye’de Milli İktisat 1908-1918**, s. 21.

¹⁹⁴ Toprak, **a.e.**, s. 161.

¹⁹⁵ Toprak, **a.e.**, s. 172.

evrede yeterli sermaye birikimi amaçlanır. Daha sonra ulusal servet adil bir şekilde vatandaşlar tarafından pay edilmelidir. Ayrıca, milli iktisat organik bir iş bölümü ile yapılabilir ve bu sebeple Müslüman-Türk unsur askerlik ve yönetim haricinde ticaret ve sanayi ile de uğraşmalıdır.¹⁹⁶

II. Meşrutiyet döneminin bir diğer önemli Türkçü aydını Yusuf Akçura ilk defa olarak çağdaş devletin dayanağının burjuvazi olduğunu belirtir ve Türk burjuvasinin gelişmesinin öneminin altını çizer. Bir Türk burjuvazisi geliştirilemezse elde kalan kitlenin köylü ve hükümet adamlarından oluşan bir halk olacağı ve bu halde ulusal bir Türk toplumunun yaşamasının mümkün olmayacağı uyarısında bulunur.¹⁹⁷ Yerli burjuvazinin oluşabilmesi için sermaye birikimi gereklidir. Bu doğrultuda 1913-14 yılları arasında yerli sanayi ve ticaret erbabının boynunu büken kapitülasyonların kaldırılması yönünde amaca ulaşamayan girişimler yapılır. Yerli malı tüketimini teşvik amacıyla Milli İstihlak Cemiyeti kurulur. 1913'te sanayinin cesaretlendirilmesi için yasa çıkarılır ve 1913-1915 yılları arasında ilk sanayi sayımı yapılır.¹⁹⁸

İktisadi sahadaki bu gelişmelerden toplumun diğer yarısını teşkil eden kadınların uzak kalacağı düşünülemez ve kadınlara da iktisadi alanda önemli vazifeler düşmesi kaçınılmazdır. Bu vazife hem ülke kalkınması için hem de kadınların kendi hak ve hürriyet mücadeleleri açısından önem arz eder. Öyle ki, kadınların özgürlük sorunları hukuk kitaplarından çok, iktisat kitaplarında tartışılır.¹⁹⁹ Türk kadınlarının tarım ve el sanatları gibi alanlarda önemli bir yeri vardır. Fakat şehirde yaşayan kadınların doğrudan ekonomik faaliyet alanları çok sınırlıdır. Meşrutiyet döneminde kadın cemiyetleri, gazete ve dergiler vasıtasıyla asıl hedeflenen şehirli kadını üretim alanına çekmektir.²⁰⁰

Meşrutiyet'ten önce de, sınırlı da olsa, kadınlar çeşitli sanayi kuruluşlarında istihdam edilir. 1897'de İstanbul Kibrit Fabrikası'nda çalışanların yarısından fazlası yani 121'i kadındır. Bursa'daki ipek fabrikalarında da yüzlerce kadın emeği iş görür.²⁰¹ 1908 yılında ülkedeki 250.000 işçinin yaklaşık yüzde otuzu kadındır. Fakat,

¹⁹⁶ Toprak, **a.e.**, s. 99.

¹⁹⁷ Berkes, **a.g.e.**, s. 468.

¹⁹⁸ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev., Boğaç Babür Turna, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2015, s. 620.

¹⁹⁹ Toprak, **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**, s. 35.

²⁰⁰ Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, s. 193.

²⁰¹ Kurnaz, **a.e.**, s. 198.

Anadolu’da çalışan kadınların çoğunluğu Rum ve Ermeni’dir.²⁰² II. Meşrutiyet döneminde, bilhassa son yıllarında, fabrikalarda çalışan kadın sayısında ciddi bir artış olur. Bunda en başat etken, uzun süreli savaşlar sonucunda erkek iş gücünün azalmasıyla iş gücünde ortaya çıkan açığın kadınların istihdam edilmesi için uygun ortamı yaratmasıdır.²⁰³ Bir diğer önemli etken de kadınlara erkeklere oranla daha düşük ücretler ödenmesinin işveren gözünde kadın işçilerin istihdam edilmesini daha cazip kılmasıdır.²⁰⁴

İttihat ve Terakki’nin programında özel teşebbüse ağırlık verilmesi kadınlara bu sahada da önemli bir getiri sağlar. Kadın erkek mahremiyetine dikkat edildiği takdirde İslam’da kadının ticaret yapmasına mani bir durum yoktur. Aslında bu mahremiyet meselesi taşrada çok önemli bir sorun teşkil etmez. Mahremiyet sorunu daha çok şehirli kadınları ilgilendirir. Meşrutiyet yıllarındaki kadın cemiyetleri ve yayın organlarının faaliyetleri ve Batıcı ve Türkçü olarak nitelendirilebilecek aydınların destekleri ile kadınlar özel teşebbüs alanında da faaliyet göstermeye başlar.²⁰⁵ Kadınlar özel teşebbüste olduğu gibi memuriyet alanında da Meşrutiyet döneminde önemli kazanımlar elde eder. Misal, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyesi Bedra Osman telefon şirketine memure olarak girmek için başvuruda bulunur; ancak talebi reddedilir. Bunun üzerine, Cemiyet konunun takipçisi olur ve Bedra Osman’ın işe kabulünü zorunlu kılar. Bu sayede, 1913-1914 yıllarında bir Türk kadını ilk defa memuriyete kabul edilir.²⁰⁶ Bu kazanımı daha sonra, maliye, banka, elektrik ve tramvay memurelikleri izler.²⁰⁷

II. Meşrutiyet dönemi görüldüğü üzere kadınların iktisadi hayata katılımı noktasında son derece canlı bir periyottur. Fakat, kadınların iktisadi hayata katılımını sadece feminist bir kazanım olarak yorumlamak eksik kalır. Kadınlar kurdukları cemiyetler ve çıkardıkları yayın organları ile ülke refahı adına da önemli işler görürler. Bu bağlamda, İMKC ve onun yayın organı Sıyanet Gazetesi de milli iktisat anlayışı çerçevesinde kadınların iktisadi sahada hem üretimde hem de tüketimde daha faal olabilmeleri için çabalar.

²⁰² Kurnaz, **Osmanlı Kadının Yükselişi 1908-1918**, s. 181.

²⁰³ Kurnaz, **a.e.**, s. 188.

²⁰⁴ Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, s. 203-204.

²⁰⁵ Kurnaz, **Osmanlı Kadının Yükselişi 1908-1918**, s. 182.

²⁰⁶ Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, s. 193.

²⁰⁷ Kurnaz, **Osmanlı Kadının Yükselişi 1908-1918**, s. 188.

İMKC ve cemiyete bağlı söz konusu gazetenin faaliyetleri dönemin çeşitli aydınları ve yayınları tarafından takdirle karşılanır. Bunlara güzel bir örnek olarak, dönemin önemli entelektüellerinden Abdullah Cevdet'in İMKC hakkındaki yorumları zikredilebilir. Medeni ülkelerde kasapların bile paralarının başka kasaplara gitmesini istemediğini belirten Abdullah Cevdet, Osmanlı ile Mısır arasında bir kıyaslama yapar ve Mısır'ın aksine Osmanlı Devleti'nin istihlâk-ı milli hassasiyeti konusunda geri olduğunu ifade eder. Mısır'ın dışarıya sattıklarının dışarıdan aldıklarından fazla olduğunu Osmanlı'da ise durumun böyle olmadığını esefle belirtir. Abdullah Cevdet'e göre “*istihlak-i siyasi*”, “*istihlak-i iktisadi*” ve “*istihlak-i mali*” birbiriyle ilintilidir. Bu açıdan cemiyetin gayesini ve çalışmalarını son derece olumlu karşılar.²⁰⁸ Aşağıdaki bölümde de İMKC'nin yayın organı konumundaki Sıyanet Gazetesi'nde ‘milli iktisat’ anlayışı çerçevesinde kadınların hem tüketici hem de üretici olarak nasıl konumlandırıldığı görülecektir.

4.1. Tüketici Olarak Kadın

4.1.1. Yerli Malı Tüketiminin İdeolojik Dayanakları

Balkan Savaşları sonunda siyasi hayatta olduğu gibi iktisadi düşüncede de milliyetçilik lehine önemli değişiklikler yaşanır. Yerli mallarının tüketiminin özendirilmesi sayesinde milli servetin yurt içinde kalması salık verilir bir hal alır. Bu eğilimin güçlendirilmesi için özellikle milliyetçi yayın organlarında özendirici yazılar kaleme alınır. Sıyanet Gazetesi'nde de bu tür yazılar yeterli derecede bulunur.

Sıyanet Gazetesi, henüz ilk sayısının ilk yazısında yayın politikasını anlatır ve İMKC'nin hizmetinde çalışacağını belirtir.²⁰⁹ Cemiyetin temel gayesi adından da anlaşılacağı üzere yerli malı tüketiminin teşvik edilmesidir. Gazetede Falih Rıfkı tarafından kaleme alınan hemen ikinci yazıda²¹⁰ da Anadolu'ya seyahat eden birinin ağzından elde kalan ikinci anavatanın sıkıntıları anlatıldıktan sonra iktisadi alanda milliyetçilik savunusu yapılır. “...Bugün satırlarıma karşı hala köpürseniz, hala Türk veya Frenk terzinin tercihinde bir mantık bulmuyorsanız, çantanızın Iştayn kasasıyla bir ırkdaşın kasası önünde boşalmasını müsavî sanıyorsanız... Hülâsa haritanızın hududu mevadda başlayıp Pendik'te, ruhumuzun hududu kendimizde başlayıp

²⁰⁸ Akagündüz, a.g.e., s. 160.

²⁰⁹ M.M., “Meslek ve Muradımız”, *Sıyanet*, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 1.

²¹⁰ Falih Rıfkı, “Bir Mektup”, *Sıyanet*, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 4.

*kendimizde bitiyorsa, bir seyahat da siz yapınız; ve sinekler gibi yaşayıp ölen milyonlarca halk karşısında kartallar gibi mağrur ve mutantan yaşamamanın muvakkat ve gülünç bir mübalağa-yı tesadüf olduğuna inanacaksınız.”*²¹¹ Burada ‘ırkdaş’ kelimesi mühimdir. Yerli malından kasıt aslında tüm Osmanlı milletleri değil, Müslüman-Türk unsurun ürettiği mallardır. Ayrıca, yazar Anadolu’nun harap halini resmettikten sonra nasıl ki “*denizin dalagalanmak için fırtınaya ihtiyacı varsa*” vatanın harap yerlerini ıslah için de “*milli bir fırtınaya*” ihtiyaç olduğunu belirtir.²¹² Elbette bu milli fırtınanın önemli bir ayağı iktisadi alandaki milliyetçiliktir, yani en temelde yerli malların tüketimini teşvik etmektir.

Falih Rıfkı’nın aktardığı bu mektupta Anadolu’nun halinin uzun uzun tasvir edilmesi tesadüf değildir. Balkan Savaşlarından sonra Osmanlı Devleti asıl vatanının büyük bölümünü kaybeder. Elde kalan ikinci vatan olarak Anadolu’nun görülmesi dönemi için genel bir eğilimdir. Jön Türkler dugusal anlamda yeni anavatan Andolu’yu keşfetmek ve onunla yetinmek eğiliminde olur ve elde kalan gayrimüslim unsurlara da bir güvensizlik besler.²¹³ Öyle ki, MMF’nin kurucu başkanı Ahmet Ferit Bey daha 1914 yılında elde kalan Arap topraklarının da zamanla bağımsızlıklarını kazanacağını ön görerek geleceğin devletin Anadolu’da kurulması gerektiğini belirtir.²¹⁴

İçtimai hayatta Batı etkisine, nispeten mesafeli durulmasına karşın, yerli üretimini korumak gayesi ile yerli mallarının tüketilmesi hususunda Avrupa milletlerinin tavırlarının örnek olarak gösterilmesi konusunda herhangi bir çekince hissedilmez. Arapça’dan çevrilen Abdülaziz Çaviş’in yazısında²¹⁵ İngiltere’nin kendi sanayisini geliştirmek yolunda yabancı ülkelerin sanayileri ile bir savaş halinde olduğu ve ‘bizim’ de bu hareketi tereddütsüz bir şekilde kabul etmemizde bir sakınca olmadığı savunulur. Yerli üretimin, emsali olan yabancı mallara göre daha kaba olması ve güzel olmaması durumunda dahi yerli üretimin tercih edilmesi gerektiği savunulur.

Paraların ülke dışına çıkmaması için yerli malı tüketimini ve bunun faydalarını hararetle bir şekilde savunan bir takım insanların, sözlerine muhalif eylemler ortaya

²¹¹ Falih Rıfkı, **a.g.m.**, s. 6.

²¹² Falih Rıfkı, **a.y.**

²¹³ Erik J. Zürcher, **Osmanlı İmparatorluğu’ndan Atatürk Türkiye’sine Bir Ulusun İnşası/Jön Türk Mirası**, Çev. Lütfi Yalçın, Ankara, Akılçelen Kitaplar, 2015, s. 187.

²¹⁴ Georgean, **a.g.e.**, s. 18.

²¹⁵ Abdülaziz Çaviş, “Osmanlı Kadınının Tavr-ı Cedidi”, **Sıyanet**, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 8.

koyarak yabancıların ürünlerini tercih etmesi Hamid Suphi'nin eleştirilerinin hedefi olur.²¹⁶ Bu durumu âdeta mefkûre yokluğuna bağlayan yazar, eski Osmanlılığın mukaddes bir mefkuresi olduğunu ve bunun nasıl ortadan kalktığının tetkike muhtaç bir konu olduğunu belirtir. Yerli malının tüketimi konusundaki ısrarın sebebi ülkenin güçlenmesi noktasında bir temel olarak görülmesidir. “...Çalışmalı ve yaşamak için daima kuvvetli bulunmalıdır. Çünkü her zaman kavi zayıfı ezer. Yaşamak hakkını kazanmak için milli kuvveti arttırmağa pek büyük bir ihtiyacımız vardır. Bu da siyaset-i iktisadiyede galiba ancak usûl-i himayeyi kendi aramızda tesis ile olabilecektir.”²¹⁷ Hamid Suphi bu sözleriyle âdeta Osmanlılığa yeni bir mefkure tevdi eder. Yeni bir ideal, bir mefkure anlayışı Meşrutiyet yıllarının başından beri Ziya Gökalp'in önderliğinde döneme damgasını vuran olgulardan biridir.²¹⁸ Yazının devamında daha önce yukarıda gördüğümüz bir argüman olarak yerli mallarının, muadilleri olan Avrupa mallarına nispetle kalitesiz olsa bile tercih edilmesinin önemi üzerinde durulur. Yerli üretimin Avrupa mallarının ince zevkine ulaşabilmesi için zaman gereklidir. Henüz başlangıç aşamasındaki yerli üretim himaye edilip teşvik edilmezse kısa zaman içinde yok olur yada yazarın kelimeleri ile “...henüz meşime-i mâderde (ana rahminde) bulunan bu cenini²¹⁹ daha doğmadan öldürmüyor muyuz. Rağbet göstermemekle zatımıza en büyük darbeyi en evvel biz atarken onun terakkisinden nasıl ümitvar olabiliriz.”²²⁰

Yerli malı tüketiminin belki de en etraflı ve en açık siyasi ve iktisadi ideolijisini Bezmi Nusret kaleme alır.²²¹ Bihassa Avrupa'da 19. yüzyıldan itibaren güçlenmeye başlayan ulus devlet anlayışını ve kavramlarını görüşlerini temellendirdiği bir alan olarak alan Bezmi Nusret, bu bağlamda İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyeti'nin faaliyetlerini övgüyle karşılar: “...Kendi ırkımızı düşünmemiz, ırkdaşlarımızı derin bir uhuvvet-i millîye (fraternite national) ile sevmemiz, yekdiğerimize bir merbutiyet-i müteakabile (dependance reciproque), hatta bir ittifak-ı mukaddes ile bağlanmamız icap eder. Bu memleket, bu bedbaht vatanın bedbaht evladı her şeyden ziyade ittisâ-ı iktisadiye muhtaçtır. İttisâ ve refah-ı iktisadi ise, birbirimizi teşvikle, himaye ile, din ve ırkdaşlarımızın çiredesti-i mahâretleri olan

²¹⁶ Hamid Suphi, “Bir Musâhabe”, *Sıyanet*, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 13-14.

²¹⁷ Hamid Suphi, *a.g.m.*, s. 13.

²¹⁸ Toprak, *Türkiye’de Yeni Hayat/ İnkılap ve Travma 1908-1928*, s. 15.

²¹⁹ Yerli sanayi kastediliyor.

²²⁰ Hamid Suphi, “Bir Musâhabe”, *Sıyanet*, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 14.

²²¹ Bezmi Nusret, “Hanım Hemşirelerimize”, *Sıyanet*, İstanbul, 30 Nisan 1914, s. 5-6.

emvâl ve eşyayı tergible husûl bulur. İşte İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyeti o ümniyyenin istihsalı için ortaya atılmış ve bu gazeteye o ümniyyenin istihsalini bir gaye ittihâz eylemiştir."²²² Milli iktisat anlayışının siyasi ve içtimai düşünsel arka planını ortaya koyan yazar, mahalli sanayi ve milli üretimin Avrupa'nın her tarafında himaye edildiğini belirtir. İktisat ilminde "*usûl-i himaye*" hoş karşılanmaz ve Stuart Mill "*rekabeti tahdid eden her şey bilâtefrik musibet, tevsî eden her şey nimettir*" der; fakat fiili durumda rekabet yalnız aynı vatani paylaşanlar arasındadır. Osmanlı yönetiminin halihazırdaki kabotaj hakkını yabancılara vermesi ve kapitülasyonlar gibi uygulamaları çağdaş dünyanın himaye usulleri ile çelişir.²²³ Bu gibi durumların ayırdına varmadan hükümetten bir şey istemek insafsızlık olur. Bir anlamda her şeyi hükümetten beklememeli ve tarihte pek çok ıslahata ait teşebbüslerin bireyler tarafından başlatıldığı unutulmamalıdır. Bireysel girişimlerden kasıt hükümet dışı girişimlerdir ve gazetenin bağlı olduğu cemiyet de böyle bir girişimdir. "*İstihlâk-i milli teşebbüsünde vazifenin kısm-ı azamı kadınlara aittir. O kadınlar ki hilkaten bârek olamayan Almanların dedikleri veçhle sırf bir âlet-i tevlid olmayıp, bizce nısf-ı ferdidir? Şu emr-i hayırda en kuvvetli ve ziyâdâr bir âmil olabilirler. Ey bu nâçiz satırları takip eden muhterem kadın! Turan, o tıfl-ı nâzenin yetim ifâ-yı vazifeni bekliyor.*"²²⁴ Yazarın bu son satırlarında geçen "Turan" kelimesi, Türk milliyetçiliğinin inşasının bu erken döneminde bir Osmanlı gazetesinde geçmesi yönünden dikkat çekicidir. Fakat burada bahis konusu olan Turan, yazının gelişimine bakarak yaptığımız çıkarıma göre, bugün anladığımız şekliyle yeryüzündeki bütün Türklerin tek çatı altında toplanmasından ziyade içerideki milliyetçi uyanışa ait romantik bir muhayyeldir ve daha çok iç politikayla alakalıdır.

Ticaret ve sanayinin gelişmesi gazete taarafından gelecek adına ümitlerin yeşermesi olarak görülür. Ticaret ve sanat gibi çağın en önemli gelir kapılarını Müslümanların geleneksel anlayış çerçevesinde "*muayyebattan*" işler olarak görmesi ve bunun sonucu olarak gereken değeri vermemesi eleştirilir.²²⁵ Osmanlı toplum düzeninde var olduğu düşünülen geleneksel anlayışa göre askerlik, yöneticilik ve çiftçilik gibi işler Müslüman-Türk'ün geçim alanı olarak görülür ve ticaret ile sınaat gibi alanlarda gayrimüslimlerin hakimiyeti vardır. Varsayılan bu geleneksel anlayış

²²² Bezmi Nusret, **a.g.m.**, s. 5.

²²³ Bezmi Nusret, **a.g.m.**, s. 6.

²²⁴ Bezni Nusret, **a.g.m.**, s. 6.

²²⁵ "İstanbul Postası", **Sıyanet**, İstanbul, 28 Mayıs 1914, s. 2-3.

Meşrutiyet döneminde geri kalmışlığın en önemli sebeplerinden biri olarak görülür.²²⁶ Sıyanet Gazetesi de bu toplumsal dengenin değişmesi ve Müslüman-Türk unsurun da ticaret ve sanayi alanlarında yerini alması gerektiği yönünde bir tavır alır: “...Bizim terakkiye ve istihsale doğru attığımız her adım bu memlekette öteden beri tesis etmiş olan bir muvazeneyi ister istemez ihlal edecek ve bu ihtilal-i iktisadiyeden sonra yeni bir muvazene tesis eyleyecektir ki bundan müstefit olacak bizleriz...”²²⁷ Bu doğrultuda yeni girişimlerde bulunan Müslüman-Türk tacirleri sütunlarına taşıyan gazete, söz konusu kişi ve kurumlardan alış veriş yapması için okurlarını uyarır. Örneğin, Kemaleddin Bey’in hem üretici hem de tacir olarak başarısı ve İstanbul’da yeni açılan Edremit Pazarı namında ve halis yağlar satan dükkan takdirle anılır ve yabancı ülkelere, bilhassa Amerika’dan, gelen yağlar yerine böyle halis yağların tüketilmesinin hem sıhhi hem de iktisadi faydalarından bahis olunur.²²⁸ Son cümleler ise oldukça vurucudur: “Pazarın muhterem müessislerini tebrik ve muvaffakiyetlerini temenni eylemekle beraber bütün vatandaşlarımız eğer hâlis zeytin yağı sabun almak isterlerse bu memleketin - hüviyeti cümlece malûm - muhtekirlerine milliyeti meçhul hilekârlarına mürâcaat etmeyerek Edremit Pazarı’na teveccüh etmelidirler.”²²⁹ Burada da görüldüğü üzere yerli malını tüketimden kasıt Müslüman-Türk’ün malını tüketmek ve diğerlerine rağbet göstermemektir ve bu sayede içeride de iktisadi bağımsızlık sağlanacaktır. Fakat burada hemen gayrimüslim düşmanlığı yapıldığı şeklinde bir yorum yapmak aldatıcı olabilir. İlk başlarda yabancı dost ülkelere bir iyi niyet göstergesi olarak verilen ve kapitülasyonlar diye adlandırılan iktisadi ve adli ayrıcalıklar zamanla Osmanlı ekonomisi için bir yük haline gelir. 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı tebası olan bazı yerli Hristiyan unsurlar da devletten bir berat alarak kapitülasyonlardan faydalanan yabancı devletlerin tebası olurlar.²³⁰ İçerideki iktisadi bağımsızlık gayretine işin bu boyutunu da göz önüne alarak yaklaşmak gerekir.

4.1.2. Tüketici Olarak Kadınlara Düşen Vazifeler

Kadınlar giyimleri ve süsleri ile önemli tüketiciler olarak kabul edilir. Bu açıdan kadınların yerli mallarını tüketim konusunda bilinçlendirilmesi ve tercihlerinin

²²⁶ Toprak, *Türkiye’de Milli İktisat 1908-1918*, s. 100.

²²⁷ “İstanbul Postası”, *Sıyanet*, İstanbul, 28 Mayıs 1914, s. 2.

²²⁸ “İstanbul Postası”, *a.g.m.*, s. 2.

²²⁹ “İstanbul Postası”, *a.g.m.*, s. 2.

²³⁰ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 28.

bu yöne kayması sayesinde henüz emekleme aşamasındaki yerli sanayiye önemli bir destek olacakları üzerinde durulur ve bu durum gazetenin farklı sayılarındaki çeşitli yazılarla detaylandırılır. Bilhassa, İMKC ve muadili cemiyetlerin terzihanelerinden alışveriş yapmak özendirilir.

Fatma Mükkerrem de kaleme aldığı yazısında kadınların dünyanın her yerinde en büyük masraf kapısını açtığından bahseder. Fakat hiçbir yerde yabancı mallara Osmanlılar kadar para saçan olmadığı iddiasında bulunur. Bir simge olarak ‘*Beyoğlu terzilerine*’ müşteri olanlar eleştirilir. Yakın zamana kadar söz konusu terzilere başka bir alternatif olmamasından dolayı para saçılmasını mazur görürken, artık Cemiyet-i Hayriyye’nin Terzihanesi faaldir ve yabancılara para kaptırmak caiz değildir.²³¹ Cemiyet-i Hayriyye’nin Terzihanesinin ürünleri zevk ve incelik bakımından da üstün görülür. Buradan alışveriş yapılması sadece zevk ve incelik açısından değil yerli sanayinin gelişimi açısından da önemlidir; çünkü “*görmeden, bilmeden sanayi-i milliyeyi, bilelim ki marifet iltifata tabidir.*”²³² Yazının devamında İngiltere Kraliçesi ve Flemenk Kraliçesinin dahi milli sanayiye himaye etmek için elbiselerini yerli terzilere yaptırmaları övgüye değer bir davranış olarak geçer. Bununla beraber, temiz ve güzel giyinmek her kadının hakkıdır. Fakat bunun için çok para vermek şart değildir. Bir malın benzeri yerli üretimde var ise mutlaka şöhret sahibi diye yabancıya para kaptırmak “*günah ve israf*” olarak kabul edilir. “*Zarâfet tasarrufa riayetle temin olununca bir kat daha ilâ olmaz mı? Neye boş yere para verelim. Pek kolay sarf ettiğimiz altınların ne kadar emekle, güçlükle kazanıldığını biliyor muyuz? Kesemizden çıkıp memâlik-i ecnebiyeye intikal eden paralar bir daha buraya gelmemek üzere gidiyorlar.*”²³³

Sıyanet’in on beşinci sayısında İstanbul Postası adlı bölümde haziranın yirmi üçünde sadece kadınların katılacağı ve Hereke Fabrikası’nı ziyaret maksadıyla düzenlenecek olan gezi konu edilir. Bu vesile ile söz konusu fabrikanın gelişimi MDİKCH’nin faaliyetleri paralelinde ele alınır. Önceleri fabrikanın mallarına pahalı olduğu ve yeterli kalitede olmadığı gibi düşüncelerle çok fazla talep olmazken, cemiyetin yerli malı tüketimini teşvik eden çalışmaları sayesinde bu konuda nasıl gelişme kaydedildiği övünçle belirtilir. “*Bu mallar öylece duruyor ve hatta küf*

²³¹ Fatma Mükkerrem, “Kadınların Çalışması”, *Sıyanet*, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 10. Fatma Mükkerrem’in adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 120-122.

²³² Fatma Mükkerrem, *a.g.m.*, s. 11.

²³³ Fatma Mükkerrem, *a.y.*

tutuyordu. Fakat Mamûlât-ı Dâhiliye İstihlâk Cemiyet-i Hayriyyesi terzihaneyi açtıktan sonra iş değişti. Çünkü cemiyet yerli mallarını sürmeğe çalışıyor ve bu meyânda Hereke mamûlâtının revâcına bütün kuvvetiyle zahîr oluyordu. Yerli mallarımızdan kadınlarımız için zarîf çarşaf, bluzeler, kostüm tayyörler, tuvalet elbiseleri vücûda getirilince bundan herkes memnûn kaldı. İstihlâk bu suretle taht-ı temine alındıktan sonra fabrika için yapılacak iş, hem daha çok çalışmak, hem daha güzel mal çıkarmak idi. Fabrika bu cihetleri temin eylediği içindir ki bu son zamanlarda dokunan kumaşlar nefâsetçe, zarâfetçe evvelki malların kat kat fevkindedir.”²³⁴ Bu satırlarla yerli malı üretiminin artmasının ön koşulu olarak yerli malı tüketimi bilincinin oluşması gösterilir. Sadece hanımlara mahsus bir fabrika gezisini bahisle konunun buraya bağlanması kadınlara yerli malı tüketimini teşvik konusundaki vazifelerini hatırlatmak için olsa gerektir.

Kadınların tüketim alışkanlıklarına dikkati çeken yazısında Saliha binti Hakkı, yerli sermayenin inkişafı noktasında, genel anlamda önemli tüketiciler olduğunu düşündüğü kadınlara düşen vazifeler hakkında yazar. Ona göre, her tüketim türünde en fazla yer alan kadınlardır; çünkü kadınların süse ve âlâyîşe meyli daha fazladır. Kadınların fitratı buna daha uygundur. Bunu onaylamamak bir kadın için mümkün değildir. Her şeyde ve başlangıçta hayatın sarfını kullanmayı düşünmek nasıl lazımsa, tüketim konusunda da satın almaları tehlikesiz ve hayırlı bir yola koymak gerekir.²³⁵ “Bir azm-i müttehidâne ile toplaşarak - bir milletin nisvanı, derece-i terakkisinin mizanıdır - bu büyük sözler üzerinde düşünelim, Türkeli’nin her köşesinde teşebbüsât-ı ticariye artmakta her yerde, şirketler, milli bankalar, milli ticaretgâhlar tesis olunmakta biganelerin tahakküm-i muhtekiranesine bir sedd-i âhenin (demirden yapılmış set) çekilmektedir.”²³⁶ Hedef yer olarak ‘Türkeli’ gibi dönemi için iddialı sayılabilecek bir ismin seçilmesi manidardır. “Türkeli’nde” ortaya çıkan bu sınayi kuruluşların mevcudiyetini sürdürmesi için kadınların da “saha-yı gayret ve faaliyete atılması” gereklidir. Bu sayede gelecekteki fabrikaların da temeli atılır. Kendi mahsûlümüzü kullanarak “yabancı ellerini, yabancı çıkınlarını” doldurmamış oluruz. “Muazzez hemşirelerim, çalışmak, çalışanlara muavenet hepimize fariza-ı zimmettir. Sizi say ve faaliyetinin bir şahid-i belîği olan Cemiyet-i Hayriyye’ye muavenete davet

²³⁴ “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, İstanbul, 2 Temmuz 1914, s.2.

²³⁵ Saliha Binti Hakkı, “Terakki, Tekamül Sıyanettir”, **Sıyanet**, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 13. Saliha Binti Hakkı’nın adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **Ek 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 122-123.

²³⁶ Saliha Binti Hakkı, **a.y.**

ederim, şıtab ediniz, istihlakın mamûlât-ı dahiliyyeye hasrından millet yükselir vatan teali eder. Unutmayalım ki terakki ve tekamül sıyanettedir..."²³⁷

Buraya kadar kadınların süsüne ve giyimine daha özenli olduğu varsayımı ile tüketim konusunda birinci derecede ele alındığını gördük. Fakat, bu duruma itirazlar da yok değil. Emine Süheyla ismindeki okuyucunun gazete idaresine gönderdiği mektubundaki²³⁸ serzenişleri de bu doğrultuda değerlendirilebilir. Daima kadınlardan şikayette bulunulmasını yersiz gören Emine Süheyla, erkeklerin kadınları müsriflikle suçlaması ve bu müsriflikler olmasa aile bütçesinin düzene gireceğini iddia etmelerine hücum eder. Hanımların aşırı süs ve modaya düşkünlüklerine taraftar olmadığını belirttikten sonra Avrupa kadınları ile bir karşılaştırma yapar. Avrupa kadınlarının sabah, öğle ve akşam yemeklerinde, misafir kabulünde, balolarda vs. farklı elbiseler giydiğini fakat kendilerinde böyle bir durumun söz konusu olmadığını yazar. Kendilerinin temiz giyiminin ise göze battığından ve bu hal böyle olmasa “*dört paslı entari*” giymiş olsalar bile erkeklerin ithamlarından kurtulamayacaklarından şikayetçidir. “...Kadınlar süsçe erkeklerden çok gerideler. İsrâf, sefahat meselelerine göre de yine erkeklerinkine varamazlar, öyle iken böyle erkeklerin tarizatına hedef oluyorlar. Bunun sebebi galiba ricalin nisvan üzerindeki hakimiyetidir. Şu davamızda şikayetçi de onlar, hakim de onlar.”²³⁹ Bir anlamda karşı hücumu geçen Emine Süheyla, erkeklerin şık ve zarif giyimlerini, “*iki dirhem bir çekirdek*” görüntülerini konu alır. Terzilerini, ayakkabılarını, lavantalarını üst düzey markalardan tedarik etmelerini ve “*bıyıkları alafranga, fesleri hasırlı ve Mısır usulü*” olmasını ve süsteki diğer aşırılıklarını sayarak onların müsrif kabul edilmemesini yadırgar. “*Kadınlar da erkekleri böyle görünce ne yapmak lazımsa yapıyorlar. Sonra erkekler affolunuyor, haklı görülüyor, süs kadının hakkı iken haksız çıkan yine onlar.*”²⁴⁰

Emine Süheyla’nın serzenişlerine destek gecikmez. Seniye Leman, Avrupalı kadınların süs ve giyimi için yaptıkları israfları, bir moda dergisine dayandırarak ayrıntılı bir şekilde Süs²⁴¹ başlıklı yazısında anlatır ve Emine Süheyla’yla hemfikir olduğunu belirtir. Her ne kadar bazı kadınların modayı takip etmeleri hoş karşılanmasa da kadınların süslerinin israfa kaçtığı yolundaki yorum haksız bulunur. “*Kadınlar bu hususta ifrat şöyle dursun hatta itidal derecesini bile bulmamıştır.*” Bu

²³⁷ Saliha Binti Hakkı, **a.y.**

²³⁸ Emine Süheyla, “Hak Kimde?”, **Sıyanet**, İstanbul, 9 Nisan 1914, s. 3-4.

²³⁹ Emine Süheyla, **a.g.m.**, s. 3.

²⁴⁰ Emine Süheyla, **a.g.m.**, s. 4.

²⁴¹ Seniye Leman, “Süs”, **Sıyanet**, İstanbul, 30 Nisan 1914, s. 9-10.

görüş yine Avrupa kadınlarının süs ve giyimleri için yaptığı masraflar ortaya konularak desteklenir. Avrupa kibar sınıfının kadınlarının her ortama her zamana göre ayrı kıyafetleri ve süsleri olduğu üzerinde durulur ve bunların fiyatları ayrıntılı bir şekilde verilir. “Yalnız ‘hareket’ içinde bulunmuş olmak için elbise bedeli olarak senevi üç bin İngiliz Lirası sarfı lazım geldiği bir hakikattir. Binlerce zengin kadınların elbise için senevi binden, beş bin liraya kadar sarfıyatta bulunduklarını, ve yalnız bir kürklü manto için bin lira, bir tek elbise için seksen, yüz lira, tek bir şapka için yirmi beş lira sarfı muktezi bulunduğunu düşünecek olursak beher sene bizde elbise için sarfı lazım gelen paranın miktarı istiksâr olunamaz.”²⁴² Bunlardan başka Avrupalı kadınların bir elbiseyi birden fazla giymemesi ve mücevherat gibi diğer birçok masrafları sayılarak Müslüman-Türk kadınına yapılan müsrif ithamlarını yersiz görür. “...Kadınlarımız mazlumdur. Bu mazlumiyetleri de erkeklerden -tasvir olunan- müthiş para almalarına tabiatıyla baliğ olur ve oluyor. Müslüman kadını henüz en iptidai hakkına büyük peygamberimizin ‘kadın evinin hâkimesi olmak salâhiyetiyle doğar’ hadis-i âlisiyle tayin buyurmuş oldukları mevkie bile sahip olamamıştır...”²⁴³ Bunlarla beraber, Seniye Leman, ilginç bir noktaya daha değinir. Kadınların bütün gün sıradan yiyeceklerle açlığını geçiştirdiğini ve en güzel yemekleri akşam kocası için yaptığını iddia eder. Kocaların buradaki hislerini hayvani hisler olarak tasvir eden yazar, hal böyle iken erkeklerin, büyük meblağları kadınların süsüne ayırmasını gerçekçi bulmaz. “Kadınlarımız ölüyor, çocuklarımız mahvediliyor, tedavi etmiyoruz. Sonra kadınlarımızın süsü için müthiş paralar veriyor, kadınlarımızı israfa alıştırıyormuşuz. Emine Süheyla Hanımefendi müsterih olmalıdırlar. Zira kendilerini iğzâb (çok kızdırma, gazaba getirme) edenler biraz idraksiz olsalar gerektir.”²⁴⁴

Avrupalı kadınların israflarının menfi surette tasviriyle birlikte, kendi ülkelerinin sanayisinin gelişimindeki müspet rolleri de ele alınır ve örnek olarak gösterilir. Fransa’nın meşhur kralı on dördüncü Lui’nin kadınlara sağladığı ortam sayesinde, kadınlar sanatta hâmiye ve sanayii teşvik edici tüketiciler olur. Bunun sonucu olarak “süs ve moda müstahsılları, kumaş fabrikaları, zevk-i bedîi nisviyyetin icat edebileceği bilcümle esbâb-ı medeniyet (medeniyetin sebepleri, vasıtaları)” Avrupa’da gelişir.²⁴⁵ Bu gelişim zamanla öyle bir seviyeye gelir ki Şark’ın

²⁴² Seniye Leman, **a.g.m.**, s. 9.

²⁴³ Seniye Leman, **a.g.m.**, s. 10.

²⁴⁴ Seniye Leman, **a.y.**

²⁴⁵ Ş. C., “Sanatta Kadınlığın Tesiri”, **Sıyanet**, İstanbul, 11 Haziran 1914, s. 5.

ihtiyaçlarını da onlar karşılar olur ve bu suretle Şarkı atâlete sevk eder olur. Bugünkü kadınlık âlemi “yerli, vatan mahsülü zarâfetler ibdâ’ ve icat ederek” servetin içerde kalmasını sağlar ve büyük bir içtimai değişimi gerçekleştirir. “Bu fikri düstûr-ı felâh olarak kabul edersek artık garbın müfteris hünfeşân ordularına silâh-ı milliyetperveri ile, gayrı kâbil-i tazyik ve ifnâ kuvve-i nisviyyet galebe çalar. Çünkü hep ihtiyâc-ı ziynetimizi kendi vatanımızda ararsak yüzbinlerce zavallı, işsiz, beşeriyete bâr olmaktan başka meziyetleri olmayan vatandaşlarımıza iş icat ederiz. Kendi servetimizle düşmanlarımızın silahlarını değil kahramanlarımızın süngülerini cilalarız.”²⁴⁶ Burada ve diğer yazılarda Avrupalı güçlerin ‘düşmanlar’ olarak tasvir olunması dönemin aydınlarının, bilhassa Türkçülerin, Batının ilim ve tekniğe ve gelişimine duydukları hayranlıkla beraber söz konusu güçlere bakışındaki şüpheciliği ve bazen açıkça ‘düşman’ olarak görmesinin tipik bir örneği olması açısından anlamlıdır. Bununla beraber, yazı kadınlığın sanayinin ve gelişmenin en önemli müeessiri olduğu iddiası ile biter.²⁴⁷

4.2.Üretici Olarak Kadın

Sıyanet Gazetesi ve bağlı olduğu cemiyet, Müslüman-Türk Osmanlı kadınının iktisadi hayatta üretici konuma geçebilmesi için önemli bir çaba sarf eder. Bu gaye gazetenin henüz ilk sayısında müessise ve reisesinin M. M. imzasıyla kaleme aldığı “Meslek ve Muradımız” yazısında açıkça belli edilir.²⁴⁸ “Çalışmak yaşamak içindir. Bir millet say ile istihsalatını ne kadar arttırırsa o mertebede nail-i refah olur. Âlemde şad ve mesut milletler onlardır ki refahiyet-i iktisadiyeye ermişler, şahsiyetlerine, cemiyetlerine bir istihlâk-i tam vermişlerdir.”²⁴⁹ cümleleri ile başlayan yazıda iktisadi yeterliliğin yani o gün için anlaşılan formuyla ülkenin kendi ihtiyacı olan üretimi yapabilmesinin milletin huzur ve saadeti için oynadığı önemli role değinilir. Devamında bu üretim artışının da nasıl olması gerektiğine dair ipuçları verilir. “...İsteriz ki aş pişsin, armut düşsün, bizi çocuklar gibi beslesinler. Bu da her şeyi, her teşebbüsü ancak hükümetten beklememizle sebep. Halbuki hükümet ile efradın vezaifi arasında büyük farklar var. Bazı işleri hükümet yapar, efrad yapmaz. Efrad kadar olur da hükümet acizdir. İşte ziraat, sınaat, ticaret hükümetin

²⁴⁶ Ş.C., a.y.

²⁴⁷ Ş.C., a.y.

²⁴⁸ M.M., “Meslek ve Muradımız”, *Sıyanet*, İstanbul, 26 Mart 1314, s. 1.

²⁴⁹ M.M., a.y.

başaramayacağı iştir. Bunlar doğrudan doğruya efrade ait olan vezaiften, teşebbüsat-ı şahsiyedendir."²⁵⁰ Böylece hükümet ve bireylerin iktisadi görevleri arasında bir ayırım yapılır. Tarım, sınayi üretim ve ticaret bireye ait alanlardır ve bu alanlarda üretkenliğin arttırılması görevi bireye aittir. Tam olarak bu dönemde ortaya çıkan milli iktisat anlayışı ile beraber Türk-İslam vatandaşların eksik kaldığı ticaret gibi alanlarda da aktif hale gelebilmesi için devlet desteği sağlanır.²⁵¹

Söz konusu yazının devamında bireylerin zenginleşmesinin toplumun ve ülkenin refahı açısından önemine vurgu yapılır ve "*efrad zengin olmalıdır ki cemiyet zengin olsun*" savı ileri sürülür. Burada Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet Dönemi'ne kadar hakim olan mali politaka kaygısının yerini alan ve Milli İktisat anlayışıyla daha da görünür hale gelen iktisadi politika kaygısına²⁵² bir paralellik söz konusudur. Bununla beraber, bireylerin zenginleşmesi söz konusu olduğunda erkek ve kadın arasında bir ayırım yapılmamaktadır ve İMKC'nin bu vadide çalışacağı ifade edilir. Cemiyetin yayın organı olan Sıyanet'in yayın gayesi "*kadınlığın irfanına hizmet etmek icraatını neşre vasıta olmak*" diye açıklanır. Devamında ise "*gazetemiz Müslüman kadınlarının hayat-ı mesaiye doğru attıkları adımı teshile çalışmakla mübâhi olan cemiyetimizin hidematını ve Türk kadınlarının faaliyet-i vatanperveranelerinde mazhar oldukları muvafakiyat ve terakkiyatı enzâr-ı ammeye vaz edecektir.*"²⁵³ denilerek Müslüman-Türk kadınının iktisadi ve içtimai hayattaki faaliyetlerinin destekleneceği ve bu yönde yayın yapılacağı yazılır. Bu minvalde, gazetenin neşrinden sekiz ay önce cemiyetin bir terzihane açmış olduğu ve on bir Türk hanımı ile işe başlayan terzihanede şu an elli kadının çalıştığı müjdelenir. Bu durum "*demek ki ataletle dedikodu ile vakit geçirmeğe mahkum ve yalnız müstehilin olan elli cüz-i ferd-i Osmani hayatı kemiren, ahlakı bozan bir tarz-ı hayattan kurtularak müstahsillik (üreticilik) sınıfına geçti*" diye tasvir edilir. Böylece, kadınlar kendilerini refah içinde yaşatacak bir zanaat öğrenmiş ve sade tüketici bir konumdan üreten ve kazanan bir konuma geçmişlerdir. Bu sayede, terzihanede çalışan kadınlar, "*yalnız babalarının, biraderlerinin, zevçlerinin eline, ekmeğine bakmayacaklar. Ailelerinin sırtında taşınması müşkil birer yük halinde kalmayacaklar. Ellerin*

²⁵⁰ M.M., a.y.

²⁵¹ Detaylı bilgi için bkz. Zafer Toprak, **Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918**, İstanbul, Doğan Kitap, 2012.

²⁵² Toprak, a.e., s. 35.

²⁵³ M. M., "Meslek ve Muradımız", **Sıyanet**, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 1.

emeğiyle geçinecekler."²⁵⁴ Ayrıca, Türk-İslam-Osmanlı kadını iktisadi hayatta faal bir hale getirmeğe azmeden cemiyet tarafından, yazının ilerleyen bölümünde her sene üç hanımefendinin makasdarlık eğitimi için Avrupa'ya gönderileceği müjdelir.²⁵⁵

Say-ı Nisvan²⁵⁶ başlıklı yazıda medeniyetin ihtiyaçları arttırdığı ve bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için her zamankinden daha fazla çalışmak lazım geldiği üzerinde durulur ve "*zamanımızın hayatı beşeriyetin nısfı çalışmamasına müsait değildir*" denilerek kadınların çalışma hayatına atılmasının ve bunun sonucu olarak üretici konuma geçmesinin önemine değinilir. Diğer milletlerde hem kadın ve hem erkeğin çalışması sonucu iki cinsten üretici konumda iken kadınlarının yalnız tüketici olduğu toplumlar geride kalır.²⁵⁷ Bu sebeple, kadının aile içerisinde sade tüketici bir konumdan, iktisadi hayata faal olarak katılımı elzemdir ve bunun hayata geçebilmesi için belli anlayışların değişmesi gerekir: "*Kadının saha-yı faaliyeti aile sakfıdır derler. Doğru söylemek için, bu cümleye bir 'başlıca' kelimesi ilave edip, kadının başlıca saha-yı faaliyeti aile sakfıdır demeli.*" Kadınlar dul ve sahipsiz kalabilir ve böyle hallerde 'aşağılık' durumlara düşmemeleri için tembelliğe alışmamalı ve üretken olmalıdırlar. Bununla beraber, bir kadın çalışarak ve üreterek ailenin refahını arttıran bir eş ve bir anne olabilir ve olmalıdır. Bu dönem kadın hareketinin ortak bir noktası olarak kadın bir birey olarak değil, fonksiyonel olarak bir eş, bir anne ve milletin gelişimine katkı vermek zorunda olan bir kişi olarak görülür. Özellikle sonuncu mahiyeti ülkenin diğerlerinden geri kalmaması için kadının da iktisadi hayatta üretken bir pozisyona geçmesini gerektirir. Anadolu, Suriye ve Yemen'de kadınların hali hazırda iktisadi hayatta üretken olduğu ve yalnız büyük şehirlerde Bizans tesiri neticesinde kadınların âtıl bir halde olduğu ileri sürülür.²⁵⁸

D. K. rumuzuyla imzasını atan yazar, kadının çalışmasının açıktan taraftarı olduğunu belirtmekten geri durmaz. Bunu temellendirirken başlarda iktisadi sebepleri kullanan yazar yazısının sonuna doğru kadınların üretken hale gelmelerini savunmasının asıl sebebini "*ahlaki ve içtimai*" alanda gösterir: "*Kadınların çalışmaları - çalışmağa mecbur olmasalar bile icabında çalışabilecek bir halde bulunmaları - onların mevki-i içtimaiyesi ile haiz-i alakadar. İktisaden kendi nefsinin*

²⁵⁴ M.M., a.y.

²⁵⁵ M.M., a.y.

²⁵⁶ D.K., "Say-ı Nisvan", *Sıyanet*, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 6. D.K.'nin adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. *EK 4: Sıyanet'ten Muhtelif Yazılar*, s. 117-118.

²⁵⁷ D.K., a.y.

²⁵⁸ D.K., a.y.

sahibi olmayan ve icap ederse kendisini namusperverane geçindirmek iktidarını haiz bulunmayan bir insan - kelimenin âli manasıyla - hür addolunamaz. O hürriyet mevcut olmadıkça, sevk-i tabiata onun verdiği kuvvet inzıam etmedikçe metanet-i ahlakiye mahdud kalır. Aciz, daima zayıftır. Bu hiss-i za'fî nisvanın kalbinden çıkarmak onları hürriyet-i iktisadiyeye nail etmeğe mütevakkıftır."²⁵⁹ Kadınların iktisadi olarak üretici konuma geçebilmeleri, iktisadi özgürlük ile eş tutulur ve iktisadi özgürlük de içtimai hayattaki yeni kazanımların anahtarı olarak görülür. Bu sebeple, kadının iktisaden üretici konuma geçmesi toplumsal anlamda pek çok dönüşümün hazırlayıcısı kabul edilir.

Sıyanet Gazetesi'ndeki, çeşitli yazılarda farklı gerekçelerle de olsa kadının iktisadi hayatta faal ve üretken bir konum alması desteklenir. Bu temayül Mahmut Sadık'ın aile ve ailenin merkezi kadının tarihsel süreç içerisindeki önemini anlattığı yazısının son paragrafında da hali hazırdaki kadınların iktisadi hayata faal katılımı desteklenir: *".... Yine kadınların himmet ve hayat-ı umumiyye ve bilcümle mesai-i içtimaiye ve iktisadiyeye iştiraki her ferdin, efrad-ı saireye - kadın, erkek, çocuk - himayet ve sahabetini temin edebileceği, teavün ve tenasur kuvvet-i münceniyesine feyz ve revnak vereceği, böylece şimdiki milletlerin zaruret ve sefalet, himaye ve sıyanetten mahrumiyet gibi en elim derterine çare bulacağı ümit ediliyor.*"²⁶⁰

*"Hayat ne bir yevm-i îd, ne bir yevm-i matemdir. Hayat ancak bir yevm-i mesaiden ibarettir."*²⁶¹ Bu özlü söz ile yazısına güçlü bir şekilde başlayan Fatma Mükerrerem, makalesinde kadınların çalışmasının önemini ve olumlu neticelerini vurgular. İlmin manevi bir gıda olması gibi çalışmanın da vücudun gıdası olduğu kanaatindeki yazar kadınların çalışmasının bir milletin ilerlemesinde kilit rolde olduğunu, gerçek ve devamlı bir milletin büyüklüğünün yalnız fertlerin ortak gayretleri ile meydana geleceğini belirtir.²⁶² Kadınların sosyal mevkilerden ve mesaiden uzak bırakılmasından içtimai bünye zarar görür ve bu zararın telafisi *"kadınların kendi hayatını, kendi kudret ve terbiyesiyle kazanabileceği bir mevkiye getirilmesi"* ile mümkündür. Bunun şeri olarak da akıl ve edep açısından da bir sakıncası yoktur.²⁶³ Kadın aile içerisindeki sırf tüketici konumundan kurtulmalıdır;

²⁵⁹ D.K., a.y.

²⁶⁰ Mahmut Sadık, "Kadın, Hayat-ı İçtimaiyede Tesiri/Aile, Sıyanet ve Teavün Meseleleri", **Sıyanet**, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 7.

²⁶¹ Fatma Mükerrerem, "Kadınların Çalışması", **Sıyanet**, İstanbul, 2 Nisan 1914, s.10.

²⁶² Fatma Mükerrerem, a.y.

²⁶³ Fatma Mükerrerem, a.y.

çünkü *“kadın, sabah akşam zaman zaman yem verilir bir kümes tavuğu değildir.”* Kadını üretici konuma geçirmek ailelerden oluşan bir cemiyetin refahı ve saadeti için şarttır. Pek çok şartta kadın kendi kendini geçindirmek zorunda kalabilir ve böyle bir zorunluluk karşısında üretim ilişkilerinde acemi ve iradesiz olan bir kadın arzu edilmeyen bir durumla karşı karşıya kalacaktır. *“Bizde nice büyük aileler erkeklerinin zevaliyle kadınların elinde kaldıktan sonra mahzan (ancak) onların mübareze-i hayatındaki (hayat mücadelesindeki) acemiliklerine, becerisizliklerine ve istihlaktan başka bir şey bilmemelerine kurban ve böylelikle perişan olmuştur.”*²⁶⁴ Burada kadınlar yine ailenin ve cemiyetin temel bir parçası olarak ele alınır ve kadınların üretici konuma geçmesinin aile hayatı ve içtimai hayat açısından getirileri konu edilir. Bu meyanda yazının devamında İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi’nin faaliyetleri takdirle anılır ve kadınların üretici konuma geçmesi konusunda terzilik gibi bir zanaatı ve yan kollarını öğretmesi ve halihazırda elli kadını istihdam etmesi kadınlık adına çok mühim görülür ve bu çabalar erkeklerin maharetleri ile kıyaslanır: *“Himmet-i rical dağları, taşları nasıl kal’ ederse bir kadının iğnesindeki meleke ve maharet, elindeki sanat ve kudret de ondan aşağı kalmaz.”*²⁶⁵

Zaime Hayriye ‘Acı Darbeler’ adlı yazısında milletin en büyük geri kalış sebebi olarak cehaleti görür. *“Esaslı düşünülürse anlaşılır ki bütün dertlerimiz ailelerimizdedir. Şu halde devaya da oralardan başlamak gerekir.”*²⁶⁶ Tabii aile denilince de çekirdekte kadının yer aldığı akla gelir. Cehalet sebebiyle bazı iyi şeylerin kötüymüş gibi görüldüğünü belirten yazar, bunların başında *“bir kadının çalışması, el emeğiyle, sanatıyla geçinmesi”* durumuna menfi bakılmasını gösterir. Zaime Hayriye kadınların çalışmasının önemini meşhur bir deyimle açıklar: *“...Yuvayı yapacak dişi kuştur. Dişi kuş yuvayı yapmak için yalnız erkeğin getirdiği çöpleri çalıları istif etmez. O yuvaya lazım olanları kendi de taşır. Aile hayatımızdaki geçimsizlikler, dirliksizlikler, düzensizlikler hep kadınlarımızın noksanıdır. Bu noksanı ikmal etmedikçe ne yapılsa nafile çünkü millete nesl-i atiyi yine o kadınlar yetiştirecek değil mi?”*²⁶⁷ Kadın gelecek nesilleri yetiştirecek bir figür olduğu için kendisinde yaşanan bir değişim toplumun değişmesi adına çok önemli görülür. Ayrıca, yazının devamında fakirliği öven ve bir lokma bir hırka şiarına sahip

²⁶⁴ Fatma Mükerrerem, a.y.

²⁶⁵ Fatma Mükerrerem, a.g.m., s.11

²⁶⁶ Zaime Hayriye, “Acı Darbeler”, *Sıyanet*, İstanbul, 9 Nisan 1914, s. 12.

²⁶⁷ Zaime Hayriye, a.y.

geleneksel anlayışa bir eleştiri de getirilir: “(Allah) Fukara bölüğünden ayırmasın derler. Bu ne fena bir söz. Allah kimseyi zenginler bölüğünden ayırmasın. Fakat öyle bir zengin olsun ki çalışsın. Ebna-yı cinsi için hayrı olsun. Âleme menfaati dokunsun...”²⁶⁸ Tabii milletin zenginleşmesinin önemli sağlayıcılarından biri olarak, nüfusun yarısını oluşturan kadınları, iktisadi hayatta üretici konuma getirme gayreti söz konusu bu görüşle paralellik arz eder.

II. Meşuriyet’in ilanından beri Türk Kadınlığındaki intibahı konu edinen Falih Rıfkı²⁶⁹, halihazırda telefon santralinde istihdam olunan kadınların yanında yakın gelecekte tabibeler, diş hekimliği yapan kadınlar gibi çeşitli meslek kollarında faaliyet gösteren kadınların yayılacağı kanaatini taşır. Dört sene evveline kadar erkeklerin çeşitli heveslerine tabi ve onlara itaatkâr olan kadınlar, yazar tarafından olumlu karşılanan bir değişim evresine girer. “Şimdiye kadar maddi ve manevi mücahadelere yalnız başımıza giriyorduk, bademâ (bundan sonra) yanımızda bizi taz’if eden (bir kat daha arttıran, çoğaltan) yeni bir kuvvet bulacağız, aile kasasını bir el doldurup iki el boşaltıyordu, şimdi o kasanın yekûn servetinde iki kuvvetin mahsul-ı mesaisi birikecektir.”²⁷⁰ Böylece kadınların çalışması önündeki engelleri kaldırmak aslında yine erkeklerin yararına bir durum olarak resmedilir. İlerleme yolunda nüfusun diğer yarısının da faal bir hale getirilmesi ile erkekler de hayatlarının yarısını tasarruf etmiş olacak. Ayrıca, kadınların iktisadi hayata üretici olarak katılımları ülkenin toplam kârını da yükseletecek bir faktördür. Bu açıdan santraller de çalışan kadınlar müspet örnekler olarak zikredilir. Kadının üretici konuma geçmesinden duyduğu hoşnutluğu basit bir matematik denklemine döken yazar şöyle der: “Bugüne kadar memleketimin nüfusunu yarı yarıya tenzil edip hakiki miktarı bulmuş oluyordum, bu toprakta bilfarz yirmi milyon kişi istihlâk, on milyon nüfus istihsal ediyordu. Teneffüs eden, adeta bizim gibi midesi, vücudu, beyni, kolları kuvveti bulunan bir muazzam unsur hayata ölmek için doğuyordu...”²⁷¹ Kadınların geçmişteki üretim sürecinde nispeten işlevsizliklerini vurgulayan yazar, nüfusun diğer yarısı olması sebebiyle kadınların üretime faal olarak katılmasını bir iyileşme, hastalıktan sonra kendine gelme olarak yorumlar.²⁷²

²⁶⁸ Zaim Hayriye, a.y.

²⁶⁹ Falih Rıfkı, “Yeni Türk Kadını”, **Sıyanet**, İstanbul, 23 Nisan 1914, s. 3-4. Falih Rıfkı’nın adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu içi bkz. **EK 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 126-128.

²⁷⁰ Falih Rıfkı, a.y.

²⁷¹ Falih Rıfkı, a.y.

²⁷² Falih Rıfkı, a.y.

Sıyanet Gazetesi'nde imzalı yazılardan başka bilhassa gazetenin bağlı olduğu cemiyet olan İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi ve gazete yönetiminin politikası doğrultusunda güncel olayların konu edildiği ve imzasız olarak yayınlanan İstanbul Postası adlı bölümde sıkça kadınların iktisadi hayatta faal bir konum alması desteklenir ve teşvik edilir. Kadınların *“hayat-ı faalaneye”* girişleri İstanbul'da olduğu gibi taşrada da görülmektedir. Konya'da açılan İntibah-ı Nisvan-ı İslam Terzihanesi bunun somut örneklerindendir. Terzihane vilâyet turuk-ı maâbir müfettiş kâtibi Ömer Feyzi Bey'in haremi hanım tarafından açılmış olup, söz konusu kadının Avrupa'nın önemli terzihanelerinde eğitim görmüş olması ve sekiz yabancı dil biliyor olması takdirle anılır.²⁷³

Naciye Reşid üç senelik bir aradan sonra geldiği İstanbul'da ziyaret ettiği İstihlâk-i Milli Terzihanesi'nden duyduğu memnuniyeti Sıyanet'in sütununa taşır.²⁷⁴ Gördüğü bu yeniliği *“hayat-ı milliyede ve bilhassa kadın hayatında emin ve ilmi bir hareketin yılmaz şahitleri”* olarak betimleyen yazar, kadınlığın geleceği konusunda ümitli bir görüntü çizer. Terzihaneyi gezen, sadeliği ve temizliğinden pek memnun olan Naciye Reşid, genç ve yaşlı pek çok kadının müştereken çalışmasından duyduğu memnuniyeti dile getirir. *“Burda, akşamları çocuklarının aç kalmayacağından emin; Avrupa'nın her tarafından ipek dantel, tül... halinde üstümüze attığı silahları, iğnelerinin keskin uçlarıyla kırmaya çalışan hemşirelerimiz, annelerimiz, çocuklarımız vardı.”*²⁷⁵ cümleleri ile kadının kendi emeğiyle kazandığı geçimine karşı duyduğu hoşnutluğu ve bunun ülke için önemini ifade eder.

5.Kadınların Eğitimi

Tanzimat dönemine kadar eğitim alanında yapılan yeniliklerde askeri ihtiyaçlar odak noktasıdır. Tıbhâne-i Âmire (1827) ve 1828-1829 yılları arasında açılıp 1831'de ıslah edilen Cerrahhâne gibi kurumlarda esas olarak askeri ihtiyaçlar düşünülür. Bununla beraber, Tanzimat'a kadar sıradan bir Türk kadını ancak sıbyan

²⁷³ “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s. 3

²⁷⁴ Naciye Reşid, “İstihlak-i Milli Cemiyet-i Hayriyyesini Ziyaret”, **Sıyanet**, İstanbul, 11 Haziran 1914, s. 7.

²⁷⁵ Naciye Reşid, **a.y.**

mekteplerinde eğitim görebilir ve ancak hali vakti yerinde olan aileler kızlarına özel eğitim olanağı sağlayabilir. Tanzimat dönemi içerisindeki yoğun Batı etkisinin tesiriyle, kızların eğitimi üzerine de düşünülmeğe başlanılır. Bu doğrultuda, 1869 yılında yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kızlar için öğretmen okullarının açılması ve rüştiyelerin yaygınlaştırılması kararı alınır.²⁷⁶ Kadınlara resmi eğitim imkanının ilk kez verildiği Tanzimat döneminde, öncelikle kültürel ve mesleki eğitimde yoğunlaşılır. Kültürel eğitim rüştiyelerde başlatılır; fakat idadiler kısmında hem yeterli katılımın olmaması hem de öğretmen eksikliği yüzünden istenilen seviyeye çıkılamaz. Rüştiyelerdeki öğretmen ihtiyacı ise kadınlara yeni bir iş sahası olarak öğretmenlik mesleğinin yolunu açar.²⁷⁷ Bu doğrultuda, kız mekteplerinin öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1870 yılında Darülmuallimat açılır.²⁷⁸

Tanzimat döneminde kadınların mesleki eğitimine önem verilir ve bu sayede kadınlar ebelik ve öğretmenlik gibi alanlarda istihdam fırsatı yakalar. Tanzimat döneminde mesleki eğitim verilmesi eğitim ve sağlık alanında başlar ve bunu II. Abdülhamit zamanında sanayi dallarında verilen eğitimler izler.²⁷⁹ Ebelerik eğitimine, doğumlarda ortaya çıkan anne ve çocuk ölümlerini azaltacak bir önlem olarak 1843 yılında Tıbbiye Mektebi'nde başlanılır. İlk mezunları 1845 yılında onu Müslüman, yirmi altısı Hristiyan kadın olmak üzere kayıtlara geçer.²⁸⁰ Ebelerik alanındaki eğitimi, Meşrutiyet döneminde hastabakıcılık ve hemşirelik eğitimleri takip eder.²⁸¹ Bu alandaki mesleki eğitime yönelinmesinin en önemli sebebi Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında hastabakıcıların yetersizliğinden ötürü çok sayıda kaybın yaşanmış olmasıdır.²⁸²

Yukarıda sayılan mesleki eğitimlerin yanında, Tanzimat döneminden itibaren genç kızları zanaat sahibi yapmaya yönelik kız sanayi mektepleri de açılır. İlk kez Mithat Paşa tarafından ordunun ihtiyacını karşılamak üzere öksüz kızlar için 1864'te açılan ıslahhâne bu kurumların ilki olarak kabul edilebilir.²⁸³ Kız sanayi mekteplerinin kurumsal anlamda devlet desteği ile kurulması ve sürdürülebilir olması ise II. Abdülhamit zamanında öksüz kızların kendi el becerileri ile geçimlerini

²⁷⁶ Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, s. 24-25.

²⁷⁷ Kurnaz, **a.e.**, s. 61.

²⁷⁸ Kurnaz, **a.e.**, s. 53.

²⁷⁹ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, a.g.e., s. 107.

²⁸⁰ Kurnaz, **a.e.**, s. 108.

²⁸¹ Kurnaz, **a.e.**, s. 111.

²⁸² Kurnaz, **a.e.**, s. 113.

²⁸³ Kurnaz, **a.e.**, s. 129-130.

sağlayabilmesi amacıyla olur. Fakat kız sanayi mekteplerindeki eğitim çok masraflı olması dolayısıyla okullaşma sayısı sınırlı kalır.²⁸⁴ II. Meşrutiyet'in ilanı sırasında ülkede sadece üç tane kız sanayi mektebi vardır.²⁸⁵

Tanzimat döneminde kadınların eğitimi konusundaki faaliyetlerin meyvesi asıl olarak Meşrutiyet döneminde toplanır. Kültürel ve mesleki alanda belli bir birikime ulaşan kadınlar bu dönemde gazeteler ve dergiler vasıtasıyla haklarını aramak ve cemiyetler vasıtasıyla da sosyal hayata girmek konusunda önemli aşamalar kaydeder.²⁸⁶ II. Meşrutiyet döneminde kadınlara eğitim veren kurumların sayısı artar. Bu dönemde kız sanat okullarında sekreterlik eğitimi dahi verilmeye başlanır ve Osmanlı kadınları törenlerde, sergilerde, Kızılay çalışmalarında görünmeye başlar.²⁸⁷ Kadınların eğitim konusunda dönemin Batıcı, İslamcı ve Türkçü diye kabaca sınıflandırabileceğimiz aydın zümreleri tarafından çoğu kez destek alarak yeni kazanımlar elde eden Osmanlı kadınları, II. Meşrutiyet'in son yıllarında dahi olsa yüksek öğrenim hakkını da alırlar. İlk kez 5 Şubat 1914 tarihinde İstanbul Dârülfünûnu'nda kadınlara yönelik dersler verilir.²⁸⁸

Eğitim kurumlarının çoğalmasının yanında bu kurumların nitelikleri ve eğitimlerinin nitelikleri de II. Meşrutiyet döneminin tartışma konularından birini oluşturur. Bu dönemde profesyonel bir meslek erbabı olarak ortaya çıkan öğretmenlerin vereceği terbiye üzerinde sıkça durulur. Terbiye genel manada “*çocuğu çevresinin etkilerine karşıt yeni bir insan yetiştirecek*”²⁸⁹ bir kavram olarak ele alınır. Ayrıca, eğitimin işlevsel olması ve bireyleri hayata hazırlaması gerektiği genel bir kanaattir. Dolayısıyla, diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de işlevselliğini yitirmiş gelenekler sorgulanır. Bu devrin aydınlarının geleneksel olan fakat günün koşulları altında işlevselliği bulunmayan anlayış ve uygulamalara karşı muhalefetinin renkli bir örneği olarak İsmail Hakkı (Baltacıoğlu)'nun fesin püskülünün gereksizliğini ortaya koymak adına yaptığı konuşmalardan sonra püskülü kesmesi verilebilir.²⁹⁰ Hayatın pek çok alanında olduğu gibi eğitimde de işlevsel olmaya ve pratik fayda sağlamaya yönelik düşün, kadınların eğitimi konusunda da kendisini gösterir.

²⁸⁴ Kurnaz, **a.e.**, s. 133.

²⁸⁵ Kurnaz, **a.e.**, s. 131.

²⁸⁶ Kurnaz, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, s. 62.

²⁸⁷ Berkes, **a.g.e.**, s.445.

²⁸⁸ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, s. 136.

²⁸⁹ Berkes, **a.g.e.**, s. 454.

²⁹⁰ Berkes, **a.e.**, s. 452-453.

Meşrutiyet aydınları genel manada kızların eğitimini destekler görünümündedir. Bu desteklerinin gerekçesini İslami kaidelerle meşrulaştırmak ise hemen her kesimden aydınların müracaat ettiği bir yöntemdir. Genel bir kanı olarak İslamiyet, özü itibariyle kadına gereken değeri verir ve bunun aksi fiili durumlar İslam'dan değil menfi Bizans ve İran etkisinden kaynaklı olarak görülür.²⁹¹

Kadınların eğitimi konusunda Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük akımları içerisinde bu eğitimin yöntem ve süresi gibi konularda zaman zaman ayrılıklar mevcuttur. Batıcılar erkeklerin yanında 1911'de gayrimüslim kızların da Avrupa'ya eğitime gönderilmesini eksik bir uygulama olarak görür ve Müslüman-Türk kızları için de aynı imkanların sağlanması gerektiğini savunur.²⁹² İslamcılar kesin surette Müslüman kızların Avrupa'ya eğitime gönderilmesine karşıdırlar. Şefika Kurnaz, Türkçülerin kadını hemen her alanda görmek istemesi ve bu doğrultuda kadınların mücadelesine büyük destek vermesine rağmen bu konuda sessiz kalmayı tercih ettiklerini iddia eder.²⁹³ Fakat, aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde görüleceği üzere Türkçüler tarafından kurulan MDİKCH Avrupa'ya makasdarlık eğitimi için belli bir sayıda genç kız göndermeyi hedefler ve cemiyetin yayın organı Sıyanet Gazetesi'nde Müslüman-Türk kızının Avrupa'da tahsili hususunda destekleyici yazılar neşredilir. Yani Türkçüler bu konuda da sessiz kalmazlar. Bununla beraber, tüm bu düşünce akımlarında kabul edildiği şekliyle kadınların toplumu dönüştürücü özelliği Sıyanet Gazetesi'nde de göz önüne alınarak onlara verilecek eğitimin niteliği öncelikli tartışma konusu yapılır. Yine de Sıyanet'te kadınların içtimai ve iktisadi sahadaki durumlarının düzeltilmesinin ve yükseltilmesinin anahtarı olan kadınların eğitimi konusuna ayrılmış yeterli sayıda yazının olmadığını da belirtmek gerekir.

5.1.Eğitim Anlayışı

Kadınlara verilecek eğitiminin kuramsal alt yapısı hakkında gazetede ilk ve tek ciddi tartışma Fatma Saide'nin "*Kadınlara Tahsilden Ziyade Terbiye*"²⁹⁴ başlıklı yazısı ile başlar. Yazarın bir yaz günü ailesinin kadınları ve erkekleri arasında çıkan tartışmadan yola çıkarak kaleme aldığı yazıda, ana fikir olarak ailenin huzuru ve

²⁹¹ Kurnaz, **Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)**, s. 45-46.

²⁹² Kurnaz, **a.e.**, s. 48-49.

²⁹³ Kurnaz, **a.e.**, s. 54.

²⁹⁴ Fatma Saide, "Kadınlara Tahsilden Ziyade Terbiye", **Sıyanet**, İstanbul, 14 Mayıs 1914, s. 11-12. Fatma Saide'nin adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu içi bkz. **Ek 4: Sıyanet'ten Muhtelif Yazılar**, s. 131-133.

saadeti için kadına tahsilden ziyade terbiyenin verilmesi lazım geldiği üzerinde durulur. Ayrıca, erkeklerin zengin kadınlarla evlenmek için çabalaması eleştirilir ve kadınlara “safvet ve samimiyet” gösterilmemesinden yakınılır. Bununla birlikte Müslüman-Türk kadınının erkekler tarafından tercih edilmemesi ve misal, sıradan bir Rum kadınının daha tercih edilir görülmesi eleştiri oklarının hedefinde olmakla beraber, bu ön kabûlün sebepleri üzerinde de durulur. “Acaba kadınlarımızın kusuru, erkekleri kendilerinden bezdiren eksikleri ne? Terbiye ve malûmât ise genç kızlarımız arasında böyle pek mükemmelleri var. Halbuki o zavallılar da bedbaht. Süsleri mi noksan? O da değil, sözleri mi o da değil. Ben bu ehemmiyetli noksanı olsa olsa kadının erkeğe her yerde ve her zamanda refâkat edemeyecek bir vaziyette bulunmasına atfediyorum. Sonra kadınlarımızın ahlaken daha pâkize olmaları ve Hristiyan kadınları, Avrupa kadınları gibi bir erkeği avlayıp avlatmak yollarını bilmemelerini de ayrıca bir sebep olmak üzere telakki ediyorum.”²⁹⁵

Kadınların terbiyece eksik, okumamış olmaları erkekler için bir dert olarak kabul edilir; fakat hemen ardından alaylı bir iğneleme ile erkeklerin de eğitim açısından çok yüksek seviyelerde olmadığı ifade edilir. Bu açıdan, tahsilin aile saadeti için çok da gerekli olmadığı gözler önüne serilmeye çalışılır. Ayrıca, eğitilmiş kadınların kendisiyle evlenmeye layık bir eğitime sahip erkeği bulmakta zorlanmaları ve pek kimseyi beğenmemeleri neticesinde evlilik oranlarında menfi bir dengesizlik olduğu belirtilerek adeta kadının tahsili cemiyet arasında bir intizamsızlık sebebi olarak resmedilir.²⁹⁶ Bu sonuca varırken yazının başından itibaren, zamanın ruhuna uygun olarak, kadının eğitimi konusunun dahi toplumun ihtiyaçları nispetinde ele alındığı gözden kaçırılmamalıdır. Cemiyetin ve ailenin saadeti doğrultusunda kadının eğitiminde dikkat edilecek hususun, kadının terbiyece kemale erdirilmesi olması gerektiği fikri asıl vurgulanandır. “İmdi hayatımızdaki bu muvazenesizlikleri kaldırarak terazinin iki kefesindeki ağırlıkları aynı sıklığa hâl-i muvazenette (denge halinde) bulunduracak yegâne çare, kızlarımızı metin bir terbiye ile süslemektir. Bu mühim meseledeki noksanımızla anladık ki kızları yalnız gelişi güzel malûmat sahibi etmenin, onlara yüksek bir tahsil vermenin de faidesi olamıyor. O kadar ki ikisi de fevkalâde tahsil etmiş ruh ile zevcelerden çoğunun terbiyemizdeki o mühim mühim noksanlardan dolayı daha muvazenesiz bir hayat geçiren ailelerden daha az pâyidâr (kalıcı, devamlı) olduklarını, nihayet ayrıldıklarını müşahade eyledik. Hâsılı ben

²⁹⁵ Fatma Saide, a.g.m., s. 11.

²⁹⁶ Fatma Saide, a.g.m., s. 11-12.

cemiyetimize bir düzen verebilmek için kadınlarda yüksek tahsilden ziyade yüksek ve metin bir terbiye görmek taraftarıyım.”²⁹⁷

Fatma Saide’nin yukarıda bahsi geçen yazısını, bir hafta önce kaleme aldığı yazısına bir cevap olarak gören Suad Said, tartışmanın ana eksenini açıkça belirten ‘*Tahsil mi? Terbiye mi?*’²⁹⁸ isimli bir karşılık yazısı yazar. Yazıya Fatma Saide’nin gençlerin izdivaç hususundaki tutumlarına yaptığı eleştirilere hak vererek başlayan yazar, yazının devamında Fatma Saide’nin yüksek tahsilli kadınların eş beğenmemesi yollu eleştirisine bir cevap niteliğinde olarak kadınların kendilerine denk eş istemesini bir hak ve aile saadeti için bir gereklilik olarak resmeder. “...*Fikrimce tarafeyn biraz rahat yaşayabilmek ve teşkil edilecek ailede zarûret çekmemek için aynı seviyede bulunmak ve aynı muhitte terbiye görmüş insanlardan olmak lazımdır. Şayet bu kadarcık şerâit ile bilhassa istikbal için emeller besleyerek izdivaç etmek isteyen gençlere biraz kolaylık gösterilmezse o gençlerde izdivaç hevesleri azalacağı gibi hiç kimse de cesaret edemez.*”²⁹⁹ Kadınların, Batı toplumlarındaki gibi ev dışında çalışmaması durumu da göz önüne alınarak, erkeğiyle müsavi bir kadının en azından dahili işlerde erkeğin omuzlarındaki yükü paylaşması önemli görülür.³⁰⁰

Suad Said, kadınlar için tahsilin mi yoksa terbiyenin mi öncelikli olduğu konusunda kanaatini tahsilden yana kullanır. “*Kızlarımıza metin bir terbiye vererek manen arzu olunan gayelere yetiştirip yükseltmeli fakat.. Ah.. Fakat tahsil vermenin faidesi olmadığını iddia etmemeli. Esaslı verilecek bir terbiye için behemehâl tahsil lazımdır.*”³⁰¹ Bunun dışında söylenen sözlere nazikçe onay vermek veya tersi istikamette söz etmek kadının terbiyesi için yeterli görülmez. Ayrıca, yüksek tahsil gören kadınlara erkek beğendirememek gibi bir durumun da çok önemli olmadığı ve buraya kadar gördüğümüz anlayışa (kadının ailenin çekirdeği olması sebebiyle önem taşıması) ters düşecek şekilde, tahsil görmüş bir kadının evlenmese bile millette faydalı olabileceği iddia edilir. “...*Ve bizler daha ziyade takdir etmeliyiz ki öyle âli fikirli kadınlar sakîm âdetlerin ve maddiyatın kurbanı olarak kendilerini feda etmekten çekinsinler. Bu vesile ile cüzi bir kısım halkımızda bir fikir hâsıl olsun da*

²⁹⁷ Fatma Saide, **a.g.m.**, s. 12.

²⁹⁸ Suad Said, “Tahsil mi? Terbiye mi?”, **Sıyanet**, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s. 10-12. Suad Said’in adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet’ten Muhtelif Yazılar**, s. 133-135.

²⁹⁹ Suad Said, **a.g.m.**, s. 10.

³⁰⁰ Suad Said, **a.g.m.**, s. 10-11.

³⁰¹ Suad Said, **a.g.m.**, s. 11.

herkes kendi kendini kurtararak ve sırf erkekler sayesinde geçinmekten halâs olsunlar."³⁰²

Suad Said terbiye olarak kadın ve erkeklerin müsavi derecede olduğunu iddia eder ve iddiasının sonucunda da hal böyle iken *"hayatımızdaki muvazenesizliğin sebebi nedir"* diye sorar. Bu durumun asıl sebebini kadınların tahsilinin yeter derecede olmaması olarak görür. Kadınların yeterli tahsil sahibi olmaması sonucu iş sahibi olamaması ve kocalarının, babalarının, biraderlerinin kazandıkları ile geçinmek zorunda olması, kadınların izdivaçlarındaki temel bir sorun olarak ele alınır ve Fatma Saide'ye hitaben şu satırlarla yazıya son verilir: *"İşte hanımefendi ailelerde aramakta olduğunuz saadetler ve terbiye-i maneviye muhabbet-i iptidainin fıkâdânından, yekdiğerini layıkıyla sevememekten, cahilane idaresizlikten ve birçoğu da neşesizlikten ileri gelmekte olduğu gibi erkeklerin ellerinden hukuk-ı insaniyemizi alıp onlar gibi aynı hakka mâlik olabilmek ancak tahsil-i âli (yüksek tahsil) ile mümkün olacaktır. Terbiye hususunda geri kalmış bir millet isek bile halûk ve ünsi olan tab'imızın tesiratıyla en ileri milletlerin yanında mahçup olmayacak kadar terbiye-i maneviyemiz vardır. Yeter ki... Tahsil etmeye gayret edelim. Tahsil görmüş bir insan terbiye olunmuş demektir. Şimdilik bize de bu kâfidir."*³⁰³ Görüldüğü üzere yazar, tahsili sadece aile saadeti için değil kadınların hak mücadelesinin de bir aracı olması yönünden mühim görmektedir ve kadınlar için terbiyenin tahsilden önce gelmesi gerektiği savını reddetmektedir.

Fatma Saide, gazetenin bir sonraki nüshasındaki yazısı³⁰⁴ ile tartışmayı sürdürür ve yanlış anlaşıldığını düşündüğü konularda bir düzeltme yapar ve argümanlarını da daha açık bir şekilde ifade eder. Fatma Saide bu meseleyi yine toplumunun düzeni itibarıyla ve kadını da toplumun çekirdeği olan ailenin temeli olması yönünden ele alır. *"Hatta ben daha ileri vararak diyebileceğim ki vatanın ıslahatına en evvel kadınlarını ıslahtan başlamalıyız."*³⁰⁵ Gelecek nesilleri yetiştireceklerin anneler olması ve böylece geleceğin ürünlerini ilk işleyenler olması sebebiyle kadınların, Osmanlı ve Müslüman kadınların ıslahı mühimdir. Bu yönüyle *"kadın ne kadar münevver olursa,*

³⁰² Suad Said, **a.g.m.**, s. 11.

³⁰³ Suad Said, **a.g.m.**, s. 11-12.

³⁰⁴ Fatma Saide, "Tahsil mi? Terbiye mi?", **Sıyanet**, İstanbul, 28 Mayıs 1914, s. 11. Fatma Saide'nin adı geçen makalesinin tam transkripsiyonu için bkz. **EK 4: Sıyanet'ten Muhtelif Yazılar**, s. 135-137.

³⁰⁵ Fatma Saide, **a.y.**

ne kadar terbiyeli olursa tabii onun dokuduğu kumaş da o derece zarif ve metin olur.”³⁰⁶

Fatma Saide evvela tahsil ve terbiyenin ayrı iki mefhum olduğunu anlatır ve bunun üzerine diğer argümanlarını inşa eder. “*Suad Hanımefendi tahsil ile terbiyeyi mecz ederek yani bunları ayrı ayrı birer mesele addedemeyerek ‘tahsil görmüş bir adam terbiye olmuştur’ buyuruyorlar. Muharrire-i âcize ise başka türlü düşünerek tahsilin başka, terbiyenin başka olduğunu iddia ediyorum. Bunun hariçte misali olmak üzere de Latin ırkından Fransızlarla Anglosaksonlardan olan İngilizleri göstereceğim. Bu iki canlı misal tetkik olunacak olursa görülür ki tahsilce fâik olan Fransızlar, terbiyece fâik İngilizler kadar hayatta muvaffak olamıyorlar. İngilizlerin varlığına o bildiğimiz feyiz ve inşirâhı veren sırf ‘İngiliz terbiyesi’ dediğimiz terbiyedir.*”³⁰⁷ Yazar, terbiyenin tahsilden önce başladığını ve insanı hayatın türlü zorluklarına hazırlamanın da terbiyenin temeli olduğunu belirtir ve terbiyece noksan yüksek tahsili “*okumuşluktan*” ibaret görür.³⁰⁸ Bu sözleri ile âdeta kabaca, bugün yapılan eğitim ve öğretim ayrımını ifade eder. Burada terbiye bugünkü anlamda eğitimin, tahsil yahut okumuşluk ise aşağı yukarı olacak şekilde öğretimin karşılığı olarak kullanılır.

Fatma Saide, kadınların tahsili meselesinde, erkeklerin aldığı tahsilin aynı yahut bir benzeri olmaması konusunda bir uyarıda da bulunur, fakat ne olması ve nasıl olması gerektiği konusunda net ifadeleri yoktur. Zaten yazarın asıl odaklandığı nokta kadınlarda terbiyedir. Terbiyesiz bir tahsilin sadece kadınlar için değil erkekler için de pek bir ehemmiyeti olmadığını iddia eder ve bunu şu şekilde örneklendirir: “*Gayet mükemmel usûl defteri görmüş, ticaret mektebinden çıkmış bir zât çıraklık hakkıyla mükteseb bir terbiye ve tahsil sahibi olan bir tâcir kadar temin-i muvaffakiyet edememiştir ve edemiyor. İşte tâcirin çıraklık âlemindeki sırf amelî müktesebatı muhitin icabatına daha muvaffak düştüğü, onu başka bir yolda yetiştirip terbiye ettiği için berikine karşı ezici bir kudret-i fâika veriyor.*”³⁰⁹

Yukarıda bahsi geçen tartışmada, Suad Said yüksek tahsil görmüş bir kadının evlenmese bile milletine hizmet edebileceğini belirtir ve bu yolla kadının asli vazifesinin bir yuva kurup o yuva içerisinde hizmet etmesi gerektiği yollu geleneksel

³⁰⁶ Fatma Saide, a.y.

³⁰⁷ Fatma Saide, a.g.m., s. 11-12.

³⁰⁸ Fatma Saide, a.g.m., s. 12.

³⁰⁹ Fatma Saide, a.y.

anlayışa bir ölçüde ters düşer. Fatma Saide ise kadını toplumun gelecek kuşaklarını yetiştirecek bir ferdi olarak, yani bireysel kimliğinden soyutlayarak ele alır ve bu sebeple evliliği yüksek tahsil almış bir kadın dahi olsa bir anlamda zorunlu ve gerekli addeder. *“Kadın valide-i kâinat olmak itibariyle onun en büyük hizmeti mensup olduğu memlekete en kuvvetli bir nesil yetiştirmektir. Bilhassa bizim gibi dünyanın en düşkün akvâmı (kavimleri) en iyi evlatlarını en güzel terbiye ve tahsil görmüş kadınlarından almak ister. Eğer millete bir istifâ-yı bünyevî ve ahlakî (Ahlakla ve bünye ile ilgili ayıklanma) yapacak isek bundan gayrı çare olmasa gerektir. Yoksa fevkalade tahsil görmüş bir kadının mahzâ kendine bir küfüv (denk) bulamadığı için izdivaç etmeyerek millete sûret-i âherle hizmet etmesi tabiatın, fitratın kadından beklediği bir hizmet-i asliye değil belki hizmet-i fer’iyyedir. Fikrimce böyle bir kadın heder olmuştur.”*³¹⁰ Bu son cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Fatma Saide kadına ve kadının eğitimine aile ve toplum saadeti ve gelişimi noktasından bakan geleneksel bir bakış açısını temsil ediyor. Bu yüzden, yazarın kadınlarda tahsilden evvel terbiyeyi arıyor olması doğal bir sonuç olarak ortaya çıkar. Fakat, Suad Said’de kadının hak mücadelesinin bir aracı olması itibariyle, kadının yüksek tahsil yapması öncelikli ve önemlidir.

Fatma Saide ve Suad Said arasında geçen tahsilin mi terbiyenin mi kadınlar için öncelikli olduğu konusundaki tartışmaya gelenekçi bir bakış açısıyla orta yollu denebilecek bir yazı Ayânzâde Namık Ekrem tarafından kaleme alınır. İslami tınıların yoğun olduğu yazıda doğal olarak kadın, genellikle Fatma Saide’nin görüşlerine yakın bir çizgide ‘analık’ sıfatı ile ele alınır. *“Bir millet: şa’şâ-ı kemâlini göstermek isterse; edep ve marifetle pîrâyedâr (süslü) analar yetiştirmelidir. Nûr-ı irfân hangi nâsiye parlarsa o cephe-i pâk; muazzez ve muhterem tanılır. Takdir ve takdis olunur. Hele bir mâder-i mihribân (şefkatli anne), ziyâ-yı irfânla tenvir-i hiss ve izân edince daha müstesna hürmetlere, parlak takdirlere şâyân olur.”*³¹¹ Analık vazifesi burada yine toplumu dönüştürmek hususunda önemli bir mihenk taşı olarak karşımıza çıkar. Terbiyeli bir kadının çocuklarını da iyi derecede terbiye edeceği ve ilim sahibi kadının da çocuklarını “terakki” ve “tekamül” gibi kavramlara aşına olarak yetiştireceği vurgulanır. Öyle ki, halihazırda en medeni ülkelerin, kadınlarının bu özellikleri sayesinde bu noktada olduğuna laf getirilir: *“Cihanın hangi tarafına nazar-ı imân süzülse, görülür ki; medeniyetin en çok saha-ı seyelân bulunduğu iklimler, kadınları*

³¹⁰ Fatma Saide, a.y.

³¹¹ Ayânzâde Namık Ekrem, “Terbiye-i Nisvân”, *Sıyanet*, İstanbul, 2 Temmuz 1914, s. 6.

ilim ve faziletle en ziyade heveskâr olan memleketlerdir."³¹² Osmanlı toplumunda bu doğruluğu varsayılan hakikat anlaşılamadığı ve kadın ev işleri ve türlü meşakkatlerle boğuştuğu için medeni dünyanın gerisinde kaldığı iddia edilir.³¹³

Medeniyetin gerekleri olarak mektepler, sanathaneler, ticaretgâhlar vücuda getirilmesini salık veren yazar kadınlara mesleki eğitim veren kurumların açılmasını önerir: *"Ana mektepleri, kız müesseseleri açalım. Kızlarımıza umûr-ı diniyyeleriyle beraber dikiş nakış, idare-i beytiyye derslerini okutalım. Ebelik tabiplik öğretelim."*³¹⁴ Tüm bunları yaparken yalnız kadınlığın haricine çıkılmaması ve bilhassa tesettüre gereken önemin verilmesi üzerinde durulur. *"Evet, kadınlarımız da okusunlar! İlim ve edep edinsinler, sanat, marifet öğrensinler... Lakin Müslüman kadını olduklarını da unutmasınlar."*³¹⁵ Burada kadınların hem terbiyece hem de ilimce eğitilmesi gerekli görülür; fakat gelenekçi bir anlayışla, dönemi itibarıyla bu eğilimi genelleyebiliriz, kadınların eğitilirken Müslüman kimliğine hâlel gelmemesi ve bu suretle konu hakkındaki girişimlerin sürdürülmesinin altı çizilir.

5.2.Eğitim Kurumları

Gazete sütunlarında doğrudan doğruya Osmanlı eğitim kurumlarını inceleyen bir yazı bulunmamaktadır. Dolaylı yollarla ya da kabaca bahsedilen kurumların halihazırda nasıl olduğundan ziyade nasıl olması gerektiği hakkında yazılar vardır. Bu yazılarda da yabancı ülkelerden müspet olarak kabul edilen örneklerin verilmesinden de çekinilmez. Bu anlamda Londra'daki kız mektepleri hakkında İkdâm'da bilgi veren Sadi Beyefendi'nin yazısındaki malumatlardan yola çıkarak konuyu ele alan ve imzasız yayınlanan, dolayısıyla doğrudan doğruya gazetenin fikri yönelimini açığa vurduğu yorumu rahatlıkla yapılabilecek *"Kız Mektepleri"*³¹⁶ başlıklı yazı mühimdir.

Yazıda, Osmanlı topraklarında halihazırdaki kadınların eğitimi ile ilgili kurumların durumu beğenilmemekte ve her tarafta açılan kız mekteplerinin, darülmuallimâtlarının, sultanîyelerinin eğitim kalitesinin yetersizliği vurgulanmakta ve söz konusu kurumlarda sayıdan ziyade niteliğin ön plana alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Osmanlı'daki eğitim kurumlarının eksik görülen temel nitelik

³¹² Ayânzâde Namık Ekrem, a.y.

³¹³ Ayânzâde Namık Ekrem, a.y.

³¹⁴ Ayânzâde Namık Ekrem, a.y.

³¹⁵ Ayânzâde Namık Ekrem, a.y.

³¹⁶ "Kız Mektepleri", *Sıyanet*, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 8-10.

noksanı ‘okumuşluk’ kazandırmaması değildir. *“Bir kavmin baştan başa ruhunda, seciyesinde bir değişim sağlayabilecek terbiyenin verilememesidir. Kızları, yalnız kızları değil erkekleri de tehzibin (ıslah etmenin) esas terbiye mesele-i mühimmesini halletmektir. Bu hallolunmayınca kızlarımız isterlerse birer allâme olsunlar, erkeklerimiz ilim ve fen deryasında yüzseler yine faide yoktur.”*³¹⁷

Hayat bir mücadele olarak görülür ve yeryüzündeki mücadele savaşa benzetilir. Bu savaşı kazanmak için daha iyi, daha bilgili ve daha güçlü olmak şarttır. *“Az iyi, çok fenayı her yerde tepeler, ezer. Âlim, cahili mağlup eyler, zayıf da kuvvetliye zebun olur.”*³¹⁸ Burada, daha iyi ve güçlü olmanın şartı sayıların çokluğu değil, nitelikli sayılardır. Flemenkililer ve İngilizlerin kendilerinden sayıca kat kat fazla kavimlere boyun eğdirmesi bunu örnekler. Bu durumu sağlayan ve *“kuvvetli milletlerin pazusunu bükülmez hale getiren, çelik pençelerle onlara âlemler, iklimler teshir (ele geçirme) ettiren kuvvet terbiyeden başka nedir? Ve ne olmak ihtimali vardır?”*³¹⁹

Eğitim kurumlarında sayılardan ziyade niteliğe odaklanması gereği, çeşitli vesilerle tekrarlanır. Bu doğrultuda, Sadi Bey’in Londra’daki Bedford Koleji’nde eğitim gören bir Türk kadınından aldığı malumatlar özetlenir ve söz konusu kolejin ehemmiyeti üzerinde durulur. *“Bedford Koleji’nin tesisindeki maksat, binası, mahali, mekanı tebdil edilmekle beraber hiç değişmemiş, kadınların da erkekler gibi dünya için nafi’ bir vaziyette yetiştirilmeleri hususu, daima muktedaya tutulduğundan, bugün İngiltere’nin matbuatını, mehafili fenniye ve edebiyesini nurlar gibi parlatan hatibelerin ve fakihelerin, âlimelerin bir menba-ı feyz ve irfanı olmuş kalmıştır.”*³²⁰ Bununla beraber, okulun dersler dışındaki eğitim anlayışı da genç kızları ilerideki hayatlarına tam manasıyla hazırlaması açısından övülür. *“Kızlar birbirlerinin odasına misafir gidiyorlar, birbirlerine çay ziyafetleri veriyorlar. O zarif odalarını, istikbalde tertip ve tanziminden mesul olacakları aile yurtları gibi büyük bir dikkat ve intizam ile hazırlıyorlardı.”*³²¹

Yukarıda yazılan malumatların kaynağının Avrupa’ya eğitime gönderilen bir Osmanlı-Müslüman-Türk kadını olduğunu görmek bu dönem için ilk başta şaşırtıcı gelebilir. Fakat Sıyanet Gazetesi ve gazetenin bağlı bulunduğu İstihlâk-i Milli

³¹⁷ “Kız Mektepleri”, a.g.m., s. 8.

³¹⁸ “Kız Mektepleri”, a.y.

³¹⁹ “Kız Mektepleri”, a.g.m., s. 9.

³²⁰ “Kız Mektepleri”, a.y.

³²¹ “Kız Mektepleri”, a.y.

Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi, Müslüman-Türk kadının da Avrupa’da tahsil görebilmesini savunur bir pozisyonudadır. İkdâm’dan, tahsil gören Türk kızının ağzından, iktibas edilen yazının devamındaki bölümde de bu açıkça görülür. *“İnsan memleketine, dinine, anane-i milliyesine âşık olmak için memleketi haricinde olmak pek lazım. Alelhusus insan, Hristiyan ailelerin çocuklarını Hristiyanlığın nüfuzu altında nasıl büyütmek istediklerini gördükçe bizdeki tarza acıyor. Bir de İstanbul’da zannederler ki Avrupa’ya giden bir kız faziletini kaybeder. Ben sizi bütün mukaddesat namına temin ederim ki, burada İstanbul’daki halimden bin kere daha fazla İslam’ın fazilet-i ahkamına âşık ve hayran oldum. Ve bu suretle Hazreti Peygamberin ‘tahsil-i ilm için Çin’e kadar gidiniz’ tarzındaki beyanat-ı âliyelerinin hikmet-i mefhumunu idrak ettim.”*³²² Bu cümlelerle kadınların yurt dışında eğitim görmeleri konusundaki geleneksel anlayıştan kaynaklanan çekinceler ve eleştirelere karşı savunma kalkını kaldırılır ve devamında biraz daha cesur davranılarak kadınların Avrupa ile teması bir milli görev olarak tanımlanır. *“...Bizim Avrupa ile temasımız bir vazifedir. Bir vazife-i milliyedir. Düşününüz ki bu kızlar, yarın bir aile tesis edecekler ve bir Türk kızının kendilerinden hiç başka türlü olmadığını evlatlarına da izah eyleyecekler.”*³²³

Kadınların yurtdışında eğitim görmeleri, özellikle mesleki eğitim, gazete yönetimi ve gazetenin bağlı bulunduğu cemiyet tarafından devamlı surette desteklenir. Öyle ki İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi’nin tezihanesinde çalışmak üzere her sene üç kadının makasdarlık eğitimi için Avrupa’ya gönderileceği hemen ilk sayıda ifade edilir.³²⁴ Gazetenin daha sonraki sayılarında da kadınların yurtdışında eğitim görmelerini özendirici kısımlar mevcuttur. Konya’da İntibah-ı Nisvan-ı İslam Terzihanesini açan hanımefedinin *“Avrupa’nın en meşhur terzihanelerinde ikmâl-i tahsil”* ettiği ve sekiz yabancı dil bildiği müspet bir örnek olarak Türk kadınlarının gözleri önüne serilir.³²⁵ Bundan başka, Mısır’da din adamlarının büyüklerinden bir zatın kızını İngiltere’de en iyi okullarda eğitim aldırması övgüye değer bir örnek olarak zikredilir.³²⁶

İstihlak-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi’nin bir eğitim kurumu olarak da hizmet verdiği, zaman zaman üzerinde durulan bir konudur. Hatta, kadınlara mesleki eğitim vermesi itibarıyla zamanın üniversitesi konumundaki Darülfünun’dan daha

³²² “Kız Mektepleri”, a.y.

³²³ “Kız Mektepleri”, a.g.m., s. 10.

³²⁴ M.M., “Meslek ve Muradımız”, *Sıyanet*, İstanbul, 26 Mart 1914, s. 1.

³²⁵ “İstanbul Postası”, *Sıyanet*, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s. 3.

³²⁶ “Milletleri Dokuyan Analardır”, *Sıyanet*, İstanbul, 21 Mayıs 1914, s. 9.

büyük hizmetler ifa ettiği dahi iddia edilir. Bunun gerekçesi olarak mesleki eğitim alan kadınların tüketicilikten üreticiliğe geçeceği söylenir. Bununla beraber, henüz daha erkeklerin yüksek tahsili bile tam değilken kadınların Darülfünun'da yüksek tahsil için uğraşmasını çok da gerekli görmeyenler vardır. *“Vakıa yüksek bir derece-i tahsili geçirmiş kadınlara da ihtiyacımız varsa da bu ihtiyaç öteki nispetinde, ayarında değildir ve olamaz. Ben kadınlarda Avrupa nisvanını körükörüne taklit arzularını uyandıracak ve yalnız moda ibtilâlarını arttıracak nakıs bir tahsil veya esassız bir terbiyeden müteneffirim(iğrenmiş). Daha henüz ricalimize nasip olmayan bu zamanda kadınlar fikren, irfanen onlardan balater (daha yüksek) bir mertebeye çıkamazlar.”*³²⁷

Kadınların mesleki eğitim almasının övülmesi, meslek eğitiminin kadının iktisadi ve içtimai alanda daha aktif bir rol oynamasının kestirme bir yolu olarak görülmesinden geçiyor demek yanlış olmasa gerektir. Bununla birlikte, üniversite gibi kurumlarda yüksek tahsil alınması da gazete tarafından müspet bir gelişme olarak takdir edilir. Bu açıdan yurt içinde ve dışında yüksek tahsilde başarı kazanmış kadınlar müspet birer örnek olarak gazetede kendilerine yer bulurlar. Bu noktada dışarıdan örnek verilirken özellikle Rusya'daki Müslüman-Türk kadınlarının kullanılması dikkate değerdir. Misal, Tiflis İnâs Mekteb-i Âlisi öğrencilerinden bir hanımın (Kharkof) Darülfünûnunun bütün imtihanlarını kemâl-i muvaffakiyetle vererek birinci derecede diploma almaya hak kazandığı³²⁸ ve *“Petersburg'da kadınlara mahsus tab' mektebinde ikmâl-i tahsil etmiş olan Safiye Hanım Agayeva ('Akyol' jurnali muharriri Fahrettin Agayef zevcesi) devlet imtihanlarını muvaffakiyet ile vererek doktorluk şehadetnamesi alması*³²⁹ dikkate değer haberlerdir.

Mesleki eğitim ve yüksek tahsil yanında kadınları güzel sanatlara da özendirici bir yazı gazetede kendine yer bulur. Şaika Peyami tarafından kaleme alınan yazıda kadınlar ve sanayi-i nefise arasındaki ilişki kelebekler ve çiçekler arasındaki bağa benzetilir. *“Kelebekler ve çiçekler ne ise kadınlar ve sanayi-i nefise odur. Hilkat-ı hassâs olan kadınlarla sanayi-i nefise arasında bir münâsebet-i rûhiye aramak için çok düşünmek icap etmez. Hem bunu sizin hiss-i takdirinize bırakırım. Asıl mesele: Biz kadınlar ve bizim sanayi-i nefisemizdir. Şarkın sevdâvî ve hayâlperver muhiti, bu*

³²⁷ Fatma Mükerrerem, “Kadınların Çalışması”, **Sıyanet**, İstanbul, 2 Nisan 1914, s. 10-11.

³²⁸ “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, İstanbul, 2 Temmuz 1914, s. 2.

³²⁹ “İstanbul Postası”, **a.y.**

hususla Türk kadınılığında biraz fazla bir hassasiyet uyandırmıştır.”³³⁰ Bu sayede Türk kadınlarında şiire, musikiye ve resime karşı hevesler mevcuttur. Hatta, kadının musiki ile uğraşması toplum tarafından da makul karşılanmaktadır. Kızının ud ve keman gibi enstrümanları çalmasını istemeyen anne yok gibidir.³³¹ Fakat yazar, yerli musikiyi genç kızların “hayat isteyen ruhlarına” karşılık olarak “ağır ve uyuşturucu” görür. Tam burada, İctihat Mecmuası’nda yer alan Semra Sadeddin adındaki bir Osmanlı kadının Paris’te piyano ile kendi bestelerini de çaldığı haberi takdirle anılır. “Musiki ile alâkâdar olduğumuza katiyen ihtimal vermeyen bir millete karşı, Türk kadınılığından nasıl bir nâdire-i sanat yetişebileceğini göstermek, muhterem hemşirelerim; tahayyülümüzün fevkinde bir muvaffakiyettir. Bu muvaffakiyeti ansamimîkalp tebcil (ululama) eylemeliyiz ve musiki, şiir gibi iki bedîi sanatta bu muvaffakiyetli inkişâfların tecellisi ile Türk kadınılığının sanayi-i nefisenin diğer aksâmında (kısımlarında) da hayli muvaffakiyetler ihrâz ederek kendisinin nezih ve hayâlperver mizacına layık bir mevki-i bülend (yüksek mevki) iktisâb edeceğini ümit edebiliriz. Semra Sadeddin Hanımefendi hemşiremiz gibi bu husus için layıkıyla gayreti sebkât (geçme, önde bulunma) eden birkaç nâdire-i sanat daha yetişebilirse, bunu emniyyet-i kalple ümit etmeye hak kazanırız.”³³²

6.Sonuç

Türkiye siyasi tarihinin, programı itibariyle ilk Türkçü-milliyetçi siyasi fırkası olan Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kadınları tarafından kurulan MDİMKCH, iktisadi anlamda milliyetçi bir tavırla yerli mallarının kullanımının ve üretiminin arttırılması gayesini takip eder. Bu amacının propagandasını yapmak üzere Sıyanet Gazetesi, cemiyetin resmi yayın organı olarak 26 Mart 1914 tarihinde haftalık yayın hayatına başlar.

³³⁰ Şâika Peyami, “Kadınlar ve Sanayi-i Nefise”, *Sıyanet*, İstanbul, 9 Temmuz 1914, s. 3.

³³¹ Şâika Peyami, *a.y.*

³³² Şâika Peyami, *a.y.*

Bir kadın gazetesi olarak Sıyanet, Müslüman-Türk Osmanlı kadınlarının içtimai, iktisadi ve eğitim durumları hakkında diğer görüşlerden yazılara da açık olmakla beraber Türkçü-milliyetçi çizgide, dönemi için değerli yazılar neşreder. Bu yazılarda dönemin aydınlarının kadın sorununa bakışları farklı yelpazelerde ama ana eksen olarak Türkçü-milliyetçi bir rotada hem farklı hem de ortak pek çok noktalar teşkil eder.

Sıyanet Gazetesi'ndeki kadın sorununa değinen yazılar daha çok toplum yararını ön plana alan pragmatik bir nitelik arz eder. Gazetenin yayında kalış tarihlerinin Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi iki büyük faciadan sonra ve hemen I. Dünya Savaşı'nın öncesinde olduğu düşünüldüğünde bu durum şaşırtıcı olmasa gerektir. Böyle olmakla beraber, kadının toplum içerisindeki bireysel sıkıntıları da Sıyanet'in sütunlarında kendisine yer bulur.

Sıyanet'teki yazılarda kadınların içtimai hayattaki konumunun iyileştirilmesi yönünde bir çaba vardır. Fakat bunu yaparken ataerkil kalıpların kullanımı çokça tercih edilir ve daha çok toplumsal yönü ile ele alınan kadınların 'annelik' vasfı üzerinde sıklıkla durulur. Kadına anne olması ve bu sebeple toplumun gelecek kuşaklarını yetiştirecek en önemli kişi olmasından ötürü toplumu dönüştürücü bir işlev yüklenir. Bununla beraber, kadınların içtimai hayatta içinde bulunduğu sıkıntıların üzerine sıklıkla gidilir. Bu sıkıntıların kaynağı olarak kesinlikle İslam görülmez ve geçmişe ait örneklerle de sıkça İslam'ın kadına verdiği değer üzerinde durulur. İslam'ın yanlış yorumu ve uygulaması ile erkeklerin kadınlara olan düşmanca tavrı, kadınların içtimai hayatta çektiği sıkıntıların temel sebebidir. Meşrutiyet döneminin kadın meselesine odaklanan diğer birçok yayını gibi Sıyanet'teki yazılardaki argümanlar da İslam'la desteklenmeye çalışılır ve tesettür gibi 'ince' meselelerde gazete yönetimi farklı görüşlere sütunlarında yer vermesine rağmen net bir tavır koymaz. Bununla beraber, Meşrutiyet yönetiminin kadınların evlilik gibi alanlarda hukukuna dair yaptığı düzenlemeler olumlu karşılanır. Çok eşlilik konusu diğer pek çok kadın gazete ve dergisinde olduğu gibi eleştiri oklarının hedefindedir.

Kadının içtimai hayattaki sıkıntılarının en büyük sebebinin erkekler olduğu düşüncesi çeşitli yazılarda kendisine yer bulur ve bilhassa erkeklerin sözlü tacizlerinden duyulan rahatsızlıktan ötürü yetkili merciler dahi göreve davet edilir. Kadınların hayatlarındaki sıkıntılarının dillendirilmesinin yanında, gazetedeki yazılarda kadınların geleceğinden ümitli olduğu düşününün izlenebildiğini

belirtmek gerekir. Kadın cemiyetleri ve kadın süreli yayınlarının çalışmaları bu ümidin temel kaynağıdır. Bu sebeple, Sıyanet Gazetesi'ndeki yazılarda da diğer kadın cemiyetleri ve yayınları ile bir dayanışma olduğu hemen göze çarpan bir noktadır.

Balkan Savaşları sonrasında uyanan milliyetçi dalgaının etkisindeki bir dönemde çıkan Sıyanet Gazetesi, bağlı bulunduğu ekonomik amaçlı bir kadın cemiyeti olan İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin iktisadi milliyetçilik anlayışına uygun iktisadi yazılar neşreder. İktisatla alakalı yazıların hepsi cemiyetin görüşleri ile uyum içerisinde ve bu açıdan bakıldığında belki de gazetede yazılar içerisinde en tutarlı yekûnu oluşturur. Okuyucularını bilinçli bir tüketici olarak yönlendirme gayesinde olan yazılarda yerli malının tüketimi teşvik edilir ve bu konuda kadınlara düşen sorumluluklar üzerinde özellikle durulur. Ayrıca, Müslüman-Türk unsurun yaptığı ticari ve sınayi girişimleri öven ve onlardan alış veriş yapmaya çağıran yazılar mevcuttur. Belirtmek gerekir ki, gazetenin içerisinde yer alan yazılarda akis bulan iktisadi milliyetçilik ve bunun gereği yerli mallarının tüketimi Osmanlı içerisindeki her unsuru değil, Müslüman-Türk unsuru kapsar. Kadınlar burada tüketici olarak kilit öneme sahiptir. Yeni yeni yeşeren yerli sanayi kadınların zevk ve arzuları ile gelişme sahası bulacaktır.

Yerli mallarının tüketilebilmesi için yerli malının üretimi gereklidir. Bir kadın gazetesi olarak Sıyanet, toplumun yarısını oluşturan kadınların üretim sahasında da kendini göstermesini destekler. Bunu yaparken yine de kadının 'başlıca' meşguliyet alanının ailesi olması gerektiği düşüncesinden de taviz vermeyen yazılar da neşrederek uzlaşması zor iki isteği bünyesinde cem eder. Bu bağlamda, Sıyanet Gazetesi'nin bağlı bulunduğu İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin terzihanesinde çalışan kadınlar kendilerine gazetenin sütunlarında yer bulur. Ayrıca, kadınların diğer meslek dallarında istihdam olunması övgüyle karşılanır. Tabii kadınların sanayi ve ticaret gibi alanlarda faal olmasının İslam'a aykırı olmadığı aksine İslam'ın kaidelerinin bunu desteklediği çeşitli vesilelerle dile getirilir. Sıyanet Gazetesi haftalık bir kadın gazetesi olmakla beraber sadece kadınların değil, o zamana kadar yöneticilik ve askerlik gibi doğrudan maddi üretime dokunmayan alanları tercih eden Müslüman-Türk erkeğinin de ilgisini ticaret ve sanayi alanına çekme gayreti gösterir. Değişik yazılarda farklı şekillerle de olsa bireylerin zenginleşmesi ülkenin zenginleşmesiyle denk tutulur.

Kadınların içtimai ve iktisadi alandaki gelişimlerinin belki de en önemli mihenk taşı eğitimidir. Fakat Sıyanet Gazetesi'nde neşredilen yazılarda eğitim konusu diğerlerine nispetle daha az işlenir. Kadınların eğitimi konusundaki tartışmalar özünde yine kadının 'analık' vasfını önceleyen bir çizgide ilerler. Burada Suad Said'in tahsil görmüş kadının evlenmese bile vatanına hizmeti dokunacağını savunan yazısı bir istisna teşkil eder görünmektedir. Bunun haricindeki yazılarda kadının eğitiminde öncelikle dikkat edilmesi gerekli konu olarak milli ve manevi terbiye almış 'anaların' yetiştirilmesi ele alınır. Terbiyece sağlam kadınların yetiştireceği yeni nesiller milletin kurtuluş reçetesi olarak görülür. Bu sebeple, kadınlara tahsil verilirken milli ve manevi terbiyeden şaşılmaması gerektiği genel kanaattir.

Kadınlara eğitim verecek kurumların tahsil esnasında dikkat etmesi gereken konular, eğitimin içeriğinin günlük hayatla ve milli terbiye ile bağlantılı olmasıdır. Yukarıda da değindiğimiz gibi milli terbiye vermek kadınların eğitimi konusundaki odak noktasıdır. Kadınların mesleki eğitimin yanında, güzel sanatlar eğitimi ve yüksek öğrenim görmesi de teşvik edilir. Bu doğrultuda hem yurtiçinden hem de yurtdışından müspet örnekler Müslüman-Türk kadınına gazetenin sütunlarında örnek olarak sunulur. Sıyanet Gazetesi'ndeki pek çok yazıda Müslüman-Türk kadınının Avrupa'daki iyi mekteplerde öğrenim görmesi teşvik edilir. Bunun yanı sıra, bağlı bulunduğu cemiyet vasıtasıyla kadınlar yurt dışında eğitim konusunda fiili olarak da desteklenir ve terzilik alanındaki teknik bilgilerinin geliştirilmesi amacıyla Avrupa'ya her sene belli sayıda genç kızın eğitim için gönderileceği belirtilir.

Sıyanet Gazetesi yukarıda bahsedilen özellikleri itibariyle döneminin ruhuna uygun bir çizgide yayın hayatını sürdürmüştür denilebilir. Gazetenin bağlı olduğu İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin silsilesi görüldüğü üzere ilk milliyetçi fırka olan MMF'ye çıkar. Zaten yerli malının tüketimini teşvik gayesi güden cemiyet de iktisadi sahada milliyetçi bir programa sahiptir. Tüm bunlar düşünüldüğünde, Sıyanet Gazetesi'nin içeriğinde görülen hem iktisadi hem de içtimai sahadaki milliyetçi yazılar şaşırtıcı değildir. Bir kadın gazetesi olarak Sıyanet'te, Müslüman-Türk kadınlarının sorunlarının ele alınışında Balkan Savaşları sonrası Meşrutiyet döneminin Türkçü-milliyetçi arzuları ve sınırlılıkları gazetenin sütunlarında takip edilebilir.

Kaynakça

Kitaplar

- AHMAD, Feroz: **İttihat ve Terakki 1908-1914**, Çev., Nuran Yavuz, 10. bs., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2016.
- AKAGÜNDÜZ, Ümüt: **II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak**, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2015.
- BERKES, Niyazi: **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayına haz. Ahmet Kuyaş, 22. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Ocak 2016.
- BİRİNCİ, Ali: **Hürriyet ve İtilaf Fırkası/II. Meşrutiyet Devrinde İttihat ve Terakki’ye Karşı Çıkanlar**, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.
- ÇAKIR, Serpil: **Osmanlı Kadın Hareketi**, 5. bs., Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- DEVELLİOĞLU, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2013.
- ERKOÇ, Nüzhet: **Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Cariyelik ve Kadın**, Postiga Yayınları, İstanbul, 2010.
- GEORGEON, François: **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930**, Çev. Ali Berktaş, 4. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016.
- İNAN, Afet: **Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması/Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975.
- KARAKIŞLA, Yavuz Selim: **Dersaadet Telefon Anonim Şirket-i Osmâniyesi ve Müslüman Osmanlı Kadın Telefon Memureleri (1913)**, Türk Telekom, İstanbul, 2008.
- KAZICI, Ziya, TAYLAN, Necip: **Kur’an-ı Kerim Meâli**, Çığır Yayınları, İstanbul.

- KOLOĞLU, Orhan: **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.
- KURNAZ, Şefika: **Balkan Savaşında Kadınlarımız**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012.
- KURNAZ, Şefika: **Osmanlı Kadınının Yükselişi 1908-1918**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2013.
- KURNAZ, Şefika: **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, 2. bs., Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
- MUHAMMETDİN, Rafael: **Türkçülüğün Doğuşu ve Gelişimi**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1998.
- LEWIS, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2015.
- ORTAYLI, İlber: **Osmanlı Toplumunda Aile**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018
- Hakkı Tarık Us Kütüphanesi Kataloğu/Sürelî Yayınlar**, Haz. Selahattin Öztürk, Abdurrahman M. Hacıismailoğlu ve Muhammed Hızarcı, İstanbul, Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Turizm Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, İstanbul, 2006.
- Redhouse, **Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlüğü**, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- TOPRAK, Zafer: **Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.
- TOPRAK, Zafer: **Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918**, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.
- TOPRAK, Zafer: **Türkiye'de Yeni Hayat/İnkılap ve Travma 1908-1928**, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.
- TUNAYA, Tarık Zafer: **Türkiye'de Siyasi Partiler 1/İkinci Meşrutiyet Dönemi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- ÜNAL, Yenal: **Ahmet Ferit Tek**, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul, 2009.
- ZURCHER, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.
- ZURCHER, Erik J.: **Osmanlı İmparatorluğu'ndan Atatürk Türkiye'sine Bir Ulusun Yeniden İnşası/Jön Türk Mirası**, Çev. Lütü Yalçın, Akılçelen Kitaplar, Ankara, 2015.

Makaleler

- Çiğdem Ülker, “II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları”, **Tarih Okulu Dergisi**, Haziran 2016, s. 33-56.
- Melek Öksüz, “Tesettür Tartışmalarının Dünü: II. Meşrutiyet Dönemi”, **Turkish Studies/International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 7/4, Fall 2012, s. 468-487, Ankara.
- Müşerref Avcı, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)** 55, 2016, s. 225-254, Erzurum.
- Nilüfer Özcan Demir, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt: 16, sayı: 2, s. 107-115.
- Şefika Büyükaşahin, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadını”, **Cappadocia Journal of History and Social Sciences**, vol. 8, April 2017, s. 284-295

Sıyanet’ten Makaleler

- (İmzasız), “Bir Cevap”, **Sıyanet**, 28 Mayıs 1914, s. 5, İstanbul.
- (İmzasız), “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, 14 Mayıs 1914, s. 2-3, İstanbul.
- (İmzasız), “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, 21 Mayıs 1914, s. 3, İstanbul.
- (İmzasız), “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, 2 Temmuz 1914, s. 2, İstanbul.
- (İmzasız), “Kız Mektepleri”, **Sıyanet**, 2 Nisan 1914, s. 2, İstanbul.
- (İmzasız), “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, 28 Mayıs 1914, s. 2-3, İstanbul.
- (İmzasız), “İstanbul Postası”, **Sıyanet**, 2 Temmuz 1914, s.2, İstanbul.
- (İmzasız), “Milletleri Dokuyan Analardır”, **Sıyanet**, 21 Mayıs 1914, s. 7, İstanbul.

- Abdülaziz Çaviş, “Osmanlı Kadınının Tavr-ı Cedidi”, **Sıyanet**, 26 Mart 1914, s. 8, İstanbul.
- Ali Suad, “Fedakâr Kadınlar”, **Sıyanet**, 9 Nisan 1914, s. 7-10, İstanbul.
- Ayânzâde Namık Ekrem, “Terbiye-i Nisvân”, **Sıyanet**, 2 Temmuz 1914, s. 6, İstanbul.
- Bezmi Nusret, “Hanım Hemşirelerimize”, **Sıyanet**, 30 Nisan 1914, s. 5-6, İstanbul.
- Berna Yürüt, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri”, **TBB Dergisi (Özel Sayı)**, 2017, s. 365-396
- D.K., “Say-ı Nisvan”, **Sıyanet**, 26 Mart 1914, s. 6, İstanbul.
- Emine Süheyla, “Hak Kimde?”, **Sıyanet**, 9 Nisan 1914, s. 3-4, İstanbul.
- E.N., “İslam Kadınlığı Arasında Âsâr-ı İntibah”, **Sıyanet**, 23 Nisan 1914, s. 4-6, İstanbul.
- Falih Rıfkı, “”Bir Mektup”, **Sıyanet**, 26 Mart 1914, s. 4, İstanbul.
- Falih Rıfkı, “Yeni Türk Kadını”, **Sıyanet**, 23 Nisan 1914, s. 3-4, İstanbul.
- Fatma Mükerrerem, “Kadınların Çalışması”, **Sıyanet**, 2 Nisan 1914, s. 10, İstanbul.
- Fatma Saide, “Bir Mektup”, **Sıyanet**, 2 Nisan 1914, s. 6-7, İstanbul.
- Fatma Saide, “Hallolmuş ve Olunacak Bir Mesele”, **Sıyanet**, 9 Nisan 1914, s. 10-12, İstanbul.
- Fatma Saide, “Kadınlara Tahsilden Ziyade Terbiye”, **Sıyanet**, 14 Mayıs 1914, s. 11-12, İstanbul.
- Fatma Saide, “Kadınların Çektiği”, **Sıyanet**, 14 Mayıs 1914, s. 2-3, İstanbul.
- Fatma Saide, “Tahsil mi? Terbiye mi?”, **Sıyanet**, 28 Mayıs 1914, s. 11-12, İstanbul.
- Halil Hamid, “Âlem-i Nisvân/Arap Kadınları”, **Sıyanet**, 28 Mayıs 1914, s. 9, İstanbul.
- Halil Hamid, “Âlem-i Nisvân/Çerkes Kadınları”, **Sıyanet**, 9 Temmuz 1914, s. 3-5, İstanbul.
- Halil Hamid, “Âlem-i Nisvân/Ermeni Kadınları”, **Sıyanet**, 4 Haziran 1914, s. 9-12, İstanbul.
- Halil Hamid, “Âlem-i Nisvân/Kürt Kadınları”, **Sıyanet**, 2 Temmuz 1914, s.12, İstanbul.
- Halil Hamid, “Âlem-i Nisvân/Laz Kadınları”, **Sıyanet**, 11 Haziran 1914, s.7, İstanbul.

- Halil Hamid, “Âlem-i Nisvân/Musevi Kadınları”, **Sıyanet**, 25 Haziran 1914, s. 8-11, İstanbul.
- Hamid Suphi, “Bir Musâhabe”, **Sıyanet**, 2 Nisan 1914, s. 13-14, İstanbul.
- Madam Olga Dö La Badev, “Müslüman Kadının Hürriyeti”, **Sıyanet**, 26 Mart 1914, s. 10, İstanbul.
- Madam Olga Dö La Badev, “Müslüman Kadının Hürriyeti”, **Sıyanet**, 2 Nisan 1914, s. 6-7, İstanbul.
- Mahmut Sadık, “Kadın, Hayat-ı İçtimaiyede Tesiri - Aile, Sıyanet ve Teavün Meseleleri”, **Sıyanet**, 26 Mart 1914, s. 7, İstanbul.
- M.M., “Meslek ve Muradımız”, **Sıyanet**, 26 Mart 1914, s.1, İstanbul.
- Naciye Reşid, “İstihlak-i Milli Cemiyet-i Hayriyyesi’ni Ziyaret”, **Sıyanet**, 11 Haziran 1914, s. 7, İstanbul.
- Saliha Binti Hakkı, “Terakki, Tekamül Sıyanettedir”, **Sıyanet**, 2 Nisan 1914, s. 13, İstanbul.
- Seniye Leman, “Süs”, **Sıyanet**, 30 Nisan 1914, s. 9-10, İstanbul.
- Suad Said, “Tahsil mi? Terbiye mi?”, **Sıyanet**, 21 Mayıs 1914, s. 10-12, İstanbul.
- Şaika Peyami, “Kadınlar ve Sanayi-i Nefise”, **Sıyanet**, 9 Temmuz 1914, s. 3, İstanbul.
- Ş. C., “Sanatta Kadınlığın Tesiri”, **Sıyanet**, 11 Haziran 1914, s. 7-10, İstanbul.
- Zaime Hayriye, “Acı Darbeler”, **Sıyanet**, 9 Nisan 1914, s. 12-13, İstanbul.
- Zaruhi Kalemkaryan, “Nisvan-ı İslam’da Faaliyet-i Fikriye”, **Sıyanet**, 18 Haziran 1914, s. 13-14, İstanbul.

Tez

AŞA, Emel: “**1928’e Kadar Türk Kadın Mecmuaları**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1989.

İnternet Kaynakları

<http://www.kamusiturki.com/#> (Çevrimiçi 14.06.2019)

<https://www.osmanlicasozlukler.com/> (Çevrimiçi 14.06.2019)

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=SIYANET (Çevrimiçi 14.06.2019)

Ömer Faruk Akün, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gulnar-hanim> (Çevrimiçi 07.08.2019).

Zehra Öztürk, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hanimplara-mahsus-gazete> (Çevrimiçi 07.08.2019).

EKLER

EK 1: Sıyanet'in İçindekiler Tablosu

Sayı	Tarih	Sayfa	Yazar Adı	Yazı Adı	Türü	Açıklama
1	26 Mart 1914	1	M.M.	Meslek ve Muradımız	Fıkra	Gazetenin ve bağlı olduğu cemiyetin amaçları açıklanır
	26 Mart 1914	2	Abdülhak Hamid	Sardanapal	Şiir	Eserin bir kısmı gönderilmiş ve yayınlanmıştır.
	26 Mart 1914	2-3	Aka Gündüz	Paşa Kızı ile Dikişçi Kızı	Şiir	
	26 Mart 1914	4	Falih Rıfkı	Bir Mektup	Mektup	
	26 Mart 1914	6	D.K.	Say-ı Nisvan	Fıkra	
	26 Mart 1914	7	Mahmud Sadık	Kadın, Hayat-ı İçtimaiyede Tesiri	Fıkra	Aile, Sıyanet ve Teavün Meseleleri alt başlığı ile
	26 Mart 1914	8	Abdülaziz Çaviş	Osmanlı Kadınının Tavr-ı Cedidi	Makale	Arapça'dan çeviri
	26 Mart 1914	10	Madam Olga Dö Le Badef	Müslüman Kadının Hürriyeti	Makale	Yazarın 1899'da Roma'da verdiği bir konferansın Fransızca'dan çevirisidir. Mütercimi ayın ve sin harfleri ile imza atmıştır.
	26 Mart 1914	13	Doktor Nuri Bekir	Hastaya Nasıl Bakılır?	Makale	
	26 Mart 1914	15	Yusuf Ragıp	Hıfzısıhha-yı An ve Hüsn	Makale	
	26 Mart 1914	15		Yeni Bir Teşebbüs	İlan	
	26 Mart 1914	16		Abone Olacaklara	Duyuru	
2	2 Nisan 1914	1		İlanlar	İlan	
	2 Nisan 1914	2-3		İstanbul Postası	Fıkra	
	2 Nisan 1914	4	Namık Ekrem	Kadın	Fıkra	Edebiyat başlığı altında

	2 Nisan 1914	4-5	Doktor Nuri Bekir	Genç Kızlara	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	2 Nisan 1914	5-6	Kimyager Doktor Mustafa Muhlis	Süt	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	2 Nisan 1914	6-7	Madam Olga Dö Le Badef	Müslüman Kadının Hürriyeti	Makale	Geçen nüshadan mâbad
	2 Nisan 1914	8-10		Kız Mektepleri	Fıkra	İkdam Gazetesi Londra muhabiri Sadi'nin Londra'daki bir kız mektebi hakkındaki izlenimleri üzerine bir yazı
	2 Nisan 1914	10-11	Fatma Mükerrerem	Kadınların Çalışması	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	2 Nisan 1914	11-13	Fatma Saide	Bir Mektup	Mektup	Şişli'de ikâmet eden bir okuyucunun kadın meselesi hakkındaki yazısı
	2 Nisan 1914	13	Saliha binti Hakkı	Terakki, Tekamül Sıyanettedir	Fıkra	
	2 Nisan 1914	13-14	Hamid Suphi	Bir Musahabe	Fıkra	İktisat konusunda bir yazı
	2 Nisan 1914	14-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 1/Günlerim	Hikaye	
3	9 Nisan 1914	1-3		İstanbul Postası	Fıkra	
	9 Nisan 1914	3-4	Emine Süheyla	Hak Kimde?	Fıkra	
	9 Nisan 1914	4-5	Saliha binti Hakkı	Geriye Kâr Hatıra?	Hikaye	Edebiyat başlığı altında
	9 Nisan 1914	5-6	Kimyager Doktor: Mustafa Muhlis	Süt 2	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	9 Nisan 1914	6-7	Doktor Yusuf Ragıp	Tabibe İhtiyaç Halinde ve Vürûdunda Riayeti Lazım Olan Tedbirler	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında

	9 Nisan 1914	7-10	Ali Suad	Fedakâr Kadınlar	Fıkra	
	9 Nisan 1914	10-12	Fatma Saide	Hallolunmuş ve Olunacak Bir Mesele	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	9 Nisan 1914	12-13	Zaime Hayriye	Acı Darbeler	Fıkra	Kadın meselesi hakkında bir yazı
	9 Nisan 1914	13		Küçük Hikayeler	Hikaye	
	9 Nisan 1914	14-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 2/Günlerim	Hikaye	
5	23 Nisan 1914	2	Sıyanet	Cülus-ı Hümayun Hazreti Hilafetpenahi	Tebrik	
	23 Nisan 1914	2	Cevdeti	Kadın	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	23 Nisan 1914	2	Kâmuran	Âşiyân-ı Hissime	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	23 Nisan 1914	3	Kâmuran	Gel Ey Yâr-ı Vefaperver	Şiir	Edebiyat başlığı altındadır. Mart 1330 yazılış tarihi olarak verilir.
	23 Nisan 1914	3	Saliha Hakkı	Şikayetlerim! ..	Mensur Şiir	
	23 Nisan 1914	3-4	Falih Rıfkı	Yeni Türk Kadını	Fıkra	İlmi-i ve İçtimai başlığı altında
	23 Nisan 1914	4-6	E. N.	İslam Kadını Arasında Asar-ı İntibah	Fıkra	
	23 Nisan 1914	6-7	M. E.	Âlem-i Matbuata Bir Nazar	Fıkra	
	23 Nisan 1914	8-10	Mustafa Muhlis	Süt 4	Makale	
	23 Nisan 1914	10-13	Doktor Nureddin Râmih	Sıhhi Bir Tuvalet Odası	Makale	Kadınlık başlığı altında
	23 Nisan 1914	13	Doktor Yusuf Ragıp	Düzgünler ve Kozmotikler	Makale	

	23 Nisan 1914	13-15	Fatma Saide	Neden? Biz O Değiliz	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	23 Nisan 1914	15	Vedî Sermed	Hak Kimde?	Fıkra	
	23 Nisan 1914	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 4/Günlerim	Hikaye	
6	30 Nisan 1914	1-2		İstanbul Postası	Fıkra	
	30 Nisan 1914	2	Cevdeti	Biricik Duygu	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	30 Nisan 1914	2	Cevdeti	Leyâl-i Ehvâl	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	30 Nisan 1914	2-3	Hasan Zeki	Bir Müsamerede	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	30 Nisan 1914	3	Saliha binti Hakkı	Ebedi Hicranlar	Mektup	
	30 Nisan 1914	4-5	Falih Rıfkı	Söz Arasında	Fıkra	Musâhabe başlığı altında
	30 Nisan 1914	5-6	Bezmi Nusret	Hanım Hemşirelerim ize	Makale	İçtimai ve İlmi başlığı altında
	30 Nisan 1914	6-7	Mustafa Muhlis	Süt 5	Makale	
	30 Nisan 1914	7-8	Şaika Peyami	Zevk-i Mütalaa	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	30 Nisan 1914	8-9	Fatma Saide	Kadınların Çektiği	Fıkra	
	30 Nisan 1914	9-10	Seniye Leman	Süs	Fıkra	
	30 Nisan 1914	10-11	Doktor Nureddin Râmih	Sihhi Tuvalet Odası 2	Makale	Kadınlık başlığı altında
	30 Nisan 1914	12		Mirat-ı Âlem	Haber	*Çinlilerde nezaket
	30 Nisan 1914	12		Cümel-i Hikemiye		
	30 Nisan 1914	12		Küçük Hikayeler	Hikaye	
	30 Nisan 1914	12-14	Asmea	Küçük Hikaye: Bu da Katil	Hikaye	
	30 Nisan 1914	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 5/Günlerim	Hikaye	
8	14 Mayıs 1914	2-3		İstanbul Postası	Fıkra	“Zabıta ve Şehremanetinden Ricamız” alt başlığı

						ile
	14 Mayıs 1914	3	Cevdeti	Bahar	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	14 Mayıs 1914	3	Cevdeti	Kıt'a	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	14 Mayıs 1914	3-4	Saliha binti Hakkı	Enin	Mensur şiir	
	14 Mayıs 1914	4-5	Fatma Melahat	Eski Düşünceler, Yeni Tetkikler	Fıkra	Musâhabe başlığı altında
	14 Mayıs 1914	5-7	Doktor Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	14 Mayıs 1914	7-8	Mustafa Muhlis	Çocuk Beslemek	Makale	
	14 Mayıs 1914	8-10	Doktor Hafız Cemal	Hasta Olmamak İster misiniz?	Makale	
	14 Mayıs 1914	11-12	Fatma Saide	Kadınlara Tahsilden Ziyade Terbiye	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	14 Mayıs 1914	12-15		Osmanlı Kıyafetleri	Fıkra	
	14 Mayıs 1914	15		Küçük Sahneler ve Hikayeler	Hikaye	
	14 Mayıs 1914	16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 7/Günlerim	Hikaye	
9	21 Mayıs 1914	2-3		İstanbul Postası	Fıkra	
	21 Mayıs 1914	3	Cevdeti	Gözlerin	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	21 Mayıs 1914	3	Cevdeti	Pamuk Kedim	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	21 Mayıs 1914	4	Saliha binti Hakkı	Tegâfül-i Hayâl	Mensur şiir	
	21 Mayıs 1914	4	Münibe Fatma Hikmet	Alp'te Temâşâ-yı Tulû	Deneme	
	21 Mayıs 1914	4-6	Doktor Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	21 Mayıs 1914	6-7	Mustafa Muhlis	Çocuk Besleme 3	Makale	

	21 Mayıs 1914	7	Doktor Hafız Cemal	Yaşasın Yerli Sütü!!!	Duyuru	
	21 Mayıs 1914	7-10		Milletleri Dokuyan Analardır!	Fıkra	Kahire’de intişâr eden aylıkmecmûa-ı edebiyelerden birinde okunmuştur.
	21 Mayıs 1914	10-12	Suad Said	Tahsil mi? Terbiye mi?	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	21 Mayıs 1914	12	Hamid Suphi	Küçük Hikaye: Katil	Hikaye	
	21 Nisan 1914	13		Atalar Sözü, Cümel-i Hikemiye		
	21 Mayıs 1914	13-15		Osmanlı Kadınları	Fıkra	
	21 Mayıs 1914	15		Küçük Hikayeler ve Sahneler	Hikaye	
	21 Mayıs 1914	15		Mirât-ı Âlem	Haber	*Kedileri Seven Bir Madam *Amerikalı Bir Gelinin Sergüzeşti
	21 Mayıs 1914	15-16	A. R.	Sıyanet’in Hikaye Tefrikası 8/Günlerim	Hikaye	
	21 Mayıs 1914	16		Bilmece	Bilmece	
10	28 Mayıs 1914	2-3		İstanbul Postası	Fıkra	
	28 Mayıs 1914	3	Aydın ve Sin	On Beş Yıl Sonra	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	28 Mayıs 1914	3	Cevdeti	Hayyam’dan Mealen Muktebes	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	28 Mayıs 1914	4	Hasan Zeki	Şiir-i Perestiş	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	28 Mayıs 1914	4	Saliha binti Hakkı	Yalnızlık Gecelerimizden	Mensur şiir	
	28 Mayıs 1914	4-5	Sacide İrfan	Validemin Defter-i Hatıratından	Günce	
	28 Mayıs 1914	5		Bir Cevap	Fıkra	
	28 Mayıs 1914	6	Mustafa Muhlis	Çocuk Beslemek	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında

	28 Mayıs 1914	6-9	Doktor Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	
	28 Mayıs 1914	9-11	Halil Hamid	Âlem-i Nisavan/Arap Kadınları	Fıkra	
	28 Mayıs 1914	11-13	Fatma Saide	Tahsil mi? Terbiye mi?	Fıkra	
	28 Mayıs 1914	13		Türkmen Kadın ve Erkeği		
	28 Mayıs 1914	14		Şamlı Kadın		
	28 Mayıs 1914	14		Güzel Sözler		
	28 Mayıs 1914	14		Küçük Hikayeler ve Sahneler	Hikaye	
	28 Mayıs 1914	15		Mirat-ı Âlem	Haber	*Toprak Yiyenler
	28 Mayıs 1914	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 9/Günlerim	Hikaye	
	28 Mayıs 1914	16		Bilmece	Bilmece	
11	4 Haziran 1914	2		İstanbul Postası	Fıkra	
	4 Haziran 1914	3-5		Sebilürreşad' a Cevap	Fıkra	
	4 Haziran 1914	5-6	Nureddin Râmih	Kadınlar ve Kızlar Hıfzısıhhası	Makale	İlmi ve İctimai başlığı altında
	4 Haziran 1914	6-7	Mustafa Muhlis	Çocuk Beslemek	Makale	İlmi ve İctimai başlığı altında
	4 Haziran 1914	7-9	Fatma Saide	Kadınlara Her Şey Lazım	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	4 Haziran 1914	9-12	Halil Hamid	Âlem-i Nisvan/Ermeni Kadınları	Fıkra	
	4 Haziran 1914	12-13	Halil Hamid	Meşhur Kadınlar	Fıkra	İlk söz
	4 Haziran 1914	13-14		Mirât-ı Âlem	Haber	*Güzel Bir Masal
	4 Haziran 1914	14		Kuşlarda Muşaka ve Talak		
	4 Haziran 1914	14		Küçük Hikayeler	Hikaye	
	4 Haziran 1914	15-16	A. R.	Sıyanet'in	Hikaye	

				Hikaye Tefirakası 9/Günlerim		
	4 Haziran 1914	16		Bilmece	Bilmece	
12	11 Haziran 1914	2-3		İstanbul Postası	Fıkra	
	11 Haziran 1914	3	Cevdeti	Kitabe-i Seng-i Mezar	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	11 Haziran 1914	3-4	Hasan Zeki	İlkbahar	Şiir	Edebiyat başlığı altında
	11 Haziran 1914	4-5	Saliha binti Hakkı	Afv!..	Günce	
	11 Haziran 1914	5	Ş. C.	Sanatta Kadınlığın Tesiri	Fıkra	Kadın Yazıları başlığı altında
	11 Haziran 1914	6-7	Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası 2	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	11 Haziran 1914	7	Halil Hamid	Âlem-i Nisvan/Laz Kadınları	Fıkra	
	11 Haziran 1914	8-10	Halil Hamid	Meşhur Kadınlar	Fıkra	
	11 Haziran 1914	10-12	Sacide İrfan	Çiftçi Kızı	Hikaye	Küçük hikaye
	11 Haziran 1914	12-13		Osmanlı Kıyafetleri		
	11 Haziran 1914	13-14		Mirât-ı Âlem/	Haber	*Muhabbet Grevi *Apsent(?) ve Merakeşli Bir İhtiyar *Kadın ve Aşk ve Muhabbet(İngilizcede n) *Bir Seyyâh ile Nöbetçi
	11 Haziran 1914	14		Küçük Hikayeler ve Sahneler	Hikaye	
	11 Haziran 1914	15		Atalar Sözü, Cümel-i Hikemiye		
	11 Haziran 1914	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 11/Günlerim	Hikaye	

	11 1914	Haziran	16		Bilmece	Bilmece	
13	18 1914	Haziran	1		İlanlar	İlan	
	18 1914	Haziran	2	Cevdeti	Bizans Surları	Şiir	
	18 1914	Haziran	2-3	Abdülhak Hamid	Fatih'in Türbesinde	Şiir	
	18 1914	Haziran	3-5		Feth-i Celil-i Konstantiniye/İhtifâl-i Milli	Fıkra	
	18 1914	Haziran	5-6		İstanbul Postası	Fıkra	*Osmanlı Bayrağı
	18 1914	Haziran	6-7	Saliha binti Hakkı	Yetime	Hikaye	Küçük Hikaye
	18 1914	Haziran	7-10	Halil Hamid	Meşhur Kadınlar	Fıkra	
	18 Haziran		11-13	Doktor Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	
	18 1914	Haziran	13-14	Zaruhi Kalemkaryan	Nisvan-ı İslam'da Faaliyet-i Fikriye	Fıkra	
	18 1914	Haziran	14		Mirât-ı Âlem	Haber	*Garip Sigortalar *Zevce ve Zevce Arasında (İngiliz Hayatını Musavverdirr) *Cesur Bir Reis-i Hükümet
	18 1914	Haziran	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 12/Günlerim	Hikaye	
	18 1914	Haziran	16		Bilmece	Bilmece	
14	25 1914	Haziran	1		İlanlar	İlan	
	25 1914	Haziran	2		İstanbul Postası	Fıkra	
	25 1914	Haziran	3	Cevdeti	Ninni	Şiir	

	25 1914	Haziran	3-7		Yine Sebilürreşad/ Son Söz	Fıkra	
	25	Haziran	7	Naciye Reşid	İstihlâk-i Milli Cemiyet-i Hayriyesini Ziyaret	Fıkra	
	25 1914	Haziran	8-11	Halil Hamid	Âlem-i Nisvan/Muse vi Kadınları	Fıkra	
	25 1914	Haziran	11-12	Hayganuş Mark	Ermeni Edibeleri	Mensur Şiir	Bir annenin beşikteki bebeğine duyduğu sevgiyi anlatır
	25 1914	Haziran	12	Halil Hamid	Meşhur Kadınlar	Fıkra	
	25 1914	Haziran	13	Doktor Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	Mâbad
	25 1914	Haziran	14		İşkodra'da Hristiyan Erkek Kıyafeti		
	25 1914	Haziran	14-15		İşkodra'da Hristiyan Kadın Kıyafeti		
	25	Haziran	15		Mirât-ı Âlem	Haber	*Müstakbel Kadınlar *Kadın ve Aşk ve Muhabbet
	25 1914	Haziran	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 13/Günlerim	Hikaye	
	25 1914	Haziran	16		Bilmece	Bilmece	
15	2 1914	Temmuz	1		Yalnız Hanımlara Mahsus Gazete mi?	Duyuru	
	2 1914	Temmuz	2		İstanbul Postası	Fıkra	
	2 1914	Temmuz	3	Cevdeti	Hayat	Şiir	
	2 1914	Temmuz	3	Saliha Hakkı	Tufan-ı Hayal	Mensur şiir	

	2 1914	Temmuz	3-4	İrfan	Baba Kalbi/Kızım Sacide'me	Mensur şiiir	
	2 1914	Temmuz	4-6	Köprülüzade Mehmet Fuat	Eski Türkler'de Kadın	Makale	İlmi ve İçtimai başlığı altında
	2 1914	Temmuz	6-7	Ayanzade Namık Ekrem	Terbiye-i Nisvan	Fıkra	Musâhabe başlığı altında
	2 1914	Temmuz	7-8	İbnü'l Fârûk Nizâmeddin	Tedkikat-ı Tarihiye Sahifeleri/On Yedinci Asırda Rusya İmparatoriçel eri	Makale	
	2 1914	Temmuz	8-10		Terbiye-i İçtimaiyeden Bir Fasıl-ı Mühim	Fıkra	
	2 1914	Temmuz	10	Halil Hamid	Meşhur Kadınlar	Fıkra	
	2 1914	Temmuz	11-12	Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	Geçen nüshadan mâbad
	2 1914	Temmuz	12-13	Halil Hamid	Âlem-i Nisvan/Kürt Kadınları	Fıkra	
	2 1914	Temmuz	13-14		Avusturya Veliahdı ve Zevcesi	Haber	
	2 1914	Temmuz	14		Veliahdın Terceme-i Hali		
	2 1914	Temmuz	15		İşkodra İslam ve Hristiyan Kadın Kıyafetleri		
	2 1914	Temmuz	15		Malisor Köylü Kadınları		
	2 1914	Temmuz	15-16	A. R.	Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 14/Günlerim	Hikaye	

	2 1914	Temmuz	16		Mühim Bir Mesele-i Riyaziye		
	2 1914	Temmuz	16		Bilmece	Bilmece	
16	9 1914	Temmuz	1		İlanlar	İlan	
	9 1914	Temmuz	2-3		İstanbul Postası	Fıkra	
	9 1914	Temmuz	3	Şaika Peyami	Kadınlar ve Sanayi-i Nefise	Fıkra	
	9 1914	Temmuz	3-5	Halil Hamid	Âlem-i Nisvan/Çerke s Kadınları	Fıkra	
	9 1914	Temmuz	5-7	Halil Hamid	Meşhur Kadınlar	Fıkra	
	9 1914	Temmuz	7-8	Doktor Nureddin Râmih	Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası	Makale	Geçen nüshadan mabad
	9 1914	Temmuz	9-10	Mim ve Ayın	Rusya ve Ruslar	Makale	
	9 1914	Temmuz	10-16	Mehmed Nâdir	İlm-i Hesaptan Mühim Usuller/İlm-i Hesap Meraklılarına	Makale	
	9 1914	Temmuz	16		Geçen Nüshadaki Mesele-i Riyaziye		

EK 2: Siyanet'teki Yazıların Yazar Adına Göre Fihristi

- (İmzasız), Atalar Sözü, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 15
-, Avusturya Veliahdı ve Zevcesi, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 13-14
-, Bilmece, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 16
-, Bilmece, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 16
-, Bilmece, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 16
-, Bilmece, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 16
-, Bilmece, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 16
-, Bilmece, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 16
-, Bilmece, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 16
-, Bir Cevap, nr. 10, 22 Mayıs 1914, s. 5
-, Feth-i Celil-i Konstantiniyye/İhtifâl-i Milli, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 3-5
-, Geçen Nüşhadaki Mesele-i Riyaziye, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 16
-, Güzel Sözler, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 14
-, İstanbul Postası, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 2-3
-, İstanbul Postası, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 13
-, İstanbul Postası, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 1-2
-, İstanbul Postası, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 2-3
-, İstanbul Postası, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 2-3
-, İstanbul Postası, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 2-3
-, İstanbul Postası, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 2
-, İstanbul Postası, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 2-3
-, İstanbul Postası, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 5-6
-, İstanbul Postası, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 2
-, İstanbul Postası, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 1
-, İstanbul Postası, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 2-3
-, İşkodra Hristiyan Erkek Kıyafeti, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 14
-, İşkodra Hristiyan Kadın Kıyafeti, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 14-15
-, Kız Mektepleri, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 8-10
-, Kuşlarda Muaşaka ve Talak, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 14
-, Küçük Hikayeler, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 13

-, Küçük Hikayeler, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 15
-, Küçük Hikayeler, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 14
-, Küçük Sahneler ve Hikayeler, nr. 3, 14 Mayıs 1914, s. 15
-, Malisor Köylü Kadınları, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 15
-, Milletleri Dokuyan Analardır!, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 7-10
-, Mirât-ı Âlem, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 12
-, Mirât-ı Âlem, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 15
-, Mirât-ı Âlem, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 15
-, Mirât-ı Âlem, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 13-14
-, Mirât-ı Âlem, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 13-15
-, Mirât-ı Âlem, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 14
-, Mirât-ı Âlem, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 15
-, Mühim Bir Mesele-i Riyaziye, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 16
-, Sebilürreşad'a Cevap, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 3-5
-, Şamlı Kadın, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 14
-, Terbiye-i İçtimaiyeden Bir Fasl-ı Mühim, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 8-10
-, Türkmen Kadın ve Erkeği, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 13
-, Osmanlı Kadınları, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 13-15
-, Osmanlı Kıyafetleri, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 12-15
-, Osmanlı Kıyafetleri, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 12-13
-, Yalnız Hanımlara Mahsus Gazete mi?, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 1
-, Yine Sebilürreşad'a Cevap/Son Söz, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 3-7
-, Veliahdın Terceme-i Hali, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 14
- Abdülaziz Çaviş, Osmanlı Kadınının Tavr-ı Cedidi, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 8
- Abdülhak Hamid, Fatih'in Türbesinde, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 2-3
- Abdülhak Hamid, Sardanapal, nr. 1, 26 Mart 1914, s.2
- Aka Gündüz, Paşa Kızı ile Dikişçi Kızı, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 2-3
- Ali Suad, Fedakâr Kadınlar, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 9-10
- A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası/Günlerim, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 14-16
- A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 2/Günlerim, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 14-16
- A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 4/Günlerim, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 15-16
- A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 5/Günlerim, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 15-16
- A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 7/Günlerim, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 16
- A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 8/Günlerim, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 16

A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 9/Günlerim, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 15-16
A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 9/Günlerim, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 15-16
A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 11/Günlerim, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 15-16
A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 12/Günlerim, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 15-16
A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 13/Günlerim, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 15-16
A. R., Sıyanet'in Hikaye Tefrikası 14/Günlerim, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 15-16
Asmea, Küçük Hikaye: Bu da Katil, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 12-14
Ayanzade Namık Ekrem, Terbiye-i Nisvan, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 6-7
Ayın ve Sin, On Beş Yıl Sonra, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 3
Bezmi Nusret, Hanım Hemşirelerimize, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 5-6
Cevdeti, Bahar, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 3
Cevdeti, Biricik Duygu, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 2
Cevdeti, Bizans Surları, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 2
Cevdeti, Gözlerin, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 3
Cevdeti, Hayat, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 3
Cevdeti, Hayyam'dan Mealen Muktebes, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 3
Cevdeti, Kadın, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 2
Cevdeti, Kıt'a, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 3
Cevdeti, Kitabe-i Seng-i Mezar, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 3
Cevdeti, Leyâl-i Ehvâl, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 2
Cevdeti, Ninni, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 3
Cevdeti, Pamuk Kedim, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 3
D. K., Say-ı Nisvan, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 6
Emine Süheyla, Hak Kimde?, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 3-4
E. N., İslam Kadını Arasında Asar-ı İntibah, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 4-6
Falih Rıfkı, Bir Mektup, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 4
Falih Rıfkı, Söz Arasında, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 2-3
Falih Rıfkı, Yeni Türk Kadını, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 3-4
Fatma Melahat, Eski Düşünceler Yeni Tetkikler, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 4-5
Fatma Mükerrrem, Kadınların Çalışması, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 10-11
Fatma Saide, Bir Mektup, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 11-13
Fatma Saide, Hallolunmuş ve Olunacak Bir Mesele, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 10-12
Fatma Saide, Kadınlara Her Şey Lazım, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 7-9
Fatma Saide, Kadınlara Tahsilden Ziyade Terbiye, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 11-12

Fatma Saide, Kadınların Çektiği, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 8-9
Fatma Saide, Neden? Biz O Değiliz, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 13-15
Fatma Saide, Tahsil mi? Terbiye mi?, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 11-13
Hafız Cemal, Hastan Olmamak İster misiniz?, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 8-10
Hafız Cemal, Yaşasın Yerli Sütü!!!, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 7
Halil Hamid, Âlem-i Nisvan/ Arap Kadınları, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 9-11
Halil Hamid, Âlem-i Nisvan/Çerkes Kadınları, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 3-5
Halil Hamid, Âlem-i Nisvan/Ermeni Kadınları, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 9-12
Halil Hamid, Âlem-i Nisvan/Kürt Kadınları, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 12-13
Halil Hamid, Âlem-i Nisvan/Laz Kadınları, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 8-10
Halil Hamid, Âlem-i Nisvan/Musevi Kadınları, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 8-11
Halil Hamid, Meşhur Kadınlar, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 12-13
Halil Hamid, Meşhur Kadınlar, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 8-10
Halil Hamid, Meşhur Kadınlar, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 7-10
Halil Hamid, Meşhur Kadınlar, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 12
Halil Hamid, Meşhur Kadınlar, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 10
Halil Hamid, Meşhur Kadınlar, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 5-7
Hamid Suphi, Bir Musâhabe, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 13-14
Hamid Suphi, Küçük Hikaye: Katil, s. nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 12
Hasan Zeki, Bir Müsamerede, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 2-3
Hasan Zeki, İlkbahar, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 3-4
Hasan Zeki, Şiir-i Perestîş, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 4
Hayganuş Mark, Ermeni Edibeleri, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 11-12
İbnü'l-Fârûk Nizâmeddin, Tetkikat-ı Tarihiye Sahifeleri/On Yedinci Asırda Rusya İmparatoriçeleri, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 7-8
İrfan, Baba Kalbi/Kızım Sacide'me, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 4-6
Kâmuran, Aşîyan Hissime(?), nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 2
Kâmuran, Gel Ey Yâr-ı Vefâperver(?), nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 3
Köprülüzade Mehmet Fuat, Eski Türkler'de Kadın, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 4-6
Madam Olga Dö Le Badef, Müslüman Kadının Hürriyeti, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 10
Madam Olga Dö Le Badef, Müslüman Kadının Hürriyeti, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 6-7
Mahmud Sadık, Kadın - Hayat-ı İçtimaiyede Tesiri, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 7
Mehmed Nâdir, İlm-i Hesaptan Mühim Usuller/İlm-i Hesap Meraklılarına, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s.10-16

M.E., Âlem-i Matbuata Bir Nazar, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 6-7
Mim ve Ayın, Rusya ve Ruslar, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 7-8
M.M., Meslek ve Muradımız, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 1
Mustafa Muhlis, Çocuk Beslemek, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 5-7
Mustafa Muhlis, Çocuk Besleme, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 6-7
Mustafa Muhlis, Çocuk Beslemek, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 6
Mustafa Muhlis, Çocuk Beslemek, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 6-7
Mustafa Muhlis, Süt, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 5-6
Mustafa Muhlis, Süt 2, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 5-6
Mustafa Muhlis, Süt 4, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 8-10
Mustafa Muhlis, Süt 5, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 6-7
Münibe Fatma Hikmet, Alp'te Temâşâ-yı Tulû, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 4
Naciye Reşid, İstihlâk-i Milli Cemiyet-i Hayriyyesini Ziyaret, nr. 14, 25 Haziran 1914, s.7
Namık Ekrem, Kadın, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 4
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 5-7
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 4-6
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 6-9
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 6-7
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 11-13
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 14, 25 Haziran 1914, s. 13
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 11-12
Nureddin Râmih, Genç Kız ve Kadın Hıfzısıhhası, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 7-8
Nureddin Râmih, Kadınlar ve Kızlar Hıfzısıhhası, nr. 11, 4 Haziran 1914, s. 5-6
Nureddin Râmih, Sıhhi Bir Tuvalet Odası, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 10-13
Nureddin Râmih, Sıhhi Bir Tuvalet Odası, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 10-11
Nuri Bekir, Genç Kızlara, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 4-5
Nuri Bekir, Hastaya Nasıl Bakılır?, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 13
Sacide İrfan, Çiftçi Kızı, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 10-12
Sacide İrfan, Validemin Defter-i Hatıratından, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 4-5
Saliha Binti Hakkı, Afv!..., nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 4-5
Saliha Binti Hakkı, Ebedi Hicranlar, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 3
Saliha Binti Hakkı, Enin, nr. 8, 14 Mayıs 1914, s. 3-4
Saliha Binti Hakkı, Geriye Kâr Hatıra?, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 4-5

Saliha Binti Hakkı, Tegâfûl-i Hayâl, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 4
Saliha Binti Hakkı, Terakki Tekamül Sıyanettedir, nr. 2, 2 Nisan 1914, s. 13
Saliha Binti Hakkı, Tufan-ı Hayâl, nr. 15, 2 Temmuz 1914, s. 3
Saliha Binti Hakkı, Yalnızlık Gecelerimizden, nr. 10, 28 Mayıs 1914, s. 4
Saliha Binti Hakkı, Yetime, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 6
Saliha Hakkı, Şikayetlerim, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 3
Seniye Leman, Süs, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 9-10
Sıyanet, Cülus-ı Hümayun Hazreti Hilafetpenahi, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 2
Suad Said, Tahsil mi? Terbiye mi?, nr. 9, 21 Mayıs 1914, s. 10-12
Şaika Peyami, Kadınlar ve Sanayi-i Nefise, nr. 16, 9 Temmuz 1914, s. 3
Şaika Peyami, Zevk-i Mütalaa, nr. 6, 30 Nisan 1914, s. 7-8
Ş.C., Sanatta Kadınlığın Tesiri, nr. 12, 11 Haziran 1914, s. 5
Vedî Sermed, Hak Kimde?, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 15
Yusuf Ragıp, Düzgünler ve Kozmotikler, nr. 5, 23 Nisan 1914, s. 13
Yusuf Ragıp, Hıfzısıhha-yı An ve Hüsn, nr. 1, 26 Mart 1914, s. 15
Yusuf Ragıp, Tabibe İhtiyaç Halinde ve Vürûdunda Riayeti Lazım Olan Tedbiler, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 6-7
Zaime Hayriye, Acı Darbeler, nr. 3, 9 Nisan 1914, s. 12-13
Zaruhi Kalemkaryan, Nisvan-ı İslam'da Faaliyet-i Fikriye, nr. 13, 18 Haziran 1914, s. 13-14

EK 3: Sıyanet'in Sebilürreşad'a Cevapları

Sebilürreşad'a Cevap Zâde fittanbûri nağmetün uhrâ

Sebilürreşad risalesinin geçen hafta intişâr eden 298 numarolu nüshasının 227'ni ve 28'inci sahifelerinde gazetemiz hakkında bî-pervâ yazılmış birkaç satır yazı gördük. Nazarımız satıra intikâl ettikçe hayret ve teessüfümüz de arttı. Çünkü Sebilürreşad bizi muâheze için değerli bir meseleyi esas ve mevzû ittihâz etmemiş idi. Eğer böyle olsaydı o zaman bir diyeceğimiz kalmazdı. Hatta sükût ederdik. Fakat Sebilürreşad öyle yapmamıştı. Medâr-ı muâheze olan madde ve meseleyi lüzûmundan ziyâde değil de pek beyhûde izâm etmiş ve bir bardak su içinde fırtınalar tufanlar koparmıştı.

Mesele de ne? Gazetemize birkaç nüshadan beri derce başladığımız kıyafet-i Osmaniye koleksiyonu meyânında Harputlu bir Kürt kadınının kıyafetinin bulunması. Vay! Bu resim ne için konulmuş. Güya biz bununla Türk kadınına hicâb zincirini kırdırmışız. Daha bilmem neler yapmışız.

Halbuki koleksiyondaki resimleri Sıyanet'e nakle başlamadan maksadımızı izâh etmiş idik. Hulkumuzu, huyumuzu, herhangi bir meseleyi ne veçhle görüp, nasıl düşündüğümüzü, hülâsatü'l-hülâsa bütün ahvâl-i ruhiyemizi pekâlâ bilenlerden olduğumuz için bu koleksiyona ait olan resimlerin nasıl vücuda getirildiğini arz ve izah eylemiştik. Muradımız hakikati evvelce söyleyerek sonrası için bir sû-i teville, sû-i tefehhüme meydan vermemekti. Öyle iken bile o ukdenin içinden çıkamamışız. Sebilürreşad'ın bize dediklerini tabaka-ı avâmdan, laf anlamaz ve çöp atlamazlardan biri söylemiş olsaydı katiyen ehemmiyet vermezdik. Fakat bugün senelerden beri intişâr etmekte olan bir gazeteyi bu anlamamazlık vadilerinde pûyân görünce ve bilhassa onun öyle dürüş ve nâhakk taarruzlarına da hedef oluverince ikinci bir izâha ve itâ-yı cevaba mecbur olduk. Vâkıa sağır için iki kere kâmet olmaz derlerse de ne yapalım ki mecburiyette kaldık.

Sebilürreşad diyor ki:

"İslam'ın mukaddesâtı aleyhinde neşriyat - Hükümet-i askeriye'nin tebligat-ı mükerreresine ve merzî-i dindaranesine rağmen yine bugünlerde Darülhilafe'de İslam'ın mukaddesâtı, insaniyetin kavânin-i içtimaiyesi aleyhinde bir neşriyat tufanıdır başladı. Sıyanet risalesi "Türk kadınına hicâb zincirini kırdırıyor" ve milletin ta harim-i ismetine kadar sokularak Müslüman kadınlarının açık saçık kıyafetlerini yabancılara teşhir ediyor."

Cevabımız: - Hakan-ı mahlû'un zamanında, tezvîri medâr-ı rif'at ve i'tilâ bilen usta curnalcilerden biri eğer böyle bir meseleyi curnaline zemîn-i ittihâz etseydi emin olunuz ki ancak bu kadar ustalıkla yazabilirdi. İşte Sebilürreşad'da böyle yapıyor. Bizi curnal ediyor. Bir kere biz İslam'ın mukaddesâtı aleyhinde neşriyatta bulunduğumuzu bilmiyoruz. Mukaddesâtın nelerden ibaret olduğunu Sebilürreşad'dan öğrenecek kadar da cahil değiliz. Hususiyle izânımız, terbiyemiz vardır. Hiçbir zaman hiçbir hareketimizle Türk kadınına hicâb zincirini kırdırmadığımız gibi Müslüman kadınına da enzâr-ı ağıyâra açık saçık vaz' ve teşhir etmedik. Evet gazetemize resim derc ediyoruz. Fakat bu resimleri filan hanımın, filan kadının resmi diye değil. Enzâr-ı âmmeye vaz' ve teşhir eylediğimiz, hatta menfaatten bile hâli gördüğümüz bir şey

varsa o da kıyafet-i Osmaniye koleksiyonudur. Dikkat ediliyor mu? Kıyafet diyoruz. Maksadımız kadın resmi derc etmek değil. Kıyafetleri göstermektir. Sebilürreşad muahezede kendini haklı gösterebilmek için meseleyi mugâlataya, safsataya, boğuyor. O boğuntunun arasında hakikati de boğuyor. Enzâr-ı âmmeden setrediyor. Açık saçık Müslüman kadınlarını yabancılara teşhir ediyorlar diye fazla bir taassup eseri gösteriyor. Zaten bir insan şaşırınca hakikati göremez. Lakin Sebilürreşad’a sorarız ki kıyafet denilen şeyde aynıyle kadın mıdır? Yani bir Müslüman kadının elbisesi bir Hristiyana, bir Museviye giydirilerek Müslümanların hane dahilindeki kıyafetleri şudur denilmek mukaddesâtı taarruz ile ve mukaddesât aleyhinde neşriyat ile tefsir olunabilir mi? Eşya ve cemâdât için de hicâb ve tesettür yani Müslüman kadınına ait olan bir elbiseyi enzâr-ı âmmeye vaz’ etmeye bir mâni var mıdır? Ve bu elbiseyi mutlaka bohça içinde mi bulundurmak iktizâ eder?

Doğrusunu söyleyelim mi biz artık riyânın bu derecesini çekemeyiz. Hakkımızda revâ görülen şu haksız taarruz eğer yerinde olsaydı ne âlâ. Fakat öyle mi ya? Neden bu resimleri derce başladığımız nüshadaki makale nazar-ı mütâlaadan geçirilmek külfetinden azâde kalsın da bize İslam’ın mukaddesâtı aleyhinde neşriyatta bulunmak gibi çirkin bir cürüm isnâd olunsun. Biz o zaman aynen şu satırları yazmış idik.

“...İşte o zaman bu komisyon Müslüman kadınların hane dahilinde telebbüs ettikleri elbiselerle, onların kıyafetlerini musavver resimleri cem edebilmek için bir çare düşünmüş. Yani Müslüman kadınların resimlerini almak mümkün olamayınca onlardan elbise tedarik olunarak Hristiyan kadınlarına giydirilmiş ve koleksiyonun en büyük bir noksanı da bu suretle ikmâl edilmiştir.”

Sebilürreşad’ın muharrir-i mütearrız ve mütecâvizi şu satırları dikkat ile, imân ile okumuş olsaydı gazetemize derc olunan resimler için “milletin ta harim-i ismetine kadar sokularak Müslüman kadınlarının açık saçık kıyafetlerini yabancılara teşhir ediyor” demez ve bu büyük haksızlığı irtikâb eylemez, bu zâlimâne hükmü vermezdi. Aman ya Rab. Milletin ta harim-i ismetine kadar sokulmak. İşte size efkâr-ı âmmeyi gıcıklayacak söz, bir söz ki bomba kadar müessir. Fakat insan biraz utanmalı değil mi? Biraz hayâ etmeli değil mi? Biz kimin harim-i ismetine kadar sokulmuşuz. Hem o harime neden sokulamayalım. Sokulmaya da hâcet var mı ki zaten onun içindeyiz. Yoksa Sebilürreşad bizi bir yabancı mı addediyor. Biraz terbiye ve insaf...

Hele otuz bir sene evvel cem edilmiş, tab’ edilmiş, intişâr edilmiş, bilhassa Avrupa’da binlerce nüshası şunun bunun eline geçmiş bir koleksiyondan alınan resimler üzerine insan böyle zâlimâne hükümleri, böyle vicdansızca isnâdâtı işitince o satırları yazana müfteri demez de ne der? Evet taassub-ı diniyi anlarız. İnsan dinini sevmeli, dininin mukaddesâtına riâyet etmeli. Fakat bu sevgi, bu riâyet şâibe-i riyâdan daima masûn bulunmalı. Halkı aldatmak âlemi iğfal etmek için olmamalı. Efkar-ı avâmı âdi pek âdi mütâlaalarla okşamak ve gayet kurnazca yazılmış birkaç satırla ötekini berikini kıskırtmak, mezraa-ı efkâra nifak tohumları saçmak acaba insaniyetin hangi kavânin-i içtimaiyesine yakışır. Her şeyin bir derece-i makûlû, mantıkîsi olduğu gibi diyanette taassubun da bir derecesi vardır. İşte insan onu aşmamalı. Sebilürreşad - bu meselede olduğu veçhle - gibi kıpkızıl bir taassup kesilmemeli Entariye hırkaya varıncaya kadar hicâb ve tesettür arayanlara zannediyoruz ki bundan başka söylenecek söz bulunamaz. Eğer bu eşyayı Müslüman kadınlarına ait oldukları için muharremâtan addedecek isek Müslüman kadınlarının eşya-yı metrûke-i zâtîyelerini terekelerde, müzayede mahallerinde sattırmayalım. O elbiseler enzâr-ı ecânibe gösterilmesin. Çarşıda satılan kullanılmış (zenne) elbiselerini Okmeydanı’na yığarak yakalım. Hiç böyle şey olur mu? Evet olur ve işte oluyor. Çünkü Sebilürreşad böyle istiyor. Çünkü avâm böyle tahrik edilir.

Bu koleksiyon hakkında (Şehbal) refik-i muhteremimizin 15 Şubat 1328 tarihinde intişâr eden dördüncü sene üçüncü cildinin 70 numarolu nüshasının 428'inci sahifesinden Ahmet Mithat Efendi'nin vukû-ı irtihâli üzerine müşarünileyhin tercüme-i hâlini yazan en muhterem bir zâtın, en büyük âlimlerimizden birinin yazdığı şu satırları da nakl ediyoruz.

“... İstanbul’a avdetlerinde Mithat Efendi Galata’da tesis etmiş olduğu matbaasını İstanbul’da Kantarcılar’da hanemizin karşısındaki bir eve nakletti. Artık gece gündüz kendisini görür idik. Bu aralık, yani 1290’da hükümet tarafından Viyana Sergisine mahsus olmak üzere ‘usûl-ı mimari-i Osmani’ ve ‘elbise-i Osmaniye’ namlarıyla iki büyük kitap tab’ettiriyordu. Usûl-i mimari kitabının resim levhaları Hamdi Bey’in nezareti altında olarak bizim evde birkaç ressam tarafından ihzâr edildiğinden Mithat Efendi’yi her gün onların yanında görürdüm. Bu vesile ile Mösyö Montani, Mösyö Barborini, Köçeoğlu Kirkor Efendi, Şaşyan Boğos Efendi, Mösyö Mayer vesâire gibi İstanbul’un o zamanki erbâb-ı sanatı bize gelip gittiklerinden Mithat Efendi onlarla sıkı fıkı görüşür. Hatta kurşun kalem ile yaptığı bazı resimleri onlara gösterirdi.

Metni Fransızca olan (elbise-i Osmaniye) albümünde o zaman memâlik-i Osmaniye’ye dâhil bulunan bi’l-cümle vilâyât ahalisinin milli elbisesi eşhâs üzerine giydirilerek sabah fotoğrafhanesinde tersîm ve tab’ ettirilmiş idi. Bu eşhâs meyânında birçok marûf devâtın resimleri görülür. İşte buraya (Şehbal’e) derc eylediğimiz bedevi kıyafetindeki Lübnanlı Ahmet Mithat Efendi’dır.”

Müze Müdürü: Halil Edhem

Acaba Sebilürreşad, bu izahattan da bir şey anlamayacak mı? Teessüf olunur ki memleketimizde gazetecelik edenler böyle mühim eserlerin vücûdundan ve onların tarz ve suret-i tertiplerinden bî-haberdirler. Evet anlayana sivri sinek saz, anlamayana da davul zurna azdır. Mezkûr koleksiyonun kapaklarının birinde muharrer olan Fransızca ibarede aynen şudur.

Bilemeyiz ki bunları okuduktan sonra artık bize bir diyecek kalır mı? Bizim bir diyeceğimiz varsa o da Sebilürreşad’dan bunun üzerine mahçup olup olmadığını sual etmektir.

Yine Sebilürreşad’dan aynen:

“...Hele Siyanet tarafından kadınları Darülhilafe sokaklarında teşhir edilen Kürt Müslüman kardeşlerimizin bize müteaddid mektuplarla bildirdikleri infîâlleri hayli dereceyi bulmuştur. Her taraftan Sebilürreşad’ın bunlara karşı niçin sustuğu, niçin cevap vermediği muâhezekârâne sual olunuyor...”

Cevabımız: - İşte size curnalin fasl-ı sânisî... Dikkat ediliyor mu? Kelâma kuvvet verebilmek için (İstanbul) denilmiyor da mutlaka (Darülhilafe) deniliyor. Ve sonra kadınlarının sokaklarda teşhir edilmiş olmasından dolayı Kürt Müslüman kardeşlerimizin infîâllerinin de (hayli dereceyi) bulduğu söyleniyor.

Sebilürreşad’ı söz üzerine biraz değil bir hayli insafa davet edeceğiz. Söyledik yine söyleyeceğiz. Bir kıyafetin gösterilmesi neden mûcib-i infîâl olsun. Hele bilhassa o resim otuz sene evvel cem ve tertip edilmiş bir koleksiyondan alınmış olursa. Sonra gazeteye böyle bir kıyafet derc edilmekle neden bir kavme ait nisvânın sokaklarda teşhir olundukları manâsı verilsin. O zaman ağza alınmayan sözleri şimdi söylemek, otuz sene evvel mûcib-i infîâl olmayan bir teşebbüsün şimdi hatta infîâlce hayli dereceyi bulduğunu beyan eylemek pek gülünç olmaz mı? İşte bütün bunlar tahammül olunamayacak maskaralıklardandır. Bir Kürt kadınına ait kıyafeti Osmanlı ailesinin diğer efrâdına göstermek günah mıdır? Hem biz Sebilürreşad’a - eğer anlayabilirse eğer gözündeki perde-i suht ve riya mâni-i rü’yet olmaz da görebilirse - âtiyen derc edeceğimiz bazı resimlerle de ispat edeceğiz ki bir şahıs birkaç kıyafeti temsîl etmiştir. Artık böyle kuklalar için kalkıp da fazla bir taassup eseri göstermek manasız, manasız

olduğu kadar gûnahtır. Sebilürreşad bu dediklerimize inanmazsa koleksiyon yanımızdadır. Bunu her zaman her müracaat edecek ve şüphesini def edebilecek zâta irâeye hazırız.

Yine Sebilürreşad'dan:

“Mamâfih hükümetimizin er geç bütün bu mütecâvizlere hadlerini bildireceğine, çanına ot tıkacağına bütün Müslüman kardeşlerimiz emin olmalıdırlar.”

Cevabımız: - Bu satırlarla yine sırf kendi hesabımıza cevap veriyoruz. Başkalarına vekâlet etmiyoruz. Çünkü her koyun kendi bacağından asılır. Sebilürreşad bize mütecâviz ve haddini bilmez diyor. Mütecâviz ve haddini bilmez asıl odur. Kendini bilmeyen ve hatta bilmediğini bilmeyen odur... Biz hamd olsun ne mütearrız, ne de haddimizi mütecâviziz. Bizim ot tıkanacak (çanımız) yok. Minareimiz, mihrabımız, imânımız vardır. Müslümanız. Onu sorarız ki Sebilürreşad kimin çanına ot tıkıyor. Yok. Artık haddi ve terbiyeyi bu derecede tecavüz edenler muhatap ittihâz edilemezler.

Sebilürreşad bir kere düşünmeli ve bilmelidir ki (Sıyanet) pâk bir gazetedir. Öyle bir cemiyet-i hayriyyenin gazetesidir ki o da memleketine hizmetle müftehirdir. Ve hürmet-i âmmeye mazhar olmuş güzide bir cemiyettir. O cemiyet ki elyevm fakir Müslüman kızlarını, kadınlarını himaye ediyor. Menfaat-i şahsiyyeyi gözetmiyor. Bilakis menâfi-i âmmeye ve vatana çalışıyor. Kimsesiz ve her an marûz-ı felaket olanları cenâh-ı sahâbete alıp onları sefaletten, sefalet-i ahlakiyeden masûn bulunduruyor. Çalışıyor, geçince tedarik ediyor.

İşte böyle bir cemiyetin gazetesini maktıktan, izândan, insaftan, vicdandan hatta... Hatta terbiyeden tecerrüd ederek en âdi sebeplerle en bayağı vesilelerin hedef-i tecavüz ittihâz eylemek ayıp ve gûnahtır. Sebilürreşad zannetmesin ki bademâ kendisini muhatap ittihâz edeceğiz. Bu kendisine ilk ve son cevabımızdır.

Yine Sebilürreşad

Son Söz

Mızrak çuvala girer mi? Evet girer ve giriyor. Yalnız o mızrağı çuvala uydurabilmek için biraz kurnazlık lazım. Biraz da hile. Karilerimizin hâtır-nişânıdır ki Sebilürreşad risalesiyle aramızda münakaşa kapısı açıldı. Buna da sebep, Sebilürreşad'ın bî-perva ve ale'l-emyâ tarruzu idi. Bu tecavüz-i hak-şikenâne üzerine biz ona (11) numarolu nüshamızda cevap vermiş idik.

Sebilürreşad o aralık sekte-i ta'tile dūçâr oldu. Yerine aynı vazin ve kafiye ile (Sebilü'n-necat) çıktı. Arazın değişmesiyle cevhere hâlel gelmeyeceği tabii olduğundan bugün (Sebilürreşad) isminin (Sebilü'n-necat) ünvanına tahvîl edilmesiyle Sebilürreşad'ın mevcûdiyetine hâlel gelmiş değildir. Yani Hoca Ali ne ise Ali Hoca da odur. Bir çam tahtasına beyaz boya sürünüz, sonra bunu bozarak yeşile boyayınız. Ne olmuş olur. Boya değişir değil mi. Her halde tahta yine o tahtadır. İşte bir gazetenin ismini ona uyar diğer bir isme tahvîl ederek neşretmek bir tahtayı muhtelif boyalarla boyamaktan başka bir şeye teşbih edilemez.

Bu mukaddimeyi ne için yazıyoruz. Onu da arz edelim. Sebilürreşad bizim cevabımıza cevap verecekti. Buna zaten muntazır idik. İntizârımıza sebep de onun bir bardak suda bahr-i muhit fırtınası yaptığını görmüş olmamızdan ileri geliyordu. Verilen cevaba karşı susamayacağı da derkâr idi. Çünkü mücadele, münakaşa için vesileler ihdâs ederken elbette bundan istifade edecek ve maksadı da hâsıl olmuş olacaktı. Fakat bize verilecek cevaba (Sebilü'n-necat) sayfelerinde tesadüf edebileceğimizi ümit ediyorduk. Halbuki (Sebilü'n-necat) bir gazetecilik kurnazlığı yaptı. Mızrağı çuvala uydurdu. Cevap gazeteye konulmayarak kitap şeklinde tab' ve neşr olundu. Bunun da sebebini muharriiri:

“Bu müdâfaât Sebilürreşad ile neşr olunacaktı. Fakat Sebilürreşad ta'til edilmiş bulunduğu cihetle ayrıca kitap şeklinde tab' ve neşr olunmuştur.”

Cümlesiyle izâh ediyor. Bu izâhtır ki mızrağı çuvala sokuyor. Çünkü Sebilü'n-necat bu tarzda münâkaşâta devam ettiği surette tebligat-ı mükerrere hilâfına harekette bulunmuş olacağından ondan tevakkî ederek o tebligatın daire-i şümûlünden hariç kalacak bir vasıtaya müracaat, bir çareye tevessül etti ki o da cevabı Sebilürreşad'ın ta'tili bahanesiyle kitap suretinde neşredivermektir. Sebilü'n-necat eğer hak için mücâhede ediyorduydu onun kuyûd ve alâik-i maddiyeden tecerrüd ederek bir fazilet göstermesini isterdik. Doğrusu muârizimizi cesaret-i medeniyeden bu derece mahrum zannetmezdik. Mesele bize verilen cevap-ı ahîrin (Sebilü'n-necat)'ta neşredilip edilmemesi, kitap suretinde olup olmaması cihetleri değildir. Çünkü bu esasa taalluk etmez. Asıl mesele muârizimizin kavli ile davası ve ef'âli arasında münâsebet bulunmamasıdır.

Bu münâsebetsizlik nedir biliyor musunuz? Muârizimizin ahlak-ı âliye-i İslamiye dairesinde hareket edememiş olmasıdır. Eğer öyle olmuş olsaydı en hulâsa edilmiş mânâsıyla bu davada garaz-ı âraya girmez ve bütün meseleye hüsn-ü niyet hâkim olurdu. Maâlesef ki öyle olmuyor ve olmamıştır. Ama o bizim garaz ve ivazımız yoktur. Şudur, budur diyormuş. Bu sözlerin aksini ispat eder berâhîn-i fiiliye mevcut iken şu müddeâyâ inanmamakta mazûruz. Bilhassa tağlit ve teşvîş-i ezhân eyleyecek surette tertip edilmiş cevapları bir silsile-i tezvîr ve mugâlata gibi müselsel gördükçe bu hükmümüzde sabitiz. Cevabın şu noktasını aynen ictibâs ediyoruz:

“Mâdem ki Sıyanet'in maksadı Müslüman kadınlarının hane dahilindeki kıyafetlerini göstermek idi, mâdem ki oradaki resim bir Yahudi karısının resmi idi, o halde altına (Harputlu Kürt Kadını) demekle daha büyük bir günah işlemiş olmuyor mu? Bir Yahudi karısını İslam olan (Kürt kadını) diye teşhir etmek ne büyük cürettir.”

Biz bu cümleye karşı ma'raz-ı müdafaada bir kelime ilave edecek değiliz. Evvelce vukû bulan haksız hücum üzerine verdiğimiz cevap ve Osmanlı kıyafetleri hakkındaki izâhâtımızdan sonra da muâriz-ı mugâlata-kârımızın şu müdafaası okunursa hakkın hangi tarafta olduğu teslim edilir. Önc Hâtırımıza gelen bir hikâyeyi makama münasip düştüğü için nakl edelim.

“Bir gün iki arkadaş İstanbul’u gezmeye çıkmışlar. Nuruosmaniye Camiinin havalisinden de geçmişler. Akşam konuşurlarken söz, o günkü geşt ü güzâra intikal etmiş. Cami havalisinin kapısına gerili olan şeyin halat mı ve yahut zincir mi olduğuna dair aralarında bir ihtilâf zuhûr etmiş. Biri halattır iddiasında bulunmuş. Öbürü zincir demiş. Gece halat diyeni o kapıya kadar götürmüşler. İşte bak zincirdir demişler hatta zincirle başına bir de darbe indirmişler. Müddei davasından vaz geçmemiş. Ben halat dedim halattır demiş.

İşte muârizımız da şimdi aynı hâlet-i ruhiyede bulunuyor.

Sebilürreşad asl olduğuna göre şimdi ortaya bir (ur) gibi çıkmış olan bu mülhak risalenin bize ait kısmının heyet-i umûmiyesine karşı da hülâsaten cevabımız şudur.

“Curnal tertip etmiş olduğunuzu siz kendi lisanınızla itiraf ediyorsunuz ki buna (intâk-ı hak) derler. Risalenizle suya sabuna dokunmadan fakat tarik-i hak ve edepten inhirâf etmemek şartıyla bizi tenkit edebilirken hükümet-i askeriye'nin nazar-ı dikkatini celbe hâcet ne idi. Sebilürreşad'ın ta'tili nasıl ki hükümet-i askeriye'ye hiçbir taraftan ihbar vukû bulunmadan vâki olmuş ise bizim de mûcib-i ta'til bir hareketimiz olsaydı sizin ihbarınıza hâcet kalmadan bizi ya tevbih ederler, ya ihtarname gönderirler, yahut ki kapatırlardı. Bu kadar fazla vazifeperverliğinize curnalcilikten başka bir şey denilemeyeceği için bu bahse artık nihayet vermemiz icap ediyor zannındayız. Ve şuna emin olunuz ki biz Aznavur Ohannes Efendi'nin tecavüzüne uygun gelmek için (figânınıza) curnal nâmı vererek size müretteb plan dairesinde hücum etmedik. Kaleminizin istifrâğâtına karşı cevabımızı siper ittihaz ederken zeydî, ömrevî (?) düşünmedik. Meğer siz hakikaten geç-endiş ve bed-fikir imişsiniz. Artık bu kadar fena düşünmekten vaz geçmelisiniz. Sizi müretteb bir hücum planı karşısında bulundurduğumuzu nasıl keşf buyurduğunuz sual edecek olursak acaba bize akıl ve mantık dairesinde bir cevap verebilir misiniz. Rüyada mı gördünüz. Yoksa garaz hummalarıyla sayıklıyor musunuz. Müretteb bir hücum planının hangi taraftan tertip edildiğini artık anlamayan kaldı mı? Yavuz hırsızın ev sahibini bastırması kabîlinden olan bu tuhafılıklarınız pek iç sıkıyor.

1 Sıyanet ahkâm-ı diniyyeye karşı asla tecavüz etmemiş, iftira etmemiştir. Aklınızı biraz başınıza toplayınız. Koleksiyonumuzu baştan aşağıya kadar tetkik ettiğiniz cevabınızın tarz-ı tahririnden anlaşılıyor. Bu külfeti şimdi değil, daha evvel ihtiyâr buyurmalı idiniz. Daima ağzınızda bir akide şekeri gibi dolaştırıp durduğunuz (Kürt kadını) meselesini - ki bundaki mağlubiyet-i katiyenizi hazm edemediğiniz için ümid-i galebe ile hücumu tekrar ediyor ve eski mugâlatanızdan daha çocukça bir mugâlataya iltica ediyorsunuz - bertaraf ediverince Sıyanet'in on üç nüshasında ne buldunuz. Bütün itirâzâtınızı birkaç noktada cem edebiliriz ki bunun biri Kahire'de münteşir bir gazeteden tercüme olunan makale, diğeri de Suad Said Hanımefendi'nin kızlarımızın talim ve terbiyesi hakkında yazmış oldukları makale ile Ayın ve Sin imzalı makalenin ve Ermeni kadınlarının hayatına dair olan makalenin bazı cümleleridir. Bunlar için kopardığınız kıyamette doğru düşünmek hassasından mahrumiyetinizi ispat edecek, safsatalarınızı meydana koyacak birçok cihet var. Emin olunuz ki siz bir muâriz-ı munsif değilsiniz. Ve hakikatten tebâüd ettikçe de hakka sahip olamayacağınızı biliniz. Bu hükmü eserden müessere istidlâl tarikiyle veriyoruz. Sizin gibi değil. Mugâlatalarınızla karilerinizi iğfal edebilirsiniz, belki aleyhimizde bir cereyân bile hâsıl edebilirsiniz. Fakat (el-fitnetü naimetün la'ane allahu men eykazaha)

hakikatinden gafil olmayınız. Avâmın bam teline dokunmak usullerini bilmekte ne mâhir, ne yektâ olduğunuzu artık lisan-ı itirafınızdan dinlemek ve işitmek isteriz. Lakin iğfal etmek istediğiniz efkâr-ı âmme - bir bizim yazdıklarımız, bir de sizin cevaplarınız okunursa o zaman tarafeyn için - lazım gelen hükm-i âdilâneyi verecektir. Öyle riya perdesi arkasında saklanıp da âleme kül yutturmak olmaz. Mâdem ki bu kadar mutaassıpsınız neden Sebilürreşad'ın sahibini başındaki sarığı çıkardığından dolayı muâheze etmiyorsunuz. Acaba sarığın ne fenalığı görüldü ki tebdil-i şekle lüzum görüldü. Fakat:

Tebdîlü'ş-şekl li ecli'l-ekl değil mi?

Kahire'de münteşir Arapça bir gazeteden tercüme suretiyle gazetemize bir makale yazılmış. Ertesi hafta da o makaleye şürefâ-ı kirâmdan bir zât-ı âli-kadr tarafından verilen cevap derc edilmiş. Ne olmuş, fena mı olmuş. Biz bu meseleleri devr-i sâbıkın sansürleri kadar ince düşünemediğimiz için makale-i mütercemeye verilecek cevabı tehîrde bir beis görememiştik. İki satırla olsun bir reddiye yazılmaması eğer bir hata idiyse demek ki biz bunu uzunca bir reddiye derc etmekle tamir etmiş oluyoruz. Hatta şürefâ-yı kirâmdan o zât-ı âli-kadrın makaleleri vârid olmamış olsaydı (Asmea) imzasıyla hâlâ nezdimizde mahfuz olan ve sırf gazetemiz nam ve hesabına yazılmış bulunan bir makaleyi derc edecektik. Fakat ona hâcet kalmadı. Çünkü münderic reddiye daha güzel ve daha muhtasar yazılmış idi. Biz vukûâtı ve düşündüklerimizi işte böyle bir ayine gibi meydana koyuyoruz. Gıllığıştan kalbimiz vicdanımız âzâdedir. Lakin siz öyle değilsiniz. Sizin için her kelimenin, her cümlemin kendinize göre bir manâsı, bervech-i tevcîh ve tefsiri var. Ama siz bu sözlere itimat etmezmişsiniz de mutadınız vechle ağzınıza gelen hezeyanı savurmuşsunuz. Bir kere sizi tatmin ve temin etmek mecburiyetinde bulunmadığımız için yalnız bu kadarcık ile iktifâ ediyoruz. Eğer hakikaten makale-i müterceme cevapsız bırakılmış olsaydı o zaman dedikleriniz su götürürdü. Binaenaleyh bu meseleyi risalenizde serpiştirme usulüyle izâm ederek bir ay sonra hem de cevabımızı müteakip tecdîd etmeniz hallolunmuş bir meseleyi yeni bir şeymiş gibi yeniden halle dâmen-der-meyân-ı himmet olmanız ne maksada hâdim olduğunuzu ra'nâ gösteriyor.

2 Madam Olga dö le Bedof'un bundan on beş sene evvel Roma'da Müslüman kadınının hürriyeti hakkında verdiği konferansa gelince taarruz ettiğiniz nokta Madamın şânını tevkiren mütercim tarafından (hazretleri) kelimesinin ilave edilmesiyle (Tahrirü'l-mer'et) nam risalenin mütâlaa olunacak eserlerimizden bulunduğunu söylemekten ibaret kalmıyor mu?

Madam Olga dö le Bedof hazretleri denilmekle dünyanın alt üst olmayacağı azher min-eş şemstir. Bu bir terbiye, nezaket icâbıdır. Siz kimseyi itiyâdından vazgeçiremezsiniz. Madam Olga dö le Bedof'a mütercim Aydın ve Sin Bey'den evvel (hazretleri) diye hitap edenler pek çok olmuştur. Bu kadın bir Rus edibesini olmakla beraber Türk hayatına, Müslümanların bilhassa memleketimizdeki tarz-ı maîşetlerine, âdetlerine, lisanlarına vukûf hâsıl etmek üzere şehrimize gelmiş, uzun müddet oturmuş, Muallim Naci merhum ile Ahmet Mithat Efendi merhum Tercüman-ı Hakikat Gazetesini idare ederlerken birçok yazı yazmış ve daima Türk ve Müslüman kadınlarını müdafaa etmiştir. Hatta kendisi (Gülzar Hanım) ünvanıyla da yâd olunur. Eserlerinden birkaçını da Mithat Efendi merhum tercüme etmiştir. Böyle bir kadına hazretleri demekle mütercim küfre mi girdi. Doğrusunu söyleyelim ki biz irticâ fikrinin bu derecesine taraftar değiliz... Ve ilzâm-ı hasımda bu derece safsata da çekilmez. Tahrirü'l-mer'et meselesine gelince böyle bir eseri tavsiye etmek neden hata olsun. Ama o eser mecruh ve merdûd ve maktûh imiş. Olabilir. Fakat onun maktûhiyeti böyle âlemi kırıp geçirmekle değil, edep ve terbiye ile itidâl ve sekînetle

bildirilir. Bu tıpkı bizim makale-i Arabiyyeyi tercüme etmemiz üzerine vukû bulan hücumunuza benziyor. Garibi şu ki tercümesi görülmeden evvel bu gibi âsârı araştırıp da reddedenler olmuyor. Eğer o makaleyi biz tercüme etmeseydik tabii değil midir ki reddeolunamayacaktı. Şunu sual edeceğiz ki o tercümeden faide mi hâsıl oldu zarar mı? Biz mukaddime itibariyle değil netice itibariyle verilecek hükme inkıyâd ederiz.

Evet tahrirat-ı makdûh bir eser imiş. Buna karşı da Muhammed Ferid Vecdi Efendi hazretleri El Mer'etü'l-müslime diye bir eser yazmış. İ'lâ: Tahrirü'l-mer'eteyi yazan da bir âlim bir müslim, El Mer'etü'l-müslimeyi de yazan yine bir âlim bir müslimdir. Bu iki zât arasındaki mücâhedenin birer zemin-i intibâi olan iki eserden yalnız birini okumak, diğerini okumamak neden lazım olsun. Neden şâyân-ı mütâlâa bir eserdir denilmesin. Ve bu kadarlık bir tavsiye neden Sebilürreşad muharririni küplere bindirsin. İyiliğin kadri bilinmek için fenalığın bilinmesi lazımdır. Şer, şerri ifâ için değil, ondan tevakkî için öğrenilir. (Alimetüşşerri la lişerri bel li tevkîyeti), eşyanın hakikati de zıddıyla münkeşif olur. Doktor (Duzi)'nin eseri lisanımıza tercüme olundu diye mütercime isnad-ı küfre lüzum yoktu. O bir nakildir. Doktor (Duzi) ne demiş bunu bilmemiz için o eseri okumamız lazım. Onun dinimiz aleyhindeki efkâr ve mütâlâatını bilmezsek, onun eserinden haberdar olmazsak nasıl reddeceğiz, ne diyeceğiz. Bilakis ulemâmız bu âsârı nakle vasıta olanlara teşekkür etmelidirler. Ulemâmızın elsine-i ecnebiyyeye vâkıf olmaları lüzumu bununla da zâhir olmaz mı? İhtimal ki bu lüzuma kanâatimizi de muârizımız kabul etmeyecek. Böyle meselelerin matbuat-ı Osmaniye ve İslamiye arasında adâvete, nifâka zemin ve vesile olmasını istemeyiz. Hatta ihtâr-ı hatîa meselesinde de pek o kadar ileri gitmeyerek bu vazifeyi biraderâne bir tarzda edâ etmeliyiz. Hele tekfire tahkîre asla varmamalıyız. Bilhassa teskin-i gayyet için (.....) noktalar koyarak edep haricine hiç çıkmamalıyız Çünkü hakaret muhayyirdir. Daima sahibine reddolunur. Hem de o kelime-i tahkîriyenin kendi nefisine kırk kere hâsıl-ı darbı ile...

3 Suad Said Hanımın makalesine karşı olan itirâzât da haklı değil. Bir kere Suad Said Hanım birkaç batından beri bu memlekete hüsn-i hizmet etmiş güzide bir ailenin kerîme-i muhteremesidir. Suad Said Hanım ile Fatma Saide Hanım arasında terbiye ve tahsile dair cereyân eden mübahasede Suad Hanım kızlarımızı Avrupa Darülfünunlarında tahsil ettirmek lüzumuna kâni olduğunu söylüyordu. Ve eğer biz de öyle âli kız mektepleri tesis etmek, kadına bir hakk-ı hayat vermek istiyorsak kızlarımızı Avrupa Darülfünunlarına göndermeliyiz diyordu. Tahsil-i ilmin her müslim ve müslime için³³³ farîza olduğuna göre kadınların Darülfünunlarda tahsiline mâni nedir? Müslümanlık mı? Tesettür mü? Bir Müslüman kadını tesettüre tamamıyla riâyet etmek şartıyla Avrupa'da herhangi bir Darülfünuna devam edemez mi? Sonra bize ilim³³⁴ Çin'de dahi olsa tahsil ediniz buyurulmuyor mu! Hatta bugün Rusya'da Müslüman kızlarından çoğu Moskova ve Petersburg Darülfünunlarında tahsil etmiyorlar mı? Yoksa bütün Rusya'daki dindaşlarımızı da tekfir edeceğiz. Buna ne diyeceğiz. Yok eğer tahsil-i âliyi ikmâl için Darülfünunlara Müslüman kızlarının devamına bir mâni varsa o mâniin ne olabileceğini bilelim. Hatta elyevm Avrupa'da tahsilde birçok Türk kıızı var.

Bunlardan şimdiye kadar hangisinin ahlakı bozuldu. İki numarolu nüshamızın dokuzuncu sahifesini mütâlâa etmenizi tavsiye ederiz. Orada Osmanlı tâlebâtından bir hanımın İkdâm muhabir-i muktediri Sadi Bey ile vukû bulan mülakatını okuyacaksınız. Nüshalarımızı baştan aşağıya tetkik ettiğiniz sırada bu mülakatın nazar-ı tetkikinizden kaçmamış olacağına emniyetimiz ber-kemâldir. Fakat onu, işinize gelmediği için görmemezliğe geldiniz değil mi?

³³³ Talebül ilme ferizaten ala külli müslimin ve müslimetin

³³⁴ Ütlubul ilme velev bissin

4 Âlem-i Nisvân ünvanı altında milel-i muhtelif kadınlarından bahsediyoruz. Siz de eğer doğruluktan bir şemme olsaydı Ermeni kadınlarına tahsis olunan makaleyi maksadınıza göre hercümerc etmezsiniz. Halbuki siz öyle yapmadınız. O makalede Ermeni kadınlarının tesis ettikleri cemiyât-ı hayriyyeye, idare ettikleri mekteplere dair olan tafsilâtı katiyen bahse karıştırmayarak Ermeni tiyatro sanatkârânına dair o makalede münderic malûmât ki yalnız şu idi:

“Meşhur aktris, musiki şînâs ve ressam Ermeni kadınlarından bazıları: Madam Hekimyan, Aznif, Rozali Binemciyan, Seranoş Kınar, Araksi, Armenyan, Felekyan, Madmazel Eliza Binemciyan, aktristir. Madmazel Melik, Araksi Mesrobyan, Akserciyan piyanisttir. Madmazel Kavanoz, Manik Berberyan şantözdür.”

Bu üç beş satırı büyülte büyülte sahifelere çıkardınız ve dediniz ki:

“Ömrünü tiyatro sahnelerinde geçiren, ismetini her sınıf halktan yüz binlerce enzâr-ı şehvet altında süründüren birtakım aktrislerin, şantözlerin, kantocuların resimlerine tercüme-i hallerine sahifeler tahsis ederek ‘çalışmaktan bıkmayan Ermeni kadınlarının cemiyetler arasında geçen hayatını bilmek muhterem hanımlarımız için pek faideli olacaktır zannediyorum’ diye Müslüman kadınlarına, kızlarına takdim etmek hem gûnahtır hem dedir.”

Bu tarz tertibinize göre şu satırları okuyanlar “çalışmaktan bıkmayan Ermeni kadınlarının cemiyetler arasında geçen hayatını bilmek faideden hâli olmayacaktır zannediyorum” sözünü o bahs ettiğimiz Ermeni kadınları cemiyât-ı hayriyyesine ait zannetmeyeceklerdir. Halbuki o makalenin kısım-ı azamı Ermeni kadınlarının tesis ettikleri cemiyât-ı hayriyyeye, mekteplere, ve onların müesseselerinin tercüme-i hallerine dair idi, teessüf olunur ki bu davada hak kazanmak için haksızlığı irtikâb ediyorsunuz. Yalan söylüyorsunuz. Dört satır yazı ile iki aktris resmi için bu derece velveleler koparıyorsunuz. Emin olunuz ki bu sizin yaptıklarınızı meşhur Volkancı Derviş Vahdeti bile yapmadı. Binaenaleyh biz size bu madde hakkında daha ziyade söz söylemeği zevâidden addeylerek son satırlarınızdaki sıfırlardan maksat ve merâmınız ne ise ki - her halde terbiyesizce bir şey olacaktır - onu size tamamıyla iade eyler ve artık sizde kabiliyet-i hitap büsbütün mefkûd bulunduğunu ve her türlü hakikati çığner bir garazkâr fitne-engiz olduğunuzu anladığımız için bademâ size karşı velev ki tuğyan etseniz de tek kelime bile olsun kendi hesabımıza cevap vermeği bir küçüklük addedeceğimizi beyan eyleriz.

İnsan odur ki âyine-veş kalbi saf ola

Sinende neyler âdem isen kîne-i peleng

EK 4: Sıyanet'ten Muhtelif Yazılar

Meslek ve Muradımız

Çalışmak yaşamak içindir. Bir millet say ile istihsalatını ne kadar arttırırsa o mertebede nail-i refah olur. Âlemde şâd ve mesûd milletler onlardır ki refahiyet-i iktisadiyeye ermişler, şahsiyetlerine, cemiyetlerine bir istihlâk-i tâm vermişlerdir. Cenab-ı Hakkın bu nimete, bu feyz-i azime bizleri de nail buyurmasını her an dua edelim.

Memleketimizin fitraten gayet zengin, halkımızın zeki ve fatîn olduğunu bilmeyen yok. Sırası düştükçe hep bunları sayar dökeriz. Mülk-i Osmaniyenin tükenmez hazinelerinden yalnız kuru kuruya bahs ile öğünürüz. Öğünürüz de bu hazinelerden istifade ve intifâ çarelerini düşünmeyiz. O halde zekamızdan, fetanetimizden fayda ne! İsteriz ki aş pişsin, armut düşsün, bizi çocuklar gibi beslesinler. Bu da her şeyi, her teşebbüsü ancak hükümetten beklememizle sebep. Halbuki hükümet ile efradın vezaifi arasında büyük farklar var. Bazı işleri hükümet yapar, efrad yapmaz. Efrad kadar olur da hükümet acizdir. İşte ziraat, sınaat, ticaret hükümetin başaramayacağı iştir. Bunlar doğrudan doğruya efrade ait olan vezaifden, teşebüsât-ı hususiyedendir.

Bir millet ancak bu menbaalardan alacağı feyz ve kuvvetle vatanını yükseltir. Kuva-yı istihsalîyesini çoğaltmış olan memleketlerde hiç şüphe yok ki kabiliyet-i içtimaiyede yükselmiştir. Esasen bize lazım olan bundan başka bir şey değil.

Yalnız başımıza ne yapabiliriz? Bu acz ve hayret, şahsi ictimai terbiyedeki noksanımızdan, nefsimize itimatsızlıktan, muvafakiyeti daima başkalarının yardımından bekleyerek mesai-i ferdiyede aramamızdan ileri geliyor. Halbuki bir memleketin terakkisi, ahalinin refahiyeti ancak say-ı infıradı ile hasıl olur. Çünkü efradın mesaisin mecmuu, heyet-i umumiyenin mesaisi mecmuuna müsavidir. Meşru olmak şartıyla menfaat-ı şahsiyesini temin eden bir adam – kadın ve erkek – menafi-i umumiyeden bir cüziyi temin etmiş demektir. Efrad zengin olmalıdır ki cemiyet zengin olsun. Servet-i milliyemizin tezayidi iledir ki kudret ve satvetimiz artar, eksilmez.

İşte cemiyetimizin mesleği bu vadide çalışmak, muradı bu gayeye erebilmektir. Bu masad-ı hayr ile teşkil eden İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi kadınlığın irfanına hizmet etmek icraatını neşre vasıta olmak üzere (Sıyanet) gazetesini neşre karar verdi. Gazetemiz Müslüman kadınlarının hayat-ı mesaiye doğru attıkları adımı teshile çalışmakla mübâhi olan cemiyetimizin hidematını ve Türk kadınlarının faaliyet-i vatan perveranelerinde mazhar oldukları muvafakiyat ve terekkiyatı enzar-ı ameye vaz edecektir.

Cemiyetimizin bidayet-i tesisinden şimdiye kadar bir sene, terzihanemizin açıldığı günden beri de sekiz ay geçti. Terzihanede ancak on bir Türk hanımı ile işe başlanmıştı. Şu kısa müddet zarfında bu miktar elliye balığ oldu. Demek ki ataletle, dedikodu ile vakit geçirmeğe mahkûm ve yalnız müstehilin olan elli cüz-i ferd-i Osmani hayatı kemiren, ahlakı bozan bir tarz-ı hayattan kurtularak müstahsil sınıfına geçti. Say-ı şahsiyesiyle para kazanmağa ve ailesine yardımcı olmağa başladı.

Şurasını da kemâl-i mübahat ile ilan ederiz ki milletimizin terakkiye kabileyet-i fitriyesi şayan-ı hayret bir derecededir. Yalnız say ve gayret ile o istidadı inkişaf ettirmek istiyor. Terzihanemiz müdavimlerinden bir kısmı henüz makasdarlık değil ise de şu az zaman zarfında mükemmel kalfalık mertebesine vasıl oldular. Bileklerine

birer altın bilezik taktılar. Öyle bir bilezik ki bir müddet daha sonra onları müreffehen yaşatacak. Mesud ve bahtiyar olacaklar. Yalnız babalarının, biraderlerinin, zevçlerinin eline, ekmeğine bakmayacaklar. Ailelerinin sırtında taşınması müşkil birer yük halinde kalmayacaklar. Ellerin emeğiyle geçinecekler. Ailelerinin ihtiyacatını tatmin, ıstırabâtını tehvin edecekler.

Şimdi cemiyetimiz bu hizmet-i iktisadiye ve hayriyesini bir kat daha tevsi etmek istiyor. Fakat buna yalnız memleketimizdeki görgü, bilgi kafi değil. Hele terzilik gibi ince bir sanat olursa. Bunun için de cemiyetimiz makasdarlık tahsili için her sene üç hanımı Avrupa'ya gönderecektir.

Türk hemşirelerimizin müzaheretleriyle terzihanemiz nasıl şayan-ı iftihar bir eser terakki ve muvafakiyet gösterdi ise gazetemizin de yine o ulvi himmet ve muavenet sayesinde bir kat daha mazhar-ı mükemmeliyet olacağına ve Türk, Müslüman kadınlığının terakkiyatına çalışacağına şüphe edilemez.

Heman Cenab-ı Hakk cümlemizi tevfiyat-ı sübhaniyesine mazhar buyurarak şan ve şevket-i milleti müzded ve feravan buyursun amin.

İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi
Müessise ve reisesi: M. M.

Say-ı Nisvan

Medeniyet ihtiyaçları arttırır? İhtiyaçlar arttıkça çalışmak ve didinmek mecburiyeti de tezaad eder. Medeni hayatın bedevi hayata nisbetle fazla yorgunluğu mucib olduğuna şüphe yoktur. Fakat ezvakı, mazhariyetleri de o nispette kesirdir. İnsanı hayvandan tefrik eden o safın biri ise mahza namütenahi bir tekamüle istidadıdır. Bu tekamülün icabatını kabul etmemek, ataletten ibaret rahatı tercih ve insanlık şanını tahdid etmek hükmünü alır.

Zamanımızın hayatı beşeriyetin nısfı çalışmamasına müsaide değildir. Bir milletin nısfı müstahsıl ve nısf-ı diğeri müstehlik halinde kalırsa – milel-i sairede her iki nısf çalışmakta olduğundan – yekun-ı müsaide bir tefavüt hasıl olur ki onun da neticesi yarısı çalışmayan milletin geride kalmasıdır.

“Kadının saha-yı faaliyeti aile sakfidir” derler? Doğru söylemek için, bu cümleye bir “başlıca” gelmesi ilave edip, “kadının başlıca saha-yı faaliyeti aile sakfidir” demeli. Çünkü aile hayatının ihtiyacatı haricinde de istifadeli bir surette istimali mümkün. Zamanlar var? Onlar niçin heder edilsin? Bir ailede aza-yı inas kesir olabilir? Bir kısmı niçin tenbelliğe mahkum edilsin? Kadın sahipsiz, dul, fakir kalabilir? O hallerde niçin mevcudiyetini zillate mahkum etmek haricinde çare-i maişet bulamasın? Bununla beraber biraz çalışmakla ailenin refah ve saadetini tezyide muvaffak olacak bir zevce, bir valide ciğerparelerine bu hisse-i mesudiyeti getirmek iktidarından niçin mahrum bırakılsın?

Ben kadınların mübareze-i hayatta kendi mevkilerini işgal etmeleri taraftarıyım? Çünkü zaman bunu icab ediyor? Öyle yapılmazsa millet rekabet-i umumiyede kendi mevkiini muhafaza edemiyor. Bu esas zaten muhit-i osmaniyede kabul olunmuştur. Anadolu'nun, Suriye'nin, hıttı-ı Yemaniyye'nin bir başından bir başına kadar kadınlar çalışıyorlar. Yalnız büyük şehirlerde – Bizans hayatının netice-i tesiri olarak – şazz bir hal müşahededir ki onu kaldırmak icab ediyor. Meseleye bu nokta-yı nazardan bakınca keyfiyet muhitte zaten cari bir itiyadı hayat-ı medeniyet icabatına tevfiq etmeğe inhisar eyler.

Fakat benim kadınların – şüphe edilemez ki kendilerine muvafık umurda ve adab-ı milliye ve diniyeleri ile kabil-i telif bir surette – çalışmaları taraftarı olmaklığının iktisadi sebebinden ziyade ahlaki ve içtimai bir sebebi vardır. Kadınların çalışmaları – çalışmağa mecbur olmasalar bile icabında çalışabilecek bir halde bulunmaları – onların mevki-i içtimaiyesi ile haiz-i alakadar. İktisaden kendi nefsinin sahibi olmayan ve icab ederse kendisini namusperverane geçindirmek iktidarını haiz bulunmayan bir insan – kelimenin ali manasıyla – hür addolunamaz. O hürriyet mevcut olmadıkça, sevk-i tabiata onun verdiği kuvvet inzıam etmedikçe metanet-i ahlakiye mahdud kalır. Aciz, daima zayıftır. Bu hiss- za'fi nisvanın kalbinden çıkarmak onları hürriyet-i iktisadiyeye nail etmeğe mütevakıftır. Muhit-i içtimaide bu suretle husule gelecek tebeddül, nisvanın mevkiini ila eder ki bu halin de neticesi nesl-i cedidi mübareze-i hayata hazırlamakta azim ve metanet ibraz edebilmeleridir.

Ben aile hayatının safiyeti taraftarıyım. Avrupa'nın terakkiyatını sevdiğim kadar o terakkiyata şeyn olan bazı mesavisini reddederim. Her şeyde Avrupa'yı taklit lazım gelmez. Muhitin şerait-i hususiyesini nazar-ı itinaya almak tabiidir. Fakat, bütün bu ahval, kadınlara “eşya-yı nefise-i beytiye” meyanında bir mevki vermek mecburiyetini tevliid etmez. Kadın iktisaden mahkum-ı esaret olmamalıdır ki esaret-i içtimaiyeden kurtulabilsin. Bunu yapacak şey say-ı nisvandır.

Kadınlar mevki-i içtimaiyelerinin ilası erkeklerden değil, kendi gayretlerinden, kendi himmetlerinden beklemelidirler. O gayret ve himmet kendilerinde mübareze-i hayatta namusperverane iştirak iktidarını arttırmak gayesine masruf oldukça bilcümle terakkiperanın bu cereyanı alkışlayacaklarına şüphe edilemez. Çünkü, safiyet-i ahlakın muhafazası nokta-ı nazarından, nisvanın inde'l-iktiza iffetpveranın dairesinde kendilerini geçindirebilecek bir halde bulunmaları elzemdir.

D. K.

Kadın, Hayat-ı İçtimaiyede Tesiri Aile, Sıyanet ve Teavün Meseleleri

Bugün heyet-i içtimaiye-yi beşeriyenin mebnası aile teşkilatıdır. İnsanlara büyük cemiyetler, milletler, hükümetler vücuda getirmek için saik olan, aileler olmuştur. Aile teşkilatında müessir olmuş olan da kadındır.

İlm-i tarih ve ilm-i ensab erbabının tedkikatına istinaden insaniyetin edvar-ı evveliyesine ve heyet-i içtimaiyenin suret-i teşkiline dair muhakemat ve mütalaatta bulunan, neticeler çıkaran ilm-i içtimai müntesiblerinin bizi irşad edercesine verdikleri malumat ve izahattan anlıyoruz ki: İnsanlar ibtida ormanlarda küçük kümelerle dolaşmışlar, yaşamışlardır... Bu kümeler bir kuvvetli erkek ile onun ihtiyaç-ı tabiyesi üzerine yanında sakladığı alıkoyduğu bir veya birkaç kadın, ve bunların çocuklarından ibaret idi.

Kümelerde birbiriyle toplanıp büyücek bir ktle teşkili, kuvvet ve mukavemetini tezyid edeceği yine sevk-i tabii ile anlaşılmağa başlayınca – ihtilat ve imtizac etmişlerdir? Fakat bu ihtilat ve imtizac üzerine insanların en evvel tatbikini, akıl ve zekalarının edvar-ı ibtidaiyedeki mertebesine göre, reva gördükleri usul, kadınların nef'-i tabiyesi bütün erkeklerle şamil olmak, kadınların büyük kümelerde bütün erkeklerin arzu ve hevesine tabi' bir meta'-ı umumi şeklinde bulunmak idi... Bu şekil

içtimaide, babalık mevzu' bahs ve münakaşa olamayacağı için, çocuklar, çocuklarına validelerinin irtibat-ı tabii ve ruhiyesinden kati' nazar, ortamalı idi... Elyevm, bu ilk küçük kümelerin, yahud bu şekilve heyette büyük kümelerin numunelerine hal-i vahşette kalmış olan akvam arasında tesadüf olunuyor... Zate's-sedaya hayvanatın bütün envaında, erkeklerin çocuklarına karşı lakayd bulundukları, bilakis anaların yavrularına pek merbut ve adeta şefkat-ı maderane ile mütehassis oldukları görülmektedir. İnsanlarda da böyle... Kadınların harc-ı umumi, çocukların baba himayetinden mahrum oldukları ilk insan cemiyetlerinde, çocuklar, bittabi', ancak validelerinden himayet buluyorlar, şefkat görüyorlardı. Bir valide evladına karşı ne kadar rahim, şefik ve fedakar olursa olsun, kuvvet ve kudretine, himayetine, evladını daha ziyade müreffeh ve müsterih kılabilmek için, diğer kuvvet ve kudreti, himayeti de inzımam ettirmek ister... Bu tarzdaki ibtidai cemiyetlerde karabet ve sülale zincirinin evvel emirde kadınlarda başlamış olması tabii idi ve böyle olmuştur. Bir çocuk validesine merbutiyeti ile, validesiyle ve onun ismiyle tanınmıştır. Valide, çocukları ne kadar büyümüş olursa, onlardan nazar-ı muhabbetini ayırmadığı için, çocuklarının çocuklarına da yine kendi zerrat-ı cisim ve ruhu gibi bakmıştır. Böylece, übüvvet ve übüvvetin tesirati anlaşılmadan, bilinmeden, analar, karabet ve sıhriyet, sülale esasını tesis etmişlerdir.

Yavaş yavaş erkeklerde akıl ve zeka inkişafa başlamıştır. Buna da kadınlar sebep olmuştur?denilebilir ve şöyle tefsir olunabilir: Valideler, evladına karşı kuvvet ve kudretlerini, himayetlerini taz'if edebilmek için bir erkeğin nazarını kendi üzerlerinde tesbit etmek, onları da himaye-i evlada, bu yolda sarf olunacak mesaiye teşrik eylemek istemişlerdir. Binaenaleyh erkeklere, ananın yavrusuna karşı hissettiği muhabbet ve merbutiyete müşabih bir muhabbet ve merbutiyet – yani aşk ve sevdâ – ihsas etmeğe çalışmışlardır.

Erkekler bu tesirat ve ehsasat ile inkişaf-ı akıl ve zekaya maruz kaldıkça, kadınlar arasında, diğerlerine müreccah gördükleri, diğerlerinden ziyade, kendilerine yalnız bir zevk-i tabii değil – o zaman tedkik ve tahlilden bittabi aciz bulundukları – bir zevk-i ruhi bahşettiğini anladıkları kadınları kendilerine hasretmek arzusuna düşmeğe başlamışlardır. Aşk ve sevdanın neşv u nema-yı ibtidaisi bir erkeği bir kadına rabt ettiği gibi, o erkeğin, kadının dünyaya getireceği çocuklarla iştigaline sebep olmuştur... İşte bu suretle babalık doğmuş, babaların da çocuklarıyla meşgul olmalarını mucib olmuştur? Bu da sülale zincirini yalnız anaların değil, aynı zamanda babaların da tutmalarını ve takip etmelerini intac eylemiştir... Çocuklar hem ana hem de baba tanımıştır.

Bugün heyet-i içtimaiye-i beşeriye'nin mebnası ailelerdir. Ve ailelerin teşkiline badi olmuş olan – Doktor Şarl Lutornon'un da aileler hakkındaki tedkikatı neticesinde bila tereddüt tasdik ettiği gibi – kadındır...

Heyet-i içtimaiye-i beşeriye terakki ve temeddün ettikçe, cemiyetin kuvvet ve kudreti için, diğer esasatın vücudu mahsus olmuştur.

Aile esas ve efrad ve erkan-ı aile arasındaki rabıta ve alakanın takviyesi, bir milletin terakki ve tealisini mütekeffil olamadığı, heyet-i umumiye'nin menafi'-i umumiyesini temin ve istihsal eylemek lazım geldiği anlaşılmıştır. Efradı arasında birbirini, bir validenin evladını himaye ve siyanet ettiği gibi, siyanet ve himayet esası tesis ve takviye edilmemiş, teavün ve tenasurle efradı birbirine bir aile erkânı gibi rabt olunmamış olan cemiyetlerin terakki ve teali ederek bir kitle-i mesude ve kuvveye hasıl edecekleri yerde, tedenni ve inhitata uğrayarak, tefrikalar, ve ihtilaflar, husumetler içinde dağıldıkları, zeval buldukları görülmüştür.

Nasıl ilk cemiyetlerde şefkat-ı maderane ve himmet-i nisvan ile aile esası konulmuş, kurulmuş ise, cem'iyat-ı mütemeddine-i hazırada – vaktiyle erkeklerin

himayet ve siyanetlerini evlad ve etfal-i cemiyet üzerine celb ile istikrar ettirmeğe muvaffak oldukları gibi – yine kadınların himmet ve hayat-ı umumiye ve bilcümle mesai-i içtimaiye ve iktisadiyeye iştiraki her ferdin, efrad-ı saireye – kadın, erkek, çocuk – himayet ve sahabetini temin edebileceği, teavün ve tenasur kuvvet-i münkeniyesine feyz ve revnak vereceği, böylece şimdiki milletlerin zaruret ve sefalet, himaye ve siyanetten mahrumiyet gibi en elim dertlerine çare bulacağı ümit ediliyor. Kadınların himmet-i azimkaranesine intizar olunuyor....,

- Mahmud Sadık-

Kadınların Çalışması

(Hayat ne bir yevm-i îd, ne bir yevm-i matemdir. Hayat ancak bir yevm-i mesaiden ibarettir.)

“ve yine”

İlim nasıl bir gıda-yı manevi ise, say da vücudun maddi bir gıdasıdır. Bir milletin terakkisi nisvanın hayat-ı mesaiye iştirakiyle hasıl olur. Ve bu iştirak vücud-ı cemiyetin takviyesine, nemâsına bir gıda gibi hizmet eder. Hakiki ve devamlı bir şevket-i milliye ancak efrad-ı milletin mesai-i müstakileleri ile vücuda gelir. Refah ve saadet-i milliye hep bu temel üzerinde yükseliyor.

Kadınlarımızın şimdiye kadar mevki-i içtimaiyelerine sahip olmamalarından ve mesaiden uzak bulundurulmalarındandır ki bünye-i içtimaiyemiz zaafa dûçar olmuştur. Kadınların esaslı bir terbiyeye muhtaç olduklarını biz hissetmemek için havâsımızdan tecrid etsek bile zaman bunu bize pek acı tecrübelerle, derslerle ihsâs edecektir, “kadının mesaiye iştiraki, mevki-i içtimaiyesini tanıması veya ona bu mevkiinin tanıtılması” cümleleri maksadımıza mugayir manalarla tefsir edilmemelidir. Maksadım kadınlığımızı her türlü zevabit ve kavaid ve adab ve ananattan tecridle üryan görmek değildir. Bu böyle olmakla beraber kadınların kendi hayatını, kendi kudret ve terbiyesiyle kazanabileceği bir mevkiye getirilmesini istemektir. Bunun için ne şer’en ne aklen ve edeben bir mahtûr var mı? Elbette yok.

Biz kadınlar elbette kendimizi daha iyi biliriz. Ataletimizin açtığı cerihalardan mütessir olan yalnız biz değiliz. Bu, bence bütün efrad-ı milleti ızdıraba düşüren bir dert, bir elemidir. Asıl şikayetimiz, enimiziz. ızdırabatımız kadınlarımızın aile muhitinde bir uzv-ı faal olamamasından ileri geliyor. Kadın bizde daima elinden tutularak yürütülen ve bırakıldığı gibi ayakları dolaşarak sendeleyeyen, yere kapanan bir çocuk gibidir. Hayatta bu kadar beceriksiz olan bu zümrenin eline sonra bütün bir milletin terbiyesi tevdi olunursa artık ondan ne beklenebileceğini düşününüz.

Aile bir şirket olur, kadın da bu şirketin en tabii azâsından bulunur da ona yalnız atalet ve istihlaktan başka bir vazife verilmez mi? Halbuki kadının bu şirketteki vazifesi erkek kadar değil, ondan da mühim ve büyüktür. Lakin çeh faideki kadın bize hiçbir itinaya mazhar olmamış, hiç bakılmamış ve terk edilmiştir. Denilecek ki “kadının mesaiye iştiraki demek ne demektir. Bundan maksud olan mana nedir? Anlamıyoruz. Kadın çalışmıyor mu? Evdeki vezai fi nedir. Kadın başka daha ne isteyebilir?” Bu suallerin sadece cevabı: “Şimdiki kadının bu vezai fi de hakkıyla ifa edemediğidir” aile muhitinde kadına teveccüh eden vezai f herhalde yalnız bir arkadaşlık, ve sonra çamaşırcılıkla, süpürgecilikten ibaret olamaz. Böyle olsa bile şu vezai fi sevk-ı tabii ile yapmak başka, bilerek yapmak yine başkadır. Hem o kadar başkadır ki aralarında dağlar kadar fark vardır.

Eğer kadınlığa ait vezâifin ehemmiyeti takdir olunarak kadınlar muhitin, din ve milliyetin şeraitine muvafık esaslı bir terbiye ile techiz edilseler onlardan yetişecek nesil elbette azim ve iradesine malik olarak doğar.

Kadının aile arasındaki vazifesi yalnız istihlaka inhisar etmemelidir. Kadın, kendisine sabah akşam zaman zaman yem verilir bir kümes tavuğu değildir. Şu halde kadındaki kuvve-i istihsalıyeyi artırmak, ailenin ve ailelerden teşkil eden bir heyet-i içtimaiyenin kıvamı, refahı, saadeti için elzemdir. Birçok ahvalde kadın yalnız kalabilir. Kendi kendini geçindirmek mecburiyeti elverir. Böyle bir mecburiyet halinde azim ve iradeden, esaslı bir terbiyeden ve kudret-i istihsalıyeden mahrum bir kadın ne elim bir vaziyette kalacak, ne acınacak ve ağlanacak bir yola sapacaktır. Bizde nice büyük aileler erkeklerinin zevaliyle kadınların elinde kaldıktan sonra mahzan (ancak) onların mübareze-i hayatındaki acemiliklerine, beceriksizliklerine ve istihlaktan başka bir şey bilmemelerine kurban ve böylelikle perişân olmuştur.

Ben Osmanlı kadınlığının bu dertten yavaş yavaş kurtulacağına, maarifetle tenvir edeceğine kâni ve eminim. İntibah-ı fikrinin birçok noktada asârı görülüyor. Bu meyanda İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi bence en mühim vazife-i vataniyeyi deruhde etmiştir. İtikadımca Darülfünûnlardaki umumi derslerin vereceği netaicden ziyade mesalik-i ameliyede bir işadamı olarak yetişecek kadınlar memleket için daha nafi' olacaktırlardır. Çünkü biri tarafından yalnız nazariyat ile ve mesalik-i fikriye ile iktifa edilmeler fikren az çok tenvir edeceklerse de hiçbir zaman müstehliklik sınıfından müstahsıllık payesine çıkamayacaklardır. Vakı'a yüksek bir derece-i tahsili geçirmiş kadınlara da ihtiyacımız varsa da bu ihtiyaç öteki nisbetinde, ayarında değildir, ve olamaz. Ben kadınlarda Avrupa nisvanını körükörüne taklit arzularını uyandıracak ve yalnız moda ibtilâlarını arttıracak nakıs bir tahsil veya esassız bir terbiyeden müteneffirim (iğrenmiş). Daha henüz ricalimize nasip olmayan bu zamanda kadınlar fikren, irfanen onlardan balater (daha yüksek) bir mertebeye çıkamazlar. Bu meslekte bizlere sıra gelinceye kadar pek çok bekleyeceğimiz muhakkaktır. Fakat o vaktin hulûlüne intizaren birkaç batının (nesil, kuşak) elini kolunu bağlayıp oturması caiz olur mu? Memleketi sefalet-i içtimaiyeden esaret-i iktisadiyeden kurtarmak için çalışkan ve münevver bir kadın ordusu lazım.

Bu da ne ile olur. Kadınlara yakışacak işlere sanat ve meslelere onları sülûk ettirmekle.

İstihlâk-i Milli Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi bu hatve-i mühimmeyi (önemli adımı) bilatereddüt atmış bulunuyor. Cemiyetin gaye-i âmâli hemcinslerini sanat ve marifetle techiz etmek, daire-i faaliyetinin ihata edebileceği mertebede sefalet-i içtimaiyeye sebep olan birçok esbab ve vesaili def etmektir. Bugünkü terzihane o faaliyetin en müsmir ve en hakiki bir zemini ve fikr-i hayırhahının bir saha-ı tatbikidir. Elli hanıma iş bulmak, onlara terzilik sanatı öğretmek nazar-ı lakaydı ile görülemeyecek kadar mühim bir muvaffakiyettir. Zaman her şeyi tebdil ettiği gibi şerait-i hayatiye de şimdi büsbütün değişmiştir. Cüz'i aile maaşlarıyla, belediye sasdıklarından tahsis olunacak iane akçeleri ile insan ekmeğini tedarik etse katığını, katığını bulsa ekmeğini tedarik edemez.

Himmet-i rical dağları, taşları nasıl kal' ederse bir kadının iğnesindeki meleke ve maharet, elindeki sanat ve kudret de ondan aşağı kalmaz.

Cemiyetin bu emr-i hayırdaki mesaisi daha müfid (yararlı) neticeler verebilmek için âmihinin (şaşkın, şaşırması) takdir ve rağbetini ister. Bilhassa hemşirelerimizin böyle bir rağbet ve tehâlûk (can atışı) sıyanetkârı ve vatanperverilerine intizar olunuyor. Çünkü o zaman cemiyet mesaisini daha geniş ve daha müsmir ve müfid sahalara vardiirabilir. Bugün elli hanıma iş bulduysa yarın yüz elliye çalıştırır. Fakat dediğimiz gibi bunlar hep rağbetle olacak işler ve şeyler.

Dünyanın her tarafında en büyük masraf kapısını açan kadınlardır. Lakin hiçbir yerde ecânibe bizim gibi etek dolularıyla para veren yoktur. Bunun başlıca sebebi memlekette her türlü ihtiyacı tatmin edecek vesait-i milliyenin mevcudiyetidir. Bizde, bu vesait mefkûd iken Beyoğlu'nun o bire yüz kazanan terzilerine müracaat zaruri idi. Hatta biz kadınlar bu zaruretle mazur idik. O zaruretle bu israfı mübah addediyorduk. Çünkü modaya muvaffak, güzel bir elbise dikecek tek bir Türk kadını bulamıyorduk. Hele düğünlerde mutlaka onlara müracaat ediyorduk. Bol bol para saçıyorduk. Asıl düğünü bayramı o terziler yapıyordu. Halbuki iş şimdi eskisi gibi değil, tamamıyla bir akisdir. Cemiyet-i Hayriyenin Terzihanesi – mübalağasız söylüyorum – bugün müşkülpesend bir hanımın fikr-i zarâfetini, zevk-ı selimini okşayacak kudrettedir. Bunu bütün hanımlarımızın nazar-ı ıttılama arz etmek bir vazifesidir. Görmeden, bilmeden sanâyi-i milliyeyi, bilelim ki marifet iltifata tabiidir.

İngiltere Kraliçesi, Almanya İmparatoriçesi, Flemenk Kraliçesi kadın sanâyi-i milliyesinin en büyük hamileridir. Tekmil elbiselerini yerli terzilere yaptırmakla zevk alırlar. Paris'e ısmarlamazlar. Flemenk Kraliçesi Vilhelmina (?) hazretleri modaya adem-i riayetiyle meşhurdur. Terzisinin hiçbir sözünü dinlemez. Hatta bir defa "Hayır ben modaya tabi olamam, moda bana tabi olsun" diye terzisini iskat ettirmiştir.

Güzel ve temiz giyinmek bir kadının levazımından ve hemen hemen cümle-i vezaifinden addolunabilir. Fakat bunun için mutlaka çok para vermek lazım mı? Mutlaka şöhret kazanmış terzilere ihtiyaç var mı? Bir şeyin mümasilini (benzerini) vatanda vatandaştan tedarik etmek mümkün iken onu hariçten getirmek günah ve israftır. Zarâfet tasarrufa riayetle temin olununca bir kat daha ilâ olmaz mı? Neye boş yere para verelim. Pek kolay sarf ettiğimiz altınların ne kadar emekle, güçlkle kazanıldığını biliyor muyuz? Kesemizden çıkıp memalik-i ecnebiyeye intikal eden paralar bir daha buraya gelmemek üzere gidiyorlar.

Makri Köy: Fatma Mükerrerem

Terakki, Tekamül Sıyanettedir:

(Sevgili hemşirelerime)

Mazinin hayat-ı içtimaimize açtığı büyük ve derin rahnelerini düne kadar ancak bin meşakkat, bin zahmetle tamir ve termime çalışıyorduk. Bugün her ameliyat hüsn ve suretle hitam bularak hâil-i içtimai, çukurlar kapandı. Herkes. Her şey yekdiğeriyle kavuştu, birleşti. Tanıştı.

Şimdi önümüzde düz ve muntazam açılan tarik-i istikbalden. Emin ve kuvvetli hatvellerle ilerlemek için hayat-ı mali ve iktisadiyemize bir zemin-i terakki ve tekamül ihzarı elzemdir.

Evet, herkesçe müsellemler bir hakikattir ki, terakki ve tekamülün ruhu maarif. Hayatı ticarettir. Mesut ve rahat yaşamak isteyen her millet kendi fikirlerinin, kendi emellerinin mahsûl-ı sayını sıyanet etmekle mükelleftir.

Her tarik-i istihlakta en ziyade iş gören biz kadınlarız. Çünkü bizim süse, âlâyîşe meylimiz daha ziyadedir. Bu da, kadınlığın fitratındaki naziklikten ileri gelir. Buna kapılmak, huzurunda serfûrû etmemek işte bu, bir kadın için mümkün olmayan ahval-i ruhiyedendir. Fakat her şeyde, her mebdede hakk-ı hayatın suret-i sarf ve istimalini düşünmek nasıl lazımsa. İstihlakın, sûr-ı mübâyaası üzerinde bütün efları bir merhale-i selamet ve hayra îsâl etmek elzemdir.

Bir azm-i müttehidâne ile toplaşarak – bir milletin nisvanı, derece-i terakkisinin mizanıdır – bu büyük sözler üzerinde düşünelim, Türkeli'nin her köşesinde teşebbüsât-ı ticariye artmakta her yerde, şirketler, milli bankalar, milli ticaretgahlar tesis olunmakta biganelerin tahakküm-ı muhtekirhanesine bir sedd-i âhenin çekilmektedir.

Henüz inkişaf eden bu mevcudiyeti idame etmek, daha birçok nazirelerine meydan açmak için, kadınlığımızın da saha-ı gayret ve faaliyete atılması lâbüddedir. Elbette servetimizin tezyid ve teksiri mamûlât-ı dahiliyenin tercihen kabulüyledir. Bugün, mevcut olmayan fabrikalar müttehiden azim ve cehd eylersek yarın vücud bulur. Biganelerin bizi aldatan yalancı ziynetlerine mukabil, biz de kendi mahsûlümüzün saf ve hakiki semerelerini iktîfâ ederiz. Kendi mahsûlünü, yine kendi tedarik (?) etmek kadar güzel ve munis bir meşgale var mıdır?... Niçin yabancı ellerini, yabancı çıkınlarını dolduralım, niçin vatanımızdan kazandığımız serveti, - biganelerin toprağına gönderelim. Of, bu pek hazin bir hâile değil midir?...

Muazzez hemşirelerim, çalışmak, çalışanlara muavenet hepimize fariza-ı zimmettir. Sizi say ve faaliyetinin bir şahid-i belîği olan cemiyet-i hayriyyeye muavnete davet ederim, şitâb ediniz, istihlakın mamûlat-ı dahiliyyeye hasrından millet yükselir vatan teali eder. Unutmayalım ki terakki ve tekamül sıyanettir...,

Saliha Binti Hakkı

Halolmuş ve Olunacak Bir Mesele

Geçen gün yevmi gazeteleri okurken hükümetimizin yeni neşr ettiği bir kanun nazar-ı dikkatime çarptı. Bu kanun mucibince mehâkim-i şer'iyeden akd-i nikâh için verilecek izinnameler bazı kaydlara, şartlara tâbi tutuluyor, imam efendilere de zâtüzzevc kadınları (kocasısı olan kadınlar) âhire tervic edememeleri, hasılı vazifelerini nasıl olursa olsun suistimal etmemeleri için ağır cezalar konuluyordu.

Hükümet bu kanunu durup dururken, iş olsun diye yapmadı. Zaten hangi kanundur ki ihtiyaç hasıl olmadıkça vaz' olunur. Kanunlar bir halkın adetinden, ihtiyacatından doğduğuna göre demek ki bizde bu nikah meselelerinde birçok suistimaller, fenalıklar olmuş. Kocalı kadınlar başkalarına nikah edilmiş, babalarının analarının haberi olmadan kızlar kocaya verilmiş, bu yolsuzluklardan birçok aile mutazarrır olmuş. Bir hayli ev, bark yıkılmış. Cemiyetimiz, milletimiz bunlardan artık dehşetli zararlar görmeğe başlamış. Sonra hükümet de kalkmış böyle bir kanun vaz'ına mecbur olmuş.

İşte bu kanun bizde fesad-ı ahlakın ne derecelere vardığını gösterir. Ben kadınlık haliyle diyeyim ki korkağım ve tab'an (doğal olarak) mütehâşiyim (çekingen). Fakat nasıl olur da bir mahallenin mutemidi ve emini olmak lazım gelen bir imam efendi korkmaz, haydi diyelim ki bu imam efendi insanlardan çekinmez. Terbiyeden ve her türlü hissiyat-ı necibeden mahrumdur. Lakin yine nasıl olur da o imam efendi Allah'tan korkmaz ve peygamberden hayâ etmez. Benim akl-ı kâsırım bu derecede fenalıklara, kötülöklere ermiyor.

Âlemde neler oluyor, neler bitiyor. Bitiyor da biz haberdar olamıyoruz öyle gizli cinayetlerin faileri var ki kanun onların yakasına tırnak takamıyor. Bir şey yapamıyor.

Çünkü o kanunu vaz' edenler de bir insanın o derece behimiyyetine ve o fiili irtikab edeceğine kâil olamamışlardır. Bugün birçok fiiler var ki cezaları yok. Çünkü

o ef'al (fiiller) ya pek nadir vukû bulmuştur. Veya hiç vukû bulmamıştır. Vâzî' kanunu bir mecburiyete ilkâ etmemiştir. Düşündürmemiştir. Vaktiyle bizde hükümet ne imamları, ne de bu nikah meselelerinde alâkadar olanları bu derece tekayyüdata mecbur edecek bir kanun vaz'ını düşünmemiş. Bizi daha nezih bilmiş. Lakin anlaşılan sonraları iş çığrından çıkmış ve yukarıda dediğim gibi bu kanun yapılmış.

Ahibbâmdan bir hanım bana başından geçen bir vakayı anlatmıştı. Onu dinlerken tüylerim ürperdi. Aman Allah'ım bizi şeytan şerrinden sakla. Demek böyle şeyler, böyle fenalıklar olabiliyormuş diyordum.

Bana bu hikayeyi anlatan hanım otuz otuz beş yaşlarında dul kalmış idi. Kendisi de yüzüne bakılacak güzellerden idi. Zevcinin vefatıyla kendisine birçok mal kaldı. Para kaldı. Çocuğu da yok idi. Onu bir zamanlar görememiştım. Meğer zavallının başına ne dertler gelmiş. Neler olmamış. Bu hanım bir gün evinde otururken mahkemeden kendisine bir itâat ilâmı gönderilmiş. Biçare kadın daha vefatından beri dört ay geçmemiş olan müteveffi zevcinin acısıyla yüreğine taş basıp dururken, mahkemeden gelen bu itâat ilâmını görünce akli başından gitmiş. Hatta o kadar ki kendinden şüpheye düşmeğe başlamış, acaba hakikaten ben başka birine vardım da haberim mi yok, bu ne iştir, demiş. Ve bunda bir yanlışlık olacağına, ilâmın başka bir kadına ait iken sehven kendisine tebliğ edildiğine hükm etmiş. Fakat ilâmdaki isim kendi ismi. Bu garip iş mahkameye düşmüş. Biçare kadıncağız huzûr-ı hâkime çıktığı gün, zevciyetini iddia eden adamı daha birinci defa gördüğünü, onun zevcesi olmadığını, asıl zevcinin birkaç ay evvel vefat ettiğini, ve kim olduğunu söylemiş. Uzun uzadıya anlatmış, efendim bu yalandır, uydurma, düzme bir şeydir. Bu adem her kim ise benim malıma tamah ediyor. Malım, servetim olduğunu bildiği için bana zevcemdir itâat etmiyor diyor. Böylelikle beni ele geçirip malımı yiyecek. Ben öyle kadınlardan, bu adama varacak bayağı karılardan değilim. Demiş. Tabii bir dava vekiline de müracaat etmiş. Hiç yoktan mal belası başına bir davayı ki Allah kimseye göstermesin. Allah düşmanlarımızı bile düşürmesin. Halbuki o adam yani bizim hanımefendinin yeni zevci (!) nâmâlumu mahkemede kemal-i cüretle iddiasını tekrar etmiş ve şahit bile ikâme edeceğini söylemiş. İkinci, üçüncü muhakemede birçok şahitler gelmişler, hanımı ismiyle, pederini ismiyle tarif etmişler. İçlerinden biri kendisini çocukluğundan beri tanıdığını söylemek küstahlıklarına kadar ileri varmış, biçare bütün bunları işittikçe al al, mor mor olur, bayılmak derecelerine gelirmiş. Hatta bir gün kendinden bile geçmiş. Nikahı akd eden imam efendi de mahkemeye celb olunmuş. Bu hanımı tanır mısınız demişler, evet diyince artık kadıncağız çığlığı koparmış. Hatta imam efendi “nasıl tanımam efendim. Kendisi filan beyin kerimesi filan hanım değil mi; şahitleri vekilleri geldi. İzinname ibraz ettiler ben de nikahı kıydım.” demiş.

Bu adamlar hakikaten o kadar ustaca, şeytanca davranmışlar, o kadar güzel bir dolap kurmuşlar ki ne o zavallı hanım, ne de mahkeme bunun içinden aylarca uğraşmışlar çıkamamışlar. Mahkemeden çıkıldıktan sonra hanım, imam efendiyi çağırılmış. “Ayol sen Müslüma değil misin. Nasıl oluyor da Allah'tan korkmadan yalan söylüyorsun.” demiş. İmam efendi de: “Hanumefendi hamd olsun Müslümanım, Allah'tan da korkarım, fakat ben izinname ile nikah kıydım. Siz derdinizi hakime anlatınız. Benim kabahatim ne, cürmüm ne” cevabını vermiş.

Meğer bunlar bir kadın tedarik etmişler. Para ile onu ikna eylemişler, “Ben filan hanımın babam da filancadır. Filan efendi ile izdivaç edeceğim. Sizi tarafımdan vekil tayin ettim.” dedirmişler.

Hatta daha garibi nüfus idaresine kadar gitmişler, oradan da sahte bir ilmühaber ile hanımın zâyiden nüfus kağıdını çıkarmışlar. Şimdi böyle bir nüfus kağıdı da o adamın elinde ve o davanın evrakı arasında bulunursa hakim tereddüde düşmez mi? İş

uzamaz mı? İşte öyle olur, ve uzar. Dava vekiline de birçok ücret verilir. Yok yere, nâhakk yere bir didinmek uğraşmak, ayılmaklar, bayılmaklar, üstüne de bir hayli para.

Çok sürmez, iş tamamıyla meydana çıkar. Hakim efendi müddeinin bir müzevvir, bir müfsid bir dolandırıcı olduğuna kanaat eder. Biçare kadının halinden, etvârından, müdafaalarından anlar ki böyle bir izdivaçtan katiyen haberi yoktur. Şahitlerde ücretle tutulmuş yalancı şahitlerdir. Mahkemece sûret-i hususiyeve gayrı resmiyede şahitlerden birkaçını sıkıştırırlar, ve eğer hakikati itiraf edecek olurlarsa hanımdan kendilerine para alacaklarını vaat ederler. Şahitlerden bir ikisi bu vaad-i mezhebe dayanamayarak hanımı tanımadıklarını ve davanın müddei tarafından ihtirâ edilmiş bir şey olduğunu ikrar ederler. Hakim zaten mevcut olan kanaat ve vicdaniyesini takviye eden bu itirafat üzerine nikahın münakid olmadığına karar verir de o biçare de bu dertten kurtulur.

İşte bu vakayı ben belki tamam bile yazamadım. Çünkü zaman ile teferruatı tamamıyla hatırımdan çıkmış. Fakat bir kere düşünmeliyiz ki bu ne büyük bir fenalıktır. Ne müthiş, ne yaman bir cinayettir. Haberdar olmadan bir kadın başka birine tezvic edilsin, aylarca mahkemelerde süründürülsün, şimdiye kadar hiçbir tarafta, hiç kimsenin lisanında nâm-ı paki şunun bunun ağzına düşsün. Para sarf etsin, bu yüzden hasta düşsün buna insan ve vicdan kâni olamaz. Lakin ne yapayım ki uyûb-ı içtimaiyemiz arasında böyle dertleri de tadâda mecbur oluyoruz.

Fakat hamd olsun hükümet bu çeşit belalardan başımızı kurtaracak tekayyüdat-ı kanuniyeyi ihmal etmedi. Eğer o kadıncağız şu davayı kazanmağa muvaffak olamayaydı ne olacaktı. Bir kere düşünölsün ki ne çirkin şey... Kim bilir buna müşabih daha ne sûzişli vekâyî var. Neler olmuştur. Fakat biz bunlara muttali olamıyoruz. Ben bundan dolayı hükümete kendi hisseme düşen teşekküratı kadınlık namına takdim ediyorum.

Biz kadınlar da biraz aklımızı başımıza toplamalıyız. Hiç olmazsa Türk ve Müslüman kadınlığı böyle mefaside karışmamalıdır. Hiç olmazsa biz kendi hemşirelerimize acımalıyız.. şu menfur davaya da esas olan bir kadındır. Ben bu kadını ruhumca tahlil ediyorum. Ona hayalimde bir vücut veriyorum da ne çirkin görüyorum bilseniz. Nasıl olur da bir kadın bilmediği ve tanımadığı bir hanımın ismini alarak o kadın benim diyebilir. Buna karşı akıllar durur. O kadın acaba düşünmez mi ki aldığı birkaç para mukabilindeki şu yalancılığı ile belki o zavallının bâdi-i felaketi olacaktır. Ah, düşünse hiç yapar mı?

*

* *

Hallonucak meseleye gelince bu sırf kadınlara da aittir. Yani bunu ne hükümet ve ne erkekler hal ü hasm edemezler. Fikrimce böyle... Pek pek basittir. Taaddüd-i zevcâtı emreden Allah'tır. Buna iman ve itikad ederiz. Fakat o emr-i ilahiden namaz gibi, oruç gibi, hacc, zekat, kefarete gibi feraizden hiçbirini ifa etmeyen bazıları itaat ede ede Allah'ın yalnız bu emrini mi tutuyorlar. Neden o emrin ifası için lazım gelen şerait-i saireye riayeti kendi nefislerince zevaiden addediyorlar. Bu hakka karşı bir isyan değil de ya nedir.

Mesela bir erkeğin hakkın emrini yerine getirmek için ikinci bir kadına dest-i izdivacını uzatıyor. Bu pekalâ. Ancak o erkek iki kadın arasında tamamıyla icra-yı adaletten, bunları yekdiğerinden tefrik etmeyeceğinden emin olabiliyor mu? Nefsine bu derecede kim itimad edebilir? Bu pek zor bir şey. Halbuki Allah'ın emri böyle değil. Ben bu meseleyi bir hocaefendiden sual ettim ve ettirdim. Aldığım cevaplar da istediğim gibi çıktı. Cenab-ı Hakk erkeklere “ eğer siz icra-yı adaletten korkarsanız sizin için bir kadındır” buyurmuş. Şu zamanda bu adaleti icra edecek erkek bizdeki taaddüd-i zevcat hakkındaki emrullahiyi korkusuz icra etsin.

Herhangi bir kadın zevcinin kendisini terk ile ikinci bir kadınla izdivac etmesine tahammül edemez. Bu sırf ahlaki bir meseledir.. Birinci kadının izzet-i nefsi, bâhusus kadınlığa has olan gurur ile tahammül edemez.. Bir kadın bunun bir emrullahi olduğunu ancak kendisini düşündükten sonra tahattur edebilir. Fakat birinci kadının üstüne giden de bir kadındır. Diyelim ki birinci ikinciye çekemiyor, istemiyor. Ve hepimiz de çekemeyiz. Hatta o ikinci olarak hane-i zevce giden kadın da birincinin mevkiinde bulunsaydı aynı âlâma (elemelere), ızdırabata, düşkünlüğe maruz olacak, o da bu derdi, bu belayı çekemeyecek idi. Şimdi kabahat kimde oluyor. Tabii ikinci hanımefendide. Çünkü bunu kabul etmeseydi ortaklık olmayacaktı.

Görülüyor ki şu meselenin halli sırf kadınların yedd-i ihtiyârındadır. Bazı kadınlar bugün kendi izzet-i nefislerini cerihadar eden ortaklık davalarından, evlerinin barklarının yıkılmasından korkuyorlarsa sebep yine kendileridir. Şu gürültüler hep kendi aralarından çıkar. O halde kadınlarımız o gibi bir erkekle izdivac etmemeğe karar verdikleri gün bu davaya fasl olunmuş nazarıyla bakabiliriz.

Şişli: Fatma Saide

Yeni Türk Kadını

Kürenin yuvarlak olduğunu atlasa baktığınız zaman hissedersiniz, arz bulunduğunuz noktada alelade ve dümdüz gider. Bir vakanın azimetini veya küçüklüğünü de bizzat o vaka içinde göremezsiniz, itiyâd ve adımlarınızı o hadise ile beraber atmak sizi uyuşturmuştur. Bir İsviçreli dört beş senedir bizi alt üst eden hadisatın tasvirine bile cinnet veya ölümü tercih eder; ben çok arkadaş biliyorum ki Çatalca'daki boğuk top seslerini Ünyon Fransez'in yahut başka bir salonun konser sesleri içinde dinliyorlardı. Onları birer taş gibi husser, kalplerini elektrik ve telefon gibi âlemşümûl bir umumiyetle dolu mu zannediyorsunuz? Ben bunu yalnız itiyâde hamlediyorum, o vakaile o kadar beraber yaşamışsınız ki balık denizde nasıl boğulmuyorsa biz de bu namütenahi matemler içinde olup gitmiyoruz.

Bu tahavvülünü göremediğimiz, azametini duyamadığımız büyük içtimai hadisatın biri de “dört beş sene evvelki kadınlıkla bugünkü kadınlık arasındaki” fark, hani bütün gazetelerimizde “intibah” gelmesiyle tercüme olunan fark takamül ve terakkidir. Bir defa erkekler karşısında kadın hareketlerinin az çok serbesti kazanmasına imkan verilmiştir. Şimdiki erkar-ı umumiyenin mukarrerat-ı gayr-ı mahsusası arasında kadınlar telefon, gazete, Avrupa mektepleri içinde cevaz-ı temaşa kararı mevcuttur. Yarın koltuğumuza derece koyan bir tabibe bulacağız, ağrıyan dişlerimizi İsviçre'den gelmiş bir Türk hanımın üstat ve nermin ellerine teslim edebileceğiz, bugün ancak telefon santralinde sesleriyle konuştuğumuz hanımların başka bir gün Darülfünun kürsüsünde nutuklarını işiteceğiz; o kadar durduk ki şimdi koşmağa mecbur oluyoruz, ben bu terakkilerin sene ile değil gün ile ölçülecek kadar yakın zamanda vücut bulacağına kaniim. Zola'nın yürüyor dediği hakikat bizde koşuyor ve koşacaktır.

Kadınların dört sene evvelki serfûrûları erkeklerin rengarenk heveslerine karşı bir itaat ve inkıyad manası ifade ediyordu, şimdi o serfûrûlar itaat ve inkıyade karşı son rükû veadır. İhtiyar unsur ne derse desin gençler bunu mesut bir tahavvül addedecekler... Şimdiye kadar maddi ve manevi mücahedelere yalnız başımıza gidiyorduk, bademâ yanımızda bizi taz'if eden yeni bir kuvvet bulacağız, aile kasasını bir el doldurup iki el boşaltıyordu, şimdi o kasanın yekûn servetinde iki kuvvetin mahsul-ı mesaisi birikecektir. Dünkü haksız kelepçenin vahşi izini taşıyan nermin ve narin bilekleri serbest bırakmak, bir hakk-ı tabiiyi vermekle beraber en maddi en hasis

bir surette bile kendi şahsi menfaatimize hizmet etmektir. Şimdiye kadar evde mürebbi, nâzır, sonra kadın akaid-i batılasına karşı muharib, sokakta hayat ve iş adamı idik, artık üç evvelki vazifeyi hazfedebilceğiz, terakkiye karşı bir şitab-ı müştak ile tutuşan kadın adımlarıyla yeni engeller tevkif etmezse hayatımızın nısfını tasarruf etmiş oluyoruz. Hodkâm, âdi bir keyf ve mutlakiyeti feda etsek bile....

Bugüne kadar memleketimin nüfusunu yarı yarıya tenzil edip hakiki miktarı bulmuş oluyordum, bu toprakta bilfarz yirmi milyon kişi istihlak, on milyon nüfus istihsal ediyordu. Teneffüs eden, adeta bizim gibi midesi, vücudu, beyni, kolları kuvveti vücut bulunan bir muazzam unsur hayata ölmek için doğuyordu. Hepsi hasta idiler; muvakkaten tatil-i mesai etmişlerdi; bir gün bir doktor onların derdini keşf edecek, bugün içinde bulunduğumuz nekahet devresi başlayacak, ve yarın içinde bulunacağımız ifâkat ve mesai günleri doğacaktı. Bazıları kadınların fikri, iktisadi inkişafatını beyhude ve boş buluyorlar; onlarda ciddi, kuvvetli bir esasa tesadüf edemiyorlar. Güya erkeklerimizin medeniyet arasındaki mevki daha faideli ve daha doludur. Sanki bizim istinad ettiğimiz esaslar gayr-ı ciddi, kuvvetsiz değildir. Açılmış küçük bir bakkal dükkanını iktisadi intibahımızın müjdesi gibi ilan ve telakki ediyoruz; santral önünde son âlet-i medeniyetin inceliklerini kullanmak odamsı bir dükkaninkisi olmaktan daha kolay olmamalı, zannediyorum. Kadınların edebi hayatını kuru bir taklit, kadınsızlık ve kuvvetsizlikle dolu, sanata yabancı olarak tanıyoruz; gerçi asabi kadın kalemleri nazmın karmakarışık ve dar ivicacıları arasında pek dolaşmıyor, fakat son senelerde nazmın bütün eşkalinde iyi muvaffak olmuş bir erkek kalemi de tanımıyorum; nesre gelince, “Tanin”in tefrikalarını, “Harap Mabetler”i vücuda getiren kalem-i yeni ve genç saltanat-ı nesrin yegane hakimesidir. Bence bütün bu noktalarda erkeklerin kadınlara karşı haykırması, tek gözlünün şaşıyı istihfafına benzer.

Bugün zarif ve seyyal çarşafı içinde şems-i âlûd ufuklara tırmanan bu şecî ve zeki adımların bir iki çelme ile devrilemeyecek kadar çoğaldığı şüphesizdir.

Biz iki muhit içinde yaşıyoruz: Vücudumuzun ve dimağımızın muhitleri... Bunların arasında fersahlarca fark-ı mesafe vardır.. Birinci muhit nasıl yaşamakta olduğumuzu iki muhit, Avrupa muhit-i manevi, nasıl yaşamak icab ettiğini telkin ediyor. Genç kadınlığa birisi diyor ki “ okuyunuz, fikren hür ve azade kalınız” diğeri diyor ki “mektep kapısını atmayınız” birisi güneşleri gösteriyor, ikincisi bataklık ve karanlığa doğru sevk ve teşcî ediyor.

Burada nihayetsiz mübahasatı tekrar ve münakaşa edecek değilim. Ben şekilden ziyade esasa ehemmiyet veriyorum: Kozasını terk eden böcek zayıf ve mukavemetsizse sert güneş, serbest hava bunu öldürecektir.

Biz erkekler noksan vesaitle işe başladığımızdan pantolon giydiğimiz gün şalvarla Türk erkeğini beraber gayb etmiştik.

Bence çarşıdan ziyade beyinlerin üzerine zulmetini basan cehalet örtüsü kalkmalıdır. Bünyeden ziyade dimağın tesettürü aleyhindeyim. Ve bu hususta, fikri, iktisadi serbestiye muhalefet edenlere karşı daima düşman kalacağım.” Dediğiniz serbesti onların ahlak ve milliyetine bir darbe olacaktır.” İşte artık susması icab eden meşum cümle..

Bilmünasebe bir tesadüf hikaye edeceğim: İstanbul’a gelen Rusyalı Türk kadınları Darülmuallimatı ziyarete gidiyorlardı. Refakatlerinde bulunan yine Rusyalı bir zata dedim ki:

- Bunlar Türk’tür, değil mi?
- Evet..
- Rusya’nın ihtiyar Türkleri buna nasıl tahammül ediyorlar.

- Haykırıyorlar. Fakat madem ki nihayet bir gün bağırlılacaktır, o günü bugün olarak intihab etmekte beis görmedik.
- Kendilerini Peterburg Darülfünunlarında okuyorlar diye işitiyordum. Rica ederim milliyetlerini gayb etmiyorlar mı?
- Hayır, çünkü tarihlerini okuyorlar.

Falih Rıfkı

Kadınların Çektiği

Bana:

- Kadınların çektiği ne imiş?

Denilse düşünmeden şu cevabı verirdim:

- Erkeklerin tearruzi, tecavüzü. Evet bu, biz kadınlar için çekilir, tahammül edilir belâ değildir.

Erkeklerimize belki bu sözüm ağır gelecektir. Fakat nasıl gelirse gelsin, biz kadınlar bu davamızda yerden göğe kadar haklıyız. Erkekler bizim hakkımıza riayet etmiyorlar. Bu riayetsizlikle kendi haklarına, ismetlerine taarruz ediyorlar, izzeet-i nefsimizi, gurur-ı nisviyyetimizi okşamıyorlar. Bizi yalnız ve yalnız vezaif-i behime için yaratılmış birer mahluk, birer hiç addediyorlar. Halbuki kadınlar gururuna dokunulmadan en ziyade hazer edilecek bir zümredir. Bütün erkeklerimize sorarım. Bir erkek sokakta gördüğü bir kadına ne hakla taarruz edebilir. Ve bu cesareti kimden ve nereden alır? Kendilerine bir erkek nazarını celb etmek isteyen aile kadınlığından çıkmış kadınlar tabii benim bahsime dahil olamazlar. Lakin ne olursa olsun hiçbir kadın fena da olsa taarruza uğramamalıdır. Yine o erkeklerimize sorarım Müslümanlığın hangi şerâiti böyle bir harekete müsâittir. Hatta makdûh ve mezmûm değil midir? Bir erkek yolda gördüğü ve hiç tanımadığı bir kadına takılmak, söz atmak, işaret etmek, onun arkasına düşmek, ona ağza alınmasından hayâ edilecek elfâz-ı müstehcene ile hitâb eylemekten acaba utanmaz mı? Ve yine o erkek düşünmez mi ki bugün sokakta rast gelipte türlü taarruzlarıyla, tecavüzleriyle bîzâr ettiği kadın gibi kendi evinde de kadınlar vardır. O kadınlar da yarın sokağa çıkacaklar ve başkalarından aynı hakârete düşûr olacaklardır. Ve acaba o mütearrız kendine mensup bir kadının diğer bir erkek tarafından hedef-i tecavüz olduğunu görse bu terbiyeden hâric muameleye tahammül edebilir mi? Sükût edebilir mi? Edemez değil mi! Şu halde neden kendisinin tahammül edemediği bir muameleyi o kendinden sâdir olduğu için mübah addeder. İşte anlaşılamaz meselelerden biri de budur.

Erkekler eğer kendilerine mensup kadınların sokaklarda, mesirelerde bir takım yılışıklıklara, taarruzlara düşûr olduklarından dolayı müşteki iseler bu şikayetleri yine kendilerindendir. Çünkü yapanlar onlardır. Her halde kadınların bunda bir sanii, dahli yoktur. Kadının biraz açık, saçık olması, laubaliliği hiçbir erkeğe tecavüz hak ve vesilesini bahş edemez. Ve etmemelidir. Fakat bizde kadın, ister kapalı sımsıkı olsun, ister biraz süs yapsın, ne yaparsa yapsın hatta küp içine girsin yine mutlaka bir acı söz işitecek, fiilen de taarruza uğrayacaktır. Hele biraz galebelik mahallerde bulunmak, bir yerde sıkışıp kalmak kadınlarımız için büyük felakettir. Vapurlarda, iskelelerde, tramvaylarda, tramvay mevkiflerinde, tünelde, ve alelumum mesirelerde kadınlar daima rahatsız oluyorlar, ve daima taviz ediliyorlar. Bu tecavüzlerden kurtulmak için her kadın yaygarayı basdıramaz. Kendini bilen o kadının kendini bilmez erkeğe karşı

yapacağı şey içinden lanet etmektir. Fakat maalesef bu lanette bazı defa az geliyor. Ben kaç defa şemsiyemi bizzat birkaç erkeğin kafasında parçalamak ve kırmak arzusunu hissettim. Lakin kadınca birçok düşünceler beni hareketten men etti.

Halbuki o bize sataşan erkekler şu münasebetsizliklerini – bir kadın ne kadar ağır başlı kibar ve kendi halinde olursa olsun – en âdi bir Hristiyan kadına yapamıyorlar. Buna çık defa bilhassa dikkat etmişimdir. Niye birçok defa oldukça büyük aileler, mesela bir yerde otursalar erkeklerimizin onları büyük bir göz hapsine almalarından şikayet etmişlerdir.

Bazı hanımlar tanırım ki sokağa çıkacakları zaman âdetâ düşünürler. Şundan, bundan söz işitmek, sonra sinirlenmemek için iki adımlık yere bile mutlaka araba ile giderler. Fakat herkesin kesesi bu fedakarlığa müsâid olamadığı için ekseriyeti, yaya yürümek mecburiyetinde bulunanlar teşkil ediyor.

Acaba onlar ne yapsınlar. Güya şimdiki kadınların kıyafeti pek garip imiş. Sarkıntılıklara da başıca bu vesile oluyormuş. VeleVKi öyle olsun, hiç tanımadığı bir kadının sokak kıyafetini tenkid için ona tecavüz mü etmek lazımdır? Biz hârrâre girsek, başımıza da yalnız harici görebilecek kadar iki delik açılmış bir şeker çuvalı geçirsek terbiyesini unutanlar yine bildiğini yapmaktan vaz geçemezler.

Kadınlarımızın daha sıkı bir takım şerâit tahtında sokağa çıktıkları zamanları da gördük. O zaman da böyle idi. Belki daha fena idi.

İsmi ni iyi tahattur edemediğim bir tarih kitabında okumuş idim. Vaktiyle Sirkeci tarafları gayet berbat imiş. Orada bir takım Yeniçeri ortalarının kollukları varmış. Bu kolluk neferleri sokaktan gelen geçen kadınları bazı defa feracesinden sürükleyerek kolluğa kadar götürürlermiş. Bir zaman da İstanbul’da yaşmak ferace modası vardı. İlkbaharda Kağıthane’ye giden hanımlar eğer arabaya binecek olurlarsa mutlaka yaşmak ferace giyerlerdi. Kayıklara binmiş yine birçok yaşmaklı hanımlara tesadüf olunurdu.

Hal yine o idi. Hasılı kadın bizde ötedenberi erkeğin takibatından kurtulamamıştır. Ve daima muhakkar addedilmiştir. Bunu bizim halimizden ziyade terbiye-i medeniyemizin fıkdanına atfetmek lazım gelir. Filvâki kadınlar arasında – erkeklerde olduğu gibi – bazı kendini bilmezler de yok değil... lakin herhalde bütün kadınları aynı seviyede addetmek, cümlesini kâbil-i taarruz bilerek iyiyi, kötüyü seçmemek pek fena bir şey, âdetâ milliyetimiz için bir leke...

Şişli: Fatma Saide

İstanbul Postası

Zabıta ile Şehremanetinden Ricamız

Gazetemize ara sıra içtimai ve müfid makaleler yazan muharrirelerimizden Fatma Saide Hanımefendi’nin altıncı nüshamızda münderic bir makalesinde müşarünileyha, erkeklerin tecavüzat ve taarruzatından kadınlarımızın bîzâr olduklarını, mecma’-ı nâs olan mahallerde, tramvaylarda velhâsıl her yerde kadınlara karşı reva görülen bu çirkin muamelelerin ahlâk-ı milliyemizdeki sukûta delâlet eylediğini, hatta bazı hanımların mahza bu gibi hilâf-ı edeb ve namus taarruzlardan tahlis-i güriban için yaya yürümeden vaz geçerek arabaya binmeğe mecbur kaldıklarını, hatta kadınların birer küpe girseler, ve mesela bir harare girerek başlarına yalnız harici görebilecek kadar iki delik açılmış bir şeker çuvalı geçirilseler bile terbiyesini unutanların yine bildiklerini yapmaktan vaz geçemeyeceklerini, bu misilli ahvâl-i nâlâyıkânın milletimiz, milliyetimiz için bir şeyn, bir leke olduğunu söylemiş idi.

Bir erkeğin sokakta rast geldiği fakat zevkine mülayim gördüğü herhangi bir muhaddereye – o ne olursa olsun – bilâpervâ söz söylemesi, onu ta'zib etmesi, takip etmesi ve sonra burada yazılamayacak, söylenemeyecek ağır pek ağır cüretkârlıklarda bulunması hemen hemen dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş ve görülmeyen bir itiyâd-ı kabihdir ki bütün fezâhatla erbab-ı namus ve haysiyeti titretir.

İşte bu, öyle bir terbiyesizliktir. Bir terbiyesizlik, bir hayasızlık ki âleme karşı tayin-i mahiyeti için söylenecek söz bulunamaz. Bir erkek sokakta ve her nerede olursa olsun gördüğü bir kadına, hiç tanımadığı, bilmediği bir hatuna hayvanca nasıl taarruz eder, ve bütün kızgınlığını, behimiyetini yatıştırmak için sokak köpekleri gibi muhadderâtın ezyâl-ı iffetine sırtkan ve akûr dişleriyle nasıl saldırır. Terbiyeden mahrumiyetlerini bütün evzâ'-ı vahşet-i numuniyle izhar eden bu yılışık, ahlâk düşmanları şu küstâhâne cüretlerini nereden alıyorlar? Bu eğer erkek için hak ise onları bahş eden kimdir? Doğrusu ya bunları bilmek, anlamak istiyoruz, bizce, kadınları muhakkir gören, namus ve iffeti hiçe sayan bu çeşit fâsidü'l-ahlâk adamlar bünye-i içtimaiyemiz, ahlâkiyemiz, için verem, kolera, tifo, veba mikropları kadar muzırdırlar.

Allah için söyleyelim. Kadınlar ne yapsınlar, bir yere çıkmasınlar mı? Hayat için levazımdan olan saf hava teneffüs etmekten, güneş yüzü görmekten, tabiatın bedâyi-i güna-gununu temâşa ile bir hazz-ı ruhi ve vicdanı almaktan mahrum mu kalsınlar? Cenab-ı vacibü'l-vixud bu dünyayı ve dünyanın bütün niam ve füyuzatını yalnız erkekler için mi halk (yaratma) eylemiştir? Bundan kadınların bir hisse-i tabiyesi yok mudur? Ve yoksa mutlaka kadınlarımız kıyılarda, köşelerde, süprütülüklerde sürünmeğe mahkum mudurlar? Hele biz burada zenginlerden ziyade hali ve vakti müsaid olmayanları biraz daha ziyade düşünmeğe mecburuz. Çünkü zengin nasıl olsa hayatını kazanabilir. Fakat bir fakir için bu bir parça zordur. Malum ya İstanbul'un eski hali kadınlarımızın biraz nefes almalarına hiç mi hiç müsâade değildir. En mutenâ mesire Yeniköy ile Kumkapı ve Sarayburnu arasındaki kısmen çöplüklerden, yığıntılardan ibaret bir saha ve baktıkça insandaki ulviyyet-i ruhiyeyi, hüsn-i tabiatı yavaş yavaş öldürür, ve maneviyatı süfliyete doğru sürükler yer yer, tenekeden evleri, baldıranlıkları, yabani otları, ve bütün pislikleri ile bir çöplük idi, işte bu çöplüğün içinde yorgunluklarını dinlendirmek isteyen zavallı kadınlarımız hârî ve zelil sürünürler, kenarlara yaydıkları ehrâmpareler üzerinde birer tufeyli gibi oturur, Marmara'nın kâh sâkin ve kâh emvâc-ı peyâpey vürûd ile o pür-levs ve çerkâp sahilleri okşayan mâî sularını temâşâ ederek gönüllerine belki, belki biraz neşât verebilirlerdi. Marmara'nın bu lutf-ı mesûd ve nilgûnıyla belki biraz eğlenebilirlerdi (Kâfile-i sürük-düşün, sırtkan dişleri) arasında kalmış lahm pâreler gibi nazar-ı temâşâyı yakan kavuran bu zavallı kadınlarımız belki bir parça hava alabilirlerdi. Fakat bu tenezzüh mü etti? Tozlar, topraklar arasında, taşlar üstünde ruh-ı insani hiç mütezevvik olur mu? Elbette olamaz. Sonra böyle yerlere sürünen, süründürülen insanlar da izzet-i nefis mi kalır? Ne kalır?

Bu zamanın terbiye usullerine göre bu yolda yaşayan sefil insan sürülerinden fenalıktan başka bir şey beklenemez. Terbiye ne tehdittir, ne de dayak atmaktır, ne de yasaktır. Bunların modası çoktan geçmiş, insanların maneviyatı daha güzel tedkikat ile daha ziyade anlaşılmış, kitab-ı tab'-ı beşerin bütün safahâtı okunarak onun ne olduğu artık meydana çıkmıştır. Bugünün ve sâir terbiyesi arasında sopalar, işkenceler, falakalar, tevbîhât, tokatlar, şamarlar, tehditler, yer tutamıyor. İnsanlar bu usulü insanın nasıl terbiye edileceğini bilemedikleri zamanlar da tatbik etmişlerdir.

Usûl-ı hâzıra ise terbiyenin, terbiye edilmesi matlûb olanlara daima güzel numuneler göstermekle olabileceğinden ibarettir. Müzeler, parklar, bahçeler,

hanelerin tarz-ı inşâsı, yaşayışın usûlü, hep terbiyeye ayrı ayrı tesirler yapan vesaitten ve müesserattandır:

Bunu düşünen hükümet ve belediye İstanbul'un müteaddid mahallerinde ahali için tenezzüh ve teferrüc mahalleri vücuda getiriyor. İskuarlar, abideler, parklar yapıyor. Sokakları pisletmemek yani hukuk-ı umumiye riâyet edilmek ve hürmet-i müteakabile hislerini uyandırmak için fener direklerine süprüntü sepetleri ta'lik ediyor. Bunlar tebiyenin birer mühim esaslarıdır. Elindeki bir kâğıt parçasını bu sepetleri gördüğü halde yere atan bir adam terbiyece noksanını gösterir.

Bu mukaddime ile anlaşılır ki bugün pek çok haksız itirazlara tuhaf ve tuhaf olmaktan ziyade ahlaksızlık nişanesi diyebileceğimiz bir takım tevilata yol açan ve yüze kalınca bir maske geçirilmeden söylenemeyecek isimlerle – fakat yine kendini bilmez tarafından – yad edilen park erkek, kadın cümle için niam-ı medeniyenin en mühimlerinden biri iken biz bunun kıymet-i terbiyetkârisini bilmeyerek orasını da elhamdülillah çorbaya çevirmeğe, orasını da o eski cümdi meydanı ve kaledibi mesirelerinin, insanlığın haricinde bir yaşayışın ahlakımızda hâsıl ettiği tagayyürat siyah ve redâet-i süfliyye icabıyla oturulamayacak, gezilemeyecek, durulamayacak bir hale getiriyoruz. Ey artık insaf edelim. Ve doğrusunu söyleyelim. Bugün bizde bir kısım halk var ki biz bunlara medeni bir hayatın ve vezaif-i terbiye ve içtimaiyenin daha ne demek olduğunu senelerce ded söylesek anlatamayacağız. Bu çeşit insanlar şimdi birer ruh-ı habis gibi parkın o hıyâbân-ı latif ve ruh-nevâzına sığınarak teneffüs için gelen nisvanı rahatsız ediyorlar.

Artık kadınlar öyle zannediyoruz ki parkdan da istifade edemeyeceklerdir. Çünkü biraz hava almak, oh diyebilmek mümkün olmuyor. Bu böyle olduktan sonra parka ne hacet var. Bizce bu ervâh-ı habiseyi parkın sahn-ı pâk ve sebzinden uzaklaştıracak veya hiç olmazsa hudud-ı edeb ve terbiyeyi tevavüzlerine meydan vermeyecek bir takım tedabir-i manianın ittihazına lüzum ve vücûb-ı kat'i vardır. Orada rahat rahat gezinemedikten, orası yine kadınlar için bir cendere, bir cehim olduktan sonra şehremaneti neye büyük büyük fedakarlıklar ediyor. Daha iyidir ki o park zîr ve zîr edilsin. Edilsin de yine eski hal-i metrukiyyetini alsın.

Şehremaneti parkta gezecek züvvârın riâyet edecekleri şerâiti hâvi nasıl bir takım beyannameler ta'lik eyleyerek, bekçiler koyarak tarhları, çiçekleri dest-i tahrib ve taarruzdan masûn bulunduruyorsa zabıtamızın faaliyetinden de insan kıyafetinde bir takım yılan ve çıyanların ezasından kadınları kurtaracak tedabiri bir an evvel ittihaz eyleyeceğinden eminiz. Ve bunu talep dahi eyleriz. Şehremanetinin bu husûsta zabıta ile tevhid-i mesâi eylemesi lazımdır.

Sıyanet

Kadınlara Tahsilden Ziyade Terbiye

Geçen gece aile meclisimizde tatlı musahabeler, mübâhaseler ceryan ediyordu. Vekâyi ve hâdisât-ı âlemden, Meksika ile Amerika ihtilafından Yunanlıların Rumeli'nde dindaşlarımıza revâ gördükleri mezâlimden, tayyarecilerimizin muvaffakiyetle Kahire'ye müvasaletlerinden elhâsıl şu sırada en ziyade ağızda dolaşabilecek ne varsa bunların cümlesinden hâr u samimi bahs ettik. Musahabe mevzuları tabii daima tebeddül ediyordu. Mesela bir aralık kerimemin biri kadın elbiselerinden söz açıyor ve erkeklerin canını sıkıyan bu bahs oğullarımdan biri tarafından açılan bambaşka bir mevzû ile kesiliyordu. Nihayet sözümüz şimdiki gençlerin hayatına intikal etti. Ben ve kızlarım bu meselede erkekleri iyice hırpaladık. Hatta mağlup edecek derecede hırpaladık. Bunda da hakli idik. Başka memleket

gençleri nasıldır. Bunu bilmiyoruz. Fakat her halde bizimkilere benzer olmasa gerektir.

Şüphesiz ki gençliğin tuttuğu yol bir çıkar yol değildir. Tenbellik sefâhata meyl, kumar ne ararsanız bunlarda mevcut. Cümlesinin gözü paralı bir kadınla izdivac etmekte. Mutlaka paralı bir kadınla akd-ı râbîta-ı izdivac eylemek isteyen bir erkeğin şu maksadı hülâsa edilirse çalışmadan hazıra konmak istediği anlaşılmaz mı? Halbuki “kadının şamdanı altın olsa iki paralık mumunu dikecek erkekler” diye bizde bir atalar sözü vardır. Şimdilerde artık bu ata sözlerinin de ehemmiyeti kalmadı. Meğer eski sözlerde bir pazarı malı gibi kıymetinden düşmüş. Gençler bunu tamamıyla aks ederek, hatta yalnız aksi ile de iktifa etmeyerek “kadın kendi altın şamdanına dikilecek mumun parasını da erkeğe vermeğe mecburdur” diyorlar.

Zavallı kadınlar kendilerinden beklenen vu kadar büyük fedakârlıklara mukâbil bari kocalarından safvet ve samimiyet görseler ya! O da yok. Erkekler bir kere istedikleri gibi kancayı taktılar mı o bîcâreleri sürüyorlar, sürüklüyorlar. Her emellerini kadın parasıyla canlandırdıkları halde bîcâre kadınların canlarını çıkarıyorlar.

Nihayet kendilerine her türlü saadet-i hayatiyeyi ihzâr etmiş olan bizim kadınları beğenmiyorlar. Onlara bir çamaşırcı Rum kadını, bir kolacı karı, bir otel hizmetçisi hele Avrupa’dan gelme olsun da isterse uyuz olsun ne olursa olsun bir kadın daha hasnâ, müstesnâ, daha ra’nâ geliyor.

Acaba kadılarımızın kusuru, erkekleri kendilerinden bezdiren eksiklikleri ne? terbiye ve malûmât ise genç kızlarımız arasında böyle pek mükemmelleri var. Halbuki o zavallılar da bedbaht. Süsleri mi noksan? O da değil, sözleri mi o da değil. Ben bu ehemmiyetli noksanı olsa olsa kadının erkeğe her yerde ve her zamanda refâkat edemeyecek bir vaziyette bulunmasına atf ediyorum. Sonra kadınlarımızın ahlâken daha pâkîze olmaları ve Hristiyan kadınları, Avrupa kadınları gibi bir erkeği avlayıp avlatmak yollarını bilmemelerini de ayrıca bir sebep olmak üzere telakki ediyorum. Belki bu içtihadımda hata ediyorum. yüksek tabakalardan nicelerini tanıyorum ki zevceleriyle rahat ve huzur dairesinde biraz vakit geçiremiyorlar. Daima kedi gibi birbirlerini tırmıyorlar. Hiç terbiye görmemiş, okumamış, anlamamış odun gibi bir kadın şu zamanda filhakika bir erkek için çekilir belalardan olmasın diyelim. Fakat bu kabahat bizlerde mi? Erkeklerde mi? Erkeklerimiz terbiyece pek yükselmişler, arş-ı ırfana mı çıkmışlar da biz hazîz cehalette pûyânız. Bugün elhamdülillah ne kızlarımız var ki çok erkeklerimiz onların karşısında ağız açamazlar. Ben böylelerini de cemiyetimiz arasında gayrı tabii bir nemâyâ mazhar olmuş addediyorum. Çünkü o zaman da kızlarımız karşılarına çıkacak erkeği beğenmiyorlar. Bir kere iki kutb arasındaki muvâzene bozuldu mu artık o ilelebed düzelemiyor. Boylarınca evlatlar yetiştirmiş olan zevcelerini torun sahibi olduktan sonra boşayarak, kapı dışarı atarak çamaşırcılarını hizmetçilerini sevmişler ve onlarla akd-ı râbîta eylemişler, ailelerinin sıcak aşlarına soğuk su katmışlardır. Garibi şu ki evvelce zevcelerine karşı gayet cimri olan, gayet insafsızca hareket eden bu mütegalib zevceler ikinci zevcelerinin bütün manasıyla uşaklığını kabul etmişler, onlara kul köle olmuşlardır.

Mesela birincisine hakaretle ayağını uzatarak fotinini çıkartırken ikincisinin iskarpin düğmelerini bir kunduracı temellukıyla iliklemişlerdir. Birincisini her akşam saatlerce bekletirken, ikincisini evde kendileri beklemeğe alışmışlardır. Birincisine bir kadının ihtiyâcât-ı mübremesini tedârik edeceği kadar cüz’î bir parayı esirgerken ikincisine bütün nakitlerini teslim ederek onlardan alacakları gündeliğe iktifâ etmek derecelerine kadar alçalmışlardır. Daha böyle nice anlatılacak şeyler var ki baştan başa yazılsa koca bir kitap olur.

Ben bütün bu ahengsizliği bir şeye atf ediyorum. o da izdivac husunda hakk-ı tefrîki yalnız erkeğe vermiş olmamızdan başka bir şey değildir. Fakat zaman ile erkekler bu hakkın nisfını ister istemez alacakları bir kıza veya kadına terk etmek mecburiyetinde kalacaklardır. Mesela pek az bir zaman sonra kızlarımız yalnız bir görücü kadının kendini beğenmesiyle bir erkeğe tervîc edilemeyecek. Bir erkek bir kadını beğenmekle onu alamayacak. Behemehâl kıza kendini bütün etvârıyla beğendirmesi lazım gelecek. Ve bundan sonra da izdivac şartlarında mühim tebeddüller vukû bulacak. Eski bir takım âdetler battâl (köhnemiş) olarak onların yerine zamanın icabatına göre yenileri kâim olacak. Nitekim bazı eski itiyâdâtımız ortadan kalkmış, masallar sırasına geçmiştir.

Dikkat ediyorum ki izdivacın bizdeki mukâbili kadar ehli ve içtimai bir kelime başka bir lisanı yok. Evlenmek. Ne güzel ne hoş bir tabir. Ev yapmak, ev bark sahibi olmak. Halbuki bazı lisanlarda bunun mukâbili hayvanat için dahi istimâli mecaz olan elfâz ile edâ olunuyor. Fakat meselenin garibi bizde bunun yalnız kelimenin zarâfetinde kalıp onun aile hayatına tesir edememesidir. Bir erkek evlenecek mi mutlaka alacağı kadının kendince beğenilecek bir güzellikte olmasını istiyor. Onu kadın sürülerinin içinde bir baytara hayvan seçtirir gibi görücülerle seçtiriyor. Maksat böyle yalnız behimiyete matûf olunca tabiidir ki bir kadının manevi güzellikleri göze çarpmaz. Zaten bizde bu cihetleri arayan yok. Hele şu son zamanlarda para her şeye galebe çalıyor. Fakat her iki tarafın da para araması tuhaf bir tezâd değil mi?

Erkek paralı kadını tercih ettiği gibi kadın da bittabi paralı erkeği tercih ediyor. Para ise o aranılan saadeti temin edemiyor. Çünkü para aile teşkilatında saadeti temine vasıta olmak üzere kabul edilmeyerek mahz gaye telakki olunuyor.

İmdi hayatımızdaki bu muvâzenesizlikleri kaldırarak terazinin iki kefesindeki ağırlıkları aynı sıklıkla hâl-i muvâzenette bulunduracak yegâne çare, kızlarımızı metin bir terbiye ile süslemektir. Bu mühim meseledeki noksanımızla anladık ki kızları yalnız geliş güzel malûmât sahibi etmenin, onlara yüksek bir tahsil vermenin de kâidesi olamıyor. O kadar ki ikisi de fevkalâde tahsil etmiş ruh ile zevcelerden çoğunun terbiyemizdeki o mühim mühim noksanlardan dolayı daha muvâzenesiz bir hayat geçiren ailelerden daha az pâydar olduklarını, nihayet ayrıldıklarını müşâhede eyledik.

Hâsılı ben cemiyetimize bir düzen verebilmek için kadınlar da yüksek tahsilden ziyade yüksek ve metin bir terbiye görmek taraftarıyım.

Şişli: Fatma Saide

Tahsil mi? Terbiye mi?

Kızlarımıza tahsilden evvel verilecek terbiye olduğunu Fatma Saide Hanımefendinin makalelerinde okuduğum zaman bunu bir hafta evvel âcizâne karaladığım makaleme bir cevap gibi görerek şu satırları yazıyorum. Hanımefendi pek güzel anlatıyorlar ki gençlerin tuttuğu yol çıkar yol değildir. Husûsiyle izdivac bahsi vatanın hasta sinisinin her gün kanayan bir ceriha halini almıştır.

Şüphesiz, insanlar muhtaç oldukları içtimai manevi,istirâhatlerin mefkûdiyeti yalnız bu sebepten hâsıl oluyor. Her millette az çok fena âdetler vardır. Fakat tahsil ile yükselmiş fikirler bunları az çok tadil ve tebdil ederek ıslah etmişlerdir. Bizde ise fena itiyâdların asırlardan beri devam ede gelmekte olan netice-i vahîmesi kadınları nasıl bedbaht ediyorsa sizi temin ederim erkekleri de aynı suretle bedbaht etmektedir. Bittabi – zengin familya kızlarının altınlarıyla izdivac eden erkeklerin ailelerindeki saadetlerden bahs etmiyorum – onlar da saadet-i hakikiyeyi aramak pek mantıksız

olduğu gibi öyle zevclerden safvet ve samimiyet beklemek de pek gülünç olur zannedirim. Binaenaleyh fikrimce tarafeyn biraz rahat yaşayabilmek ve teşkil edilecek ailede zarûret çekmemek için aynı seviyede bulunmak ve aynı muhitte terbiye görmüş insanlardan olmak lazımdır. Şâyed bu kadarcık şerâit ile bilhassa istikbal için emeller besleyerek izdivac etmek isteyen gençlere biraz kolaylık gösterilmezse o gençlerde izdivac hevesleri azalacağı gibi hiç kimse de cesaret edemez. Mademki âdet-i beldemiz kadınların da aynı garp kadınları gibi haricde çalışmalarına müsâid değildir. O halde kendisiyle izdiva ederek müreffehenbir aile teşkil edip ve kadınlığın her arzusu için çalışması deruhte etmeğe hâhişger (istekli) olan bir genç hiç olmazsa dahilen – her suretle olursa olsun – bir yardım bir muavenet etmek kadının vazifesidir. Tabii değil mi? Hayat daima pahalılaştıkça geçinmek güçleşiyor. İzdivacda o nisbette azalıyor. Aynı zamanda medeniyetin her türlü hayata elverişli zevklerinden, neşesinden mahrum yaşamak yalnız bizim millete münhasır bir âdet olarak kaldığı için insanlar yekdiğerini bahtiyar etmek ihtiyacını hissetmiyorlar.

Aristokrat sınıfına mensup ailelerden saadetin mefkûdiyeti ise orta halli ailelerle müsâvidir. Daha fena ciheti şu ki: Onlar birkaç lisan öğrenerek hür fikirlerle yetişiyorlar. Bittabi öyle dimağı tenvir edilmiş bir kadın izdivacında iyi bir hayat ve fevkalade ümidler beklerken yakın zaman kadar körü körüne vukû bulmakta olan fena bir izdivac neticesi olarak zevc zevce manen yekdiğerine zıt tesadüf ediyorlar ki bu çaresizlik karşısında her türlü hayattan binasib yaşanılacak bu muhit içinde sıkılmak muhakkak olduğundan bu hal onlar için daha büyük bir felaket teşkil ediyor. Diğer kısım halk bu bedbahtlığı maddi sebeplerde aradığı için onun elemeleri nisbeten hafif kalıyor. Esasen saadet husûsundaki seviye-i irfanımız bahtiyarlığı takdir edecek kadar tekâmül etmediğinden bizde mesûd yaşamak herkes için başka şerâit dahilindedir.

Acaba hayat yalnız yiyip içmekten ve oturmaktan mı ibarettir? Başka milletlere mensup milyonlarca aileler yekdiğeri için her an mesûdiyetler, neşeler icâd ederek bahtiyarlıklarını temin ederlerken rica ederim, söyleyiniz bizde kaç aile böyle âli râbıra-ı fevkalade ile bağılırlar.

Birçoklarını tanıyorum ki izdivaçlarında mesûd olmadıkları halde daha bedbaht olmaktan korktukları için yaşıyorlar. Çünkü bu şerâit dahilindeki izdivaçlar birbirinden farklı değildir. Bu meyânda birçok aileler rahat etmemek şartıyla yaşamağa mahkûmdurlar. Zihî gaflet...

Fatma Saide Hanımefendi bilmem bu husûsta fıkri-âcizâneme iştirâk ederler mi? Her halde âdet-i kadime-i beldemizin her gün tertib etmekte olduğu fâciaları yalnız erkeklere hasretmeyerek biraz da kadınlarımıza, kızlarımıza teşmil etmelidirler.

Düşününüz müreffehen yaşayan aileler arasında neşeli kadınlar yetişmemesine erkekler mi sebeptir? Kadının neşesi ailenin daimi sönmez bir şulesidir. Sabahtan akşama kadar kendi kadınları için çalışıp evine avdet eden bir erkek karşısına çıkacak hanımının neşesinden tebessümünden bîzâr olur mu?

En fena Avrupa kadınlarını en güzel kızlarımıza tercih eden erkekler acaba o kadınlarda ne gibi bir fevkaladelik buluyorlar. Şüphesiz onları bize tercih etmek için görülen fevkaladelik hüsn anlarından ziyade nisbi bir güzellikle erkeklerin harîm-i ruhuna nüfûz eden zarâfet-i tab'ları, tebessüm-i daimileridir...

Şeriatın dinin bahş ettiği salâhiyetten bilistifâde taaddüd-i zevcât yahud torun sahibi olduktan sonra ailesini perişan eden erkekler bir takım ahlaksız insanlardan ibaret olduğu için onlardan bahs etmeyeceğim. Mamâfih talâkın şer'an yalnız erkeklere münhasır olmadığını bu husûsta kadınlara aynı erkekler gibi bir hak sahibi olduklarını hatta bilâ sebep zevcini bedbaht etmeği azm eden kadınların bile bu hakkı istimâl ettiklerini bile gördüm.

Yalnız afvınıza mağrûren şu sözlerinize itiraz edeceğim ki evvelki zevcelerine karşı müteğallib zevceler ikinci zevcelerine kul köle oluyorlar diyorsunuz ki yirminci asrın on dördüncü senesinde erkeklere esir olan kadınlar pek az olduğundan kadının hukukuna riâyet etmek bilmeyen bir erkeğe o vazifeyi öğretmek kadınlara borçtur. Nasıl erke kadının hayatında mühim bir rol oynuyorsa kadın da aynıyle erkeğin hayatında bir hak sahibesidir.

O hakkı istimâl etmek bilmeyen bir kadının öyle muamelelere marûz kalacağı pek tabii olduğundan daima kendisini kurtaramayıp ezilir. Kızlarımıza metin bir terbiye vererek manen arzu olunan gayelere yetiştirip yükseltmeli fakat.. Ah.. Fakat tahsil vermenin faidesi olmadığını iddia etmemeli. Esaslı verilecek bir terbiye için behemehâl tahsil lazımdır.

Yoksa evet efendim, hayır efendim, demekten başka bir şey öğrenmemiş bir insanın terbiyesi kâfi değildir. Cerbezeli faâl kadınların ademi (başarızlığı, yokluğu vs) şimdiye kadar erkekler elinde bâzîçe olmağa hukuk-ı insaniyetimizi kurtarmağa mâni olmuştur.

Şâyed bu fikriniz kadınlarımızın yüksek tahsil görmüş kısmına erkek beğendirememekten mütevellid ise zarar yok, âleme bir kadın izdivac etmese bile milletine hizmet edebilir. Ve bizler daha ziyade takdir etmeliyiz ki öyle âlî fikirli kadınlar sakîm âdetlerin ve maddiyatın kurbanı olarak kendilerini feda etmekten çekinsinler. Bu vesile ile cüz'i bir kısım halkımızda bir fikir hâsıl olsun da herkes kendi kendini kurtararak ve sırf erkekler sayesinde geçinmekten halâs bulsunlar.

Erkeklerimizin terbiyeleri kadınlarımıza müsâvi iken acaba hayatımızdaki bu muvâzenesizlik sebebi nedir?

Şüphesiz tahsilimizin kâfi derece olmamasıdır. Evet onlar bizlerden pek ileri değildirlere. Fakat şu var ki onları müteaddid mesleklere sevk edecek müteaddid mekteplerimiz mevcûd olduğu halde âdet-i beldemizin acı bir safhası olarak biz onlarla birlikte tahsil etmekten men olunuyoruz. Onlar – velev pek âdi bile olsa – tahsillerinin muhassal bir numunesi ile para kazanırken biz babalarımızın zevcelerimizin biraderlerimizin çalışıp çabalayıp bizim maîşetimizi temin etmelerini bekliyoruz. İşte hanımefendi ailelerde aramakta olduğunuz saadetler ve terbiye-i maneviye muhabbet-i ibtidainin fıkdanından, yekdiğerini layıkıyla sevememekten, câhilâne idaresizlikten ve birçoğu da neşesizlikten ileri gelmekte olduğu gibi erkeklerin ellerinden hukuk-ı insaniyetimizi alıp onlar gibi aynı hakka mâlik olabilmek ancak tahsil-i âlî ile mümkün olacaktır. Terbiye husûsunda geri kalmış bir millet isek bile halûk ve ünsi olan tab'ımızın tesirâtıyla en ileri milletlerin yanında mahçup olmayacak kadar terbiye-i maneviyemiz vardır. Yeter ki... Tahsil etmeğe gayret edelim. Tahsil görmüş bir insan terbiye olunmuş demektir. Şimdilik bize de bu kâfidir.

Suâd Saîd

Tahsil mi? Terbiye mi?

Bundan evvel “kadınlara tahsilden ziyade terbiye” ünvanı ile yazdığım bir makaleyi Suad Sa'id Hanımefendi Hazretleri bir nisha evvel tahrir buyurdıkları makaleye cevap gibi telakki ederek pek nâfi bir zemin-i mübâhase izhâr eylemiş oldukları için kendilerine azîm teşekkürler eylerim. Hakikaten bugün bizce en evvel bütün vuzûh ve vücûbiyle anlaşılması lazım gelen bir mesele varsa o da budur. Hatta ben daha ileri vararak diyebileceğim ki vatanın ıslâhâtına en evvel kadınlarını ıslâhtan başlamalıyız. Ve böyle olursa biz Osmanlılar, Müslümanlar bütün umduklarımıza vâsıl olabileceğiz. Tarihim mâderim kundaktan, beşikten ikinci derecede ve asıl

mürebblilerin eline geçinceye kadar bir nesli meydana getirecek, binâ-yı mevcûdiyetimizin iskeletini, esâsını kuracak, yapacak kadınlardır. Bu ilk destgâhın önünde işleyen kadın ne kadar münevver olursa, ne kadar terbiyeli olursa tabii onun dokuduğu kumaş da o derece zarîf ve metîn olur. Zaten kadınların ihmâl edilmiş bir mevcudiyet olmasındandır ki ailelerimiz hüsn-i teşekküle mazhar olamıyor. Milletin reşimi demek olan aileler böyle teşekkülce noksanlar içinde yüzerken milletimiz de kemâl aramakta bittabi zâid ve abestir. Bütün bu meseleyi etrafıyla, en küçük en hurde noktalarına varıncaya kadar – ki bu makalede izâhı mümkün olamaz- tedkîk edince görüyoruz ki şu müşkilin içinden çıkabilmemiz için terbiye ve tahsile muhtacız. Fakat bunun hangisine daha evvel başlamalıyız. İşte Suad Said Hanımefendi ile halline çalıştığımız cihette bu olacak. Suad Hanımefend tahsîl ile terbiyeyi mezc ederek yani bunları ayrı ayrı birer mesele addemeyerek “tahsîl görmüş bir adam terbiye olmuştur” buyuruyorlar. Muharrire-i âcize ise başka türlü düşünerek tahsîl’in başka, terbiyenin de başka olduğunu iddia ediyorum. Bunun haricde misâli olmak üzere de Latin ırkından olan Fransızlarla Anglosaksonlardan olan İngilizleri göstereceğim. Bu iki canlı misâl tedkîk olunacak olursa görülür ki tahsilce fâik olan Fransızlar, terbiyece fâik İngilizler kadar hayatta muvaffak olamıyorlar. İngilizlerin varlığına o bildiğimiz feyiz ve inşirâhı veren sırf “İngiliz terbiyesi” dediğimiz terbiyedir.

Terbiye, muhataba-ı muhteremem Said Hanımefendice dahi teslîm buyurulacağı üzere tahsîlden evvel başlar. Yeni doğmuş bir çocuğa öyle bakmak, beslemek, onu zinde ve hayatın bütün meşâk ve metâibine göğüs verecek kudrette yetiştirmek de terbiyenin esâsıdır. Terbiye-i bedeniye, terbiye-i fikriye, terbiye-i ahlâkiye, terbiye-i irâde ve ilâ âhire. Çok fasıllar birleşince insan için lazım olan terbiyeyi teşkîl ederler ki bunsuz alınacak tahsîl, âli olsun ne olursa olsun yalnız okumuşluktan ibâret olur. Halbuki bize yalnız “okumuşluk” hayatte ferden ve cemiyeten hiçbir muvaffakiyeti temîn edemez.

Suad Hanımefendi beni tahsîlin aleyhinde zann buyurmasınlar. Fakat kabahat bende. Çünkü ben fikrimi evvelki makalemde tamamiyle tefhîm ve edâ edememiştım. Şimdi onu biraz izâh eylediğim için başka başka yollardan gittiğimiz halde yine bir noktada aynı hedef üzerinde ittihâd etmiş oluyoruz demektir. Fakat asıl tereddüd ettiğim ve hakkıyla anlamak istediğim şey bu tahsîlin lâ ala’t-tayin bir tâhsil olması mıdır? Ve nasıl bir tahsîldir. Ben bu babdaki fikr-i mahsûsumu beyan eylemeden evvel Suad Said Hanımefendi hemşire-i muhterememizin fikirlerini anlamak ve kendilerini dinlemek isterim. Bu ricamı is’âf buyuracaklarından da eminim. Yalnız şunu arz ederim ki eğer kızlarımıza vereceğimiz tahsîl, erkeklerimize vermekte olduğumuz tahsîlin aynı ve yahud az çok istihâlelerle vücûda getirilmiş bir şekl-i diğeri olacak ise bundan kadınlık yine yine müstefid olamaz. Kadın yine aile arasındaki mevkiî hâzırından kurtulamaz. Terbiyeden maksûdum tabii evet efendim, hayır efendim demek, nâzik ve süslü konuşmak değil. Bu meseleler edeb-i muâşerete taalluk eder. Terbiye ise şu faslın tamamiyle haricinde kalır. Ve esas itibâriyle düşünülecek olursa ailelerimiz arasındaki o ahengsizlikler asıl matlubımız olan terbiyenin terbiye-i içtimaiyenin fıkdanından ayrı bir sebebe mahmûl olamaz. Vâkiâ bu meyânda birçok ilel ve esbâb-ı tâliye ve fer’iyye daha varsa da bunlar ötekine nisbetle ve o mertebede haiz-i ehemmiyet değildir. Ve daima şâzz teşkil ederler. Bilfarz bir mîrâs davâsından mütevellid aile uygunsuzlukları ile, zevcin şahsi cerâimden dolayı beynelaile baş gösteren imtizâcsızlıklar arasında aslen büyük farklar vardır. Zaten biz mübâhasemizi öyle bir mesele üzerine istinâd ettirdik ki bütün hakâyıkı teşrîhe imkân müsâid olsa da zaman müsâid değil. Bu sözle ne demek istediğimi de elbette Suad Hanımefendi takdîr ederler.

Bir kere kadın hakk-ı meşrû'unu, hakk-ı medenisini isti'mâl edebilmek yani erkeğin elinde zebûn bir bâzîçe, istenilen şekle konur bir balmumu parçası olmaktan kurtularak kendi mevcûdiyetini ihsâs edebilmek için tahsîle muhtâc olmakla beraber bundan daha kuvvetli bir terbiyeye müftekirdir. Zîrâ terbiyesiz bir tahsîl iğnesiz ipliğe veya ipliksiz iğneye benzer. Erkeklerimiz gözümüzün önünde. Aralarındaki ne yüksek tahsîl görmüşler var. Fakat bunlara karşı binnisbe (bin dereceye kadar) az tahsîl görmüş fakat yüksek terbiye almışlar mücâdele-i hiyâniyede (?) daha ziyâde ihrâz-ı tefavvuk ve gâlibiyyet eyliyorlar. Âdî bir misâl ile de îzâh edeyim. Gâyet mükemmel usûl defteri görmüş, ticâret mektebinden çıkmış bir zât çıraklık hakkıyla mükteseb bir terbiye ve tahsîl sâhibi olan bir tâcir kadar temîn-i muvaffakiyet edememiştir ve edemiyor. İşte o tâcirin çıraklık âlemindeki sırf amelî müktesebâtı muhîtin îcâbâtına daha muvâffak düştüğü, onu başka bir yolda yetiştirip terbiye ettiği için berikine karşı ezici bir kudret-i fâika veriyor. Şu misâllerle de terbiyeden ne kasdettiğim elbette anlaşılır.

Kadınlarımızdan yüksek tahsîl görmüş kısmına erkek beğendirememek meselesine nakl-i kelâm edilince bu da biraz îzâha mecbûr oluyorum. Kadın vâlide-i kâinat olmak itibâriyle onun en büyük hizmeti mensup olduğu memlekete en kuvvetli bir nesil yetiştirmektir. Bilhassa bizim gibi dünyanın en düşkün akvâmı en iyi evlatlarını en güzel terbiye ve tahsîl görmüş kadınlarından almak ister. Eğer millette bir istifâ-yı bünyevî ve ahlâki yapacak isek bundan gayrı çare olmasa gerekir. Yoksa fevkalade tahsîl görmüş bir kadının mahzâ kendine bir küfüv bulamadığı için izdivâc etmeyerek millette sûret-i âherle hizmet etmesi tabiatın, fitratın kadından beklediği bir hizmet-i asliye değil belki hizmet-i fer'iyyedir. Fikrimce böyle bir kadın heder olmuştur. Ve âdetâ bir gülistanda en ziyade nazar-ı dikkati celb eden dilferib, zarîf, hoşbû, ruh-nevâz bir çiçeğin idâme-i nesl edemeden kuruyup gitmesine benzer. Evet böyle bir kadın belki bir mektep muallimesi, müdiresi olarak bin ailenin evlâdına telkîn-i fezâil eyler. Lakin onun tekemmül etmiş olan dimağını, hissini kendi evlâdına intikâl ettirerek kendinden daha mükemmel yetişecek bir nesli vücûda getirmesi fitrî bir tekâmüle hizmet etmesi her halde berikine müreccedir.

Hâsılı evvela terbiye sonra tahsîl. Ve yanlış anlaşılmasın için şu birkaç sözü de söylememe müsâade buyurulsun. Bu hâsılı evvela terbiye sonra tahsîlden maksadım, terbiye edelim de tahsîl ettirmeyelim demek değildir. Tahsîl ettirelim fakat tahsîlin feyizli bir tarlada yetişen nebâtât gibi kuvvetli ve bereketli mahsûl verebilmesi için onu öyle bir dimağa zer' ve telkîh edelim ki o mezraada bir kabiliyet i'tilâ bulunsun, boşuna çalışılmasın. Bugün Sulukule'den bir Çingene çocuğunu da olarak tahsîl-i âliye kadar sevk edebiliriz. Fakat bu çocuk çorak bir tarladır. Herhalde iyi terbiye görmüş asîl ve necîp bir âilenin ferdi gibi olamaz. Bunların ikisi de aynı mertebe-i tahsîli ikmâl etseler asîlin, aileden başlayarak tedricen yükselmiş olan terbiyesi, kendisine hayat-ı cemiyette behemehâl feyizli bir mevki temin eyleyeceği şüphesizdir. Ve nihayet ilmiyle, faziletiyle, kemâliyle Çingene; neslinin mîrâs-ı manevisini gösterecek ve kânûn-ı fitriyenin haricine çıkamayacaktır.

Şu halde tahsîlin müsmir (verimli) olabilmesi için terbiyenin daha evvelce vücûdu şarttır.

Fatma Saide

Kadınlara Her Şey Lazım

Bütün noksanlarıyla beraber eski Türk Kadınları ev işlerinde, ev işlerinde şimdiki kadınlarımızdan, hanım kızlarımızdan daha ziyade rusuh ve iktidar sahibesi, idiler. Eskiden kızlar için büyük mektepler bulunmadığı ve yalnız mahalle mekteplerindeki tahsil ile iktifa olunduğu sıralarda büyük analar, valideler, ve büyük kesirü'l-efrad ailelerde ekseriya dadılar, bacılar, eski kalfalar onların en büyük muallimleri idi. Yalnız tedrisat-ı ameliyede bulunan bu aile hocaları küçük yaştan başlayarak kızlara dikiş, biçki, kasnak, gergef, tente işlerini, reçel, şurup, turşu imalını, tatlıların envayıyla, yemek pişirmeyi öğretirlerdi. Bir hanım kız daha ufacıktan kendi sandığını, sepetini toplamayı öğrenir evin deposu demek olan kiler tertibini bilir. Başlı başına bir ev sahibesi olunca bir aile reisesince bilinmesi lazım gelen bütün malumatı cem etmiş olduğu için ahire muhtaç kalmazdı.

Sonra sonra bu aile dersleri gevşedi. Vakıa bir takım mekteplerimiz var ki orada kızlarımız okuyorlar, ilim itibariyle her halde eski kadınlarla mukayese olunamazlar. Bunu teslim ederim. Fakat ben öyle görüyorum ki bu tahsil kızlarımıza lazım gelen kudret ve meziyeti bahş edemiyor. Bugün inkar kabul etmez bir hakikattir ki kızlarımız müstekbalin bir anası olarak yetiştiremiyorlar. Çoğunun eli iğne iplik tutmasını bilmiyor. Yemek pişirmesini, hanenin levazım-ı sairesini izhar etmeyi maayibden ayıp addedenler sayılamayacak mertebeyi bulmuştur. Hatta en ehemmiyetsiz dikişler için modistralara müracaat edenler de vardır.

Bundan daha mühimi de çocuklarını bizzat ırza etmemeleri ve onları validelik ihtimamıyla büyütüp yetiştirmeleri ve terbiyede amil olamamalarıdır. Bu hal şüphesiz ki tahsilin kemmiyetçe değil, ancak keyfiyetçe noksanından, aile terbiyesinin çığrından çıkmış olmasından ileri geliyor.

Bence kadın her şeyi bilmelidir. Bilmemek fenadır. Zaten insanlar cehillerini ayaklarının altına alsalar başları göğe varır diye meşhur bir söz var. Demek ki bilmediklerimiz bildiklerimizden pek çoktur. Onun için daima bilmediklerimizi azaltmağa çalışmalıyız. Hele bizde kadının bilgiç olmasına çok ihtiyaç var. Aile umuru, ev işi deyip de geçivermeyelim. Bir evi her manasıyla çekip çevirmek öyle kolay bir iş midir? Fakat tabii kadın evi kendi kendine iş edinirse. Edinmezse öylesi için hayat bir çiçek gibi ağaç gibi tenbitden, hayat nebatı sormaktan başka bir şey olamaz. O ömür bir ömr-i bisuddur.

Size mahdumumdan işittiğim bir fıkrayı burada aynen yazacağım. Hatta bu satırları da o fıkranın ilhamıyla, teşvikiyle karaladım. Oğlum bana demişti ki:

“Anne.... Bugün bir İngiliz Gazatesi’nde okudum. Norveç’te son zamanlarda bir kanun vaz edilmiş. Yemek pişirmeyi vesair hizmet-ı beytiyyeyi bilmeğen ve bunları bilmediklerine dair şehadetname ibraz edemeyen kızlar bu kanuna tevfikân izdivaçtan men ediliyorlar. Ne dersiniz...”

Tabii takdir ve tasvib ettim. Görülüyor mu ki Norveç gibi garbın en mütemeddin, en ahlaki bir kıtasında kızlar böyle mecburiyet-i kanuniye altına vaz olunuyorlar. Halbuki hükümet bizde böyle bir kanun neşr edecek olsa maazallah belki bütün kadınlar ayaklanırlar. Hanım kızlarımız biz aşçı mı, hizmetçi mi olacağız derler. Hatta hürriyet-i şahsiyeye taarruz olunmakta bulunduğu bile belki söylerler.

Halbuki şu hizmetlerden, şu bilgilerden hiçbirisi bir kadın, bir kız için zul değildir, ayıp değildir, bilakis badi-i şereftir.

Ben kendi muhibelerim içinde rafadan yumurtanın nasıl pişirildiğini bilmem diyen bazı balapervaz, şımarık kızları da bilirim. Neymiş? Yemek pişirmek ayıpmış. Evin içindeki bütün işlerin nasıl yapıldığını bilmeyen bir kadın o işlerin iyi mi, kötü mü yapıldığını, aldatılıp, aldatılmadığını, hizmetçilerin, aşçıların istikamet dairesinde

hareket edip etmediklerini, masrafla görülen işler arasında bir nisbet bulunup bulunmadığını mümkün değil anlayamaz. Eğer bir kadın bütün bunları bilirse o zaman onun karşısında zor parende atılır. Meşhur meseldir: “Yuvayı yapan dişi kuştur” derler. Hakikaten hangi kadın evinin işleriyle meşgul ise o ev bahtiyar, mesuttur. Hangisi değilse o ev perişandır, bedbahttır.

Bir kere Norveçlileri düşünelim. İsveçliler, Norveçliler cihanın ahlaken en ileri milletleridir. Onlar bunca malumatlarıyla irfanlarıyla, meziyetleriyle bu noksanlarını idrak ederek kızları böyle bir mecburiyet-i kanuniye tahtına vaz ederlerse acaba bizim gibi kervanın en sonunda kalan döküntüler ne yapmamalıyız. Lakin kemal-i esefle itiraf edeceğim ki kadınlığı bezeyecek hiçbir şey yaptığımız yok. Adeta iki elimiz böğrümüzde duruyoruz. Bu mübalatsızlığın, bu ihtimamsızlığın Türk kadınlığı için affedilemez bir kabahat bir cürüm olduğuna şüphe mi var. Kadın evinin içinde her manasıyla öyle amir, öyle hakim olmalı ki onun dört duvar arasında bir ikincisi daha olamamalı. İşte ancak böyle kadınlar ailelerine mesudiyet izhar edebilirler. Fakat kadın kümesteki horozun eşi olmak derekesinden yukarı çıkamazsa o evdeki mesudiyet sahtedir. Çabuk geçicidir. Çok sürmez bahar-ı ömrün zevaliyle beraber söner. Ve işte erkekler ancak öyle kadınlardır ki bütün şiddetleriyle tahakküm ve tegallüp ederler. Ve o kadın merhale-i hayatta kati mesafe için daima bir koltuk değneğine muhtaç olduğunu bildiğinden her zulme her muhakkarıyete boyun eğer durur. Ve nihayet izzet-i nefsi olmayanda da hiçbir meziyet aranamaz.

Şişli: Fatma Saide

EK 4: Sıyanet'ten Fotoğraflar

Sağdaki Fotoğraf: Tarsuslu Müslüman Kadının Ev Kıyafeti

Ortadaki Fotoğraf: Harputlu Kürd Kadını

Soldaki Fotoğraf: Ciyâdle Kabilesine Mensup Bir Kadın

Sayı 8, sayfa 1

Sultan Abdülhamid-i Evvelin Bayram Alayı
Sayı 8, Sayfa 8-9

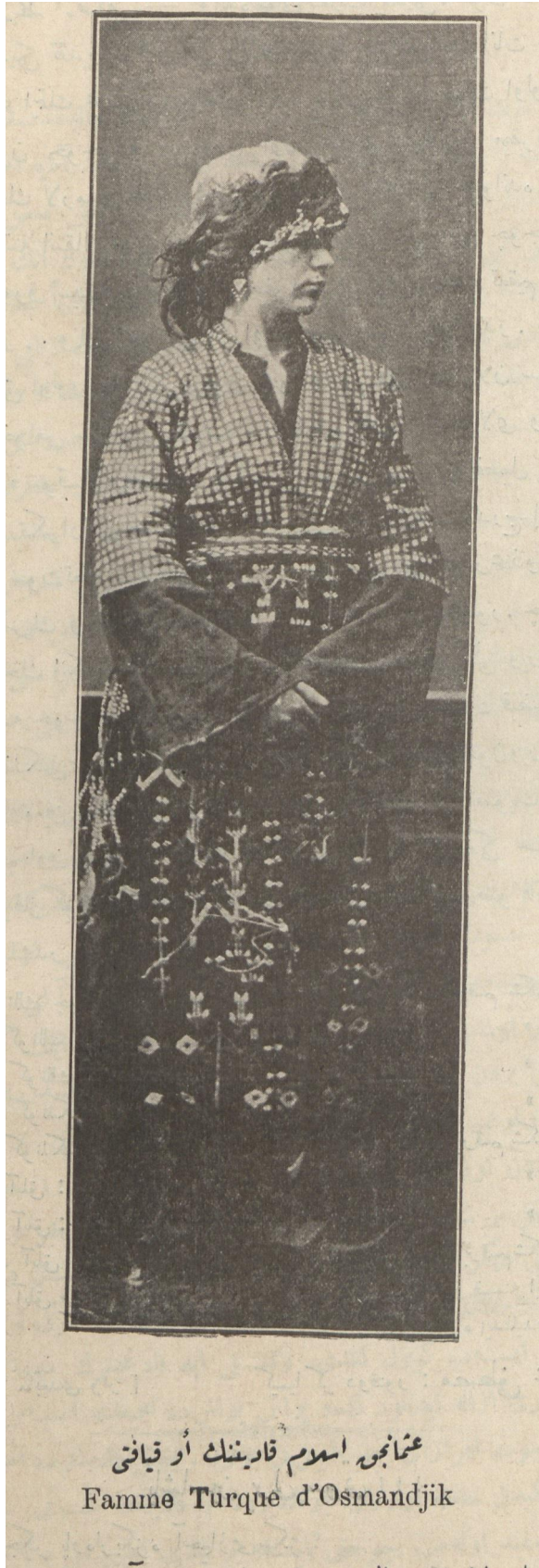
Sağdaki Fotoğraf: Lübnan'da Zagartalı Hristiyan Kadını
Ortadaki Fotoğraf: Lübnan Dürzi Kadını
Soldaki Fotoğraf: Cebel-i Lübnan'da Zahleli Hristiyan Kadını
Sayı 9, sayfa 1

شاملى دُرزى قادىن قىيافتى

Femme Druse des Environs de Dainas

Şamlı Dürzi Kadını Kıyafeti
Sayı 9, sayfa 8

Osmancık İslam Kadınının Ev Kıyafeti
Sayı 9, sayfa 8

برنجی سنه

صیانت

نسخه سی ۱ عروش

مربوطه مسئول: زاعمه خیریه

عدد ۱۰

صاحب امتیاز: م. م.

معمولات داخلی استرالیائی قادیانیه جمعیت خیریه سنک مروج افکار
مدیر تحریر: اکرم. د

بروسه حوالیسنده کی تورکمان عااله لرندن برنغونه
Turcomans des Environs de Brousse

Bursa havâlisindeki Türkmen ailesiden bir nümune
Sayı 10

Sağdaki Fotoğraf: Bursa Yahudi kadınının dahili kıyafeti
Soldaki Fotoğraf: Bursa Yahudi kadınının harici kıyafeti
Sayı 10, sayfa 8

Şamlı Müslüman kadınının hane kıyafeti
Dame de Damas

Şamlı Müslüman kadınının hane kıyafeti
Sayı 10, sayfa 8

Kadıköy İttihad Klübünde icra edilen çiçek müsabakasında üçüncü gelen araba
Sayı 11, sayfa 9

Kadıköy İttihad Klübünde yumurta yarışı
Sayı 11, sayfa 8

Kadıköy İttihad Klübünde tuyûr-ı ehliyye koşusu
Sayı 11, sayfa 9

* م ت

برنجی سنه

صیانت

عدد ۱۲

صاحب امتیاز: م. م. م

نسخه سی ۱ غروش

مدیر مسئول: زاعده فہرہ

معاونت داخلہ استرہادی قادیانہ جمعیت فہرہ منک مروج افغانہ
مدیر تحریر: اکرم. د

مالیسور قادیانہ

مالیسور چوبانہ قادیانہ

B rger et Paysanne de Malissor

Sağdaki Fotoğraf: Malisor çoban kıyafeti

Soldaki Fotoğraf: Malisor kadın kıyafeti

Sayı 12

Sağdaki Fotoğraf: İslam nisvân kıyafeti
 Ortadaki Fotoğraf: Hristiyan nisvân kıyafeti
 Soldaki Fotoğraf: Malisor nisvân kıyafeti
 Sayı 14

خرستیانه نسوانه قیافتی

استقودره ده خرستیانه ارکاک قیافتی

Sağdaki Fotoğraf: İşkodra Hristiyan erkek kıyafeti

Soldaki Fotoğraf: Hristiyan nisvân kıyafeti

Sayı 14, sayfa 9

برنجی سنه

صَيَانَت

عدد ۱۶

صاحبہ امتیاز: م. م.

نسخہ سی ۱ غروش

مدیرہ مسئولہ: زاعیمہ خیر

معاونات داخلہ اسرہار کی قادیانہ جمعیت خیرہ سنک مدرج افغانہ

مدیر تحریر: اکرم. د

بائیںدہ زنکین ارکاک قیافتی

بائیںدہ زنکین قادیانہ قیافتی

Sağdaki fotoğraf: Yanya'da zengin kadın kıyafeti

Soldaki fotoğraf: Yanya'da zengin erkek kıyafeti

Sayı 16